

PERSIALAISIA KIRJEITÄ

*Toinen painos*

MONTESQUIEU

PERSIALAISIA KIRJEITÄ

(LETTRES PERSANES)



ARVI A. KARISTO OSAKEYHTIÖ

*Suomentanut sekä johdannon ja selitykset kirjoittanut*  
*J. V. Lehtonen*

*Kariston klassillinen kirjasto 10*

»Jos tietäisin jotakin, joka olisi minulle hyödyksi, mutta perheelleni vahingoksi, karkottaisin sen mielestäni. Jos tietäisin jotakin hyödyllistä perheelleni, mutta joka ei olisi hyödyksi isänmaalleni, koettaisin unohtaa sen. Jos tietäisin jotakin hyödyllistä isänmaalleni, mutta joka olisi turmioksi Euroopalle tai joka olisi kyllä hyödyksi Euroopalle, mutta vahingoksi ihmiskunnalle, katsoisin sen omaksuessani tekeväni rikoksen.» Nämä avartunutta yleisinhimillistä katsantokantaa todistavat ylevät sanat, jotka *Persialaisten kirjeiden* sepittäjä CHARLES DE SECONDAT, LA BRÈDE'IN JA MONTESQUIEUN PAROONI, piirsi muistivihkoonsa, luovat eteemme jalon, kaikista ahdasmielisistä ennakkoluuloista vapautuneen miehen kuvan ja kehottavat meitä tekemään sellaisen miehen lähempää tuttavuutta.

Tämän tuttavuuden kannalta ei ole välttämätöntä erikoisen laajalta perehtyä Montesquieun ulkonaisiin elämänvaiheisiin. Riittää kun tiedämme, että hän syntyi vanhaan virka- ja sota-aateliin kuuluvista vanhemmista 18 p. tammik. 1689 Bordeaux'n tienoilla, että hänen kummina oli linnan sattumalta joutunut kerjäläinen, »jotta tämä kummi koko hänen ikänsä muistuttaisi hänelle köyhien olevan hänen veljiänsä», että hän sai kasvatuksensa munkkien johtamassa laitoksessa, missä hän syvästi perehtyi Kreikan ja Rooman historiaan ja kirjallisuuteen, että hän v. 1714 pääsi Bordeaux'n parlamentin neuvokseksi ja kaksi vuotta myöhemmin, setänsä jälkeen, saman parlamentin puheenjohtajaksi. Edelleen on meidän otollista tietää, että hän v. 1715 osoitti uskonnollista suvaitsevaisuuttaan naimalla kalvinilaisuutta tunnustavan naisen, että hän

tutki innokkaasti luonnontieteitä ja otti yhtä innokkaasti osaa hienon maailman huvituksiin, että hän myi piankin presidentinvirkansa ja muutti Pariisiin, että hänet valittiin Ranskan Akatemiaan vuoden 1728 alussa ja että hän samana vuonna lähti laajoille, yli kolme vuotta kestäville matkoille Euroopan eri maihin. Käytettyään enimmän osan aikaansa suurteoksensa, *Lakien hengen*, lopulliseen valmistamiseen, Montesquieu Pariisissa kuoli 10 p. helmik. 1755, 66 vuoden vanhana.

Niinkuin hänen ylempänä esitetyt sanansakin osoittavat, oli Montesquieu niitä voimakkaita henkiä, jotka ovat ajatelleet ja tutkineet pitäen silmällä koko ihmiskunnan parasta ja joiden tuotteet, mitä niissä liekin niiden syntymisen aikaan ja paikkaan liittyvää hetkellistä ja katoavaista, kuuluvat kaikille kansoille ja ajoille. Ensimmäisenä ns. valistusajan filosofiasta on hän rohkeasti taistellut edellisten vuosisatain ja oman vuosisatansa uskonnollisia, valtiollisia ja yhteiskunnallisia ennakkoluuloja vastaan, koettanut ensimmäisenä ottaa selville historian todelliset lait ja erilaisten valtiomuotojen laadun, hengen ja tarkoituksen, ja tuonut yhteiskunta- ja valtiotieteen Ranskan kirjallisuuteen, niinkuin Pascal ja Bossuet olivat tuoneet siihen jumaluusopin. Hänessä asui 18. vuosisadan ajattelijoille perin ominainen kaikkialle tunkeutuva, koko luontoa ja historiaa syleilevä tiedonhalu, josta hän itseään kuvaten antaa jottavan persialaisensa Usbekin kirjoittaa: »Ne, jotka harrastavat tietojensa kartuttamista, eivät ole milloinkaan joutilaina. Vaikka minulla ei olekaan mitään tärkeitä asioita suoritettavana, olen sentään lakkaamatta toimissa. Minä kulutan elämäni tutkistelemiseen. Minä kirjoitan illalla muistiin, mitä olen havainnut, mitä olen nähnyt, mitä olen kuullut päivällä. Kaikki kiinnittää mieltäni, kaikki hämmästyttää minua. Minä olen kuin lapsi, jonka herkkiin aisteihin pienimmätkin seikat voimakkaasti vaikuttavat» (48. kirje).

Täsmälleen samanlainen oli näet Montesquieunkin oppimisen intohimo ja työtapo. Tietorikas kirja oli hänen paras toverinsa ja lohduttajansa kuivan lakimiestoiminnan lomassa, uudet ajatukset houkuttelivat hänen omaa ajatustaan pitkille eräretkille, muistiin-

panovihot täytyivät täyttymistään: niistä onkin hänen kuolemansa jälkeen saatu syntymään kaksi vahvaa nidettä. Näitä ahkeran lukemisen ja ajattelemisen tuloksia hän sijoitti osaksi erinomaisen henkevään keskusteluunsa, mutta varsinkin teoksiinsa, jotka ovatkin aivan uhkuen täynnä mitä erikummallisimpia tietoja ja otteita, kasuja ja kuvaavia pikkupiirteitä, niin että ne, etusijassa *Lakien henki*, tekevät siitä syytä hajanaisen ja liiaksi paisutetun vaikutuksen.

Montesquieun ensimmäiseen teokseen soveltui tämä tekotapa kuitenkin varsin hyvin, koska se oli laadittu kirjeiden muotoon. *Persialaisiin kirjeisiin* myöhemmin liittämässään esipuheessa on Montesquieu itse huomauttanut tästä seikasta: »Kirjemuodossa, missä toimivia henkilöitä ei ole erikoisesti valittu ja missä käsitellyt aiheet eivät ole riippuvaisia mistään kaavasta tai ennakolta laaditusta suunnitelmasta, jää tekijälle otollinen tilaisuus liittää romaaniinsa filosofiaa, politiikkaa ja siveysoppia ja yhdistää kaikki tämä salaisella ja ikäänkuin tuntumattomalla siteellä.»

Tällaisen »kirjeromaanin» väittää Montesquieu itse keksineensä ja tuoneensa kirjallisuuteen. On kuitenkin otettava huomioon, että Pascalin vv. 1656—1657 ilmestyneet kuuluisat *Kirjeet eräälle maaseutulaiselle* olivat jo sisältäneet »filosofiaa, politiikkaa ja siveysoppia salaisella siteellä yhdistettyinä». Joka tapauksessa oli esimerkki erinomaisen hedelmällinen, sillä *Persialaisten kirjeiden* saavuttaman suuren menestyksen jälkeen nykivät kirjankustantajat Montesquieun sanojen mukaan kaikkia kynämiehiä hihasta ja pyytelivät näitä sepittämään »persialaisia kirjeitä», ja turkkilaisia, juutalaisia, perulaisia kirjeitä vilisikin vilisemällä kirjamarkkinoilla. Kirjeromaanin jatkajiksi kävivät taas mm. Richardson, Rousseau, Goethe, Foscolo.

Että Montesquieu tuli puolestaan sepittäneeksi *persialaisia* kirjeitä, johtui useammastakin asianhaarasta. Edellisen vuosisadan lopulla olivat Bernier, Tavernier ja Chardin julkaisseet laajoja matkakuvauksia Itämailta ja varsinkin Persiasta. Näistä oli etenkin Chardin Montesquieun mieliluettavaa, samoin kuin myöhemmin Rousseau, Chardinilta hän sai kirjeisiinsä, mielikuvituksen

aimo lailla auttaessa, sen omituisen haaremimaailman, joka niissä hyvin vähän uskottavana esiintyy, samoin kuin sysäyksen ilmasto-teoriaan ja kuvan itämaalaisesta itsevaltiudesta, joka hänelle jää itsevaltiuden perimuodoksi. Gallandin v. 1708 toimittamana *Tuhannen ja yhden yön* ranskannos johti myös ajatukset Itämaiden satupiiriin ja välitti yleisön tietoon itämaalaisia tapoja ja puheen-käänteitä. Edelleen oli Du Fresny vuotta aikaisemmin julkaissut muka erään siamilaisen vakavat ja huvittavat seikkailut Ranskassa. V. 1715 oli taas erään naurettavan kopean persialaisen lähettilään käynti Pariisissa herättänyt tavatonta huomiota ja muodostanut sek in yhden *Persialaisten kirjeiden* edellytyksiä.

Niinpä antoi nyt Montesquieu kirjeromaanilleen sellaiset ulko-naiset puitteet, että muka kaksi persialaista ylimystä, vakava, miet-teliäs Usbek ja hilpeämpi Rica, lähtee kotimaastaan tutustumaan Ludvig XIV:n viimeisten hallitusvuosien Ranskaan. He nyt kir-joittelevat kirjeitä kotiin jääneille ystävilleen ja toisilleen ja heille kirjoitetaan kotoa Itämaan uutisia ja Itämaan mietteitä. Näin tar-joutuu tilaisuus Ranskan olojen kirpeään arvostelemiseen ja persia-laisen haaremielämän kuvaamiseen. Tässä kuvauksessa noudatti Montesquieu aistien suloisiin nautintoihin taipuvien aikaalaistensa makua ja loihti nähtäväksi synkkien intohimojen kalvamien eunuk-kien ja toinen toistaan kauniimpien, mustasukkaisempien ja kiih-keämpien naisten täyttämän vaimolan, missä mustasukkaisen isän-nän poissaolo saa vihdo in aikaan himojen hillittömän riehunnan ja kaikki sen surulliset seuraukset. Nämä eunukit, niin mustat kuin valkoiset, nämä naiset, niin nuoret kuin vanhemmat, osaavat kaikki kirjoittaa ja tulkita kiihkeät tunteensa kaunopuheisen taidokkaasti. Kuinka uskomatonta tämä kaikki liekin ja kuinka teennäiseltä kir-jeiden varsinainen romaani tuntuneekin, varmaa vain on, että juuri siro sti tarjottu aistillisuus houkutteli suuren yleisön lukemaan kirjaa ja hankki sille niin suuren menestyksen, että kun se v. 1721 ilmestyi, siitä julkaistiin vielä saman vuoden kuluessa toistakym-mentä uutta painosta ja tekijän eläessä lisäksi 19 enemmän tai vä-hemmän muunneltua laitosta.



Suuren oikeushovin vakavaksi ajateltava puheenjohtaja ei kuitenkaan omistanut nimellensä tätä ensimmäistä teostaan, joka ilmoitettiin painetuksi Kölnissä, mutta joka tosi teossa oli kyhätty kirjaksi salapainon luvatussa maassa, Hollannissa. »Teoksen omissa vioissa on kylliksi, ilman että minun tarvitsee vielä tarjota mieskohtaisetkin vikani arvosteltaviksi», lausuu hän siitä esipuheessaan. Epäilemättä hän pelkäsi pintapuolisten arvostelijain vertailevan hänen asemaansa hänen sepittämäänsä romaaniin ja saavan siitä tekopyhän aiheen hyökätä hänen kimppuunsa.

Missään tapauksessa ei *Persialaisia kirjeitä* tulekaan arvostella niiden enemmän tai vähemmän aistillisen kehysjuonen mukaan. Montesquieun teosten tutkija ja julkaisija, prof. H. Barckhausen varoittaakin lukemasta »tätä suurta pikkukirjaa koulupojan ja arvostelemasta vanhanpiian tavoin». Kuuluisa historioitsija Michelet oli taas sitä mieltä, että »täytyy olla itse hyvin ajattelematon ja hyvin kevytmielinen, pitääkseen tätä kirjaa kevytmielisenä».

Totta onkin, ettei Montesquieu ole suinkaan tästä näennäisesti niin huolettoman iloitsevasta kirjastaan unohtanut »filosofiaa, politiikkaa eikä siveysoppia». Päinvastoin on siihen Barckhausenin sattuvaa vertausta käyttääksemme koottu ikäänkuin oopperan alkusoittoon kaikki ne suuret aiheet, joita Montesquieu itse on myöhemmissä yksinomaan vakavissa teoksissaan käsitellyt ja joita myös toiset vuosisadan johtavat filosofit, sellaiset kuin Voltaire ja Rousseau, käyvät hänen jälkeensä käsittelemään. *Persialaisissa kirjeissä* ovat jo idulla aatteet, joista koko vuosisata elää. Niinpä pohitivat Rhedi, kolmas Eurooppaan matkustanut persialainen, ja Usbek 106. ja 107. kirjeessä laajasti tieteiden ja taiteiden vaikutusta valtakuntien kukoistukseen tai häviöön, esittäen syitä myötä ja vastaan — aihe, jonka kaunopuheisella kehittelyllä Rousseau on kolmisenkymmentä vuotta myöhemmin saavuttava ensimmäiset kuuluisuuden laakerinsa. Kuvaavaa molempain kirjoittajain luonteelle muutoin on, että kun Montesquieu esittää paljon painavampia ja lukuisampia todistuksia tieteiden ja taiteiden harjoittamisen puolesta kuin vastaan, asettuu Rousseau kielteiselle kannalle, koska se tarjoaa

paljon enemmän kumottavaa ja korjattavaa ja paljon enemmän yllättäviä näköaloja. Mutta niinpä onkin totta, että edellinen suosii yllisyyttä välttämättömänä eri yhteiskuntaluokkien välisten taloudellisten suhteiden virkeydelle, kun taas jälkimmäinen tuomitsee sen aina ja kaikkialla.

Edelleen esittää Usbek 105. kirjeessä sen ajatuksen, että jos hallitsija lakkaa pitämästä huolta alamaistensa onnesta ja menestyksestä, jota varten hänet on hallitsijaksi pantu, katkeaa side hänen ja alamaisten väliltä, ja nämä jälkimmäiset »palaavat luonnolliseen vapauteensa». Sama ajatus on sen »yhteiskuntasopimuksen» pohjana, jota Rousseau kuvailee kuuluisassa valtio-opillisessa teoksessaan. Rousseau suuren kirjeromaanin sankari puolustaa kolmannen osan 21. kirjeessä itsemurhaa täsmälleen samoin, ihmisen mitättömyyteen ja kurjuuteen perustuvien syiden kuin Usbek 76. persialaisessa kirjeessä. 35. kirjeessä Usbek taas käyttää kristittyjen puolustuksena sitä seikkaa, etteivät he esim. Ranskassa, missä ei ole moskeijoja, ole koskaan kuulleet puhuttavan profetta Alista. Samaa ajatusta tulkitsee Voltaire murhenäytelmässään *Zaire*, missä sankaritar huomauttaa omaksumamme uskonnon kokonaan riippuvan syntymäpaikastamme ja missä näytelmän yleisaate erikoisesti kiteytyy säkeisiin:

*J'eusse été près du Gange esclave des faux dieux,  
Chrétienne dans Paris, musulmane en ces lieux. (I, 1).*

(Minä olisin ollut Ganges-virran varrella väärin jumalain orja, kristitty Pariisissa ja muhamettilainen tässä maassa.)

Erikoisen laajasti pohtivat Usbek ja Rhedi kymmenkunnassa persialaisessa kirjeessä (113—123) väestökysymystä sekä syitä maapallon määrättyjen osien väkiluvun vähenemiseen ja esittävät tällöin samoja teorioja ilmaston, maaperän, uskontojen, tapojen vaikutuksesta, mitkä saavuttavat sitten suuren kantavuuden ja kuuluisuuden *Lakien hengessä*. Itämaiden veltostuttava moniavioisuus, Länsimaiden avioeron kieltö, Itämaiden eunukkilaitos ja Länsimaiden munkkilaitos saavat kirjeissä osakseen ankaran tuomion, väite-

täänpä katolisen uskonnon pappiensa ja munkkiensa naimattomuuden tähden häviävän Euroopasta viidensadan vuoden kuluessa.

Toisenkin *Lakien hengen* kuuluisan teorian voi huomata olevan idulla *Persialaisissa kirjeissä*, nimittäin sen, että yksinvallan perusvoimana on kunnia, tasavallan hyve, itsevaltiuden pelko ja ylimysvallan kohtuullisuus. Tätä ajatusta esitetään varsinkin 63. ja 90. kirjeessä. Luolaihmissen tarinalla taas tahdotaan osoittaa, millaiseksi ihmisten tila muuttuu silloin kun kaikki yhteiskunnalliset vaistot tukahutetaan ja raaka itsekkyyys päästetään kaikkia tekoja johtamaan, ja millaiseksi yhteiskunnallinen hyve ja keskinäinen avuliaisuus urhouteen ja uskontoon nojaten luo ihmisten elämän. Luolaihmiset, muutoin hyvin säyseät ja hyväntahtoiset olennot, torjuvat urheasti niskoiltaan röyhkeän hyökkääjän ja saalistajan, sillä tässä, niinkuin *Lakien hengessäkin*, on Montesquieu sitä mieltä, että puolustussota on täysin luvallinen, samalla kun hän Espanjan ja Portugalin esimerkkiin vedoten ankarasti varoittaa suurten valloitusten tuhoisuudesta.

*Lakien hengen* kolmas perusteoria, varsinkin monarkiassa tarpeellista vallanjakoa koskeva lakiasäättävän, toimeenpanevan ja tuomiovallan erottamiseen tähtäävä teoria esiintyy myös *Persialaisissa kirjeissä* hahmoteltuna. Ennen kaikkea vihaa Montesquieu despotismia, yksinvaltiutta, missä kaikki valta on ilman rajoituksia ja esteitä koottu yksiin käsiin. Hänen nähdäkseen Ludvig oli nyt XIV:n Ranska ilmeisesti luisumassa despotismia kohti. Kuningasvalta ajoi periaatteensa liian pitkälle, teki aateliston, papiston, virkamiehistön hillitsevän vaikutuksen tyhjäksi ja kulki sitä vallankumousta kohti, jota Montesquieu aavisteli. Siitä syystä ruoskiikin Montesquieu tukeasti, nimettömyytensä turvin, Ludvig XIV:tä itseään, hänen tapojaan, hänen arvonimikauppaansa, hänen mieltävaltaista rahapolitiikkaansa, hänen kyvyttömiä apulaisiaan, kerran sanoen hänellä olevan 18-vuotiaan ministerin ja 80-vuotiaan rakastajattaren. Verojen vuokraajat, jotka nylkivät kansan puti puhtaaksi ja sälyttivät Ranskan hartioille suunnattoman velkataakan, saavat myöskin onnettoman hallitusjärjestelmän osana monet

sattuvat letkaukset. Tuon tuostakin viitataan Englannin esimerkkiin, siellä kun kuningasvalta on rajoitettu, ja kuninkaan ja kansan kestäväenä siteenä on kiitollisuus. Syvästi pahoitellaan parlamentteja kohtaan harjoitettua sortoa, nämä kun yksinään uskaltavat tuoda kuninkaan tietoon kansan hädän ja arvostella onnettomia hallitustoimia. Hugenottien ja jansenistien vaino otetaan useamminkin tuomitsevan tarkastelun alaiseksi, ja samoin huomautetaan purevasti hovin turhasta komeilusta, imartelijain ansiottomasta palkitsemisesta ja todella kyvykkäiden miesten syrjäyttämisestä. Tästä kelvottomille kättäjille yhteisen kansan kustannuksella tulvailevasta apurahojen virrasta lausutaan 125. kirjeessä hyvin katkeria, suorastaan vallankumouksellisen katkeria sanoja. Kuninkaan oletetaan näet kuuluttavan:

»Että jokaisen maamiehen, jolla on viisi lasta, tulee joka päivä vähentää viidennellä osalla leipämäärää, minkä hän heille antaa. Me velvoitamme perheenisä toimittamaan tämän vähennyksen kunkin osasta niin tasapuolisesti kuin suinkin mahdollista.

»Me määräämme, etteivät ne henkilöt, jotka harjoittavat alhaisia ammatteja tai käsitöitä ja jotka eivät ole milloinkaan olleet Meidän Majesteettimme aamuvastaanotossa, saa vast'edes ostaa vaatteita itselleen, vaimolleen tai lapsilleen useammin kuin joka neljäs vuosi. Lisäksi kiellämme heiltä ankarasti kaikki ne pienet huvittelut, joita heidän on ollut tapa panna toimeen perheissään vuoden suurimpina juhlina.»

Kerjäläinen ei ollut suotta Montesquieun kummina.

75. kirje paheksuu edelleen Ranskan siirtomaissa suvaittua orjuutta, vaikka ruhtinaat vakuuttavatkin noudattavansa kristinuskon periaatteita, jotka pitävät kaikkia ihmisiä samanarvoisina. Totuutta tänään, valhetta huomenna!

Totuutta ei taas 95. kirjeen mukaan valtio-opissa ja valtiotaidossa tunneta lainkaan. Onhan ruhtinainden omantunnon paaduttamiseksi »muodostettu vääryydestä järjestelmä, laadittu sen säännöt, julistettu sen periaatteet ja tehty niistä johtopäätökset».

Niinpä tiedemiehen onkin mahdoton noudattaa totuutta ja re-

hellisyyttä historiallisia tapahtumia kuvatessaan: kun ei häntä enää voida syyttää noituudesta, syytetään häntä kerettillisyydestä, ja hän saa kestää tuhannet vainot. »Hänen kynänsä tahdotaan kahlita, ellei sitä voida ostaa» (145. kirje).

Ja kuitenkin on oikeus ikuinen ja kokonaan riippumaton inhimillisistä sopimuksista. Se asuu salaisena voimana kaikkien ihmisten sydämessä ja estää heitä vahingoittamasta muita ihmisiä, tuottamalla heille päivästoin oikeuden ja hyvyyden käskyjen seuraamisesta hurmaavaa nautintoa (84. kirje).

Voi niitä, jotka vääryyttä harjoittavat ja jotka ylhäiseltä asemaltaan tuolla vääryydellä turmelevat kokonaisen kansan! Skotlantilaisen pankkiiri ja ministeri Law'n suunnattomaksi huijaukseksi muodostunut luottojärjestelmä saa tältä kannalta usein toistetun, mitä ankarimman tuomionsa: »Onko enää suurempaa rikosta kuin se, minkä tekee ministeri turmellessaan kokonaisen kansan tavat, alentaessaan jaloimmatkin sielut, himmentäessään arvoasemien loiston, saastuttaessaan hyveen ja syöstessään korkeimmankin sukuperän yleisen halveksunnan saaliiksi! Mitä on sanova jälkimaailma silloin kun sen täytyy punastua isiensä häpeästä?» (146. kirje).

Ludvig XIV:n, kuninkuusaatteen mahtavimman eurooppalaisen edustajan ohella ahdistaa Montesquieu leppymättä hengellisen mahtiaatteen edustajaa, paavia. Uskomattoman rohkeasti kirjoittaa Rica 29. kirjeessä: »Paavi on kristittyjen päämies. Hän on vanha epäjumala, jolle suitsutetaan tottumuksesta.» Paavi on myös sellainen kummitus, joka uskottelee, että kolme on sama kuin yksi ja että leipä ei ole leipää eikä viini viiniä (24. kirje). Ken vähänkin uskaltaa poiketa paavin julistamista »totuuksista», hänet poltetaan. Siitä huolimatta vallitsee alituinen riita ja tappelu kristityissä maissa: »Ei ole milloinkaan ollut valtakuntaa, jossa olisi ollut niin paljon sisäisiä sotia kuin Kristuksen valtakunnassa» (29. kirje). Eikä ihmekään, sillä kristinusko ei ole ihmisille tullut eläväksi voimaksi, joka kantaisi kristillisten tekojen hyviä hedelmiä. Kristityissä on »varsin pitkä matka tunnustuksesta uskoon, uskosta vakaumukseen, vakaumuksesta tekoon». He uskovat vain ajoittain, riippuen

siitä, missä kunnossa heidän vatsansa ja yleensä heidän terveytensä on (75. kirje). He osaavat kyllä kiistellä uskonnosat ja sen turhista muotoseikoista, mutta samalla he näyttävät kiistelevän siitä, kuka noudattaisi sitä vähimmin. Lakien tortteleminen, lähimmäisen rakastaminen, vanhempien kunnioittaminen, nämä ensimmäiset uskonnollisen vakaumuksen merkit, ne jäävät heiltä syrjään (46. kirje).

Rakkauden täyttämää elämää, hyviä tekoja vaatii siis Montesquieu kristityksi itseään sanovalta ihmiseltä, sitäkin enemmän, kun hän on jyrkästi sitä mieltä, että ihmisen tahto on vapaa ja että hän voi siis itse ohjata tekojansa hyvään tai pahaan (69. kirje). Muutoin hän ei anna mitään arvoa enempää kristinuskon kuin muidenkaan uskontojen opinkappaleille, vaan riittävät hänelle täydellisesti ne harvat yleislauselmat, jotka sisältyivät deistiseen katsantotapaan. Montesquieun mielestä oli uskontokin vain valtiollinen laitos muiden joukossa, jonka avulla ohjataan sopivasti ihmisten toimintaa. Kuinka räikeään valaistukseen joutuukaan pappien yleinen menettely, he kun opinkappaleittensa todistukseksi vetoavat »pyhien» kirjojensa haaveellisiin tarinoihin, jotka, jos mitkään, kaipaavat todistamista (17.—18. kirje)! Kuinka voimakkaasti arvoitellaankaan tuon kurjan maan matosen, ihmisen, röyhkeätä tapaa kuvitella Jumala itsensä kaltaiseksi (59. kirje)! Ja sentään: kuinka yksitoikkoinen ja köyhä onkaan ihmisen mielikuviutus luodessaan autuille paratiisin ja haaveillessaan siellä tarjona olevia nautintoja: vain ikuista soittoa tai ikuista käyskentelyä tai ikuista lemmentenkaihoa! (126. kirje). Schopenhauerilla oli edeltäjänsä valistusajankin filosofien joukossa.

Katolisen papiston toimettomuutta, tietämättömyyttä, taikauskoisuutta, irstautta, lain käskyjen tinkimistä ja Jumalan ja ihmisten pettämistä ei Montesquieu väsy kurittamasta. Rinnastaapa hän kerran irstailijain elättämät ilotytöt ja uskovaisten elättämät munkit, ne kun molemmat ovat yhtä hyödyttömiä (57. kirje). Läheytysaarnajia hän ei kohtele yhtään sen lempeämmin. Eipä kumma siis, että *Persialaisia kirjeitä* vastaan nousi oikea pyhän suuttumuksen myrsky, ne kun pitelivät yhtä armottomasti uskontoa kuin

sen edustajia. Ne julistettiin jumalattomiksi ja turmiollisiksi ja hyville kristityille sopimattomiksi. Montesquieu katsoi myöhemmin kirjoittamassaan esipuheessa asiakseen puolustautua siltä syytökseltä, että hän olisi muka loukannut kristinuskon suuria totuuksia: päinvastoin vakuuttaa hän aina tunteneensa suurta rakkautta näitä totuuksia kohtaan ja vetäytyy muutoin taitavasti hämmästelevien ja tietämättömien persialaistensa turviin.

Papit ja munkit eivät ole suinkaan ainoat ranskalaiset, jotka saavat näiden hämmästelevien ja tietämättömien persialaisten kynästä teräviä pistoja. Ei ole sitä säätyä eikä ihmislajia, josta Montesquieu ei olisi tässä teoksessaan ivakuvaa piirtänyt ja jonka heikkouksia hän ei olisi penkonut. Kopeat pölkypäiset tuomarit, jotka kirjoja ja tietoja vailla ollen jättävät lainkohtien selvittämisen asianajajain tehtäväksi, kykenemättömät lainsäätäjät, järjetön kullantekijä, korskea kaikenkietäjä, ympyröihinsä takertunut mittausopin tutkija, elävästä elämästä vierautunut tiedemies, hourupäinen muinaisesineiden kokoilija, rehentelevät uutistenmetsästäjät, norkoileva runoilija, pöyhkeä sotakarhu, kiusalliset seurahullut, siveettömät naisuroot, turhamaiset, kevytmieliset, peli-intoiset naiset ja näyttelijättäret, ranskalainen muotihulluus, höllentyneet aviosuhteet, epäitsenäiset mukaelmateokset ja ikävät uskonnolliset kirjat, joita so-pii käyttää unilääkkeenä, ikuisesti pilkattu Ranskan Akatemia, kaikki saavat *Persialaisissa kirjeissä* purevan mainintansa. Kun ker-ran siivoukseen ryhtyi, suoritti Montesquieu muiden valistusajan filosofien tavoin oikein suursiivouksen. Tarvittiin kuitenkin vielä monta Herakleen jokea, ennen kuin silloisen Ranskan Augiaan-talli puhdistui. Joka tapauksessa pani Montesquieun nuoruuden-teos siinä suhteessa parhaansa.

Tämän nuoruudenteoksen ja Montesquieun molempien toisten pääteosten välillä on vv. 1728—1731 tehty matka Itävaltaan, Unkariin, Italiaan, Saksaan, Hollantiin ja Englantiin. Montesquieu ei käyttänyt matkaansa vain uuden näkemiseen, vaan myös kaikenlaisten valtiollisten ja yhteiskunnallisten tietojen järjestelmälliseen

keräämiseen. Näin hän otti selkoa kunkin valtakunnan maanviljelyksestä, kaupasta ja teollisuudesta, merenkulusta, terveydenhoidosta, raha-asiaiden tilasta, sotataidosta, laeista ja yleisistä laitoksista, tieteistä ja taiteista. Viipyessään Roomassa useita kuukausia hänellä oli tilaisuus perin pohjin tutustua suuresti ihailemansa muinaisen jättiläisvaltion muistomerkkeihin ja elää mielikuvituksessaan uudelleen kaikki se, mitä hän oli vanhoista historioitsijoista lukenut.

Näin liittyy hänen v. 1734 julkaistu toinen teoksensa, *Mietteitä roomalaisten suuruuden ja häviön syistä* (Considérations sur les causes de la Grandeur et de la Décadence des Romains), hyvinkin läheisesti Italianmatkaan, samoin kuin hänen kolmas kokoomateoksensa, v. 1748 ilmestynyt *L'Esprit des Loix, Lakien henki*, on Montesquieun kaiken lukeneisuuden ja kaikkien matkojen yhteinen tulos. Roomalaisteos olikin alkuaan aiottu *Lakien hengen* osaksi, mutta kun aiheen viehättävyys paisutti sen liian vahvaksi, oli se julkaistava eri kirjana.

*Persialaisten kirjeiden* ja roomalaismietteiden erotus on tuntuva. Uudessa teoksessa on kaikki vakavaa ja punnittua. Sanonta pyrkii ytimekkyyteen, selkeään yksinkertaisuuteen, painavaan ytimekkyyteen. Rohkein, yleistävin vedoin käydään läpi Rooman koko loistava historia, muutamain iskevin piirtein hahmotellaan roomalaisen sielunominaisuudet, vapaudenrakkkaus, työinto, isänmaan kunnioitus, sotalaitoksen ja mieskurin vankka voima, sisäisten taistelujen kiivaus, joka estää mieliä veltostumasta, senaatin uljuus ja neuvokkuus vaaran hetkellä, sen taitava ulkopolitiikka. Samoin luodaan ripeä yleiskatsaus kaiken tämän suuruuden sortumiseen ja sen syihin, seuraamalla kahtia jakautuneen Rooman valtakunnan vaiheita aina keskiajan rajoille asti.

*Mietteitä roomalaisten suuruudesta ja häviöstä* tarjoaa lukijalleen erinomaisen henkisen nautinnon ja tuntuu kaikista Montesquieun teoksista älykkäimmältä, suuripiirteisimmältä ja kiinteästi mestarillisimmalta. Teoksen ansiota on edelleen, että se on aukaissut uran todelliselle tieteelliselle historian tutkimukselle, »historian filo-



sofialle», poistamalla Kaitselmuksen suoranaisen johdon maailman kulusta ja etsimällä historiallisen tapahtumisen syitä luonnollisista seikoista, ulkonaisista ja sisäisistä, entisistä ja nykyisistä. Syiden ja seurausten vankkumaton sarja kiertyy Rooman kansan kohta-loissa näkyviimme, jättämättä mitään sattuman varaan.

Toisaalta on kuitenkin myönnettävä, että Montesquieu on käytellyt lähteitään niitä tarpeeksi seulomatta ja että hän on joskus pyrkinyt liian rohkeihin yleistyksiin, niinkuin esim. väittäessään sisäisten levottomuuksien kalvaman valtion olevan vaarallisen naapurien vapaudelle ja synnyttävän aina suuria miehiä. Lisäksi on Montesquieu, omituista kyllä, jättänyt kokonaan tutkimatta Rooman valtakunnan rahatalouden ja unohtanut sen erinomaisen vaikuttavan osan, mikä uskonnolla on ollut Rooman kansan kehitykseen. Fustel de Coulanges'in nerokas teos *La Cité antique* (Vanhan ajan kaupunkivaltio) osoitti, mitä ja kuinka paljon tässä jälkimmäisessä suhteessa jäi tekemättä.

Émile Faguet huomauttaa Montesquieun viimeisestä suurteoksesta, *Lakien hengestä*, joka neljäkymmenen vuoden ahkeran työn ja ajattelun tuloksena vihdoinkin ilmestyi seitsemän vuotta ennen tekijän kuolemaa, että jos *Mietteet roomalaisista* oli ollut tutkimus roomalaisten suuruuden ja häviön syistä, on *Lakien henki* tutkimus kaikkien valtioiden kukoistuksesta ja rappeutumisen edellytyksistä. Se on siis Faguet'n mukaan jonkinlainen yhteiskunnallinen tautioppi, koska siinä selvitetään, mitkä sairaudet voivat häiritä erilaisten hallitusmuotojen siunauksellista toimintaa, jopa saattaa valtion perikatoonkin. Joka tapauksessa oli Montesquieun tarkoitus ihmisystävällinen: hän tahtoi edistää kärsivän maailman onnea. Siitä hän sanoo teoksensa esipuheessa mm.: »Jos voisin toimittaa niin, että kaikki saisivat uusia syitä rakastaa velvollisuuksiaan, ruhtinastaan, isänmaataan, lakejaan, että kaikki osaisivat paremmin tajuta onnensa jokaisessa maassa, jokaisen hallituksen aikana, jokaisessa asemassa, missä satutaan olemaan, pitäisin itseäni kuolevaisista onnellisimpana. Pitäisin myös itseäni kuolevaisista onnellisim-

pana, jos voisin parantaa ihmiset heidän ennakkoluuloistaan. Nimitän tässä ennakkoluuloiksi, en niitä, jotka estävät meitä ymmärtämästä erinäisiä asioita, vaan niitä, jotka estävät ihmisen ymmärtämästä itseään.»

Kukaan ranskalaisen valistusajan filosofi ei ole Montesquieutä paremmin ja syvemmin oivaltanut ihmisen synnynäistä ahdasmielisyyttä, ennakkoluuloisuutta, kurjuutta. Luodessaan katseensa luomakunnan äärettömyyksiin, tarkastellessaan ylhäältäpäin vuosisatojen tuskallista kulkua Montesquieu on ennen kaikkea pannut merkille ihmisen pienuuden ja heikkouden ja toistellut tätä huomiotaan voimakkain sanoin aina *Persialaisista kirjeistä* lähtien. Sentähden säälii hän ihmistä kaikkialla. »Minä en ole milloinkaan voinut nähdä kyynelten vuotavan», sanoo hän kerrankin, »joutumatta liikutuksen valtaan. Tunnen sääliä onnettomia kohtaan, ikäänkuin vain he olisivat ihmisiä.» Sentähden hän ruoskii armotta ihmisen ylpeyttä ja omahyväisyyttä, missä se esiintyneekin, sillä mistä voisi kurja maan matonen ylpeillä? Sentähden hän ympäröi hallitusmuotonsa tuhansilla varovaisuuskeinoilla, koska ihminen on niin karkäs käyttämään valtaansa väärin, oli sitten kysymyksessä tasavalta tai kuningasvalta tai ylimysvalta. Sentähden hän vihaa sydämensä pohjasta itsevaltiutta, sillä millä oikeudella tomuhiukkainen nousee toisen tomuhiukkasen ehdottomaksi herraksi ja käskijäksi? Sentähden hän on itsekin suhteellisuuskäsityksen läpituntema, niin ettei hän esim. lähde ilman muuta määräämään, mikä hallitusmuoto, tasavaltainen tai kuningasvaltainen, on periaatteellisesti parempi, vaan lausuu siitä vastatessaan Sorbonne'in muistutuksiin: »Koko Eurooppa on lukenut kirjani ja kaikki ovat yksimielisiä siitä, ettei voida keksiä, olenko minä taipuvaisempi tasavaltaiseen vai kuningasvaltaiseen hallitusmuotoon. Ja tosiaan olisikin ollut ahdasmielistä valita, sillä itse asiassa ovat nämä molemmat hallitusmuodot erinomaisen hyviä.»

Muihin *Lakien hengen* johtaviin aatteisiin on ylempänä viitattu: laveammin ei tässä ole tilaa niihin kajotakaan. Monen tutkijan mielestä on näitä johtavia aatteita vaikea löytää tuon suuren teok-

sen suunnattomasta ainespaljoudesta, koska Montesquieu on tapanaan mukaan ahtanut siihen kaikki pitkällisen työskentelynsä tulokset ja koska hänellä ei ole koskaan ollut erikoisesti ranskalaista kirjan rakentamisen kykyä. Niinpä on Lansonin, tunnetun Ranskan kirjallisuuden tutkijan, mielestä *Lakien henki* lukuisine kirjoineen ja vielä lukuisampine alajaksoineen »tavattoman sekava». Albert Sorel, mainio Ranskan historian tutkija, näkee Montesquieun harhailevan ja eksyvän ja hukkuvan aiheensa rannattomille ulapoille, ja kun hän vihdoin keksii Pohjantähden, ei ole ihme, että hänen retkensä karttaviiva onkin hyvin koukeroinen. Mutta Barckhausen katsoo voivansa osoittaa *Lakien hengen* rakentuvan aivan yhtäjaksoisesti ja elimellisesti, kirja kirjalta, luku luvulta, ehyeksi kokonaisuudeksi, kunhan vain lähdetään siltä näkökannalta, miltä Montesquieu itse lähti: inhimillisten yhteiskuntien säilymisen kannalta.

Miten *Lakien hengen* rakenteen laita liekään, joka tapauksessa se on Montesquieun kuolemattomuuden parhaana takeena, samoin kuin se on eniten vaikuttanut 18. vuosisadan ajatteluun. Voltaire ihaili sitä suuresti, vaikka koettikin osalta osoittaa sen väitteitä vääriksi. Rousseau menetteli sen suhteen *Yhteiskuntasopimusta* kirjoittaessaan aivan samoin kuin hän menetteli Locke'in kasvatusmietteiden suhteen *Émile*'iä kirjoittaessaan: hän sepitti sen teorioille vastakkaisia teorioja tai hyväksyi ne sellaisinaan, mutta piti kuitenkin aina silmänsä tähdätyinä esikuvaan.

*Lakien henki* näytti kuiluja ja ihanteita. Rousseau'n malttamattomien oppilasten mukana syöksyi Ranskan suuri vallankumous kuiluihin. Uudistettu kuningasvalta koetti toteuttaa sen ihanteita, varsinkin vallan jakoa. Kun sekin pian sortui, ilmeisesti jonkun koneistoon tulleen vian takia, osoittaa se vain, kuinka vaikeata on seurata parhaitakin neuvoja. Mutta näitä neuvoja on sentään jokaisen kansalaisen edullista tutkistella, varsinkin jos neuvonantaja, niinkuin Montesquieu, tuntee inhimillisen heikkouden ja tahtoo rehellisesti edistää koko ihmiskunnan onnea ja menestystä.

J. V. Lehtonen.



PERSIALAISIA KIRJEITÄ



## ERÄITÄ MIETTEITÄ

*Persialaisista kirjeistä.*

(1754.)

*Persialaisissa kirjeissä* on lukijoita eniten miellyttänyt se seikka, että he ovat niistä aavistamattaan keksineet romaanin. He ovat nähneet sen alun, kehkeymisen ja lopun: eri henkilöt on yhdistetty toisiinsa ikäänkuin siteellä. Mitä kauemmin he oleskelevat Euroopassa, sitä vähemmän ihmeellisiltä ja omituisilta näyttävät tämän maailmanosan tavat heidän silmissään, samalla kun tämä ihmeellisyys ja omituisuus vaikuttaa heihin voimakkaammin tai heikommin heidän erilaisten luonteittensa mukaan. Toiselta puolen yltyy sekasorto aasialaisessa vaimolassa sitä suuremmaksi, mitä kauemmin Usbek viipyy poissa, so., mitä enemmän vimma kasvaa ja rakkaus vähenee.

Muutoin saavat tämäntapaiset romaanit yleensä menestystä osakseen, koska kukin pääsee niiden avulla selville omasta tilastaan, mikä opettaa paremmin eläytymään intohimoihin kuin kaikki mahdolliset kertomukset niistä. Ja siinä on muuan syy niiden muutamien viehättävien teosten saavuttamaan menestykseen, jotka ovat ilmestyneet *Persialaisten kirjeiden* jälkeen.

Vihdoin voidaan tavallisissa romaaneissa sallia sivuker-  
tomuksia vain silloin kun ne muodostavat oman romaaninsa.  
Niihin ei kävisi sekoittaminen yleisiä mietteitä, koska se häi-  
ritsisi teoksen tarkoitusta ja luonnetta, sen henkilöitä kun ei  
ole varsinaisesti koottu lausumaan mielipiteitään. Mutta  
kirjemuodossa, missä toimivia henkilöitä ei ole erikoisesti va-  
littu ja missä käsitellyt aiheet eivät ole riippuvaisia mistään  
kaavasta tai ennakolta laaditusta suunnitelmasta, jää tekijälle  
otollinen tilaisuus liittää romaaniinsa filosofiaa, politiikkaa ja  
siveysoppia ja yhdistää kaikki tämä salaisella ja ikäänkuin  
tuntumattomalla siteellä.

*Persialaisten kirjeiden* menekki oli alussa niin suunnaton,  
että kirjakauppiaat tekivät kaikkensa saadakseen niihin jatkoa.  
He nykivät hihasta jokaista, jonka vain tapasivat, ja sanoivat:  
»Hyvä herra, laatikaapa minulle *Persialaisia kirjeitä*.»

Mutta siitä, mitä minä juuri sanoin, käy riittävästi ilmi,  
ettei niihin voida laatia jatkoa ja että niitä vielä vähemmän  
voidaan sekoittaa jonkun toisen käden kirjoittamiin kirjeisiin,  
kuinka nerokkaita nämä sitten saattaisivat ollakin.

Niissä on muutamia piirteitä, joita monet ihmiset ovat pi-  
täneet varsin uskallettuina. Mutta heitä minä pyydän otta-  
maan huomionsa tämän teoksen laadun. Ne persialaiset, jot-  
ka näyttävät niissä suurta osaa, olivat yht'äkkiä siirtyneet  
Eurooppaan, so., toiseen maailmaan. Oli aika, jolloin heidät  
oli pakostakin esitettävä tietämättöminä ja ennakkoluuloisi-  
na: silloin oli asianamme vain osottaa heidän ajatustensa syn-  
tyminen ja kehkeäminen. Heidän ensimmäiset mietteensä oli-  
vat välttämättä kummallisia: ilmeisesti ei ollut muuta tehtä-  
vää kuin luoda heihin se kummallisuuden laji, joka soveltuu



älykkyyteen; oli vain kuvattava se tunne, minkä heissä oli herättänyt kukin oudolta näyttävä asia. Puhumattakaan siitä, että tekijällä olisi ollut tarkoitus kajota johonkin uskontomme perusaatteeseen, ei hän edes aavistanut olleensa varomaton. Näihin piirteisiin on aina liittynyt hämmästyksen ja kummastelun tunne, eikä suinkaan tutkimisen ja vielä vähemmän arvostelemisen ajatus. Puhuessaan meidän uskonostamme eivät nämä persialaiset saa näyttää tietävämmiltä kuin puhuessaan meidän tavoistamme ja tottumuksistamme. Ja jos meidän opinkappaleemme ovat heidän mielestään joskus omituisia, leimaa tätä omituisuutta aina täydellinen tietämättömyys niistä siteistä, jotka liittävät nämä opinkappaleet ja meidän muut totuutemme toisiinsa.

Rakkaus, jota tekijä tuntee näitä suuria totuuksia kohtaan, on saanut hänet näin puolustautumaan, puhumattakaan ihmisluvulle kuuluvasta kunnioituksesta, ihmisluvulle, jota ei ole suinkaan tahdottu iskeä arimpaan paikkaan. Lukijaa pyydetään siis lakkaamatta pitämään niitä piirteitä, joista puhun, sellaisten ihmisten hämmästyksen seurauksina, joilla oli pakostakin syytä hämmästyä, tai sellaisten miesten lausumina yllätysväitteinä, jotka eivät edes kyenneet niitä lausumaan. Häntä pyydetään huomaamaan, että koko viehäytys johtui todellisten asioiden ja niiden omituisen, lapsellisen tai eriskummaisen havaitsemistavan välillä vallinneesta alituisesta vastakohtaisuudesta. Varmasti ovat *Persialaisten kirjeiden* luonne ja tarkoitus niin ilmeiset, ettei niistä saata milloinkaan erehtyä kukaan muu kuin se, joka itse tahtoo erehtyä.



## ESIPUHE.

Minä en suinkaan sepitä tässä omistuskirjettä enkä minä myöskään ano suojelusta tälle kirjalle: sitä luetaan ilmankin, jos se on hyvä; ja jos se on huono, on minusta yhdentekevää, luetaanko sitä vai ei.

Minä olen muodostanut näistä ensimmäisistä kirjeistä teoksen koetellakseni yleisön makua: minulla on suuri joukko samanlaisia kirjeitä salkussani, ja ne voin tarita sille myöhemmin.

Mutta vain sillä ehdolla, että minä pysyn tuntemattomana. Sillä jos minun nimeni tulee yleisön tietoon, vaikenen minä heti paikalla. Tunnen erään naisen, joka kävelee verrattain hyvin, mutta joka oikeastaan ontuukin, jos häntä lähemmin tarkastelee. Teoksen omissa vioissa on kylliksi, ilman että minun tarvitsee vielä tarjota mieskohtaiset vikani arvosteltaviksi. Jos tiedettäisiin, kuka minä olen, sanottaisiin: »Hänen kirjansa ei sovellu hänen asemaansa. Hänen pitäisi käyttää aikaansa parempaan. Tuollainen ei ole vakavan miehen arvon mukaista.» Arvostelijoilta ei milloinkaan puutu tämäntapaisia mietteitä, koska niitä käy lausuileminen vaivaamatta isosti älyänsä.

Näiden kirjeiden sepittäjänä esiintyvät persialaiset asuivat kanssani. Me vietimme elämäämme yksissä. Koska he pitivät minua ikäänkuin toiseen maailmaan kuuluvana, eivät he salanneet minulta mitään. Eikä näillä niin kaukaa saapuneilla ihmisillä saattanutkaan enää olla salaisuuksia. He näyttivät minulle useimmat kirjeensä, ja minä jäljensin ne. Sainpa käsiini muutamia sellaisiakin, joita he olisivat viidusti varoneet minulle uskomasta, niin nöyryyttäviä ne olivat persialaiselle turhamaisuudelle ja mustasukkaisuudelle.

Minä toimin siis vain kääntäjänä. Koko minun vaivani on supistunut teoksen soveltamiseen meidän tapoihimme. Olen säästänyt lukijaa aasialaiselta kielenkäytöltä niin paljon kuin olen voinut ja olen vapahtanut hänet lukemattomista korkealentoisista lauseparsista, jotka olisivat hänet pimmittäneet aivan pilviin.

Mutta siinä ei ole kaikki, mitä olen tehnyt hänen hyväkseen. Olen poistanut ne pitkän pitkät kohteliaisuuslauselmat, joita itämaalaiset eivät suinkaan tuhlaa vähemmän kuin mekään. Ja olen sivuuttanut suunnattoman joukon sellaisia pikku seikkoja, joiden on vaikea sietää päivän valoa ja joiden on aina annettava vaipua unholaan kahden ystävän väliltä.

Jos useimmat niistä, jotka ovat tarinneet meille kirjekokoelmia, olisivat menetelleet samoin, olisivat he nähneet teostensa haihtuvan olemattomiin.

Muuan seikka on minua usein ihmetyttänyt, nimittäin se, että olen huomannut näiden persialaisten joskus olleen yhtä selvillä kansamme tavoista ja tottumuksista kuin minä itse, niin että he ovat tunteneet pienimmätkin olosuhteet ja pan-

neet merkille asioita, jotka, siitä olen varma, ovat jääneet älyämättä hyvin useilta Ranskassa matkustelleilta saksalaisilta. Lasken tämän heidän pitkällisen oleskelunsa ansioksi puhumattakaan siitä, että aasialaisen on helpompi päästä ranskalaisten tapojen perille yhdessä vuodessa kuin ranskalaisen saada selko aasialaisten elämästä neljässä vuodessa, koska edelliset paljastuvat yhtä innokkaasti kuin jälkimmäiset sulkeutuvat kuoreensa.

Tapa on sallinut jokaisen kääntäjän ja kömpelöimmän selittäjänkin koristaa käänöksensä tai selityksensä alun tulkittavan teoksen ylistyksellä ja nostaa näkyviin sen hyödyllisyys, ansiokkuus ja erinomaisuus. Minä en ole menettänyt niin. Lienee helppo arvata syy siihen. Parhaita syitäni on se, että moinen ylistys olisi sangen ikävä sijoitettuna jo itsestäänkin sangen ikävään paikkaan, nimittäin esipuheeseen.



## PERSIALAISIA KIRJEITÄ.

### I. kirje.

#### *Usbek kirjoittaa ystävälleen Rustanille Ispahaniin*

Me viivymme vain päivän Kumissa. Suoritettuumme hartautemme sen neitsyen haudalla, joka synnytti maailmaan kaksitoista profettaa, lähdimme jälleen matkaan. Ja eilen, kahdentenakymmenentenäviidentenä päivänä Ispahanista lähtömme jälkeen, saavuimme Tauriiseen.

Rica ja minä olemme ehkä ensimmäiset persialaiset, jotka tiedonhalu on saanut siirtymään kotimaastaan ja jotka ovat kieltäytyneet rauhallisen elämän suloista etsiäkseen suurin vaivoin viisautta.

Me olemme syntyneet kukoistavassa valtakunnassa, mutta me emme ole uskoneet sen rajojen täytyvän olla myös meidän tietojemme rajoina, samoin kuin emme ole uskoneet yksistään itämaisen valon täytyvän meitä valaista.

Kerro minulle, mitä matkastamme sanotaan, mutta älä minua imartele. Enpä juuri luule monenkaan sitä hyväksyvän. Osoita kirjeesi Erserumiin, missä tulen oleskelemaan jonkun aikaa. Hyvästi, rakas Rustanini. Ole vakuutettu siitä, että missä maailman kolkassa minä lienenkin, sinulla on uskollinen ystävä.

Tauriissa, 15 päivänä Saphar-kuuta v. 1711.

## 2. kirje.

*Usbek kirjoittaa ispahanilaisen vaimolansa mustalle ylieunukille.*

Sinä olet Persian kauneimpien naisten uskollinen vartija. Olen jättänyt haltuusi kaiken minulle rakkaimman maailmassa: sinä pidät käsissäsi niiden kohtalokkaiden ovien avaimia, jotka avautuvat vain minulle. Kunhan sinä vain vartioit sydämeni kallisarvoista tallettavaraa, saattaa se olla rauhassa ja nauttia täydellistä varmuutta. Sinä pidät vahtia yön hiljaisuudessa yhtä hyvin kuin päivän hälyssä. Sinun väsymättömät toimenpiteesi tukevat hyvettä silloin kun se horjuu. Jos vartioimasi naiset haluaisivat rikkoa velvollisuutensa, karkottaisit sinä heitä sellaisen toivon. Sinä olet paheen ruoska ja uskollisuuden tukipylväs.

Sinä käsket heitä ja tottelet heitä. Sinä täytät sokeasti kaikki heidän tahtonsa ilmaukset ja pakotat heidät samoin täyttämään vaimolan lait. Sinä pidät kunnianasi tehdä heille alhaisimpiakin palveluksia. Sinä alistut kunnioittaen ja peläten heidän oikeutettuihin määräyksiinsä. Sinä palvelet heitä heidän orjiensa orjana. Mutta samalla osoitat valtaasi ja käsket heitä herrana minun tavallani silloin kun pelkääät kainouden ja häveliäisyyden lakien höllentyneen.

Muista aina mitättömyyttä, josta minä sinut kohotin, sinun ollessasi halvin orjistani, asettaakseni sinut tälle paikalle ja uskoakseni haltuusi sydämeni sulonautinnot: kohtele syvimällä alamaisuudella niitä, joilla on osansa minun rakkaudestani, mutta saata heidät samalla tuntemaan heidän äärimmäisen riippuvaisuutensa. Hanki heille kaikkia niitä



huvituksia, jotka saattavat olla viattomia; poista heidän le-  
vottomuutensa; hauskuta heitä soitannolla, tansseilla, suloi-  
silla juomilla ja kehota heitä usein kokoontumaan. Jos he  
tahtovat lähteä maalle, voit heidät sinne viedä, mutta sinun  
tulee ottaa hengiltä jokainen mies, joka lähestyy heitä. Neuvo  
heitä puhtauteen, joka on sielun tahrattomuuden kuva. Puhu  
heille joskus minusta. Haluaisin jälleen nähdä heidät siinä  
hurmaavassa paikassa, jota he kaunistavat. Hyvästi.

Tauriissa, 18 p:nä Saphar-kuuta v. 1711.

### 3. kirje.

*Zachi kirjoittaa Usbekille Tauriiseen.*

Me käskimme eunukkien päämiehen viedä meidät maalle.  
Hän kertoo kyllä Sinulle, ettei meille sattunut minkäänlaista  
tapaturmaa. Kun meidän tuli mennä yli virran ja poistua  
hevosten kuljettamista kantotuoleistamme, asetuimme tavan  
mukaisesti laatikoihin: kaksi orjaa kantoi meitä olkapäil-  
lään ja näin vältimme kaikkien katseet.

Kuinka olisinkaan voinut elää, rakas Usbek, ispananilai-  
sessa vaimolassasi, noissa paikoissa, jotka muistuttivat minulle  
lakkaamatta entisiä ilojani ja niin kiihottivat päivä päivältä  
yhä voimakkaammin kaipaustani? Harhailin asunnosta asun-  
toon, etsien Sinua kaikkialta, löytämättä Sinua mistään,  
mutta tavaten kaikkialta menneen autuuteni julman mui-  
ton. Milloin näin itseni siinä paikassa, missä minä ensi ker-  
ran elämässäni suljin Sinut syleilyyni, milloin taas siinä,

missä Sinä ratkaisit vaimojesi mainion kiistan. Jokainen meistä väitti olevansa kaikkia muita kauniimpi: me ilmes-  
tyimme eteesi sitten kun olimme tyhjentäncet kaiken, mitä  
mielikuvitus suinkin saattaa keksiä helyä ja koristetta. Sinä  
katselit mielihyvin taitomme ihmetöitä. Totesit ihailien,  
mihin asti meidät oli vienyt kiihkeä halu miellyttää Sinua.  
Mutta Sinä karkotit pian nämä lainaihanuudet luonnollisem-  
pien sulojen tieltä. Sinä hävitit kokonaan uurastuksemme  
hedelmät: meidän täytyi luopua koruista, jotka olivat käyneet  
Sinulle epämukaviksi, meidän täytyi näyttäytyä Sinulle luon-  
non yksinkertaisuudessa. Minä en välittänyt vähääkään  
kainoudesta. Ajattelin vain kunniaani. Onnellinen Usbek!  
Kuinka monet sulot paljastettiin katseillesi! Me näim-  
me Sinun kauan harhailevan lumosta lumoon. Häilyvä  
sielusi ei pitkään aikaan osannut tehdä valintaansa. Jokainen  
uusi sulo vaati Sinulta veroansa. Me peityimme kaikki hetki-  
seksi suuteloihisi. Sinä ulotit uteliaat katseesi salaisimpiinkin  
paikkoihin. Sinä toimitit meidät silmänräpäyksessä tuhansiin  
erilaisiin asentoihin: alati uusia käskyjä, alati uusi kuuliai-  
suus. Tunnustan Sinulle, Usbek, että voimakkaampi into-  
himo kuin kunnianhalu saattoi minut toivomaan Sinun  
mieltyvän minuun. Minä näin vähitellen pääseväni Sinun  
sydämesi valtijattareksi. Sinä otit minut ja jätit minut taas.  
Palasit luokseni ja minä osasin Sinua pidättää: voiton-  
riemu tuli kokonaan minun osakseni ja epätoivo kilpailija-  
tarteni. Meistä tuntui kuin olisimme olleet yksinämme maa-  
ilmassa: kaikki, mitä oli ympärillämme, ei näyttänyt enää  
ansaitsevan huomiotamme. Olisipa taivas suonut kilpailijat-  
tarilleni rohkeuden jäädä katselemaan kaikkia niitä rakkauden-

osoituksia, joita minä Sinulta sain! Jos he olisivat tarkoin seuranneet minun hurmaantumistani, olisivat he huomanneet minun rakkauteni ja heidän rakkautensa erotuksen. He olisivat nähneet, että vaikka he olivatkin voineet kilpailla kanssani suloista, he eivät voineet kilpailla tunteiden hehkusta . . .

Mutta missä minä olen? Mihin vie minut tämä tarpeeton kertomus? On onnetonta, ellei saa osakseen rakkautta; mutta on loukkaavaa, ellei saa sitä osakseen enää. Sinä jätät meidät, Usbek, lähteäksesi harhailemaan raakalaisten maihin. Kuinka! Sinä et pidä minkään arvoisena sitä etua, että Sinua rakastetaan! Ah! Sinä et edes tiedä, mitä Sinä menetät! Rinnastani nousee huokauksia, joita kukaan ei kuule! Kyyneleeni vuotavat, mutta Sinä et niistä nauti! Rakkauden henki tuntuu valitsevan palatsissasi, mutta Sinun tunteettomuutesi loitontaa Sinua siitä lakkaamatta! Ah! Rakas Usbekini, osaisitpa Sinä olla onnellinen!

Fatmen palatsissa, 21 p. Maharram-kuuta v. 1711.

#### 4. kirjje.

*Zephis kirjoittaa Usbekille Erserumiin.*

Se musta hirviö on kuin onkin päättänyt saattaa minut epätoivoon. Hän tahtoo väen väkisinkin riistää minulta Zelide-orjattareni, Zeliden, joka palvelee minua perin hellästi ja jonka taitavat kädet luovat kaikkialle koristuksia ja suloja. Hänestä ei ole kylliksi, että tämä ero on tuskallinen: hän tahtoo sitä myös häpeälliseksi. Se petturi on taipuvainen pitämään

rikollisina luottamukseni syitä. Ja koska hänen on ikävä oven takana, minne hänet aina lähetän, rohkenee hän otaksua kuulleensa tai nähneensä asioita, joita en osaa edes kuvitella-kaan! Olen hyvin onneton! Ei yksinäisyyteni eikä hyveeni voisi varjella minua hänen päättömiltä epäluuloiltaan: kurja orja koettaa hyökätä kimppuuni jopa Sinun sydämessäsi, ja minun on pakko siellä puolustautua! Ei, kunnioitan liiaksi itseäni alentuakseni puolusteluihin: minä en tahdo muuta käytökseni takaajaa kuin Sinut itsesi, kuin Sinun rakkautesi, kuin oman rakkauteni, ja, jos minun on Sinulle sekin sanominen, rakas Usbek, kuin kyyneleeni.

Fatmen palatsissa, 29 p. Maharram-kuuta v. 1711.

## 5. kirje.

*Rustan kirjoittaa Usbekille Erserumiin.*

Sinä olet kaikkien keskustelujen aiheena Ispahanissa. Ei puhuta muusta kuin Sinun lähdestäsi. Toiset sanovat sen johtuneen kevytmielisyydestä, toiset jostakin surusta: vain ystäväsi puolustavat Sinua, mutta eivät saa ketään vakuutetuksi. Ei voida ymmärtää, että Sinä olisit jaksanut jättää vaimosi, vanhempasi, ystäväsi, isänmaasi vain mennäksesi katsomaan persialaisille tuntemattomia ilmanääriä. Rican äitiä on mahdoton lohduttaa. Hän vaatii Sinulta poikaansa, jonka Sinä hänen sanojensa mukaan olet häneltä ryöstänyt. Mitä minuun tulee, rakas Usbekini, niin tunnen olevani luonnostani taipuvainen hyväksymään kaikki, mitä Sinä

teet. Mutta minä en kykenisi antamaan Sinulle anteeksi poissaoloasi. Ja mitä syitä voisitkaan esittää sen puolustukseksi, niin ei sydämeni tule niihin milloinkaan suostumaan. Hyvästi. Rakasta minua aina.

Ispahanissa, 28 p. ensimmäistä Rebiab-kuuta v. 1711.

## 6. kirje.

*Usbek kirjoittaa ystävälleen Nessirille Ispahaniin.*

Päivän matkan päässä Erivanista jätimme Persian astuaksemme turkkilaisten alusmaihin. Kaksitoista päivää myöhemmin saavuimme Erserumiin, missä me tulemme viipymään kolme tai neljä kuukautta.

Minun on pakko tunnustaa Sinulle, Nessir, että minä tunsin salaista tuskaa kadottaessani Persian näkyvistäni ja joutuessani keskelle petollisia osmaneja. Mitä syvemmälle tunkeuduin näiden saastaisten ihmisten maahan, sitä saastaisemmaksi tunsin itsekin tulevani.

Isänmaani, perheeni, ystäväni muistuiivat mieleeni. Hellyyteni heräsi. Omituinen levottomuus saattoi sisäisen hämminkini ylimmilleen ja pakotti minut oivaltamaan, että olin rauhani vahingoksi käynyt liian suureen yriytykseen.

Mutta vaimoni tuottavat sentään sydämelleni vaikeimman huolen. En voi ajatella heitä murheen murtamatta sydäntäni.

Ei niin käsittäen, Nessir, että minä heitä rakastaisin: siinä suhteessa olen saavuttanut sellaisen turteettomuuden, ettei minulla ole enää minkäänlaisia haluja. Siinä naisia vilisevässä palatsissa, missä olen elänyt, olen ehättänyt rak-

kauden edelle ja hävittänyt sen, sen itsensä avulla. Mutta kylmydestänipä juuri syntyy salainen mustasukkaisuus, joka minua jäyttää. Minä näen naislauman jätettynä melkein omaan huomaansa. Minulla on siitä vastaamassa vain alhaisia sieluja. Minun olisi vaivalloista tuntea varmuutta silloinkin jos orjani olisivat uskollisia: mitä sitten, elleivät he ole uskollisia? Millaisia surullisia uutisia voikaan siitä saapua minulle niihin kaukaisiin maihin, joihin lähden vaeltamaan? Se on vamma, jota ystäväni eivät osaa parantaa. Se on paikka, jonka surullisista salaisuuksista he eivät saa mitään tietää. Ja mitä he voisivatkaan tehdä? Enkö pitäisi tuhat kertaa parempana hämärän peittoon jäänyttä rankaisemattomuutta kuin kaikkien huomiota herättävää ojennusta? Minä talletan sydämeesi kaikki suruni, rakas Nessir: se on ainoa lohdutukseni nykyisessä tilassani.

Erserumissa, 10 p. toista Rebiab-kuuta v. 1711.

## 7. kirje.

*Fatme kirjoittaa Usbekille Erserumiin.*

Kaksi kuukautta sitten Sinä läksit, rakas Usbekini, mutta niin masentunut olen, etten ole vielääkään kyennyt saamaan sitä itselleni selväksi. Minä juoksen kautta koko palatsin, ikäänkuin Sinä olisit siellä vielä, enkä vain pääse erehdyksestäni. Mitä sitten pitäisi mielestäsi tekemän naisen, joka rakastaa Sinua, joka oli tottunut pitämään Sinua sylissä, jonka ainoana huolena oli todisteiden antaminen Sinulle

hellyydestään ja joka oli vapaa syntyperänsä nojalla, mutta orja rakkautensa väkevyyden takia?

Kun tulin vaimoksesi, eivät silmäni olleet vielä milloinkaan nähneet miehen kasvoja: Sinä olet yhätkin ainoa, jota minun on ollut sallittu katsella, sillä minä en suinkaan anna miehen arvoa noille inhoittaville cunukeille, joiden vähimpänä epätäydellisyytenä on se, etteivät he ole lainkaan miehiä. Kun vertaan Sinun kasvojesi kauneutta heidän muodotomuuteensa, en voi olla pitämättä itseäni onnellisena. Mielikuvitukseni ei tarjoa minulle ihastuttavampaa ajatusta kuin Sinun olentosi tenhoavat sulot. Minä vannon Sinulle, Usbek, että jos minun sallittaisiin poistua paikasta, johon asemani minut pakostakin sulkee, jos minun onnistuisi välttää ympäröivät vartijani, jos minun annettaisiin valita kaikista miehistä, jotka elävät tässä kansojen pääkaupungissa, Usbek, minä vannon sen, minä valitsisin vain Sinut. Maailmassa ei voi olla muita rakastamisen arvoisia kuin Sinä.

Älä luule poissaolosi houkutelleen minua lyömään laimin kauneutta, joka on Sinulle rakas. Vaikka minua ei saakaan kukaan nähdä ja vaikka ne helyt, joilla minä itseäni koristan, ovatkin hyödyttömiä Sinun onnellesi, koetan kuitenkin pitää sydämessäni vireillä miellyttämisen tapaa. Minä en käy kertaakaan nukkumaan voitelematta ruumistani kaikkein suloisimmilla hajuaineilla. Muistan sen onnellisen ajan, jolloin Sinä vaivuit syliini, ja hurmaten mairitteleva uni näyttää minulle lempeni rakastetun kohteen. Mielikuvitukseni eksyy haluihinsa, niinkuin se riemuiten heittäytyy toiveihinsa. Ajattelen välistä, että Sinä vaivalloiseen matkaasi kyllästyneenä palaat luoksemme. Yö kuluu näin unelmissa,

jotka eivät ole nukkuvan eivätkä valvovan unelmia: minä etsin Sinua viereltäni, mutta Sinä tunnut pakenevan minua. Tuli, joka polttaa minua, hävittää vihdoin itse nämä lumonäyt ja palauttaa minut järkiini. Mutta minä olen silloin niin kiihtynyt . . . Sinä et ehkä sitä usko, Usbek: on mahdotonta elää tässä tilassa. Tuli kiertää suonissani. Kunpa osaisin kuvata Sinulle sen, minkä tunnen perin hyvin! Ja miksi tunnen niin hyvin sen, mitä minä en kykene Sinulle kuvaamaan? Sellaisina hetkinä, Usbek, antaisin maailman herruuden yhdestä ainoasta Sinun suudelmastasi. Kuinka onneton onkaan nainen kaihotessaan voimakkaasti silloin kun hänen luotaan on poistunut se ainoa, joka yksin osaa kaihon tyydyttää; kun hänellä ei omaan huomaansa jätettynä ole mitään, mikä voisi häntä huvittaa, niin että hänen on pakko elää lakkaamattomien huokausten ja kiihottuneen intohimon raivoavassa vallassa; kun hän ei ole itse onnellinen eikä hänellä ole edes lohdutusta tehdä toista autuaaksi: hän on vain vaimolan hyödytön koriste, jota varjellaan puolison kunnian, mutta ei hänen onnensa hyväksi!

Te olette oikein julmia, te miehet! Teistä on hauskaa, kun meillä on haluja, joita me emme voi tyydyttää. Te kohtelette meitä aivan kuin olisimme tunteettomia ja kuitenkin suuttuisitte pahasti, jos niin tosiaankin olisi asian laita. Te luulette intohimojemme, joita on näin pitkät ajat tukahdutettu, kiihtyvän vain teidän näkemisestänne. On vaivalloista hankkia itselleen rakkautta: on mutkattomampaa saada meidän luonnonlaadultamme sitä, mitä ette uskalla toivoa omilta ansioiltanne.

Hyvästi, rakas Usbekini, hyvästi. Muista, että minä elän



vain jumaloidakseni Sinua: sieluni on täynnä Sinua. Ja Sinun poissaolosi, kykenemättä suinkaan painamaan Sinua unohduksiin, kiihdyttäisi rakkauttani, jos se voisi muuttua tulisemmaksi.

Ispahanilaisessa palatsissa, 13 p. ensimmäistä Rebiab-kuuta v. 1711.

### 8. kirje.

#### *Usbek kirjoittaa ystäväelleen Rustanille Ispahaniin*

Sain kirjeesi käsiini Erserumissa, missä nykyään oleskeleen. Arvasin kyllä, että lähtöni herättäisi hälyä, mutta siitä en välitä lainkaan. Mitä luulet minun olevan parasta seurata: vihollisteni viisautta vaiko omaani?

Kävin hovissa varhaisimmasta nuoruudestani asti. Saa-tan sen sanoa: sydämeni ei turmeltunut siellä. Olipa minulla suuri päämääräkin: uskalsin olla siellä kunnan mies. Heti kun keksin paheen, loittonin siitä. Mutta sitten minä taas lähestyin sitä paljastaakseni sen. Minä vein totuuden aina valtaistuimen juurelle saakka. Puhuin siellä siihen asti tuntematonta kieltä. Minä saatoin imartelun häpeään ja hämmästytin sekä jumaloijat että epäjumalan.

Mutta kun huomasin, että vilpittömyyteni oli hankkinut minulle vihamiehiä, että olin saanut osakseni ministerien kateuden saamatta ruhtinaan suosiota ja että minua piti tuossa turmeltuneessa hovissa pystyssä vain heikko hyve, päätin poistua siitä. Teeskentelin olevani suuresti kiin-tyntyt tieteisiin, mutta teeskennellessäni kiinnyinkin niihin todellisesti. Minä en sekaantunut enää mihinkään julkisiin

asioihin, vaan vetäydyin maalaistalooni. Mutta tälläkin menettelyllä oli omat haittansa: minä olin yhäti alttiina vihollisteni ilkeydelle, samalla kun olin riistänyt itseltäni melkein kokonaan sen torjumisen keinot. Eräät salaiset varoitukset saivat minut vakavasti ajattelemaan asemaani. Minä päätin poistua isänmaastani, ja lähtöni hovista antoikin minulle siihen sopivan tekosyy. Menin kuninkaan puheille. Esitin hänelle haluavani tutustua Länsimaiden tieteisiin. Vihjailin, että hänelläkin voisi olla hyötyä matkoistani. Minä löysin armon hänen silmissään. Minä lähdin ja riistin uhrin vihollisiltani.

Siinä, Rustan, matkani todellinen syy. Anna Ispahanin puhua. Puolusta minua vain niiden kuullen, jotka minua rakastavat. Jätä vihollisteni huoleksi ilkeämieliset selittelyt: minä olen liian onnellinen siitä, että se on ainoa paha, mitä he kykenevät minulle tekemään.

Minusta puhutaan tällä hetkellä. Mahdollista on, että minut pian unohdetaan liiaksikin ja että ystävänikin . . . Ei, Rustan, en tahdo antautua tämän surullisen ajatuksen valtaan: minä olen oleva aina heille rakas. Luotan heidän uskollisuuteensa yhtä lujasti kuin Sinun uskollisuuteesi.

Erserumissa, 20 p. toista Gemmadi-kuuta v. 1711.

## 9. kirje.

*Ylieunukki kirjoittaa Ibbille Erserumiin.*

Sinä seuraat ertistä isäntääsi hänen matkoillaan. Sinä kuljet maakunnat ja valtiot. Surut eivät pääse Sinuun vaikuttamaan: jokainen hetki näyttää Sinulle jotakin uutta. Kaik-

ki, mihin katseesi osuu, virkistää Sinua ja saa Sinulta ajan huomaamattasi kulumaan.

Niin ei ole minun laitani. Minä elän suljettuna inhoittavaan vankilaan, missä minua ympäröivät aina samat esineet ja jäytävät aina samat murheet. Minä vaikerran viidenkymmenen vuoden huolten ja levottomuuksien taakan painamana, enkä voi sanoa pitkän elämäni aikana nauttineeni yhtäkään rauhallista päivää enkä yhtäkään murheetonta hetkeä.

Silloin kun ensimmäinen isäntäni teki julman päätöksensä uskoa vaimonsa minun huostaani ja kun hän tuhansien uhkausten säästämin houkutuksin pakotti minut ikiajoiksi luopumaan omasta itsestäni, ajattelin kaikkein vaivalloisimpiin askareihin kyllästyneenä uhrata intohimoni rauhalleni ja varallisuudelleni. Minua onnetonta! Omaan suuntaan a kääntynyt mieleni sai minut näkemään vain korvauksen, mutta ei menetystä: minä toivoin vapautuneeni rakkauden hyökkäyksistä kadotettuani kyvyn tyydyttää sitä. Ah! Minussa sammutettiin intohimojen vaikutus sammuttamatta niiden syytä, enkä minä suinkaan päässyt niistä eroon, kun ympärilläni oli olentoja, jotka niitä lakkaamatta kiihottivat. Tulin vaimolaan, missä kaikki oli omiansa herättämään minussa menettämäni kaipausta: tunsin syttyväni hehkuun joka hetki. Tuhannet luonnolliset sulot näyttivät paljastuvan katseelleni vain minua masentaakseen. Onnettomuuksieni kukkuraksi oli aina silmiäni edessä onnellinen mies. Tänä kuohunnan aikana en kertaakaan vienyt naista isäntäni vuoteeseen, en kertaakaan riisunut häntä palaamatta asuntooni raivo sydämessä ja siemämätön epätoivo sielussa.

Näin vietin kurjan nuoruuteni. Olin oma uskottuni,

Huolten ja surujen rasittamana täytyi minun ne yksin niellä. Ja näitä samoja naisia, joihin minun kovin teki mieleni luoda helliä silmäyksiä, katselin vain ankarin ilmein. Olisin ollut hukassa, jos he olisivat päässeet perilleni: minkä edun he olisivatkaan siitä saaneet!

Muistan, kuinka minä kerran erästä vaimoa kylpyyn lait- taessani tunsin olevani niin suunniltani, että menetin koko- naan järkeni ja rohkenin koskettaa kädelläni muuatta pelot- tavaa paikkaa. Ensi mietinnältä luulin sitä päivää viimeisek- seni. Olin kuitenkin kylliksi onnellinen välttäökseni tuhat- kertaisen kuoleman. Mutta kaunotar, jonka olin tehnyt heik- kouteni uskotuksi, myi hyvin kalliista vaiteliaisuutensa. Me- netin kokonaan käskyvaltani häneen nähden. Ja hän on sit- temmin pakottanut minut suostumaan myönnytyksiin, jotka ovat tuhannet kerrat olleet viedä minulta hengen.

Vihdoin paloi nuoruuden tuli loppuun. Nyt minä olen vanha, ja siinä asiassa olen saavuttanut rauhan. Minä katselen naisia välinpitämättömänä ja maksan heille run- saasti kaiken sen halveksunnan ja kaiken sen kärsimyksen, mitä he ovat minulle osoittaneet ja tuottaneet. Minä muistan aina syntyneeni heitä käskemään. Ja minusta on kuin tulisin mieheksi jälleen niissä tilaisuuksissa, jolloin heitä vielä käs- ken. Minä olen vihannut heitä siitä asti kun olen oppinut katselemaan heitä kylmäverisesti ja kun järkeni on näyt- tänyt minulle kaikki heidän heikkoutensa. Vaikka vartioin- kin heitä toisen laskuun, tuottaa nautinto taivuttaa heitä kuu- liaisuuteen minulle salaista iloa. Kun minä pakotan heitä olemaan kaikkea vailla, tuntuu kuin tapahtuisi se minun omaksi hyväkseni ja saan siitä aina välillistä tyydytystä;

minä hallitsen vaimolaa kuin pientä valtakuntaa. Ja kunnianhimoni, ainoa intohimo, mikä minulla vielä on, nauttii siitä hiukan. Ilokseni huomaan kaiken riippuvan minusta: joka hetki minä olen tarpeen. Kannan kernaasti kaikkien näiden naisten vihan, koska se vain vahvistaa asemaani. Niinpä he eivät olekaan osuneet kiittämättömään: he tapaavat minut kaikkien, viattomimpienkin, ilojensa vastustajana, ja minä esiinnyn heille aina järkähtämättömänä sulkumuurina. He tekevät suunnitelmia, ja minä pysäytän ne äkkiä. Minä asetaudun kielloilla. Minä sulkeudun varovaisuuden piikki-kehään. Minun suussani on aina vain sellaisia sanoja kuin velvollisuus, hyve, kainous, vaatimattomuus. Minä saatan heidät epätoivoon puhumalla heille lakkaamatta heidän sukupuolensa heikkoudesta ja isännän vallasta. Sitten minä valittelen, että minun täytyy olla niin ankara. Ja minä näytän tahtovan osoittaa heille, ettei minulla ole muuta syytä menettelyyni kuin heidän oma etunsa ja minun suuri kiintymykseni heihin.

Asia on kuitenkin niin, että minulla on vuorostani suunnattomasti harmia ja huolta, sillä joka päivä nämä kostonhaluiset naiset koettavat voittaa vielä sen harmin ja huolen, mitä minä heille tuotan. Heissä on pelottavan pahoja puolia. Meidän välillämme vallitsee ikäänkuin hallinnan ja alistumisen luode ja vuoksi. He toimittavat minun suoritettaviksi kaikkein nöyryyttävimmät askareet. He teeskentelevät ennen kuulumatonta halveksuntaa. Ja välittämättä vanhuudestani he pakottavat minut nousemaan öisin kymmenenkin kertaa joutavimmankin pikku asian takia. Minulle syydetään lakkaamatta käskyjä, määräyksiä, tehtäviä, oikkuja. He näyt-

tävät vuorottelevan minua juoksuksistaan ja heidän päähänpistonsa tuntuvat kulkevan yhdestä toiseen. Usein heitä huvittaa saada minut lisäämään huolenpitoa kaksinkertaiseksi. He toimittavat minulle väärää tiedonantoja: väliin tullaan minulle sanomaan, että muuan nuori mies on nähty hiiviskellessä näiden muurien lähetyksillä, väliin taas, että on kuultu melua tai että aiotaan toimittaa taloon kirjeitä. Kaikki tämä saattaa minut pulaan, ja he nauravat tätä pulaa: he ovat ihastuksissaan, kun näkevät minun näin vaivaavan itseäni. Toisen kerran he kiinnittävät minut taas ovensa taakse ja pitävät minua siinä yöt ja päivät. He osaavat erinomaisen hyvin teeskennellä sairautta, pyörtymystä, pelkoa: heiltä ei suinkaan puutu verukkeita saadakseen minut siihen, mihin he haluavat. Tällaisissa tilaisuuksissa vaaditaan sokeata kuuliaisuutta ja rajatonta myöntöväisyyttä: kielto sellaisen miehen kuin minun suustani olisi kuulumaton asia, ja jos minä epäroisin totella heitä, olisi heillä oikeus minua rangaista. Mieluummin menettäisin henkeni, rakas Ibbi, kuin alistuisin siihen nöyryytykseen.

Eikä siinä kaikki. Minä en ole hetkeäkään varma isäntäni suosiosta, sillä jokainen heistä on minun vihamieheni hänen sydämessään, eivätkä he ajattele muuta kuin minun tuhoamistani. Heillä on hetkensä, jolloin minua ei lainkaan kuulla, hetkensä, jolloin ei kielletä mitään, hetkensä, jolloin minä olen aina väärässä. Minä vien isäntäni vuoteeseen vihastuneita vaimoja: luuletko siellä tehtävän työtä minun hyväkseni ja luuletko minun puolueeni olevan vahvimman? Minun on pelättävä pahinta heidän kyyneleiltään, heidän huokauksiltaan, heidän syleilyiltään, jopa heidän nautinnoiltaan: he

ovat riemuvoittojensa paikassa. Heidän sulonsa muuttuvat minulle kauhistuttaviksi: nykyiset palvelukset pyyhkivät silmänräpäyksessä muistista kaikki minun entiset palvelukseni, eikä mikään voi minulle vastata isännästä, joka ei ole enää oma itsensä.

Kuinka monet kerrat onkaan minulle sattunut niin, että olen käynyt levolle suosiossa ja noussut epäsuosiossa! Mitä olinkaan tehnyt sinä päivänä, jolloin minua niin häpeällisesti ajettiin ruoskaniskuun ympäri palatsia? Minä jätin vaimon isäntäni syliin: heti kun hän näki tämän kiihtyneen, vuodatti hän kokonaisen kyynelvirran. Hän valitteli ja vaikeroi ja sovitti niin taitavasti syytöksensä, että ne kasvoivat samassa määrässä kuin hänen herättämänsä lempi. Kuinka olisin voinut selvitä kunnialla niin ankarasta hetkestä? Minut syöstiin perikatoon silloin kun minä sitä kaikkein vähimmin aavistin. Minä jouduin lemmenkaupan uhriksi ja minun kustannuksellani saivat huokaukset aikaan sopimuksen. Kas sellainen on, rakas Ibbi, julma tilani, jossa olen aina elänyt.

Kuinka Sinä oletkaan onnellinen! Sinun huolenpitosi rajoittuu yksinomaan Usbekin henkilöön. Sinun on helppoa olla hänen mielikseen ja pysyä hänen suosiossaan aina päiviesi loppuun asti.

Ispahanilaisessa palatsissa, Saphar-kuun viimeisenä päivänä v. 1711.

## 10. kirje

*Mirza kirjoittaa ystävälleen Usbekille Erserumiin.*

Sinä olit ainoa, joka saatoit korvata minulle Rican poissaolon, ja vain Rica saattoi lohduttaa minua Sinun lähdettyäsi. Me kaipaamme Sinua, Usbek: Sinä olit seurapiirimme sielu. Kuinka paljon tarvitaankaan väkivaltaa niiden siteiden katkaisemiseen, joita sydän ja pää ovat solmineet!

Me väittelemme täällä ahkerasti. Kiistamme koskevat tavallisesti siveysoppia. Eilen pohdittiin kysymystä, saavuttavatko ihmiset onnen aistien nautinnoilla ja tyydytyksellä vaiko hyveen harjoittamisella. Olen usein kuullut Sinun sanovan, että ihmiset olivat syntyneet olemaan hyveellisiä ja että oikeamielisyys on yhtä luontainen ominaisuus heissä kuin eläminen. Pyytäisin Sinua selittämään, mitä sillä tarkoitat.

Olen haastellut pappiemme kanssa, mutta he saattoivat minut epätoivoon koraaninlauseillaan, sillä minä en puhu heille todellisena uskovaisena, vaan ihmisenä, kansalaisena, perheenisänä. Hyvästi.

Ispahanissa, Saphar-kuun viimeisenä päivänä v. 1711.

## 11. kirje.

*Usbek kirjoittaa Mirzalle Ispahaniin.*

Sinä kieltäydyt käyttämästä järkeäsi koetellaksesi minun järkeäni. Sinä alennut kysymään minulta neuvoa. Sinä luulet minun kykenevän opettamaan Sinua. Rakas Mirza, muuan asia miellyttää minua vielä enemmän kuin se hyvä käsitys,



mikä Sinulla on minusta: se on Sinun ystävyytesi, jota minun on siitä kiittäminen.

Täyttääkseni pyyntösi en ole luullut tarpeelliseksi käyttää liian kohteetonta käsittelytapaa. On eräitä totuuksia, joiden vakuuttava esittäminen ei yksin riitä, vaan joista täytyy lisäksi saada syntymään elävä tunne. Sellaisia ovat siveysopilliset totuudet. Ehkäpä seuraava historiankatkelma vaikuttaa Sinuun enemmän kuin terävinkään järkeily.

Arabiassa eli muinoin eräs pieni kansa, jota nimitettiin troglodyyttien, luolaihmosten, kansaksi. Tämä kansa polveutui niistä vanhoista luolaihmisistä, jotka, jos saamme uskoa historioitsijoita, olivat enemmän eläinten kuin ihmisten näköisiä. Nämä eivät kuitenkaan olleet niin muodottomia. He eivät olleet suinkaan karvaisia kuin karhut, he eivät vinkuneet, ja heillä oli kaksi silmää. Mutta he olivat niin ilkeitä ja verenhimoisia, ettei heidän keskuudessaan ollut minkäänlaista tasapuolisuuden eikä oikeuden periaatetta.

Heillä oli vieraaseen heimoon kuuluva kuningas, joka tahtoessaan taltuttaa heidän luonteensa pahuutta kohteli heitä ankarasti. Mutta he tekivät salaliiton häntä vastaan, tappoivat hänet ja tuhosivat koko kuninkaallisen perheen.

Kun tämä kumous oli suoritettu, kokoontuivat he valitsemaan hallitusta, ja pitkien kiistojen jälkeen he nimittivät hallitusmiehiä. Mutta tuskin he olivat nämä valinneet, kun nekin kävivät heille sietämättömiksi, ja he ottivat myös heidät hengiltä.

Vapautettuna tästä uudesta ikeestä tämä kansa ei kuulut enää muuta kuin villiä luontoaan. Kaikki yksityiset tulivat siihen päätökseen, etteivät he tottelisi enää ketään ja että

kukin pitäisi huolta vain omista eduistaan, välittämättä vähäkään muiden eduista.

Tästä yksimielisestä päätöksestä olivat kaikki kohdaltaan erinomaisen hyvillään. He sanoivat: »Miksi lähtisin tappamaan itseäni työllä ihmisten hyväksi, jotka eivät minuun mitään kuulu? Minun on parasta ajatella vain itseäni. Silloin elän onnellisena. Mitä minä huolin siitä, ovatko muutkin onnellisia? Itse pidän huolta kaikista tarpeistani. Ja kun vain saan ne tyydytetyiksi, on minusta samantekevää, vaikka kaikki muut luolaihmiset eläisivät kurjuudessa.»

Oli käsillä se kuukausi, jolloin maat kylvetään. Kukin sanoi: »Minä muokkaan peltoani vain niin paljon, että se tuottaa minun omaksi ravinnokseni tarpeellisen viljan; suurempi määrä olisi minulle hyödytön: enhän minä ryhdy tässä suotta vaivaa näkemään.»

Tämän pienen valtakunnan maat eivät olleet laadultaan samanlaisia. Niitä oli kuivia ja vuorisia, ja taas toisia, alavalla paikalla sijaitsevia, joita useammatkin purot kastelivat. Sinä vuonna oli kuivuus varsin tuntuva, niin että ylävillä mailla sato epäonnistui kokonaan, kun taas sellaiset, joita kävi kasteleminen, olivat erinomaisen hedelmällisiä: niinpä vuoriston asukkaat kuolivatkin melkein kaikki nälkään, koska muut olivat niin kovasydämissä, että kieltäytyivät jakamasta satoa heidän kanssaan.

Seuraava vuosi oli hyvin sateinen: ylävät paikat olivat tavattoman tuottoisia, kun taas alavat seudut olivat veden vallassa. Toinen puoli kansaa huusi toisen kerran nälkänsä. Mutta nämä raukat tapasivat yhtä kovasydämissä ihmisiä nyt kuin he itse olivat olleet ennen.

Eräällä arvokkaimpiin luettavalla kansalaisella oli harvinaisen kaunis vaimo. Hänen naapurinsa rakastui tähän vaimoon ja ryösti hänet: siitä sikesi suuri riita. Ja monien solvausten ja iskujen jälkeen he suostuivat jättämään kysymyksen ratkaisemisen eräälle luolaihmiselle, joka valtion olemassaolon aikana oli nauttinut jonkinlaista luottamusta. He menivät hänen luokseen ja alkoivat esitellä hänelle oikeuksiaan. Mutta tämä mies sanoi heille: »Mitä minä huolin siitä, onko tämä vaimo teidän tai heidän? Minulla on peltoni muokattavana. En suinkaan minä tässä käy kuluttamaan aikaani teidän riitojenne ratkaisemiseen ja heidän asioittenne hoitamiseen, lyödäkseni laimin omat asiani. Pyydän teitä, jättäkää minut rauhaan, älkääkä vaivatko minua enää kiistoillanne.» Sen sanottuaan hän jätti heidät siihen ja lähti maitansa muokkaamaan. Ryöstäjä, joka oli väkevämpi, vannoni ennen kuolevansa kuin antavansa tämän naisen takaisin. Ja toinen, katkeroituneena naapurinsa vääryydestä ja tuomarin kovuudesta, palasi kotiinsa epätoivoi saan, kun hän tapasikin matkallaan nuoren, kauniin naisen, joka oli tulossa lähteeltä. Hänellä ei ollut enää vaimoa, tämä nainen miellytti häntä, ja miellytti yhä enemmän, kun kuuli hänet juuri sen miehen vaimoksi, jota hän oli halunnut tuomarikseen ja joka oli niin vähän välittänyt hänen onnettomuudestaan. Hän ryösti siis tämän naisen ja vei hänet taloonsa.

Muuan toinen mies omisti pellon, verrattain hedelmällisen, jota hän viljeli hyvin huolellisesti. Kaksi hänen naapuriin liittyi yksiin, karkotti hänet talostaan ja valtasi hänen pellonsa. He tekivät keskenään sopimuksen, jonka mukaan heidän oli molempien velvollisuus puolustaa sitä kaikilta niiltä,

jotka halusivat sen anastaa. Ja tosiaan he pitivätkin näin puoliansa useamman kuukauden. Mutta toinen heistä, väsyneenä jakamaan sitä, minkä hän saattoi pitää yksinäänkin, tappoi toisen ja asettui yksinään pellon isännäksi. Hänen valtansa ei kestänyt kuitenkaan kauan: kaksi muuta luolaihmistä hyökkäsi hänen kimppuunsa. Ja hän oli liian heikko puolustautumaan, niin että hänet surmattiin.

Eräs melkein alaston luolaihminen näki myytävää villaa. Hän kysyi sen hintaa. Kauppias puheli itsekseen: »Luonnollisestikaan ei minun pitäisi toivoa villastani enempää rahaa kuin tarvitsen ostaakseni kaksi mittaä viljaa; mutta minä myynkin sen neljä kertaa kalliimmasta, niin saan kahdeksan mittaä.» Siitä ei päässyt yli eikä ympäri: pyydetty hinta oli maksettava. »Onpa nyt hyvä ollakseni», jutteli kauppias, »nythän saan viljaa». — »Mitä te sanotte?» kysyi ostaja: »tarvitsetteko viljaa? Minulla on sitä myytävänä. Vain hinta teitä ehkä hämmästyttää. Sillä teidän tulee tietää, että vilja on nykyään tavattoman kallista ja että nälkä vallitsee melkein kaikkialla. Mutta antakaa minulle rahani takaisin ja minä annan teille yhden mitan viljaa, sillä minä en luovu siitä vähemmällä, vaikka sitten kuolisitte nälkään.»

Samaan aikaan hävitti julma tauti maata. Muuan taitava lääkäri saapui sinne naapurimaasta ja määräsi niin oivallisia lääkkeitä, että hän paransi kaikki, jotka antautuivat hänen hoidettavikseen. Taudin hävittyä hän meni kaikkien niiden luo, jotka hän oli parantanut, pyytämään palkkiotaan. Mutta hän sai vain kieltoja. Hän palasi omaan maahansa ja saapui sinne lopen uupuneena pitkän matkan vaivoista. Mutta pian sen jälkeen hän kuuli saman taudin alkaneen tuhotyönsä

uudelleen, rasittaen enemmän kuin koskaan ennen tätä kiittämätöntä maata. Sikäläiset ihmiset tulivat hänen luokseen tällä kerralla, odottamatta hänen saapumistaan heidän seu-  
duilleen. »Menkää menojanne», puhui hän heille, »te väärä-  
mieliset ihmiset! Teidän sielussanne on kuolettavampaa  
myrkkyä kuin se onkaan, josta tahdotte parantua. Te ette  
ansaitse paikkaa maan päällä, koska teissä ei ole vähääkään  
inhimillisyyttä ja koska rehellisyyden säännöt ovat teille tun-  
temattomat. Loukkaisin mielestäni jumalia, jotka teitä ran-  
kaisevat, jos asettuisin vastustamaan heidän vihansa oikeutta.»

Erserumissa, 3 p. toista Gemmadi-kuuta v. 1711.

## 12. kirje.

### *Usbek kirjoittaa samalle Ispahaniin.*

Sinä näit, rakas Mirza, kuinka luolaihmiset joutuivat  
tuhon omiksi juuri ilkeytensä tähden ja kuinka heistä tuli  
heidän omien vääryksiensä uhreja. Monen monista perheistä  
jäi jäljelle vain kaksi, jotka säästyivät koko kansakuntaa koh-  
danneilta onnettomuuksilta. Siinä maassa oli näet kaksi hy-  
vin eriskummaista miestä: heillä oli inhimillisyyttä, heillä oli  
oikeudentuntoa, he rakastivat hyvettä. Kun heitä yhdisti  
toisiinsa yhtä paljon heidän sydämensä suoruus kuin muiden  
turmeltuneisuus, näkivät he yleisen tuhoutumisen, tuntemat-  
ta sitä muutoin kuin säälinä: se oli uusi liittoutumisen syy.  
He työskentelivät yhteisen innostuksen valtaamina yhteiseksi  
hyväksi. Heidän välillään ei ollut muita riitoja kuin niitä,

joita suloinen ja hellä ystävyys synnytti. Ja maan syrjäisimmässä sopessa eroitettuina maalaisistaan, jotka eivät ansainneetkaan olla heidän lähettyvillään, he viettivät onnellista ja rauhallista elämää. Maakin näytti kasvavan ikäänkuin itsestään näiden hyveellisten käsien viljelemänä.

He rakastivat vaimojaan, ja nämäkin olivat heihin hellästi kiintyneet. Heidän tärkeimpänä huolenaan oli lasten kasvataminen hyveeseen. He kuvailivat näille lakkaamatta maanmiestensä onnettomuuksia ja nostivat heidän silmiensä eteen tämän vaikuttavan esimerkin. He teroittivat heille varsinkin, että yksityisten etu liittyy aina yhteiseen etuun, että ken tahtoo siitä riistäytyä erilleen, hän tahtoo syöksyä turmioon, ettei hyve ole suinkaan sellainen asia, jonka täytyy olla meille taakaksi, ettei sen harjoittamista tule pitää vaivalloisena tehtävänä ja että muita kohtaan noudatettu oikeudenmukaisuus on rakkaudentyö meitä itseämme kohtaan.

He saivatkin pian osakseen hyveellisten isien lohdutuksen: heidän lapsistaan tuli heidän kaltaisiaan. Nuori väki, joka varttui heidän katsantonsa alaisena, lisääntyi onnellisten avioliittojen kautta: lukumäärä kasvoi, liitto pysyi yhäti samana. Ja hyve, lainkaan heikkenemättä suuressa joukossa, vahvistui päinvastoin lukuisammista esimerkeistä.

Ken kykenisikään tässä kuvailemaan näiden luolaihmissen onnea? Niin oikeamielistä kansaa täytyi jumalienkin rakastaa! Heti kun sen silmät avautuivat huomaa naan heidät, oppi se heitä pelkäämään. Ja uskonto sai lieventääkseen sen, mitä luonto oli ehkä jättänyt liian karkeaa tapoihin.

He sääsivät juhlia jumalten kunniaksi. Nuoret tytöt, kukkien koristamat, ja nuoret pojat ylistivät heitä tanssein ja

maalaissoitannon sävelin. Sitten vietettiin kemuja, joissa ilo ja kohtuullisuus pitivät valtiutta yhdessä. Näissä kokouksissa puhui teeskentelemätön luonto. Niissä opittiin antamaan sydän ja ottamaan se. Niissä teki neitseellinen kainous punastuen äkillisen, mutta piankin isien suostumuksen vahvistaman tunnustuksen. Ja niissä hellät äidit aavistelivat riemukseen rakkaita ja uskollisia liittoja.

Temppeleihin käytiin anomaan jumalain suosiota, mutta ei rikkauksia eikä rasittavaa yltäkylläisyyttä, sillä moiset toivomukset eivät olleet onnellisten luolaihmissen arvoisia: he osasivat haluta niitä vain omaistensa puolesta. He saapuivat alttarien juurelle vain pyytämään terveyttä vanhemmilleen, yksimielisyyttä veljilleen, hellyyttä vaimoilleen, rakkautta ja kuuliaisuutta lapsilleen. Neidot tulivat tuomaan sinne sydämensä lemmeikkään uhrin eivätkä rukoilleet jumalilta muuta armoa kuin kykyä tehdä joku luolaihminen onnelliseksi.

Iltaisin, kun laumat palasivat niityiltä ja väsyneet härät toivat auransa kotiin, he kerääntyivät joukkoihin ja vaatimattoman aterian ääressä lauloivat ensimmäisten luolaihmissen vääryyksistä ja heidän onnettomuuksistaan, samoin kuin uuden kansan mukana uudelleen syntyvästä hyveestä ja sen kansan onnesta. He lauloivat sitten jumalten suuruudesta, heidän suosiostaan, joka on aina heitä rukoilevien ihmisten saatavilla, ja heidän vihastaan, jota on mahdoton väistää niiden, jotka eivät heitä pelkää. He kuvailivat edelleen maalaiselämän viehätystä ja viattomuuden kaunistaman olon onnea. Pian he antautuivat unen valtaan, jota eivät huolet ja murheet milloinkaan keskeyttäneet.

Luonto tyydytti yhtä auliisti sekä heidän toiveensa että

heidän tarpeensa. Tässä onnellisessa maassa ei ahneutta tunnettu lainkaan. Kun asukkaat antoivat toisilleen lahjoja, uskoi antaja aina joutuneensa paremmalle puolelle. Luolaih-misten kansa piti itseään yhtenä ainoana perheenä: laumat olivat melkein aina sekaisin. Ainoana vaivana, johon tavalli-sesti ei ryhdytty, oli niiden jakaminen.

Erserumissa, 6 p. toista Gemmadi-kuuta v. 1711.

### 13. kirje.

#### *Usbek kirjoittaa samalle.*

Enpä saisi Sinulle milloinkaan kylliksi puhuneeksi luola-ihmisten hyveistä. Kerrankin sanoi muuan heistä: »Isäni on määrä huomenna muokata peltonsa. Minäpä nousenkin kaksi tuntia ennen häntä, ja kun hän sitten saapuu pellolleen, näkeekin hän sen kokonaan muokatuksi.»

Muuan toinen puheli itsekseen: »Minusta näyttää sise-reni olevan mieltynyt erääseen nuoreen luolaihmiseen, mei-dän sukulaiseemme. Pitääpä puhua isälleni asiasta ja suos-tuttaa hänet tähän avioliittoon.»

Eräälle toiselle tultiin sanomaan varkaiden vieneen hänen laumansa. »Olen siitä hyvin pahoillani», lausui hän, »sillä siinä oli aivan lumivalkoinen hieho, jonka minä olin aikonut uhrata jumalille.»

Erään toisen kuultiin sanovan: »Minun on lähdeävä temppeeliin kiittämään jumalia, sillä veljeni, jota isäni hyvin suuresti rakastaa ja johon minäkin olen hellästi kiintynyt, on saanut terveytensä takaisin.»



Tai edelleen: »Isäni pellon rajalla on palsta, jonka vilje-  
lijöitä auringon polttava paiste joka päivä rasittaa. Minunpa  
täytyykin istuttaa siihen pari puuta, niin että nämä ihmis-  
raukat pääsevät joskus lepäämään niiden varjoon.»

Eräänä päivänä, jolloin useampia luolaihmissiä oli ko-  
koontunut yhteen, puhui muuan vanhus eräästä nuorukai-  
sesta, epäillen hänen tehneen jonkun huonon teon ja nuhdel-  
len häntä siitä. »Me emme usko hänen tehneen tätä rikosta»,  
virkkoivat nuoret luolaihmiset, »mutta jos hän on sen tehnyt,  
niin kuolkoon hän viimeisenä perheestään!»

Eräälle luolaihmiselle ilmoitettiin muukalaisten ryöstä-  
neen hänen talonsa ja vieneen kaikki mennessään. »Elleivät  
he olisi väärämielisiä», vastasi hän, »toivoisin jumalien suo-  
van heidän käyttää niitä tavaroita kauemman aikaa kuin  
minä sain käyttää».

Niin suurenmoista menestystä ei voitu katsella kateudetta:  
naapurikansat liittyivät yksiin ja päättivät turhan tekosyyn  
nojalla ryöstää heidän laumansa. Heti kun luolaihmiset sai-  
vat tästä päätöksestä tiedon, toimittivat he heitä vastaan  
lähettäjäitä, jotka puhuivat heille tähän tapaan:

»Mitä ovat luolaihmiset teille tehneet? Ovatko he ryöstä-  
neet teidän vaimonne, anastaneet teidän karjanne, hävittä-  
neet teidän peltonne? Eivät: me olemme oikeamielisiä ja  
pelkäämme jumalia. Mitä siis meistä tahdotte? Tahdotteko  
villaa tehdäksenne itsellenne vaatteita? Tahdotteko laumo-  
jemme maitoa tai maittemme hedelmiä? Laskekaa aseenne.  
Tulkaa keskellemme ja me annamme teille kaikkea, mitä  
vain haluatte. Mutta vannomme kaiken sen nimessä, mitä  
pyhimpänä kunnioitamme, että jos te astutte meidän maa-

hamme vihollisina, me pidämme teitä väärämielisenä kansana ja kohtelemme teitä kuin villipetoja.»

Nämä sanat hylättiin halveksien. Nämä villit kansat astuivat aseistettuina luolaihminen maahan, jota he luulivat vain näiden viattomuuden puolustavan.

Mutta nämäpä olivatkin hyvin valmistuneita vastarintaan. He olivat koonneet vaimonsa ja lapsensa keskelleen. Heitä hämmästytti heidän vihollistensa väärämielisyys, eikä suinkaan näiden lukumäärä. Uusi into oli syttynyt heidän sydämeensä: yksi tahtoi kuolla isänsä, toinen vaimonsa ja lastensa, tämä veljiensä, tuo ystäviensä, kaikki luolaihminen kansan puolesta. Kaatuneen paikalle kiiruhti heti toinen, jolla yhteisen asian lisäksi oli yksityisen kuolema kostettavanaan.

Sellainen oli väärämielisyys ja hyveen taistelu. Nämä raukka-  
maiset kansat, jotka tavoittelivat vain saalista, eivät hävenneet paeta, ja he väistyivät luolaihminen hyvettä, ennen kuin se heihin koskikaan.

Erserumissa, 9 p. toista Gemmadi-kuuta v. 1711.

#### 14. kirje.

##### *Usbek kirjoittaa samalle*

Kun kansa lisääntyi päivä päivältä, luulivat luolaihmiset olevan viisainta valita kuningas. He sopivat siitä, että kruunu oli annettava oikeamielisimmälle, ja he loivat kaikki katseensa erääseen vanhukseen, joka ansaitsi kunnioitusta ikänsä ja kauan harjoitetun hyveen tähden. Hän ei ollut tahtonut olla

läsnä tässä kokouksessa, vaan oli vetäytynyt taloonsa, sydän murheen ahdistamana.

Kun hänen luokseen saapui lähetystö ilmoittamaan hänen sattuneesta vaalista, sanoi hän: »Älköön Jumala suokominun tehdä niin suurta vääryyttä luolaihmisille, ettei voitaisi uskoa heidän joukossaan olevan ainoatakaan oikeamielisempää kuin minä. Te annatte minulle kruunun, ja jos te välttämättä tahdotte, täytynee minun se ottaa. Mutta tietäkää, että kuolen tuskasta nähtyäni syntyessäni luolaihmiset vapaina ja nähdessäni heidät nyt orjuuteen vaipuneina.» Näin puhuttuaan hän alkoi vuodattaa viljanaan kyyneleitä. »Onneton päivä!» jatkoi hän, »ja miksi olenkaan näin kauan elänyt?» Sitten hän huudahti ankaralla äänellä: »Minä huomaan kyllä, kuinka asian laita on, oi luolaihmiset! Teidän hyveenne alkaa käydä teille rasittavaksi. Siinä tilassa, missä te nyt olette, kun teillä ei ole päällikköä, teidän täytyy olla hyveellisiä vasten tahtoannekin. Muutoin ette voisi pysyä pystyssä, vaan suistuisitte esi-isienne onnettomuuteen. Mutta tämä ies tuntuu teistä liian kovalta: te olisitte mieluummin ruhtinaan alamaisia ja tottelisitte kernaammin hänen lievempiä lakejansa kuin omia tapojanne. Te tiedätte voivanne silloin tyydyttää kunnianhimoanne, hankkia rikkauksia ja venyä veltossa hekumassa. Ja luallette tulevanne toimeen ilman hyvettä, kunhan vain vältytte lankeamasta suuriin rikoksiin.» Hän vaikenä hetkiseksi, ja hänen kyyneleensä vuotivat vuolaampina kuin koskaan ennen. »Ja mitä vaaditte minua tekemään? Kuinka saatan minä käskeä jotakin luolaihmistä? Ajatteletteko niin, että hänen olisi suoritettava hyveellinen teko sen tähden että minä

sitä käsken, hänen, joka tekisi sen ilman minuakin, vain oman luontonsa taipumuksesta? Oi luolaihmiset! Minä olen päässyt päivieni päähän, vereni on jäähtynyt suonissani, minä näen kohta teidän pyhät esi-isänne: miksi tahdotte minun tuottavan heille murhetta ja miksi pakotatte minut sanomaan heille, että minä olen jättänyt teidät muun ikeen kuin hyveen ikeen alaisiksi.»

Erserumissa, 10 p. toista Gemmadi-kuuta v. 1711.

### 15. kirje.

*Ylieunukki kirjoittaa Jaronille, mustalle eunukille,  
Erserumiin.*

Minä rukoilen taivasta palauttamaan Sinut näille maille jälleen ja varjelemaan Sinua kaikista vaaroista.

Vaikka en olekaan juuri koskaan tuntenut sitä kiintymystä, jota nimitetään ystävyudeksi, ja vaikka olenkin kokonaan sulkeutunut omaan kuoreeni, olet Sinä kuitenkin saanut minut oivaltamaan, että minulla vielä on sydän. Ja ollessani kova kuin pronssi kaikille niille orjille, jotka elivät minun käskettävinäni, näin mielihyvin Sinun lapsuutesi varttuvan.

Tuli aika, jolloin isäntäni loi katseensa Sinuun. Vielä ei ollut luonto läheskään alkanut puhua Sinussa, kun rauta eroitti Sinut luonnosta. En puhu Sinulle mitään siitä, valitinko kohtaloasi vai tunsinko iloa nähdessäni Sinun kohonneen rinnalleni. Minä tyynnytin itkuasi ja huutojasi. Minusta oli kuin Sinä olisit syntynyt toistamiseen ja päässyt

orjuudesta, missä Sinun oli pakko aina totella, astuaksesi orjuuteen, missä sait myös käskää. Minä huolehdin Sinun kasvatuksestasi. Ankaruus, joka aina liittyi opetukseen, piti Sinulta kauan salassa, että Sinä olit minulle rakas. Sinä olit minulle kuitenkin rakas, ja minä sanon nyt Sinulle, että minä rakastin Sinua niinkuin isä rakastaa poikaansa, mikäli nuo nimitykset soveltuvat meidän kohtaloomme.

Sinä pääset kiertämään kristittyjen asumia maita, niiden jotka eivät ole milloinkaan uskoneet. On mahdotonta Sinun siellä kokonaan välttää saastumista. Kuinka voisikaan Profeetta kaita Sinua katseillaan niin monien miljoonien viholistensa keskellä? Olisin iloissani, jos isäntäni kotiutuessaan tekisi pyhiinvaellusretken Mekkaan: te puhdistautuisitte kaikin siinä enkelien maassa.

Ispahanilaisessa palatsissa, 10 p. toista Gemmadi-kuuta v. 1711.

## 16. kirje.

*Usbek kirjoittaa pappi Mehemet Alille, Kolmen Haudan vartijalle Kumiin.*

Miksi elät Sinä haudoissa, jumalainen pappi? Sinä olet paljon soveliaampi tähtien asuntoon. Sinä kätkeydyt varmaankin, jotta et himmentäisi aurinkoa: Sinussa ei ole lainkaan pilkkuja, niinkuin siinä tähdessä. Mutta sen tavoin peityt Sinäkin pilviin.

Sinun tietorikkautesi on kuilu, syvempi kuin valtameri. Sinun henkesi on terävämpi kuin Zufagar, tämä Alin kaksikärkinen miekka. Sinä tiedät, mitä tapahtuu taivaan valtojen

yhdeksässä kuorossa. Sinä luet Koraania jumalaisen Profeettamme povella. Ja milloin eteesi osuu joku hämärä paikka, suorii enkeli hänen käskystään kerkeät siipensä ja laskeutuu valtaistuimelta paljastamaan Sinulle sen salaisuuden.

Minä voisin Sinun välitykselläsi asettua ylienkelien kanssa läheiseen yhteyteen, sillä etkö Sinä, kolmastoista imaami, ole se keskus, jossa taivas ja maa tapaavat toisensa, ja etkö Sinä ole syvyyden ja tulitaivaan yhdysside?

Minä olen jumalattoman kansan keskellä: salli minun puhdistautua Sinun seurassasi. Salli minun kääntää kasvoni niitä pyhiä tienoita kohti, jotka ovat Sinun asuinsijoinasi. Erotat minut pahoista olennoista, niinkuin päivän sarastaessa erotetaan valkea lanka mustasta. Auta minua neuvoillasi. Pidä huolta sielustani. Hurmaannuta se profeettain hengellä. Ruoki sitä paratiisin tiedolla ja salli minun laskea sen tuskat jalkojesi juureen. Osoita pyhät kirjeesi Erserumiin, missä minä tulen viipymään muutamia kuukausia.

Erserumissa, 11 p. toista Gemmadi-kuuta v. 1711.

## 17. kirje.

*Usbek kirjoittaa samalle.*

En voi, jumalainen pappi, hillitä kärsimättömyyttäni: en jaksa odottaa ylevää vastaustasi. Minua vaivaavat epäilykset, jotka täytyy hälventää: minä tunnen järkeni joutuvan harhapoluille; palauta Sinä se oikealle tielle jälleen. Tule minua valaisemaan, Sinä valon lähde. Iske jumalaisen kynäsi

salamalla niihin vaikeuksiin, joita Sinulle esitän. Saata minut säälimään itseäni ja punastumaan kysymystä, jonka Sinulle teen.

Mistä johtuu, että lainsäätäjämme kieltää meiltä sianlihan ja yleensä kaiken lihan, mitä hän nimittää saastaiseksi? Mistä johtuu, että hän kieltää meitä koskemasta kuolleeseen ja että hän sielumme puhdistukseksi käskää meidän lakkaamatta pestä ruumistamme? Minusta näyttää siltä, ettei mikään ole itsestään puhdasta eikä saastaista. Minä en voi käsittää ainoatakaan asiain ja esineiden sisäiseen luontoon kuuluvaa ominaisuutta, joka voisi ne sellaisiksi tehdä. Loka näyttää meistä saastaiselta vain siksi, että se loukkaa näköämme tai jotakin muuta aistiamme; mutta itsessään se ei ole saastaisempaa kuin kulta ja timantit. Saastaisuuden mielikuva, joka liittyy kuolleen ruumiin koskemiseen, on syntynyt vain siitä luonnollisesta vastenmielisyydestä, mitä tätä tekoa kohtaan tunnemme. Ellei niiden ruumis, jotka eivät peseydy, loukkaisi haju- eikä näköaistiamme, kuinka olisikaan osattu kuvitella, että he olisivat likaisia?

Aistien, jumalainen pappi, täytyy siis yksinään ratkaista asiain ja esineiden puhtaus tai saastaisuus. Mutta kun eivät esineet suinkaan vaikuta samalla tavalla kaikkiin ihmisiin, — kun sellainen, mikä välittää miellyttävän aistimuksen yksiin, synnyttää inhoittavan aistimuksen toisissa, seuraa siitä, ettei aistien todistus saata tässä olla ohjeena, ellei myönnetä kunkin voivan kokonaan oman mielensä mukaan ratkaista tätä kysymystä ja eroittaa, mikäli hänestä on puhe, puhtaat esineet sellaisista, jotka eivät ole puhtaita.

Mutta eikö juuri tämä, pyhä pappi, kumoaisi jumalaisen

Profeettamme määräämää erotusta ja sen lain peruskohtia, jonka ovat kirjoittaneet enkelien kädet?

Erserumissa, 20 p. toista Gemmadi-kuuta v. 1711.

18. kirje.

*Mehemet Ali, profeettain palvelija, kirjoittaa Usbekille Erserumiin.*

Te teette meille yhäti samoja kysymyksiä, joita tehtiin jo tuhannet kerrat pyhälle Profeetallemme. Miksi ette lue kirjanoppineiden perimätietoja? Miksi ette mene tälle kaiken ymmärtämisen puhtaalle lähteelle? Kaikki teidän epäilyksenne saisivat silloin ratkaisunsa.

Voi teitä onnettomia, jotka maallisten asiain kahlitsemina ette ole milloinkaan värähtämättömällä silmällä katselleet taivaallisia asioita ja jotka kunnioitatte muhamettilaisten pappien säätyä uskaltamatta siihen antautua tai sitä seurata!

Voi teitä jumalattomia, jotka ette milloinkaan tunkeudu Iankaikkisen salaisuuksiin! Teidän valkeutenne on kuin syvyyden pimeys ja teidän henkenne järkeily muistuttaa to-mua, jota jalanne nostavat ilmaan silloin kun aurinko on puoli-päiväkorkeudessaan polttavassa Chahban-kuussa.

Niinpä ei teidän henkenne zeniitti ylläkään halvimman-kaan immaumin hengen nadiriin. Teidän turha filosofianne on kuin salama, joka ennustaa rajuilmaa ja pimeyttä: te olette myrskyn keskellä ja harhaillette tuulten ajeltavina.

On hyvin helppo vastata teidän esittämääne pulmaan: tarvitsee vain teille kertoa, mitä tapahtui kerran pyhälle



Profeetallemme, kun hän kristittyjen kiusaamana ja juutalais-  
ten koettelemana saattoi heidät molemmat häpeään.

Juutalainen Abdias Ibesalon kysyi häneltä, miksi Jumala oli kieltänyt syömästä sian lihaa. »Eipä ilman syytä», vastasi Profeetta: »se on saastainen eläin. Ja minä todistan sen teille.»

Hän teki kämmenelleen liejusta miehen hahmon. Hän heitti sen maahan ja huusi sille: »Nouse ylös.»

Samassa nousi mies maasta ja sanoi: »Minä olen Jafet, Noan poika.»

»Olivatko hiuksesi yhtä valkeat kuollessasi?» kysyi häneltä pyhä Profeetta.

»Eivät», vastasi hän, »mutta kun sinä herätit minut, luulin tuomiopäivän tulleen ja pelästyin niin ankarasti, että hiukseni kävivät yhtäkkiä valkeiksi.»

»Kas niin, kerro minulle», lausui hänelle Jumalan lähetti, »koko Noan arkin historia». Jafet totteli ja esitti yksityiskoh-  
taisen tarkasti kaikki, mitä oli tapahtunut ensimmäisinä kuu-  
kausina. Minkä jälkeen hän puhui näin:

»Panimme kaikkien eläinten saastaisuuden yhdelle ar-  
kin puolelle. Mutta siitä arkki alkoi niin kovasti kallistua, että säikähdyimme kuoleman omiksi, varsinkin naisemme, jotka valittivat ja huusivat vallan surkeasti. Isämme Noa kysyi Jumalan neuvoa, ja tämä käski hänen ottaa elefantin ja kääntää sen pään sitä puolta kohti, joka kallistui. Tämä suuri eläin teki niin paljon saastaisuutta, että siitä syntyi sika.»

Uskotteko nyt, Usbek, että me tästä ajasta lähtien olemme pysyneet siasta erossa ja että me olemme pitäneet sitä saastai-  
sena eläimenä!

»Mutta kun sika pöyhi joka päivä tätä saastaisuutta, nousi siitä sellainen lemu arkkiin, ettei se voinut itsekään olla aivastamatta. Ja sen kärsästä tuli ulos rotta, joka alkoi nakertaa kaikkea, mitä vain sen eteen osui. Tämä kävi Noalle niin sietämättömäksi, että hän luuli viisaimmaksi kysyä jälleen Jumalan neuvoa. Hän käski Noan iskeä leijonaa vahvasti otsaan: leijona aivasti myös ja puhalsi kuonostaan kissan.»

Luuletteko näiden eläinten olevan yhätkin saastaisia? Miltä teistä näyttää?

Milloin te ette siis huomaa eräiden asiain saastaisuuden syytä, johtuu se siitä, että ette tunne niin monia muita asioita ja että teillä ei ole tietoa siitä, mitä on tapahtunut Jumalan, enkelien ja ihmisten välillä. Te ette tunne iankaikkisuuden historiaa. Te ette ole lukeneet kirjoja, jotka on kirjoitettu taivaassa. Mitä teille on niistä ilmoitettu, muodostaa vain pienen jumalallisen kirjaston osan. Ja neckin, jotka ovat meidän tavallamme päässeet niitä lähemmäs jo tässä elämässä, ovat yhäti pimeyden ja tietämättömyyden vallassa. Hyvästi. Asukoon Muhammed sydämässänne!

Kumissa, viimeisenä päivänä Chahban-kuuta v. 1711.

19. kirje.

*Usbek kirjoittaa ystäväälleen Rustanille Ispahaniin.*

Me viivymme vain viikon Tokatissa. Matkustettuamme 35 päivää saavuimme Smyrnaan.

Tokatista Smyrnaan kulkiessaan ei matkustaja tapaa ainoatakaan kaupunkia, joka ansaitsisi mainitsemista. Minä

näin hämmästyen osmanien valtakunnan heikkouden. Tämä sairas ruumis ei pysy kunnossa lempeällä ja maltillisella hoidolla, vaan väkevien lääkkeiden avulla, jotka heikontavat ja kalvavat sen voimia lakkaamatta.

Pashat, jotka saavat virkansa vain suurista rahasummista, tulevat taloudellisesti hävinneinä miehinä maakuntaansa ja ryöstävät sitä sitten kuin valloitettua seutua ikään. Julkea varusväki tottelee vain hänen oikkujaan. Linnoitukset on revitty, kaupungit pantu autioiksi, maaseutu hävitetty ja maanviljelys ja kauppa kokonaan lamassa.

Rankaisemisesta ei ole puhuttakaan tämän ankaran hallituksen raivotessa: kristityt, jotka viljelevät maata, juutalaiset, jotka kantavat veroja, saavat kestää tuhansia väkivaltaisuuksia.

Maan omistus on epävarma ja siis myöskin maan tuotantokyvyn lisäämisen into heikontunut: eihän ole oikeusperustetta eikä omistusta, joka pysyisi pystyssä hallitsevien oikkuja vastaan.

Nämä raakalaiset ovat siihen määrään lyöneet laimin kaikkien taidokkuutta vaativien tointen harjoittamisen, etteivät he suuria välitä edes sotataidosta. Euroopan kansojen kehityessä päivä päivältä he pysyvät muinaisessa tietämättömydessään, älyten turvautua näiden uusiin keksintöihin vasta sitten, kun nämä ovat jo tuhannet kerrat käyttäneet niitä heitä vastaan.

Heillä ei ole minkäänlaista kokemusta merellä, ei minäänlaista sotaliikkeiden ohjaustaitoa. Niinpä sanotaankin kourallisen kalliosaarelta lähteneitä kristityitä pitävän ahtaalla kaikkia ottomaaneja ja uuvuttavan heidän valtakuntaansa.

Kykenemättömiä kun ovat itse käymään kauppaa, sallivat he vain vastenmielisesti aina uutterain ja yritteliäiden eurooppalaisten tulla sitä hoitamaan: he luulevat osoittavansa armollisuuttaan näille muukalaisille antaessaan näiden tehdä heidät rikkaiksi.

Koko tällä avaralla maa-alueella, minkä läpi olen kulkenut, olen tavannut vain Smyrnan, jota voi pitää rikkaana ja mahtavana kaupunkina. Eurooppalaiset sen rikkaaksi ja mahtavaksi tekevät, eikä suinkaan ole turkkilaisten ansio, ettei se ole kaikkien muiden kaltainen.

Kaikki tämä antaa Sinulle, rakas Rustan, oikean käsityksen tästä valtakunnasta, josta ennen kahden vuosisadan kulumista on tuleva jonkun valloittajan voittojen näyttämö.

Smyrnassa, 2 p. Rhamazan-kuuta v. 1711.

## 20. kirje.

*Usbek kirjoittaa vaimolleen Zachille Ispahanin palatsiin.*

Te olette loukannut minua, Zachi, ja minä tunnen sydämessäni ailahduksia, joita Teidän olisi syytä pelätä, ellei etäisyyteni jättäisi Teille aikaa muuttaa käytöstänne ja vaimentaa sitä hurjaa mustasukkaisuutta, joka minua nyt kiduttaa.

Olen kuullut, että Teidät on tavattu yksissä Nadinin, valkoisen eunukin kanssa, hänen, joka on saava päällään maksaa uskottomuutensa ja petollisuutensa. Kuinka olette voinutkaan unohtaa itsenne siihen määrään, ettette ole oivaltanut Teidän olevan kiellettyä päästää huoneeseenne val-

koista eunukkia, kun Teillä on kylliksi mustiakin palvelijoiksenne? Teidän on turha sanoa minulle, etteivät eunukit ole miehiä ja että Teidän hyveenne nostaa Teidät kaikkien sellaisten ajatusten yläpuolelle, joita Teissä voisi herättää epätäydellinen samankaltaisuus. Sehän ei riitä Teille eikä minulle: ei Teille, koska Te teette teon, jonka vaimolan lait kieltävät; eikä minulle, koska Te loukkaatte kunniaani sallimalla jonkun nähdä Teidät. Mitä saron minä, nähdä Teidät? Ehkäpä joutua kavalan konnan yritysten esineeksi, jonka hän on mahdollisesti rikoksillaan ja vielä enemmän haluillaan ja kykenemättömyytensä epätoivolla saastuttanut.

Sanonette minulle ehkä, että Te olette aina ollut minulle uskollinen. Entä sitten! Saatoitteko olla muuta? Kuinka olisitte voinut pettää mustien eunukkien valppauden, näiden, jotka nyt ovat niin hämmästyneitä elämästä, mitä Te vietätte? Kuinka olisitte kyennyt särkeämään nämä salvat ja ovet, jotka pitelevät Teitä sulkeissaan? Te kerskailette hyveestä, joka ei ole vapaa, ja mahdollisesti ovat Teidän saastaiset himonne riistäneet Teiltä tuhanteen kertaan tämän uskollisuuden ansion ja arvon, josta nyt niin ylpeilette.

Minä toivon, että Te ette ole tehnyt mitään kaikesta siitä, mistä minun on syytä Teitä epäillä; ettei se petturi ole ulottanut Teihin pyhyyttä häväiseviä käsiänsä; että Te olette vaatteittenne peittämänä jättänyt niiden muodostaman heikon esteen itsenne ja hänen välilleen; että hän on itse pyhän kunnioituksen satuttamana luonut silmänsä maahan; että hän on rohkeutensa hylkäämänä vavissut rangaistuksia, joita hän on itselleen valmistanut: vaikka kaikki tämä olisi tottakin, pysyy siitä huolimatta selvitettyinä, että Te olette

tehnyt teon, joka on vastoin velvollisuuttanne. Ja jos Te olette loukannut sitä hyödyttömästi, saamatta hillittömiä taipumukseksianne täytetyiksi, mitä tekisittekään niiden tyydyttämiseksi? Mihin ryhtyisittekään, jos pääsisitte poistumaan siitä pyhästä paikasta, joka on Teistä sietämätön vankila, niinkuin se on tovereistanne suotuista turvapaikka paheen hyökkäyksiä vastaan, pyhä temppeli, missä sukupuolenne kadottaa heikkouksensa ja vahvistuu voittamattomaksi kaikista luonnon puutteista huolimatta? Mitä tekisittekään, ellei Teillä omiin valtoihinne jätettynä olisi muuta puolustajaa kuin minua kohtaan tunteenne rakkaus, minua, jota Te olette niin syvästi loukannut, ja velvollisuutenne, jonka Te olette niin halpamaisesti pettänyt? Kuinka pyhiä ovatkaan tavat maassa, jossa elätte, kun ne suojaavat Teidät kurjimpien orjien hyökkäyksiltä! Teidän tulee olla minulle kiitollinen siitä pakonalaisuudesta, missä minä Teitä pidän, koska Te vain sen ansiosta olette vielä elämisen arvoinen.

Te ette voi sietää eunukkien päällikköä, koska hän seuraa lakkaamatta käytöstänne ja antaa Teille viisaita neuvojaan. Hänen rumuutensa, sanotte Te, on niin tavaton, että Te ette voi häntä vaivatta katsella, ikäänkuin sellaisiin toimiin asetettaisiin kauneimpia olentoja. Teille tuottaa surua vain se seikka, ettei hänen paikallaan ole valkoinen eunukki, joka saattaa Teidät häpeään.

Mutta mitä on tehnyt Teille ensimmäinen orjattarenne? Hän on sanonut Teille, että se liikanainen tuttavallisuus, johon Te antauduitte nuoren Zeliden kanssa, loukkasi säädyllisyyttä: siinä vihanne syy.

Minun pitäisi olla, Zachi, ankara tuomari. Mutta minä

olenkin vain puoliso, joka koettaa huomata Teidät viattomaksi. Roxanea, uutta puolisoani, kohtaan tuntemani rakkaus on jättänyt minulle kaiken sen hellyyden, mitä minun on tunteminen Teitä kohtaan, joka ette ole suinkaan vähemmän kaunis. Minä ja'an rakkauteni Teidän molempien kesken, ja Roxanella on vain se etu, minkä hyve voi lisätä kauneuteen.

Smyrnassa, 12 p. Zilkadeh-kuuta v. 1711.

## 21. kirje.

*Usbek kirjoittaa valkoiselle ylieunukille.*

Teidän tulee vavista avatessanne tätä kirjettä, tai oikeammin: Teidän olisi tullut vavista salliessanne Nadirin kavaluuden tapahtua. Te, joka ette kylmässä, riutuvassa vanhuudessanne saata rikokseen joutumatta kohottaa katsettanne rakkauteni pelottaviin esineihin, Te, jonka ei ole milloinkaan sallittu astua pyhyyttä häväisevällä jalallanne sen kauhistavan paikan kynnykselle, joka kätkee heidät kaikkien silmiltä, Te annatte niiden, joiden käytöksen valvominen on Teille uskottu, tehdä sellaista, mitä Te itse ette olisi rohjennut tehdä, ettekä Te huomaa salamaa, joka on aivan valmiina iskemään sekä heihin että Teihin!

Ja mitä te olette muuta kuin kurjia työkaluja, joita minä saan särkeä mieleni mukaan, jotka olette olemassa vain siinä määrin kuin osatte totella, jotka olette maailmassa vain elääksenne minun käskyjeni vallassa tai kuollaksenne heti kun minä niin määrään, jotka hengitätte vain sikäli kuin minun onneni, rakkauteni, mustasukkaisuuteni tarvitsevat

teidän alhaisuuttanne, ja joilla ei vihdoin saata olla muuta osaa kuin alistuminen, ei muuta sielua kuin minun tahtoni eikä muuta toivoa kuin minun autuuteni?

Minä tiedän muutamien vaimojeni vain kärsimättömänä noudattavan velvollisuuden ankaria lakeja, minä tiedän mustan eunukin alituisen läsnäolon kiusaavan heitä ja minä tiedän heidän olevan kyllästyneitä näihin inhoittaviin olentoihin, jotka on toimitettu heidän läheisyyteensä siinä tarkoituksessa, että he sitä kiihkeämmin kaipaisivat puolisoansa. Minä tiedän kaiken tämän. Mutta Te, joka mukaannutte tähän epäjärjestykseen, Te tulette saamaan sellaisen rangaistuksen, että se panee vapisemaan kaikki, jotka käyttävät väärin minun luottamustani.

Minä vannon kautta taivaan kaikkien profeettain ja kautta Alin, suurimman kaikista, että jos Te poikkeatte velvollisuudestanne, minä tulen antamaan Teidän hengellenne yhtä paljon arvoa kuin niiden hyönteisten hengelle, jotka osuvat jalkojeni alle.

Smyrnassa, 12 p. Zilkadeh-kuuta v. 1711.

## 22. kirje.

### *Jaron kirjoittaa ylieunukille*

Mitä enemmän Usbek loittonee palatsistaan, sitä kaihoisammin hän kääntää päänsä kohti pyhiä vaimojansa. Hän huokailee, hän vuodattaa kyyneleitä. Hänen tuskansa käy katkerammaksi, hänen epäluulonsa vahvistuvat. Hän tahtoo



lisätä heidän vartijainsa lukua. Hän aikoo lähettää minut takaisin, samoin kuin kaikki ne mustat, jotka ovat hänen mukanaan. Hän ei enää pelkää omasta puolestaan. Hän pelkää vain sen puolesta, mikä on hänelle tuhat kertaa rakkaampaa kuin hän itse.

Pian saan minä siis elää Sinun käskettävänäsi ja ottaa osaa Sinun huoliisi. Suuri Jumala! Kuinka paljon tarvitaankaan, jotta yksi ainoa mies olisi onnellinen!

Luonto näytti asettaneen naiset riippuvaan asemaan ja vapauttaneen taas heidät siitä: häiriötä syntyi molempien sukupuolten välille, koska heidän oikeutensa olivat molemminpuoliset. Meidän tehtäväksemme on tullut uuden sopu-soinnun aikaansaaminen: me olemme luoneet naisten ja itsemme välille vihan sekä miesten ja naisten välille rakkauden.

Otsani on käyvä ankaraksi. Minä olen luova synkkiä katseita. Ilo on pakeneva huuliltani. Ulkomuoto on oleva rauhallinen, mutta henki levoton. Minä en ole odottava vanhuuden ryppyjä ilmaistakseni sen murheita.

Minusta olisi ollut hauskaa seurata isäntääni Länteen. Mutta minun tahtoni on hänen omansa. Hän käskee minua vartioimaan hänen vaimojaan, ja minä olen vartioiva heitä uskollisesti. Minä tiedän kuinka on kohdeltava tätä sukupuolta, joka, heti kun sen ei sallita olla turhamainen, alkaa käydä kopeaksi, ja jota on vaikeampi nöyryyttää kuin lannistaa. Minä vaivun maahan katseittesi tieltä.

Smyrnassa, 12 p. Zilkadeh-kuuta v. 1711.

## 23. kirje.

*Usbek kirjoittaa ystävälleen Ibbenille Smyrnaan.*

Me saavuimme Livornoon purjehdittuamme neljäkymmentä päivää. Se on uusi kaupunki, oiva todistus Toskanan herttuain nerosta, he kun ovat tehneet suokylästä Italian kukoistavimman kaupungin.

Naiset nauttivat täällä suurta vapautta: he saavat katsella miehiä eräänlaisista ikkunoista, joita nimitetään sälekaihtimiksi. He saavat lähteä ulos joka päivä muutamien eukkojen seuraamina, ja heillä on vain yksi huntu. Heidän lankonsa, setänsä, veljenpoikansa voivat käydä heitä katsomassa aviomiehen panematta sitä tuskin milloinkaan pahakseen.

Muhamettilaiselle on suuri näky katsella ensimmäisen keran kristittyä kaupunkia. Minä en puhu seikoista, jotka pistävät heti aluksi kaikkien silmiin, niinkuin rakennusten, pukujen, tärkeimpien tapojen erilaisuudesta, sillä mitä vähäpätöisimmissäkin asioissa on jotakin omituista, jonka minä tunnen, mutta jota minä en osaa lausua.

Huomenna lähdemme Marseille'ta kohti. Siellä emme tule kauan viipymään. Rican samoin kuin minunkin tarkoitukseni on kiiruhtaa suoraa päätä Pariisiin, joka on Euroopan valtakeskus. Matkustajat etsivät aina suuria kaupunkeja, jotka ovat ikäänkuin kaikkien muukaalaisten yhteinen isänmaa. Hyvästi. Ole vakuutettu siitä, että minä rakastan Sinua aina.

Livornossa, 12 p. Saphar-kuuta v. 1712.

## 24. kirje.

*Rica kirjoittaa Ibbenille.*

Me olemme olleet Pariisissa kuukauden ja olemme koko ajan olleet lakkaamattomassa liikkeessä. Siinä ovat monetkin asiat suoritettavina, ennen kuin on saanut asunnon, ennen kuin on tavannut henkilöitä, joiden luo on neuvottu ja ennen kuin on hankkinut itselleen välttämättömiä tavaroita, joita puuttuu kaikkia yht'aikaa.

Pariisi on aivan yhtä suuri kuin Ispahan. Talot ovat niin korkeita, että melkein vanhoisi niissä asuvan vain tähtien-selittäjiä. Ymmärrät sanomattakin, että ilmaan rakennetussa kaupungissa, jossa näkee kuusi, seitsemänkin taloa päällekkäin, on tavattomasti väkeä ja että siellä vallitsee erinomainen tungos silloin kun kaikki ihmiset ovat laskeutuneet kadulle.

Sinä et ehkä sitä usko, mutta kuitenkin on asia niin, etten minä sen kuukauden aikana, minkä olen täällä ollut, ole nähnyt vielä kenenkään kävelevän. Eipä ole maailmassa ihmisiä, jotka osaisivat niin hyvin käytellä raajojaan kuin ranskalaiset: he juoksevat, he lentävät. Aasian hitaat ajoneuvot, kameliemme verkkaisa astunta saattaisivat heidät aivan suunniltaan. Mitä minuun tulee, minä kun en ole suinkaan luotu sellaiseen vauhtiin ja usein kävelen jalan muuttamatta tahtiani, joudun joskus raivoihini oikein kristityn tapaan, sillä vaikka sen nyt vielä sietäisi, että tahrautuu lokaan päästä jalkoihin, niin en jaksakaan antaa anteeksi niitä kyynärpäiden töytäyksiä, joita saan säännöllisesti ja jaksoittaisesti. Mies, joka tulee jäljestäni ja menee ohitseni, pyöräyttää minut puoliksi ympäri, ja toinen, joka tulee vas-

taani toiselta puolelta, heittää minut äkkiä samaan asentoon, mistä ensimmäinen minut sieppasi. Ja tuskin olen käynyt sata askelta, kun olen jo niin runneltu kuin olisin matkustanut kymmenen peninkulmaa.

Älä luule minun vielä kykenevän perusteellisesti puhumaan Sinulle eurooppalaisten tavoista ja tottumuksista: minulla on niistä itsellenikin vasta heikko aavistus ja minulla on tuskin ollut aikaa muuhun kuin hämmästelemiseen.

Ranskan kuningas on Euroopan mahtavin ruhtinas. Hänelä ei tosin ole kultakaivoksia niinkuin hänen naapurillaan Espanjan kuninkaalla, mutta hän on tätä rikkaampi, koska hän käyttää rikkautensa lähteenä alamaistensa turhamaisuutta, joka on ehtymättömämpi kuin mikään kaivos. Hänen on nähty ryhtyvän suuriin sotiin tai kestävän niitä omistamatta muita rahansaantikeinoja kuin myytävät arvonimet, ja inhimillinen ylpeys sai sen ihmeen aikaan, että hänen joukoiltaan ei puuttunut palkkaa, ei hänen linnoituksiltaan kanuunoita eikä hänen laivastoltaan varusteita.

Muutoin on tämä kuningas suuri taikuri: hän osaa pitää vallassaan alamaistensa järjenkin ja saa heidät ajattelemaan niinkuin hän tahtoo. Ellei hänellä ole aarrekammiossaan enempää kuin miljoona kultarahaa, ja jos hän tarvitsee kaksi miljoonaa, ei hän muuta kuin vakuuttaa heille, että yksi kultaraha on sama kuin kaksi kultarahaa, ja he uskovat sen. Jos hänellä on vaikea sota suoritettavanaan eikä hänellä ole rahaa, ei hän muuta kuin ajaa heidän päähänsä, että paperipala on rahaa, ja he ovat siitä heti paikalla varmoja. Jopa hän saa heidät uskomaan senkin, että hän voi parantaa heidät kaikenlaisista taudeista pelkällä kosketuksella, niin suurella

voimalla ja väkevyydellä hän hallitsee heidän sielunelämänsäkin.

Mitä minä puhun tästä ruhtinaasta, ei saa Sinua hämmästyttää: täällä päin on toinenkin vielä taitavampi taikuri kuin hän, taikuri, joka hallitsee samalla tavalla hänen sieluaan kuin hän itse hallitsee muiden sielua. Tätä velhoa nimitetään paaviksi. Väliin hän saa kuninkaan uskomaan, että kolme on samaa kuin yksi, väliin, ettei leipä, jota syödään, olekaan leipää, tai ettei viini, jota juodaan, olekaan viiniä, sekä tuhansia muita samankaltaisia asioita.

Ja pitääkseen häntä aina vireessä, suomatta hänelle aikaa unohtaa uskomisen tottumusta, antaa hän hänelle aika ajoittain eräitä uskonkappaleita harjoittelun tarkoituksessa. Kaksi vuotta sitten paavi lähetti kuninkaalle suuren kirjoituksen, jota hän nimitti *perussäädökseksi* ja jolla hän tahtoi julmien rangaistusten uhalla pakottaa tämän ruhtinaan ja hänen alamaaisensa uskomaan kaiken, mitä se sisälsi. Hän onnistuikin ruhtinaaseen nähden, tämä kun alistui heti, näyttäen esimerkkiä alamaisilleen. Mutta muutamat näistä nousivat vastarintaan ja kieltäytyivät uskomasta mitään kaikesta siitä, mitä tuossa kirjoituksessa oli. Koko tämän kapinan alkuunpanijoina olivat naiset, kapinan, joka nyt jakaa koko hovin, koko valtakunnan ja kaikki perheet kahteen leiriin. Tämä perussäädös kieltää heitä lukemasta kirjaa, jonka kaikki kristityt sanovat olevan taivaasta peräisin: suoraan puhuen heidän Koraaniaan. Suuttuneina heidän sukupuoltaan kohdanneesta loukkauksesta naiset kiihottavat kaikkia tätä perussäädöstä vastaan: he ovat saaneet miehet puolelleen, eivätkä nämä haluakaan tässä kysymyksessä minkäänlaisia etuoikeuk-

sia. Täytyy kuitenkin myöntää, ettei tämä mufti ajattele niinkään tyhmästi, ja, kautta suuren Alin! hänen on täytynyt saada vihiä meidän pyhän lakimme periaatteista. Sillä kun naiset ovat alhaisempia luontokappaleita kuin me ja kun profeettamme sanovat meille, etteivät he pääse paratiisiin, niin miksi pitäisi heidän sitten pyrkiä lukemaan kirjaa, jonka ainoana tarkoituksena on paratiisin tien neuvominen?

Minä olen kuullut kuninkaasta kerrottavan asioita, jotka lähentelevät uskomattomuutta, ja arvelenpa Sinun olevan vaikeata saada niitä päähäsi.

Puhutaan, että hänen ollessaan parhaillaan sodassa naapuriensa kanssa, jotka olivat kaikki liittoutuneet häntä vastaan, hänen valtakunnassaan oli lukematon joukko näkymättömiä vihollisia, jotka pitivät häntä piiritystilassa. Lisätään hänen etsineen niitä yli kolmekymmentä vuotta, mutta sanotaan samalla, ettei hän eräiden hänen luottamustaan nauttivien derviössien väsymättömistä ponnistuksista huolimatta ole voinut löytää niistä ainoatakaan. Ne elävät hänen lähimmässä ympäristössään: niitä on hänen hovissaan, hänen pääkaupungissaan, hänen sotajoukoissaan, hänen tuomioistuimissaan, ja kuitenkin vakuutetaan hänen saavan kokea sen surun, että hänen on kuoltava löytämättä niitä. On kuin ne olisivat olemassa yleensä, olematta silti olemassa yksityisesti: ne ovat kuin seura, jossa ei olisi ainoatakaan jäsentä. Epäilemättä tahtoo taivas rangaista tätä ruhtinasta siitä, ettei hän ole ollut kyllin sääliväinen voitettuja vihollisiaan kohtaan, koska se on antanut hänelle näkymättömiä vihollisia, joiden nero ja kohtalo ovat hänen neronsa ja kohtalonsa yläpuolella.

Minä aion kirjoitella Sinulle edelleenkin ja puhua Sinulle

asioita, jotka ovat varsin kaukana persialaisten luonteesta ja hengestä. Sama maa kantaa kyllä meitä molempia, mutta sen seudun ihmiset, missä minä nyt elän, ja sen seudun ihmiset, missä Sinä olet, eroavat tuntuvasti toisistaan.

Pariisissa, 4 p. toista Rebiab-kuuta v. 1712.

## 25. kirje.

### *Usbek kirjoittaa Ibbenille Smyrnaan.*

Minä olen saanut kirjeen veljenpojaltasi Rhediltä. Hän ilmoittaa minulle aikovansa matkustaa Smyrnasta katsomaan Italiaa ja retkensä ainoana tarkoituksena olevan tietojen hankkiminen, jotta hän siten tulisi yhä enemmän Sinun arvoiseksesi. Onnittelten Sinua siitä, että Sinulla on veljenpoika, josta on kerran tuleva vanhojen päiviesi lohdutus.

Rica kirjoittaa Sinulle pitkän kirjeen. Hän on maininnut puhuvansa siinä paljon tästä maasta. Hänen älynsä vilkkaudesta johtuu, että hän käsittää kaikki nopeasti. Mitä minuun tulee, en minä kykene Sinulle mitään sanomaan, koska minä ajattelen hitaasti.

Sinä olet hellimpien keskustelujemme aiheena: me emme voi kylliksemme puhua siitä ystävällisestä tavasta, jolla meitä kohtelit Smyrnassa, emmekä palveluksista, joita ystävyytesi yhätkin meille päivä päivältä tekee. Me toivomme Sinun, jalo Ibben, kaikkialla tapaavan yhtä kiitollisia ja yhtä uskollisia ystäviä kuin me olemme.

Kunpa näkisin Sinut pian taas ja saisin viettää seurassasi niitä onnellisia päiviä, jotka kuluvat niin suloisesti kahden ystävän kesken! Hyvästi!

Pariisissa, 4 p. toista Rebiab-kuuta v. 1712.

## 26. kirje.

*Usbek kirjoittaa Roxanelle ispahanilaiseen palatsiin.*

Miten onnellinen olettekaan, Roxane, kun saatte olla rakkaassa Persian maassa, ettekä näissä myrkyllisissä seuduissa, joissa ei tunneta kainoutta eikä hyvettä! Miten onnellinen olettekaan! Te elätte vaimolassani kuin viattomuuden asunnossa ikään, kaikkien inhimillisten hyökkäysten ulottumattomissa. Te elätte riemuiten, onnellisesti kykenemättömänä hairahtumaan. Milloinkaan ei ole mies saastuttanut Teitä irstailla katseillaan. Eipä edes appenne ole juhlapitojen vapaudessakaan nähnyt Teidän kaunista suutanne: Te ette ole milloinkaan unohtanut kiinnittää pyhää huntua sen peitoksi. Onnellinen Roxane! Maalle mennessänne on aina edellänne kulkenut eunukkeja surmaamassa jokaisen uskalikon, joka ei ole paennut Teidän näkyviltänne. Mitä vaivaa olen minäkin, jolle taivas on lahjoittanut Teidät onneni täydentämiseksi, saanut nähdä päästäkseni sen aarteen valtiaaksi, jota Te niin pontevasti puolustitte! Mikä murhe minulle, kun en avioliittomme ensi päivinä saanut Teitä lainkaan nähdä! Ja mikä kärsimättömyys, kun minä sitten Teidät vihdoin näin! Mutta Te ette sitä kuitenkaan tyydyttäneet, vaan kiihottitte sitä päinvastoin säikähtyneen kainouden itsepintaisilla kiel-



loilla: Te sekoititte minut kaikkiin niihin miehiin, joilta Te pysyttelette visusti piilossa. Muistatteko päivää, jolloin Te ekseyitte minulta orjattarienne joukkoon, näiden pettäessä minua ja salatessa Teitä etsiskelyiltäni? Muistatteko toista päivää, jolloin Te, nähdessänne kyyneleenne tehottomiksi, käytitte äitinne arvovaltaa hillitäkseenne rakkauteni hurjaa kiihkoa turvauduitte rohkeutenne tarjoamiin. Tempasitte tikarin ja uhkasitte kuolemalla puolisoa, joka Teitä rakasti, jos hän yhä vaati Teiltä sitä, mitä Te piditte suuremmassa arvossa kuin puolisoanne. Kaksi kuukautta kului tässä rakkauden ja hyveen taistelussa. Te menitte liian pitkälle siveissä estelyisänne: Te ette antautunut edes voitettuna. Te puolustitte viimeiseen asti kuolevaa neitseyttä. Te piditte minua vihollisena, joka oli Teidät häväissyt, ettekä puolisona, joka oli Teitä rakastanut. Enemmän kuin kolmen kuukauden aikana ette uskaltanut katsahtaa minuun punastumatta: Teidän hämmentynyt ilmeenne näytti moittivan minua voitosta, jonka minä olin saavuttanut. Enkä minä päässyt rauhassa nauttimaan omistuksestani: Te salasitte minulta niin paljon kuin voitte sulojanne ja ihanuusiinne, ja minä olin niinmuodoin hurmaantunut kaikkein suurimmista suosionoscituksista ilman että minulle oli suotu kaikkein pienimpiä.

Jos Teidät olisi kasvatettu tässä maassa, ette olisi joutunut niin suunniltanne. Naiset ovat täällä menettäneet kaiken pidättyvyyden. He näyttäytyvät miehille peittämättömin kasvoin, ikäänkuin tahtoisivat anoa omaa tappiotaan. He etsivät miehiä katseillaan. He tapaavat näitä moskeijoissa, kävelypaikoilla, jopa kotonaankin. Tapa käyttää eunukkeja palvelijoina on heille tuntematon. Teidän keskuudessanne

vallitsevan jalon yksinkertaisuuden ja viehättävän kainouden sijasta näkee täällä raakaa häpeämättömyyttä, johon on mahdollon tottua.

Niin, Roxane, jos Te olisitte täällä, tuntisitte ikäänkuin omaksi häpeäksenne sen hirvittävän kunniaattomuuden, johon Teidän sukupuolenne on vaipunut. Te pakenisitte näitä inhoittavia paikkoja ja kaipaisitte sitä suloista suojaa, missä tapaatte viattomuuden, missä olette varma itsestänne, missä ei mikään vaara saa Teitä vapisemaan, missä Te vihdoin voitte rakastaa minua pelkäämättä milloinkaan menettävänne rakkautta, jonka olette minulle velkaa.

Kun kohotatte hipiänne loistoa kaikkein kauneimmilla väreillä, kun voitelette koko ruumiinne kallisarvoisimmilla hajuaineilla, kun koristaudutte kauneimmilla puvuillanne, kun koetatte voittoa toverinne tanssinne siroudella ja laulunne viehkeydellä, kun lempeästi kilpailette heidän kanssaan sulosta, hellyydestä ja hilpeydestä, en minä saata kuvitellakaan Teillä olevan muuta tarkoitusta kuin minun miellyttämiseni. Ja kun minä näen Teidän kainosti punastuvan, kun Teidän katseenne etsivät minun katseitani, kun hiivitte sydämeeni hellin, rukoilevin sanoin, en minä voisi, Roxane, epäillä Teidän rakkauttanne.

Mutta mitä on minun ajatteleminen eurooppalaisista naisista? Heidän ihonkäsittelynsä, korut, joilla he somistautuvat, huolellisuus, jolla he hoitavat ulkomuotoansa, miellyttämisenhalu, joka heissä väistymättä asuu, ovat kaikki heidän hyveensä tahrapilkkuja ja heidän puolisoihtensa häväistyksiä.

Teidän ei kuitenkaan tule luulla, Roxane, minun ajattelevan, että he menisivät vallattomuudessaan niin pitkälle kuin

moisesta käyttäytymisestä uskoisi mahdolliseksi, ja että he ajautuisivat irstaisuudessaan siihen kauheaan äärimmäisyyteen, joka saa vapisemaan ja joka tietää ehdotonta aviollisen uskollisuuden loukkaamista. On hyvin vähän niin kevytmielisiä naisia, että heidän rikollisuutensa ulottuisi sinne asti: heidän kaikkien sydämessään on jonkinlainen hyveen tunto, joka on sinne syntymässä painunut ja jota kasvatus heikontaa, voimatta sitä kokonaan hävittää. He saattavat kyllä höllentää niitä ulkonaisia velvollisuuksia, joita kainous vaatii noudattamaan, mutta milloin olisi otettava viimeiset askeleet, nousee luonto kapinaan. Niinpä kun me suljemme teidät ahtaaseen piiriin, kun me panemme teidän vartijoiksenne monet orjat, kun me hillitsemme ankaralla kädellä teidän halujanne silloin kun ne lentävät liian kauas, ei se tapahdu siksi, että me pelkäisimme lopullista uskottomuutta, vaan koska me tiedämme, ettei puhtaus voi olla milloinkaan liian suuri ja että pieninkin tahra voi sen turmella.

Minä säälin Teitä, Roxane. Teidän siveytenne, niin kauan koeteltu, ansaitsisi puolison, joka ei olisi milloinkaan luotanne poistunut ja joka olisi itse kyennyt tukahuttamaan ne mieliteot, mitkä vain Teidän hyveenne saattaa lannistaa.

Pariisissa, 7 p. Rhegeb-kuuta v. 1712.

27. kirje.

*Usbek kirjoittaa Nessirille Ispahaniin.*

Me olemme nykyään Pariisissa, tässä loistavassa auringon kaupungin kilpailijassa.

Lähtiessäni Smyrnasta annoin ystäväni Ibbenin tehtä-

väski toimittaa Sinulle lippaan, jossa oli muutamia lahjoja Sinulle, ja samaa tietä saat tämän kirjeenkin. Vaikka olen hänestä 500 tai 600 peninkulman päässä, lähetän hänelle uutisia ja saan uutisia häneltä yhtä helposti kuin jos hän olisi Ispahanissa ja minä Kumissa. Minä lähetän kirjeeni Marseille'iin, mistä lakkaamatta purjehtii laivoja Smyrnaan. Sieltä toimittaa hän taas Persiaan osoitetut kirjeet armenialaisten karavaanien matkaan, näitä kun lähtee Ispahaniin joka päivä.

Rican terveys on täydellinen: hänen ruumiinrakenteensa lujuus, hänen nuoruutensa ja hänen luontainen hilpeytensä auttavat häntä suoriutumaan kaikista koettelemuksista.

Minä puolestani en jaksa hyvin. Ruumiini ja sieluni ovat lamassa. Minä antaudun mietiskelyihin, jotka käyvät päivä päivältä surullisemmiksi. Heikkenevä terveyteni kääntää minua isänmaatani kohti ja tekee minulle tämän maan yhä muukalaisemmaksi.

Mutta, rakas Nessir, minä vannotan Sinua, toimita niin, etteivät vaimoni saa tietoa minun nykyisestä tilastani. Jos he rakastavat minua, tahdon säästää heidän kyöneleitään. Elleivät he rakasta minua, en tahdo suinkaan lisätä heidän uskaliaisuuttaan.

Jos eunukkini luulisivat minun olevan vaarassa, jos he voisivat toivoa pääsevänsä rangaistuksetta raukkamaisesta myöntyväisyydestä, lakkaisivat he piankin olemasta kuu-roja sen sukupuolen mairittelevälle äänelle, joka pakottaa kalliotkin kuulemaan ja elottomatkin esineet liikkumaan.

Hyvästi, Nessir. Olen iloinen saadessani osoittaa Sinulle luottamustani.

Pariisissa, 5 p. Chahban-kuuta v. 1712.

## 28. kirje.

*Rica kirjoittaa \*\*\*:lle.*

Eilen näin varsin kummallisen tapauksen, vaikka sellaista sattuukin Pariisissa joka päivä.

Kaikki ihmiset kokoontuvat loppupuolella iltapäivää esittämään jonkinlaista kuvausta, jota olen kuullut nimittävän näytelmäksi. Pääasiallinen toiminta tapahtuu korokkeella, jota sanotaan näyttämöksi. Kahden puolen nähdään pienissä komeroissa, joita mainitaan aitioiksi, miehiä ja naisia, jotka näyttelevät keskenään mykkiä kohtauksia, jotenkin samanlaisia kuin Persiassamme käytetyt. Väliin on kyseessä lohduton rakastajatar, joka tulkitsee kaihoaan. Väliin nielee taas toinen, vilkassilmäinen, intohimoisen näköinen nainen katseillaan rakastajansa, joka maksaa samalla mitalla: kaikki voimakkaat sielunliikkeet esiintyvät maalattuina kasvoille ja ilmaistuina kaunopuheisuudella, joka on sitä eloisampaa, kun se on mykkää. Tällöin näyttelijättäret esiintyvät vartalo vain puoliiksi näkyvissä ja heillä on tavallisesti puuhka käsivarsien kainona peitteenä. Alhaalla on joukko ihmisiä, jotka seisovat ja pilkkaavat niitä, jotka ovat ylhäällä näyttämöllä ja nämä jälkimmäiset nauravat vuorostaan niitä, jotka ovat alhaalla.

Mutta suurimman vaivan näkevät muutamat ihmiset, jotka erikoisesti valitaan tähän tarkoitukseen jo varhaisella iällä, niin että he kykenevät kestäämään ponnistuksia. Heidän on oltava joka paikassa. He kulkevat sokkeloista, jotka he yksin tuntevat, ja nousevat hämmästyttävän taitavasti kerrok-

sesta kerrokseen. Heitä näkee ylhäällä, alhaalla, kaikissa aiotioissa. He ikäänkuin sukeltavat veteen: väliin heitä ei eroita, väliin he ilmestyvät taas näkyviin. Usein he poistuvat yhdeltä näyttämöltä ja menevät esiintymään toiselle. Heidän joukossaan on sellaisiakin, jotka tekevät niin suuren ihmeen, ettei moista olisi rohjennut toivoakaan heidän kainalokauvoiltaan: he kävelevät ja pääsevät eteenpäin siinä kuin muutkin. Vihdoin astutaan saleihin, missä esitetään erikoisnäytelmää: aletaan kumarruksin ja jatketaan syleilyin. Sanotaan keveimmänkin tuttavuuden antavan ihmiselle oikeuden tukahuttaa toisen: jo itse paikka näyttää huokuvan ihmisiin hellyyttä. Niinpä väitetäänkin, etteivät ne prinsessat, jotka siellä hallitsevat, ole suinkaan julmia. Ja ellei oteta lukuun paria, kolmea tuntia, jolloin he ovat päivittäin varsin villeinä, voidaankin sanoa heidän kaiken muun ajan olevan verrattain sävyisiä, sitten kun he ovat helposti päässeet huumauksestaan.

Kaikki, mitä olen Sinulle tässä kertonut, tapahtuu melkein samoin menoin eräässä toisessakin paikassa, jota sanotaan Oopperaksi: ainoa erotus on siinä, että yhdessä puhutaan ja toisessa lauletaan. Muuan ystävä vei minut kerran kammioon, missä eräs etevimpiä näyttelijättäriä parhaillaan riisuutui. Meistä tuli niin hyvät tutut, että minä seuraavana päivänä sain häneltä tämän kirjeen:

»Hyvä herra:

»Minä olen maailman onnettomin tyttö, vaikka olenkin aina ollut Oopperan kunnollisin näyttelijätär. Seitsemän, kahdeksan kuukautta sitten olin samassa puku-

huoneessa, missä Tekin minut eilen näitte. Minun parhaillaan pukeutuessani Dianan papittareksi tuli muuan nuori pappi minua katsomaan ja valkoisesta puvustani, hunnustani ja otsavirvestäni välittämättä ryösti viat tomuuteni. Turhaan muistutan hänelle uhrauksesta, minkä olen hänen hyväkseen tehnyt: hän vain purskahtaa nauruun ja väittää havainneensa minut sangen maalliseksi. Mutta nyt minä olen niin paisunut, että en uskalla enää esiintyä näyttämöllä, sillä minä olen kunnianasioissa aivan uskomattoman herkkätuntoinen, ja väitänkin aina, että kunnan tytön on helpompaa menettää hyve kuin kainous. Kun minä olen näin herkkätuntoinen, ymmärtänette hyvin, ettei se nuori pappi olisi milloinkaan yrityksissään onnistunut, ellei hän olisi luvannut naida minua. Niin hyväksyttävä syy sai minut sivuuttamaan tavalliset pikku muodollisuudet ja alkamaan siitä, millä minun olisi pitänyt lopettaa. Mutta kun nyt kerran hänen uskottomuutensa on syössyt minut häpeään, en minä tahdo enää olla Oopperassa, mistä näin meidän kesken sanoen tuskin saan toimeentuloni, sillä kun minä nykyään käyn yhä vanhemmaksi ja kun suloni yhä vähenevät, tuntuu aina samana pysyvä palkkani pienenevän päivä päivältä. Eräältä seurueeseen kuuluvalta henkilöltä sain tietää, että Teidän maassanne pidetään hyvää tanssijatarta suunnattomassa arvossa ja että jos minä menisin Ispahaniin, olisi menestykseni heti paikalla varma. Jos Te suvaisisitte lahjoittaa minulle suojeluksenne ja viedä minut mukanne siihen maahan, olisi Teillä otollinen tilaisuus tehdä hyvää tytölle, joka

hyveellään ja käytöksellään olisi varmastikin osoittautuva Teidän ystävällisyytenne arvoiseksi.

Minä olen . . .»

Pariisissa, 2 p. Chalval-kuuta v. 1712.

## 29. kirje.

*Rica kirjoittaa Ibbenille Smyrnaan.*

Paavi on kristittyjen päämies. Hän on vanha epäjumala, jolle suitsutetaan tottumuksesta. [Hän oli muinoin pelättävä ruhtinaillekin, sillä hän syöksi heidät valtaistuimelta yhtä helposti kuin meidän mahtavat sulttaanimme karkottavat vallasta Irimettan ja Georgian kuninkaita. Mutta nyt ei häntä enää pelätä. Hän sanoo olevansa erään ensimmäisiin kristittyihin kuuluneen miehen, pyhän Pietarin, perillinen, ja hänen perintönsä onkin varmaan hyvin suuri, koska hänellä on suu-nattomia aarteita ja melkoinen maa hallittavanaan.

Piispat ovat hänen alaisiaan lainoppineita miehiä, joilla on kaksi hänen käskyvallastaan riippuvaa hyvin erilaista tehtävää. Kokoontuneina voivat he hänen tavallaan laatia uskonnokappaleita, mutta yksin ollessaan ei heillä ole juuri muuta tehtävää kuin vapauttaa ihmisiä täyttämästä lain määräyksiä. Sillä Sinun tulee tietää, että kristinuskoa rasittaa lukematon joukko hyvin vaikeita hartaudenharjoituksia. Ja kun arveltiin olevan tukalampaa täyttää velvollisuutensa kuin hankkia piispoja niistä vapauttamaan, ryhdyttiin yhteisen hyvän nimessä käyttämään tätä jälkimmäistä keinoa, niin että ellei tahdota pyhittää rhamazania, ellei tahdota alistua avioliiton muodolli-



suuksiin, jos halutaan rikkoa lupaukset, jos tahdotaan mennä naimisiin vastoin lain kieltoa, jos joskus tahdotaan päästä noudattamasta valankin velvoitusta, käännytään vain piispan tai paavin puoleen, ja tämä antaa heti erivapautuksen.

Piispat eivät kuitenkaan laadi uskonkappaleita omasta päästään. On näet olemassa ääretön joukko kirjanoppineita, useimmat heistä derviššejä, jotka herättävät keskuudessaan tuhansia uusia uskonnollisia kysymyksiä: heidän annetaan kiistellä pitkät ajat, ja sotaa kestää siksi kunnes joku ratkaisu sen lopettaa.

Niinpä voinkin vakuuttaa Sinulle, ettei ole milloinkaan ollut valtakuntaa, jossa olisi ollut niin paljon sisäisiä sotia kuin Kristuksen valtakunnassa.

Niitä, jotka esittävät jonkin uuden mielipiteen, nimitetään alussa kerettiläisiksi. Kullakin kerettiläis'ahkol'a on oma nimensä, joka on kaikilla siihen kuuluvilla ikäänkuin tunnus-sanana. Mutta kukaan ei ole kerettiläinen, joka ei itse tahdo: ei ole tarvis muuta kuin jakaa kiistanaihe kahtia ja antaa kunnioittava selitys niille, jotka syyttävät jotakuta kerettiläisyydestä. Ja millainen tämä kunnioittava selitys sitten liekin, käsitettävä tai ei, se tekee ihmisen valkeaksi kuin lumi, niin että tämä ihminen voi omaksua oikeauskoisen nimen.

Mitä tässä Sinulle sanon, koskee kuitenkin vain Ranskaa ja Saksaa, sillä minä olen kuullut Espanjassa ja Portugalissa olevan erinäisiä derviššejä, jotka eivät ymmärrä leikkiä ja jotka polttavat ihmisen niinkuin olkitukon. Kun joutuu näiden miesten käsiin, niin on onnellinen se, joka on lakkaamatta rukoillut Jumalaa pienet puupallot kädessä, joka on aina kantanut kahta kahteen nauhaan kiinnitettyä kankaanpalasta ym-

pärillään ja joka on muutaman kerran käynyt eräässä Galiciaksi mainitussa maakunnassa! Muutoin käy ihmisparan hullusti. Vaikka hän vannoi kuin pakana olevansa oikeuskoinen, saattaisi tapahtua, ettei oikeauskoisen ominaisuuksista päästäisikään yksimielisyyteen ja että hänet poltettaisiin kerettiläisenä. Turhaa olisi hänen antaa tuo kunnioittava selityksensä: selityksistä viis! Hän olisi tuhkana jo ennen kuin olisi edes aiottu häntä kuulla.

Toiset tuomarit otaksuvat syytetyn viattomaksi, mutta nämä pitävät häntä aina syyllisenä. Epäilyttävissä tapauksissa on heidän sääntönään taipua ankaruuden puoleen, ilmeisestikin siksi, että he luulevat ihmiset pahoiksi. Mutta toisaalta on heillä näistä niin hyvä käsitys, etteivät he koskaan katso heidän voivan valehdella, sillä he hyväksyvät verivihollisten, kevytmielisten naisten, häpeällistä ammattia harjoittavien todistukset. Tuomiossaan he lausuvat pieniä kohteliaisuuksia niille, joka ovat puettuja tulikivipaitaan, vakuuttaen olevansa hyvin pahoillaan nähdessään heidät niin huonossa puvussa ja sanoen olevansa lempeitä, inhoavansa verta ja olevansa epätoivoissaan, kun heidän on ollut pakko julistaa heidät syyllisiksi. Mutta lohdutukseen takavarikoivat he näiden onnettomien kaiken omaisuuden omaan laskuunsa.

Onnellinen on maa, missä asuu profeettain lapsia! Nämä surulliset näytelmät ovat siellä tuntemattomia. Pyhä uskonto, jonka enkelit ovat sinne tuoneet, pitää parhaana puolustajanaan omaa totuuttaan eikä se lainkaan tarvitse näitä väkivaltaisia keinoja pysyäkseen pystyssä.

Pariisissa, 4 p. Chalval-kuuta v. 1712.

## 30. kirje.

*Rica kirjoittaa samalle Smyrnaan.*

Pariisin asukkaat ovat aivan uskomattoman uteliaita. Saapuessani tänne töllisteltiin minua ikäänkuin olisin tai-vaasta pudonnut: vanhukset, miehet, naiset, lapset, kaikki halusivat minua nähdä. Jos minä lähdin kävelyille, ryntäsivät kaikki ikkunoihin. Jos minä olin Tuileries'ssa, huomasin heti muodostuvan piirin ympärilleni. Naisetkin kerääntyivät lähettyvilleni tuhansin värein välkähteleväksi taivaankaareksi. Jos olin teatterissa, näin heti satojen tähystysputkien suuntautuvan kasvojani kohti. Totisesti: milloinkaan ei ole ihmistä niin katseltu kuin minua. Hymyilin joskus kuullessani ihmisten, jotka olivat tuskin milloinkaan poistuneet huoneestaan, puhelevan keskenään: »Täytyy myöntää, että hän näyttää hyvin persialaiselta.» Ihme ja kumma: minä tapasin kuviani kaikkialta, näin muotoni monistettuna kaikissa myymälöissä, kaikilla uuninreunoilla, sillä niin kovin pelättiin, ettei minua vain olisi kylliksi nähty.

Niin monet kunnianosoitukset eivät saata lopulta olla käymättä rasitukseksi. En luullut olevani niin ihmeellinen ja niin harvinainen olento, ja vaikka minulla onkin varsin hyvä käsitys itsestäni, en olisi milloinkaan osannut kuvitella-kaan kerran häiritseväni suurkaupungin rauhaa, kaupungin, jossa minua ei kukaan tuntenut. Tämä sai minut hylkäämään persialaisen puvun ja verhoutumaan eurooppalaisittain, nähdäkseni, olisiko kasvopiirteissäni vielä jotakin ihmeellistä. Tämä koe ilmaisi minulle todellisen arvoni. Vapautettuna kaikista muukalaisista koristuksista havaitsin saavani osakseni

mitä sattuvinta arvostelua. Minulla oli tosiaankin syytä suuttutella räätäililleni, joka oli silmänräpäyksessä riistänyt minulta yleisen huomion ja kunnioituksen. Sillä yht'äkkiä vaivuin kauhistuttavaan mitättömyyteen. Viivysin joskus kokonaisen tunninkin seurassa ilman että minuun edes vilkaistiin tai että minulle suotiin tilaisuus avata suutani. Mutta jos joku sattumalta ilmoitti läsnäolijoilleni minun olevan persialainen, kuulin heti ympärilläni sorinaa ja suhinaa: »Ah! ah! Herra on persialainen! Sehän on vallan tavantonta! Kuinka kukaan voi olla persialainen?»

Pariisissa, 6 p. Chalval-kuuta v. 1712.

### 31. kirje.

#### *Rhedi kirjoittaa Usbekille Pariisiin.*

Minä oleskelen nykyään Venetsiassa, rakas Usbek. Saat olla nähnyt maailman kaikki kaupungit ja kuitenkin hämmästyä Venetsiaan tullessaan: on aina tuntuva oudolta nähdä kaupungin, tornien ja moskeijojen nousevan vedestä ja tavata lukematon ihmisjoukko paikasta, missä oikeastaan pitäisi olla vain kaloja.

Mutta tältä jumalattomalta kaupungilta puuttuu maailman kallisarvoisin aarre, nimittäin juokseva vesi: siellä on mahdoton suorittaa ainoatakaan säädettyä pesua. Niinpä onkin se pyhälle Profeetallemme kauhistus, eikä hän milloinkaan katsele sitä taivaan korkeudesta muutoin kuin vihastuneena.

Ilman sitä haittaa, rakas Usbek, olisi minusta ihastuttavaa

elää kaupungissa, missä hengelläni on tilaisuus kehittyä joka päivä. Minä otan selkoa liikemaailman salaisuuksista, ruhtinaiden puuhista, heidän hallituksensa muodosta. En lyö laimin edes eurooppalaisia taikaluuloja. Minä harrastan lääketiedettä, fysiikkaa, tähtitiedettä ja tutkin taiteita. Sanalla sanoen: vapaudun pilvistä, jotka peittivät silmiäni syntymämaassani.

Venetsiassa, 16 p. Chalval-kuuta v. 1712.

### 32. kirje.

*Rica kirjoittaa \*\*\*:lle.*

Pari päivää sitten kävin katsomassa taloa, missä elätetään verrattain köyhästi noin kolmesataa henkeä. Työ oli pian suoritettu, sillä ei kirkko eivätkä rakennukset ansaitse tarkastelemista. Tämän talon asujat olivat varsin iloisia: useat heistä pelasivat korttia tai muita minulle tuntemattomia pelejä. Poistuessani lähti muuan näistä miehistä myös kaupungille. Kuultuaan minun kysyvän tietä Marais'hin, Pariisiin syrjäisimpään osaan, sanoi hän minulle: »Minä olen juuri menossa sinne ja voinkin Teitä opastaa. Seuratkaa minua!» Hän kuljettikin minua loistavasti, pelasti minut kaikista pulmista ja varjeli minua taitavasti vaunuilta ja muilta ajoneuvoilta. Me olimme jo saapumassa perille, kun uteliaisuus valtasi minut. »Hyvä ystävä», sanoi hänelle, »olisikohan mahdollista minun udella, kuka Te olette?»

»Minä olen sokea, hyvä herra», vastasi hän.

»Kuinka!» sanoin minä, »Te olette sokea! Ja miksi ette

sitten pyytänyt sitä kunnan miestä, joka pelasi korttia kansanne opastamaan meitä?»

»Hän on myöskin sokea», vastasi kuljettajani. »Jo neljä-sataa vuotta meitä on ollut kolmesataa sokeata siinä talossa, missä minut näitte. Mutta minun täytyykin nyt jättää teidät. Tuossa on katu, jota kysyitte. Minä puolestani seuraan kansanjoukkoa ja menen tuohon kirkkoon, missä minä, sen vannon, ahdistan ihmisiä enemmän kuin he ahdistavat minua.»

Pariisissa, 17 p. Chalval-kuuta v. 1712.

### 33. kirje.

#### *Usbek kirjoittaa Rhedille Venetsiaan.*

Viini on sitä rasittavien verojen takia niin kallista Pariisissa, että näyttää kuin täällä olisi haluttu ryhtyä noudattamaan jumalallisen Koraanin määräyksiä, jotka kieltävät sitä juomasta.

Ajatellessani tämän nesteen tuhoisia vaikutuksia en voi olla pitämättä sitä pelottavimpana lahjana, minkä luonto on ihmisille antanut. Jos mikään on tahrannut hallitsijaimme elämää ja mainetta, niin on sen tehnyt heidän kohtuuttomuutensa: se on ollut heidän vääryyksiensä ja heidän julmuuksiensa myrkyllisin lähde.

Minun on sanottava ihmisten häpeäksi: laki kieltää ruhtinaitamme viinin käytön, ja kuitenkin he juovat sitä niin suhdattomasti, että se riistää heiltä ihmisyydenkin. Viinin käytäntö on sitä vastoin sallittu kristityille ruhtinaille, eikä sen

ole havaittu vievän heitä mihinkään hairahduksiin. Ihmismieli on täynnänsä ristiriitaa. Hillittömällä mässäilyllä kapinoidaan hurjasti määräyksiä vastaan, ja laki, jonka on määrä tehdä meidät oikeamielisemmiksi, tekee meidät vain usein rikollisemmiksi.

Mutta paheksuessani tämän nesteen käyttöä silloin kun se riistää ihmiseltä järjen, en tuomitse samalla tavalla juomia, jotka sitä elähyttävät. Itämaalaisten viisautena on etsiä lääkkeitä surumielisyyttä vastaan yhtä innokkaasti kuin kaikkein vaarallisimpia tauteja vastaan. Milloin eurooppalaiselle sattuu onnettomuus, ei hänellä ole muuta keinoa kuin erään Senecaksi nimitetyn filosofin lukeminen. Mutta aasialaiset heitä järkevämpinä ja tässä suhteessa parempina luonnonlaatumme tuntijoina nauttivat juomia, jotka kykenevät tekemään ihmisen iloiseksi ja sulostuttamaan hänen vaivujensa muiston.

Ei ole mitään niin masentavaa kuin lohdutus, joka perustetaan pahan välttämättömyyteen, apukeinojen hyödyttömyyteen, kohtalon kaikkivaltaan, Kaitsemuksen määräykseen ja ihmiselämän yleiseen onnettomuuteen. Onhan pilkantekoa, kun tahdotaan lieventää kärsimystä johdattamalla mieleen, että ihminen on syntynyt kurjuuteen. Parempihan on temmata henki mietiskelyjensä vallasta ja kohdella ihmistä tuntevana olentona, sen sijaan, että häntä kohdeltaisiin järjellisenä olentona.

Ruumiiseen yhtynyt sielu saa lakkaamatta kärsiä tämän hirmuvaltaa. Jos verenkierto on liian ahdas, elleivät elonhenget ole kyllin puhtaita tahi ellei niitä ole riittävän paljon, vaivumme alakuloisuuteen ja murheeseen. Mutta jos nau-

timme juomia, jotka kykenevät muuttamaan tämän ruumiin tilan, saa sielumme jälleen voiman ottaa vastaan sitä elähyttäviä vaikutelmia ja tuntee salaista iloa nähdessään koneensa niin sanoaksemme taasen hyrähtävän liikkeelle ja täyttyvän elämällä.

Pariisissa, 25 p. Zilkadeh-kuuta v. 1713.

### 34. kirje.

#### *Usbek kirjoittaa Ibbenille Smyrnaan.*

Persialaiset naiset ovat kauniimpia kuin ranskalaiset, mutta ranskalaiset naiset ovat sievempiä. On vaikeata olla rakastamatta edellisiä ja mieltymättä jälkimmäisiin: edelliset ovat hellempitä ja kainompia, jälkimmäiset hilpeämpiä ja herttaisempia.

Persialaisen rodun tekee kauniiksi naisten säännöllinen elämä: he eivät pelaa eivätkä valvo, he eivät juo lainkaan viiniä eivätkä liiku juuri milloinkaan ulkoilmassa. Täytyy myöntää, että vaimola on otollisempi terveydelle kuin huvituksille: siellä vietetään tasaista, rauhallista elämää, jossa ei ole mitään kiihottavaa. Kaikki henkii siellä alistumista ja velvollisuutta. Nautinnotkin ovat siellä vakavia ja ilot ankaroita, eikä niitä päästä maistamaan juuri muutoin kuin käskyvallan osoituskina yhdeltä puolen ja riippuvaisuuden merkkeinä toiselta puolen.

Miehetkään eivät ole Persiassa yhtä hilpeitä kuin Ranskassa: heissä ei tapaa sitä rauhallista mieltä ja sitä tyytyväistä



ilmettä, minkä minä näen täällä kaikissa säädyissä ja kaikissa olosuhteissa.

Pahemmin ovat asiat Turkissa, missä saattaisi tavata perheitä, joissa ei kukaan isästä poikaan ole nauranut valtakunnan perustamisesta lähtien.

Tämä aasialaisten vakavuus johtuu siitä, että he niin vähän seurustelevat keskenään: he tapaavat toisiaan vain silloin kun kohteliaisuussäännöt heidät siihen pakottavat. Ystävyys, se sydämen hellä kiintymys, joka sulostuttaa täällä elämän, on heille melkein tuntematon. He vetäytyvät taloihinsa, missä he aina tapaavat seuran, joka odottaa heitä, niin että kukin perhe on ikäänkuin eristettynä toisista.

Kerran keskustelin tästä asiasta erään tšekäläisen henkilön kanssa ja hän sanoi minulle: »Eniten minua loukkaa teidän tavoissanne se seikka, että teidän on pakko elää orjien seurassa, joiden sydämeen ja mieleen aina jollakin tavalla vaikuttaa heidän asemansa alhaisuus. Nämä halpamaiset ihmiset heikontavat luonnostaan meihin kaikkiin kuuluvan hyveen tunteita teissä ja he hävittävät niitä aina lapsuudesta asti, jolloin he jo teitä vaivaavat.

Sillä teidän on lopultakin syytä luopua ennakkoluuloisianne: mitä voidaan odottaa kasvatukselta, minkä teille antaa kurja olento, jonka kunniana on toisen miehen vaimojen varjioiminen ja jonka ylpeytenä on kaikista inhimillisistä toimista halveksittavin, joka on inhoittava pelkän uskollisuutensa takia, koska se on hänen ainoa hyveensä, ja koska hän harjoittaa sitä kateudesta, mustasukkaisuudesta ja epätoivosta, joka hehkuen kostonhimoa niitä kahta sukupuolta kohtaan, joiden hylkytavaraa hän on, suostuu olemaan vahvemman sorrettavana,

kun hän vain saa kiusata heikompaa, — jonka aseman koko loisto johtuu hänen puutteellisuudestaan, rumuudestaan ja muodottomuudestaan, ja jolle annetaan arvoa vain siksi, että hän on kelvoton sitä saamaan, joka vihdoin, kytkettyinä iki-ajoiksi oveen, minkä ääressä on hänen ainainen paikkansa, kovempana niitä saranoita ja salpoja, mitkä pitävät sitä sulkeissa, korskeilee tässä kurjassa toimessa vietetystä viidestäkymmenestä elinvuodestaan, jolloin hän isäntänsä mustasukaisuuden välikappaleena on tuonut ilmi kaiken halpamaisuutensa?»

Pariisissa, 14 p. Zilhageh-kuuta v. 1713.

### 35. kirje.

*Usbek kirjoittaa serkulleen Gemchidille, Tauriin loistavan luostarin dervishille.*

Mitä Sinä ajattelet kristityistä, ylevä derviissi? Luuletko heidän tuomiopäivänä saavan saman kohtalon kuin uskottomat turkkilaiset, jotka joutuvat juutalaisten aaseiksi ja joita nämä ajavat täyttä laukkaa helvettiin? Tiedän kyllä, etteivät he pääse profeettain olinpaikkaan ja ettei suuri Ali ole suinkaan tullut maailmaan heidän tähtensä. Mutta kun heillä ei ole ollut onnea tavata moskeijoja maastaan, niin luuletko, että heidät tuomitaan ikuisiin rangaistuksiin ja että Jumala kostaa heille, kun he eivät ole noudattaneet uskontoa, jota Hän ei ole heille ilmoittanut? Minä saatan sanoa Sinulle: olen usein tutkinut näitä kristittyjä ja kuulustellut heitä, saadakseni selville, onko heillä mitään käsitystä suuresta

Alista, joka oli kaunein kaikista miehistä, ja havaitsin, etteivät he olleet kuulleet hänestä milloinkaan puhuttavan.

He eivät ole lainkaan niiden uskottomien kaltaisia, jotka meidän pyhät profeettamme surmasivat miekan terällä, koska he kieltäytyivät uskomasta taivaan ihmetöihin. He muistuttavat enemmän niitä onnettomia, jotka elivät epäjumaluuden pimeydessä ennen kuin jumalallinen valo tuli valistamaan meidän suuren Profeettamme kasvoja.

Jos muutoin tutkii lähemmin heidän uskontoaan, havaitsee meidän opinkappaleittemme olevan siinä ikäänkuin idulla. Olen usein ihailnut Kaitselmuksen salaisia teitä, se kun näyttää siten tahtoneen valmistaa heitä yleiseen kääntymykseen. Olen kuullut puhuttavan eräästä heidän oppineiden miestensä kirjoittamasta kirjasta, jonka nimi on *Moniavioisuuden voitto* ja jossa todistetaan, että moniavioisuus on kristityillekin säädetty. Heidän kasteensa on meidän lainmääräämien pesojemme kuva, ja kristityt erehtyvät vain siinä tehossa, minkä he omaksuvat tälle ensimmäiselle pesolle, koska he luulevat sen korvaavan kaikkia muita. Heidän pappinsa ja munkkinsa rukoilevat seitsemän kertaa päivässä niinkuin mekin. He toivovat pääsevänsä paratiisiin, missä he uskovat saavansa nauttia tuhansia riemuja ruumiiden ylösnousemuksen tapahduttua. Niinkuin meillä on heilläkin määrätty paastonsa ja lihankurituksensa, joilla he toivovat saavuttavansa jumalallisen armon. He palvovat hyviä enkeleitä ja varovat pahoja. Heissä asuu pyhä herkkäuskoisuus niihin ihmetöihin, joita Jumala toimittaa palvelijainsa kautta. He tunnustavat meidän tavallamme ansioittensa riittämättömyyden ja katsovat tarvitsevänsä välittäjää Jumalan tykönä. Minä näen kaikkialla

muhamettilaisuutta, vaikka en näekään missään Muhammedia. Tehtiinpä mitä tahansa: totuus tunkeutuu esiin ja puhkaisee aina sitä ympäröivän pimeyden. Kerran on tuleva päivä, jolloin Ikuinen on näkevä maan päällä vain oikeita usko-  
vaisia. Aika, joka nielee kaikki, on hävittävä myös erehdykset. Ihmiset tulevat hämmästyämään huomatessaan kerääntyneensä kaikki saman lipun alle. Kaikki, yksinpä lakikin, on täyttyvä. Jumalalliset kirjat temmataan maasta ja viedään taivaallisiin arkistoihin.

Pariisissa, 20 p. Zilhageh-kuuta v. 1713.

### 36. kirje.

#### *Usbek kirjoittaa Rhedille Venetsiaan.*

Kahvia käytetään hyvin paljon Pariisissa: täällä on lukuisia taloja, missä sitä tarjoillaan. Muutamissa tällaisissa taloissa kerrotaan uutisia, toisissa pelataan shakkia. Onpa muuan talo, missä kahvi valmistetaan sillä tavalla, että se lisää niiden älyä, jotka sitä juovat: ainakin luulee jokainen niistä, jotka siitä talosta lähtevät, olevansa neljä kertaa älykkäämpiä kuin siihen tullessaan.

Mutta minua loukkaa näissä kaunosieluissa se seikka, etteivät he ole millään tavalla hyödyksi isänmaalleen ja että he huvikseen tuhlailevat kykyjään lapsellisiin askareihin. Niinpä tapasin Pariisiin saapuessani heidät kiihkeästi väittelemästä kaikkein mitättömimmästä kysymyksestä, mitä ajatella saattaa: oli puhe erään vanhan kreikkalaisen runoilijan maineesta, runoilijan, jonka isänmaasta ei ole kahteentu-

hanteen vuoteen saatu selkoa, yhtä vähän kuin hänen kuolinajastaankaan. Molemmat puolueet myönsivät hänet mainioksi runoilijaksi: oli vain kysymys hänelle omaksuttavasta suuremmasta tai pienemmästä ansiokkuudesta. Kukin tahtoi määrätä tämän ansiokkuuden taksan. Mutta näiden maineen jakajain keskuudessa käyttivät yhdet keveämpiä painoja kuin toiset: siitä kiista. Tämä kiista oli varsin tuima, sillä puolelta jos toiseltakin lingottiin oikein sydämen halusta niin karkeita solvauksia, paiskottiin niin pistäviä sukkeluuksia, että minä ihmettelin yhtä paljon väittelytapaa kuin väittelyn aihetta. Jos joku, puhelin itsekseni, olisi kyllin malttamaton mennäseen näiden kreikkalaisen runoilijan puolustajain kuullen mustaamaan jonkun kunnan kansalaisen mainetta, saisi hän varmasti tuikeat nuhteet. Ja minä uskon tämän kuolleiden maineeseen niin herkkänä kohdistuvan puolustusinnon syttyvän vasta oikeaan paloonsa elävien hyvää nimeä varjellakseen! Mutta kuinka tämän asian laita liekin, jatkoin puhettani, Jumala varjolkoon minua milloinkaan suututtamasta tämän runoilijan morkkaajia, koska ei kahdenkaan tuhannen vuoden oleskelu haudassa ole voinut vapauttaa häntä niin leppymättömästä vihasta! He huitovat nyt kylläkin ilmaa, mutta kuinka olisivatkaan asiat, jos heidän raivoansa kiihottaisi vihollisen näkeminen?

Ihmiset, joista olen Sinulle tässä puhunut, väittelevät rahvaan kielellä. Mutta heidät on eroitettava toisenlaisista kiistelijoista, jotka käyttävät muuatta raakalaiskieltä, mistä taistelijain kiihko ja itsepäisyys tuntuu ikäänkuin yltyvän. On kokonaisia kaupunginosia, missä tämäntapaisia ihmisiä näkee yhtenä paksuna mustana kuhinana. He elävät hiuksen-

halkomisesta ja käyttävät ravintonaan hämäri äjärkeilyjä ja vääriä johtopäätöksiä. Tämä ammatti, jonka luulisi tappaavan miehensä nälkään, on kuitenkin varsin tuottoisa. Onhan nähty kokonaisen maastaan karkoitettun kansakunnan kulkevan poikki merien ja asettuvan Ranskaan, tuomatta mukanaan elämän tarpeiden hankkimiseen muuta kuin pelottavan väitelytaitonsa. Hyvästi.

Pariisissa, Zilhageh-kuun viimeisenä päivänä v. 1713.

### 37. kirje.

*Usbek kirjoittaa Ibbenille Smyrnaan.*

Ranskan kuningas on vanha mies. Meidän aikakirjoisamme ei ole mainittuna ainoatakaan ruhtinasta, joka olisi hallinnut niin kauan. Hänellä sanotaan olevan aivan erinomainen kyky saada ihmiset tottelemaan: hän hallitsee yhtä nerokkaasti perhettään, hoviaan, valtakuntaansa. Hänen on kuultu usein sanovan, että kaikista maailman hallituksista miellyttää häntä eniten turkkilaisten tai meidän korkean sulttaanimme hallitus, niin suuren arvon antaa hän itämaiselle valtiotaidolle.

Olen tutkinut hänen luonnettaan ja olen löytänyt siitä ristiriitaisuuksia, joita minun on mahdoton sovittaa. Niinpä hänellä on ministeri, joka on vain 18-vuotias, ja rakastajatar, jolla on ikää 80 vuotta. Hän pitää uskonnostaan, eikä hän kuitenkaan voi sietää niitä, jotka vaativat sitä tarkoin noudatettavaksi. Vaikka hän pakenee kaupunkien melua ja vaikka häntä nähdäänkin harvoin, ei hän tee aamusta iltaan muuta

kuin hankkii ihmisille puheenaihetta. Hän rakastaa voittoja ja voitonmerkkejä, mutta hän pelkää yhtä paljon nähdä hyvää kenraalia sotajoukkojensa etunenässä kuin hänellä olisi syytä pelätä sellaista kenraalia vihollisarmeijan etunenässä. Luulakseni on hänen vain käynyt niin, että hänellä on enemmän rikkauksia kuin mikään ruhtinas saattaa toivoa, samalla kun häntä rasittaa niin ankara köyhyys, ettei kukaan yksityishenkilö voisi sellaista kestää.

Mielellään hän palkitsee niitä, jotka häntä palvelevat. Mutta hän maksaa yhtä anteliaasti hoviväkensä liehittelyn tai oikeammin toimettomuuden kuin sotapäällikköjensä vaivalloiset retket. Useinkin antaa hän etusijan miehelle, joka riisuu hänen vaatteensa tai joka ojentaa hänelle ruokaliinan hänen pöytään käydessään, unohtaa miehen, joka valloittaa hänelle kaupunkeja tai voittaa hänelle taisteluja: hän ei usko minkään saavan häiritä kaikkivaltiasta suuruutta armonosoitusten jake-lussa. Ja ottamatta selkoa, onko henkilö, jolle hän tuhlailee suosiotaan, tosiaankin ansiokas mies, luulee hän hänen oman vaalinsa tekevän hänet sellaiseksi. Niinpä onkin hänen nähty antavan pienen eläkkeen miehelle, joka oli paennut vihollista kaksi peninkulmaa, ja sievän maaherranviran toiselle, joka oli paennut neljä.

Hän harrastaa komeutta varsinkin rakennuksissaan: hänen palatsinsa puutarhoissa on enemmän kuvapatsaita kuin on asukkaita jossakin suuressa kaupungissa. Hänen henkivartiostonsa on yhtä suuri kuin sen ruhtinaan, jonka edessä kaikki valtaistuimet luhistuvat, ja hänen sotajoukkonsa ovat yhtä lukuisat, hänen apulähteensä yhtä mahtavat, hänen rahavaransa yhtä ehtymättömät kuin tämän.

Pariisissa, 7 p. Maharram-kuuta v. 1713.

## 38. kirje.

*Rica kirjoittaa Ibbenille Smyrnaan.*

Miesten kesken pohditaan hyvinkin tärkeänä kysymystä, onko edullisempaa riistää naisilta vapaus kuin jättää se heille. Minusta näyttää olevan paljon syitä sekä myötä että vastaan. Jos eurooppalaiset sanovat, ettei ole suinkaan jalomielistä tehdä onnettomiksi olentoja, joita rakastamme, vastaavat aasialaisemme, että miesten on alentavaa luopua vallasta, jonka luonto on antanut heille naisiin nähden. Jos heille huomautetaan, että suuri vaimolaan suljettujen naisten joukko saattaa tuottaa harmia, vastaavat he, että kymmenen vaimoa, jotka tottelevat, tuottavat vähemmän harmia kuin yksi, joka ei tottele. Jos he taas puolestaan väittävät, etteivät eurooppalaiset voi olla onnellisia sellaisiin naisiin liitettyinä, jotka eivät ole heille uskollisia, vastataan heille, ettei uskollisuus, josta he niin kerskuvat, saata estää kylläntymystä, joka seuraa aina tyydytettyjä intohimoja, että naisemme ovat liiaksi meidän vallassamme, ettei niin rauhallinen omistus jätä meille mitään toivottavaksi eikä pelättäväksi, että hiukkanen keimailua on kuin suola, joka kiihottaa ja ehkäisee mädäntymisen. Ehkäpä olisi minua viisaammankin miehen vaikeata ratkaista tätä kysymystä, sillä jos aasialaiset menettelevät aivan oikein etsiesään keinoja rauhattomuutensa tyynnyttämiseksi, menettelevät myös eurooppalaiset puolestaan aivan oikein kun eivät lainkaan antaudu moiseen rauhattomuuteen.

Loppujen lopuksi, sanovat he, vaikka me olisimmekin onnettomia aviomiehinä, keksisimme me kyllä aina keinoja hankkiaksemme korvausta rakastajina. Jotta mies saattaisi



tosiaankin syystä valittaa vaimonsa uskottomuutta, pitäisi maailmassa olla vain kolme henkeä: heti kun niitä on neljä, käy miesten peli aina tasan.

Toinen kysymys on, määrääkö luonnon laki naiset miesten alamaisiksi. »Ei», sanoi minulle päivänä muuanna eräs hyvin kohtelias filosofi, »luonto ei ole milloinkaan säätänyt sellaista lakia. Valta, jota me heihin nähden harjoitamme, on todellista hirmuvaltaa: he ovat sallineet meidän anastaa sen vain siksi, että he ovat lempeämpiä kuin me ja että heissä on siis enemmän inhimillisyyttä ja järkeä. Nämä edut, joiden olisi epäilemättä pitänyt hankkia heille ylemmyys, jos meissä olisi ollut järkeä, ovat riistäneet sen heiltä, koska meissä ei sitä ole.»

Mutta jos on totta, että me harjoitamme naisiin nähden vain tyrannivaltaa, on yhtä totta, että he hallitsevat meitä luonnollisella voimallaan, kauneuden voimalla, jota ei mikään voi vastustaa. Meidän valtamme ei ole ehdoton kaikissa maissa, mutta kauneuden valta on yleismaailmallinen. Miksi olisi meillä siis etuoikeuksia? Siksikö, että me olemme vahvempia? Mutta sehän on ilmeistä vääryyttä. Me käytämme kaikenlaisia keinoja heidän rohkeutensa masentamiseksi. Voimat olisivat yhtäläiset, jos kasvatukin olisi yhtäläinen. Koetelkaamme sellaisia heidän kykyjään, joita kasvatukin ei ole heikontanut, ja me saamme nähdä, olemmeko me niin vahvoja.

Täytyy myöntää, vaikka se sitten loukkaisikin käsitystapojamme, että kaikkein sivistyneimpien kansojen keskuudessa ovat aviovaimot aina enemmän tai vähemmän vaikuttaneet miehiinsä. Tämä vaikutusvalta säädettiin laiksikin Isiksen kunniaksi egyptiläisten ja Semiramiin kunniaksi babyloniala-

laisten keskuudessa. Roomalaisten sanottiin kärkevän kaikkia kansakuntia, mutta tottelevan vaimojaan. Minä en puhu mitään sauromaateista, jotka elivät tämän sukupuolen todellisessa orjuudessa; sillä he olivat liiaksi raakalaisia, jotta heidän esimerkkiinsä voitaisiin tässä viitata.

Sinä näet, rakas Ibben, että minä olen omaksunut tämän maan tavat, täällä kun hyvin kernaasti puolustetaan mitä kummallisimpia mielipiteitä ja kärjistetään kaikki yllätysväitteeksi. Profeettahan on jo ratkaissut tämän kysymyksen ja määrännyt kummankin sukupuolen oikeudet. »Vaimojen», sanoo hän, »tulee kunnioittaa miehiänsä, ja miesten tulee kunnioittaa vaimojansa. Mutta miehet ovat yhtä askelta vaimoja ylempänä.»

Pariisissa, 26 p. toista Gemmadi-kuuta v. 1713.

### 39. kirje.

*Pyhiinvaeltaja Ibbi kirjoittaa muhametinuskoon  
kääntyneelle juutalaiselle Ben Joosualle  
Smyrnaan.*

Minusta näyttää, Ben Joosua, aina ilmestyvän ihmeellisiä merkkejä ennustamaan erinomaisten miesten syntymää, ikäänkuin olisi luonnolla silloin kestettävänä kovia kärsimyksiä ja ikäänkuin kykenisi taivaallinen kaikkivalta luomaan vain vaivaa näkemällä.

Ei ole mitään niin ihmeellistä kuin Muhammedin syntymä. Jumala, joka kaitselmuksensa säädöksissä oli jo aikojen alussa päättänyt lähettää ihmisille tämän suuren profetan Saatanaa

kahlitsemaan, loi kaksituhatta vuotta ennen Aatamia valon, joka kulkien valitusta valittuun, Muhammedin esi-isästä toiseen esi-isään, saapui vihdoin häneen, täydelliseksi todistukseksi siitä, että hän oli patriarkkain jälkeläinen.

Tämän saman profectan tähden päätti Jumala myöskin, ettei ainoatakaan lasta siitetä muutoin kuin niin, että naisen kohtu on lakannut olemasta saastainen ja että miehen häpy on annettu ympärileikattavaksi.

Hän tuli maailmaan ympärileikattuna, ja ilo ilmeni hänen kasvoillaan aina syntymästä asti. Maa vapisi kolme kertaa, ikäänkuin se itse olisi saanut lapsia. Kaikki epäjumalankuvat lankesivat maahan ja kuningasten valtaistuimet kaatuivat kumoon. Lucifer syöstiin meren pohjaan ja vasta uituansa neljäkymmentä päivää pääsi syvyydestä ja pakeni Kabesvuorelle, mistä hän kauhistavalla äänellä huusi luokseen enkelejä.

Sinä yönä Jumala pani juovan miehen ja naisen välille, niin ettei kukaan voinut sen yli käydä. Noitien ja velhojen taito osoittautui tyhjäksi. Taivaasta kuultiin äänen lausuvan nämä sanat: »Minä lähetin maailmaan uskollisen ystäväni.»

Arabialaisen historioitsijan Isben Abenin todistuksen mukaan kokoontuivat lintujen, pilvien ja tuulien sukukunnat ynnä enkelien sotajoukot kasvattamaan tätä lasta, ja he kiistelivät keskenään tästä kunniaista. Linnut ilmoittivat viserellen, että oli mukavinta antaa lapsi heidän kasvatettavakseen, koska heidän oli helpointa koota kaikenlaisia hedelmiä eri seuduilta. Tuulet väittivät suhisten: »Meidänpä se on tehtävämme, koska me osaamme tuoda hänelle kaikilta ta-  
hoilta ihanimmat tuoksut.»

»Ei, ei», virkkoivat pilvet, »ei. Meidän huollettavaksemme

hänet on uskottava, koska me kuljetamme hänelle joka hetki vesien vilppautta.»

Siihen huusivat enkelit vihastuneina: »Mitä jää sitten meidän tehtäväksemme?»

Mutta taivaasta kuului ääni, joka lopetti kaikki kiistelyt: »Häntä ei suinkaan riistetä kuolevaisten käsistä, sillä onnelliset ovat ne nisät, jotka häntä imettävät, ja ne kädet, jotka häntä kantavat, ja talo, jossa hän asuu, ja vuode, jossa hän lepää!»

Näin loistavien todistusten jälkeen täytyy tosiaankin, rakas Joosua, olla sydän raudasta, jos mieli olla uskomatta hänen pyhään lakiinsa. Mitä saattoi enempää taivas tehdä julistaakseen hänen jumalallista lähetystointaan, ellei se tahtonut syöstä luontoa sekasortoon ja tuhota juuri niitä ihmisiä, joiden mielet se halusi voittaa?

Pariisissa, 20 p. Rhegeb-kuuta v. 1713.

#### 40. kirje.

##### *Usbek kirjoittaa Ibbemille Smyrnaan.*

Heti kun joku suurmies on kuollut, kokoonnutaan moskeijaan ja lausutaan hänen hautapuheensa, joka on jonkunlainen häntä ylistelevä esitelmä, mutta jonka pohjalla olisi hyvin vaikeata saada täyttä selkoa vainajan todellisista ansioista.

Minä tahtoisin tuomita pannaan kaikki hautajaismenot. Ihmisiä on itkettävä heidän syntyessään, eikä suinkaan heidän kuollessansa. Mitä hyödyttäisivät nuo juhlamenot ja kaikki synkeät laitokset, joita näytellään kuolevalle hänen viimeisinä hetkinään, mitä hyödyttävät hänen perheensä kyyneleet-

kään ja hänen ystäväinsä murhe: nehän vain liioittelevat tappiota, jonka hän on kohta kärsivä?

Me olemme niin sokeita, ettemme tiedä, milloin meidän on oltava murheissamme ja milloin riemuissamme: useimmiten ovat surumme vääriä tai ilomme aiheettomia.

Kun minä näen Mogulin joka vuosi asettuvan typeryyksissään vaakaan ja punnituttavan itseään kuin härkää, kun minä näen kansojen riemuitsevan siitä, että tämä ruhtinas on tullut aineellisemmaksi, s.o. kykenemättömämmäksi niitä hallitsemaan, en voi, rakas Ibben, olla säälimättä ihmisen hulluutta.

Pariisissa, 20 p. Rhegeb-kuuta v. 1713.

41. kirje.

*Musta ylieunukki kirjoittaa Usbekille.*

Musta eunukkisi Ismael on äskettäin kuollut, mahtava herra, enkä minä voi olla hankkimatta toista hänen tilalleen. Kun eunukit ovat tavattoman harvinaisia nykyaikaan, olin ajatellut käyttää erästä mustaa orjaa, joka asustaa maatalossasi, mutta en ole tähän asti saanut häntä suostumaan tähän toimeen. Kun se minun ymmärtääkseni koituu lopultakin hänen edukseen, halusin joku päivä sitten käydä häneen käsiksi kovanpuoleisin kourin, ja toimien yhdessä puutarhojesi päällysmiehen kanssa, määräsin hänet saatettavaksi vastoin hänen tahtoaan siihen tilaan, että hän kykenee tekemään Sinulle niitä palveluksia, jotka ovat sydäntäsi lähinnä, ja elämään minun tavallani näissä pelotta-

vissa paikoissa, joihin hän ei uskalla edes katsahtaa. Mutta hän alkoi ulvoa niinkuin olisi tahdottu nylkeä hänet elävältä ja kiemurteli ja koukerteli niin että hän pääsi käsistämme ja väisti kohtalokkaan veitsen. Olen kuullut hänen aikovan kirjoittaa Sinulle pyytääkseen armoa, väittämällä minun ryhtyneen tähän tuumaan vain leppymättömässä kostonhimosani, maksaakseni hänelle ne erinäiset purevat sukkeluudet, joita hän sanoo minusta lasketelleensa. Kuitenkin vannon Sinulle sadantuhannen profetaan kautta, että minä olen toiminut vain pitämällä Sinun parastasi silmällä, koska se on ainoa asia, joka on minulle kallisarvoinen ja jota paitsi minä en välitä mistään. Minä heittäydyn kasvoilleni jalkojesi juureen.

Fatmen palatsissa, 7 p. Maharram-kuuta v. 1713.

#### 42. kirje.

*Pharan kirjoittaa kaikkivaltiaalle herralleen  
Usbekille.*

Jos olisit täällä, mahtava herra, ilmestyisin näkyviisi kokonaan valkoisen paperin peittämänä, eikä sitä olisi vielä-kään tarpeeksi minun voidakseni kirjoittaa siihen kaikki ne solvaukset, joilla Sinun musta ylieunukkisi, ilkein kaikista ihmisistä, on minua Sinun lähdeytyäsi loukannut.

Pannen tekosyyksi eräät ivalliset sukkeluudet, joita hän väittää minun lausuneen hänen onnettomasta tilastaan, valaa hän ylitseni ehtymätöntä kostoaan. Hän on yllyttänyt mi-

nuu vastaan puutarhojesi julman päällysmiehen, joka Sinun lähdeytyäsi on pakottanut minut aivan ylivoimaisiin töihin, niin että minä olen jo tuhannet kerrat ollut menettämäsilläni henkeni, kuitenkään koskaan menettämättä intoani palvella Sinua. Kuinka monasti olenkaan puhellut itsekseni: »Minulla on lempeä isäntä ja kuitenkin olen minä onnettomin orja maan päällä!»

Minä tunnustan Sinulle, mahtava herra, etten luullut enää suuremman kurjuuden joutuvan osakseni. Mutta se eunukki-petturi onkin nyt tahtonut kruunata ilkeytensä. Muutamia päiviä sitten määräsi hän minut omalla yksityisellä vallallaan pyhien vaimojesi vartijaksi, ja siis myös alistumaan käsittelyyn, joka olisi minusta tuhat kertaa julmempi kuin kuolema. Ne, joita jo heidän syntyessään julmat vanhemmat on heidän onnettomuudekseen sillä tavalla käsitelleet, etsivät ehkä lohdutusta siitä tosiasiasta, etteivät he ole milloinkaan muuta tilaa tunteneetkaan. Mutta jos minut pakotetaan alentumaan ihmisarvostani ja jos se minulta riistetään, kuolen minä tuskasta, ellen minä kuole siitä raakalaisteosta.

Syleilen jalkojasi syvässä nöyryydessä, ylevä herra. Toimita niin, että minä saan kokea tämän niin suuresti kunnioitetun hyveen seurauksia ja ettei voida sanoa yhden onnettoman lisää ilmestyneen Sinun käskystäsi maan päälle.

Fatmen puutarhoissa, 7 p. Maharram-kuuta v. 1713.

## 43. kirje.

*Usbek kirjoittaa Pharanille Fatmen puutarhoihin.*

Päästäkää ilo sydämeenne, tuntekaa nämä pyhät rivit ja antakaa ne suureunukin ja puutarhojeni päällysmiehen suudeltaviksi. Minä kiellän heitä satuttamasta kättänsä teihin minun tulooni asti. Käskekää heitä ostamaan puuttuva eunukki. Suorittakaa velvollisuutenne aivan niinkuin minä olisin lakkaamatta silmienne edessä. Sillä tietäkää, että mitä suurempi on minun hyvyyteni, sitä ankaramman rangaistuksen saatte, jos käytätte sitä väärin.

Pariisissa, 25 p. Rhegeb-kuuta v. 1713.

## 44. kirje.

*Usbek kirjoittaa Rhedille Venetsiaan.*

Ranskassa on kolme säätyä: kirkonmiesten, miekanmiesten ja virkamiesten sääty. Kukin halveksii perinpohjaisesti toisia. Niinpä voidaan useinkin halveksia miestä vain siksi että hän on tuomari, vaikka häntä oikeastaan pitäisi halveksia siksi, että hän on pölkkyä.

Kaikkein halvimmatkin ammatinharjoittajat kiistelevät valitsemansa ammatin erinomaisuudesta. Kukin kohottautuu toista elinkeinoa harjoittavan yläpuolelle siinä määrin kuinka korkea käsitys hänellä on oman toimensa ylevämyydestä.

Kaikki ihmiset ovat enemmän tai vähemmän sen Erivanin maakunnassa eläneen eukon kaltaisia, joka eräältä hallitsijal-



tamme jonkun armonosoituksen saatuaan toivotteli tälle siunauksissaan tuhannet kerrat, että taivas tekisi hänestä Erivanin kuvernööriin.

Erästä matkakuvauksesta olen lukenut, kuinka muuan ranskalainen laiva pysähtyi Guinean rannikolle ja kuinka siitä lähti muutamia miehiä maihin lampaita ostamaan. Heidät vietiin kuninkaan luo, joka parhaillaan jakoi oikeutta alamaisilleen puun alla. Hän istui valtaistuimellaan, s.o. puupölyllä yhtä ylpeänä kuin jos hän olisi upeillut Suur-Mogulin istuimella. Hänen ympärillään seisoivat kolme, neljä henkivartijaa puukeihäät kädessä. Kunniakatoksen kaltainen verho suojeli häntä auringon polttavilta säteililtä. Hänen ja hänen vaimonsa, kuningattaren, ainoina koristuksina olivat heidän musta nahkansa ja muutamat sormukset. Tämä vielä turhaisempi kuin kurja ruhtinas kysyi muukalaisilta, puhuttiinko hänestä paljon Ranskassa. Hän uskoi nimensä kaiun kuuluvan navalta navalle, ja päinvastoin kuin se valloittaja, jonka on sanottu saaneen koko maailman vaikenemaan, luuli hän puolestaan velvollisuudekseen pakottaa koko maailman puhumaan.

Kun Tartarian kaani on päättänyt ateriansa, julistaa airut, että maailman ruhtinaat voivat nyt käydä ruokailemaan, jos hyväksi näkevät. Ja tämä raakalainen, jonka ainoana ravintona on maito, jolla ei ole edes taloa, joka elää yksinomaan rosvouksesta, pitää kaikkia maailman kuninkaita orjinaan ja herjaa heitä säännöllisesti kaksi kertaa päivässä.

Pariisissa, 28 p. Rhegeb-kuuta v. 1713.

## 45. kirje.

*Rica kirjoittaa Usbekille \*\*\*:n*

Eilen aamulla, ollessani vielä vuoteessa, kuulin ankarasti kolkutettavan ovelteni, minkä äkkiä avasikin, tai paremmin sanoen survaisi tieltään muuan mies, johon olin hiukan tutustunut ja joka minusta näytti olevan aivan suunniltaan.

Hänen pukunsa oli enemmän kuin vaatimaton. Hänen vinossa istuvaa irtotukkaansa ei oltu edes kammattu. Hänellä ei ollut ollut aikaa neulotuttaa mustaa nuttuansa ja hän oli tänään jättänyt suorittamatta kaikki ne ovelat varovaisuustoimet, joilla hänen oli tapana peitellä ulkonaisen asunsa rappeutumista.

»Nouskaa, nouskaa», sanoi hän minulle. »Minä tarvitsen teitä koko päivän. Minulla on tuhansia ostoksia tehtävänä ja olisin hyvin mielissäni, jos saisin ne suorittaa teidän seurassanne. Ensinnäkin meidän täytyy mennä Saint-Honorén kadulle puhuttelemaan erästä notaavia, jolla on viisisataa-tuhatta livreä maksava tilus myytävänä: haluaisin kernaasti päästä etusijalle kaupanteossa. Tänne tullessani poikkesin hetkiseksi Saint-Germainin etukaupunkiin ja vuokrasin sieltä asunnon kahdellatuhannella kultarahalla: toivon saavani sopimuksen valmiiksi tänään.»

Heti kun olin saanut pukeutuneeksi tai sinne päin, lennätti mieheni minut päätä pahkaa kadulle: »Menkäämme aluksi ostamaan vaunut ja pitäkäämme sitten huolta hevosista ja palvelijoista.» Ja tosiaan ostimmekin me, ei ainoastaan vau-  
nut, vaan myös sadallatuhannella frangilla kaikenlaista tava-  
raa, vähemmässä kuin tunnin ajassa. Kaikki tämä kävi hyvin

nopeasti, koska se miekkonen ei tinkinyt vähintäkään eikä laskenut koskaan: niinpä hän ei liikuttanutkaan mitään palktaan. Minä ihmettelin kaikkea tätä, ja miestä lähemmin tarkastellessani havaitsin hänessä niin kummallisen rikkauten ja köyhyyden sekoituksen, etten tiennyt mitä uskoa. Mutta vihdoin katkaisin äänettömyyden, vein hänet hiukan syrjään ja kysyin häneltä: »Hyvä herra, kuka tämän kaiken maksaa?»

»Minä», sanoi hän. »Tulkaa huoneeseeni ja minä näytän teille suunnattomia aarteita ja rikkauksia, joita mahtavimmatkin hallitsijat kadehtisivat, mutta joita teidän ei tarvitse kadehtia, koska saatte nauttia niistä aina minun kanssani.»

Minä seuraan häntä. Kiipeämme hänen viidenteen kerrokseensa ja tikapuita avuksemme käyttämällä hilaudumme kuudenteen, jonka muodosti taivaan tuulille avonainen koppi, missä näkyi ainoastaan pari kolme tusinaa erilaisilla nesteillä täytettyä savikulhoa.

»Nousin tänään hyvin varhain», kertoi hän minulle, »ja tein ensiksi saman, mitä olen tehnyt jo kaksikymmentäviisi vuotta: tarkastelin työtäni. Silloin näin tulleeeksi sen suuren päivän, joka oli tekevä minusta rikkaimman miehen maan päällä. Huomaatteko tätä punertavaa nestettä? Sillä on nyt kaikki ne ominaisuudet, joita filosofit vaativat metallien muuttamiseen. Minä olen siitä saanut nämä rakeet, jotka tässä näette ja jotka ovat oikeata kultaa väriltään, vaikka vielä hiukan epätäydellisiä painoltaan. Se salaisuus, jonka Nicolas Flamel keksi ja jota Raimundus Lullus ja miljoonat muut ovat lakkaamatta etsineet, on nyt joutunut minun haltuuni ja minä olen tänään onnellinen adepti. Suokoon taivas minun käyt-

tävän niin suuria aarteita, mitkä se on minulle lahjoittanut, vain sen kunniaksi!»

Minä lähdin ja laskeuduin tai oikeammin syöksyin alas portaita vihan vimmassa, ja jätin tämän rikkaan miehen hulluinhuoneeseensa. Hyvästi, rakas Usbek. Käyn Sinua tervehtimässä huomenna ja jos tahdot, palaamme yhdessä Pariisiin.

Pariisissa, Rhegeb-kuun viimeisenä päivänä v. 1713.

46. kirje.

*Usbek kirjoittaa Rhedille Venetsiaan.*

Minä näen täällä ihmisiä, jotka kiistelevät loppumattomasti uskonnosta. Mutta minusta näyttävät he samalla kiistelevän siitä, kuka noudattaisi sitä vähimmin.

He eivät tule siitä paremmiksi kristityiksi eivätkä edes paremmiksi kansalaisiksi. Ja juuri se seikka minua ihmetyttää, sillä mitä uskontoa tunnustettaneenkin, ovat lakien noudattaminen, lähimmäisen rakastaminen, vanhempien kunnioittaminen aina ensimmäisiä uskonnollisen vakaumuksen merkkejä.

Eikö tosiaankin uskonnollisen ihmisen ensimmäisenä velvollisuutena tule olla sen jumalan miellyttäminen, joka on hänen tunnustamansa uskonnon perustanut? Mutta tämä päämäärä on epäilemättä varmimmin saavutettavissa noudattamalla yhteiskunnan lakeja ja ihmisyyden vaatimuksia. Sillä mitä uskontoa tunnustettaneenkin, heti kun jokin uskonto edellytetään, täytyy myöskin edellyttää, että Jumala rakastaa ihmisiä, koska hän on perustanut uskonnon, tehdäkseen heidät

onnellisiksi, että jos hän rakastaa ihmisiä, voi olla varma hänen mielisuosionsa saavuttamisesta rakastamalla heitä myöskin, s.o. harjoittamalla heidän hyväkseen kaikkia lähimmäisenrakkauden ja ihmisyyden velvollisuuksia ja välttämällä niiden lakien loukkaamista, joiden alaisina he elävät.

Tällä tavalla saattaa uskoa paljon varmemmin miellyttävänsä Jumalaa kuin noudattamalla niitä tai näitä ulkonaisia menoja, sillä ulkonaisiin menoihin ei itsessään sisälly minkäänlaista ansiota. Ne ovat varteenotettavia vain siinä määrässä ja siinä mielessä, että ne ovat Jumalan säätämiä. Mutta sepä onkin antanut aihetta valtaviin kiistelyihin, ja asiasta voikin helposti erehtyä, koska on valittava yhden uskonnon määräämät ulkonaiset menot kahdentuhannen muun uskonnon määräämistä.

Muuan mies rukoili joka päivä Jumalaa näin: »Herra, minä en ymmärrä mitään niistä kiistoista, joita Sinusta lakkaamatta käydään. Minä tahtoisin palvella Sinua Sinun tahtosi mukaan. Mutta jokainen ihminen, jolta minä kysyn neuvoa, käskee minua palvelemaan Sinua hänen tahtonsa mukaan. Kun haluan Sinua rukoilla, en tiedä, millä kielellä minun olisi Sinua puhuteltava. En myöskään tiedä, missä asennossa minun tulisi Sinun puoleesi kääntyä: yksi sanoo, että minun tulee rukoilla Sinua seisaaltani, toinen vaatii minua istumaan, kolmas käskee minua laskeutumaan polvileni. Eikä siinä kyllin. Onpa sellaisiakin, jotka väittävät minun pitävän peseytyä joka aamu kylmällä vedellä. Toiset taas ovat sitä mieltä, että Sinä katselet minua inhoten, ellen minä leikkuuta pientä palaa ihostani. Eräänä päivänä satuin syömään kaniinia muutamassa karavaanimajalassa. Kolme

lähelleni osunutta miestä sai minut vapisemaan. He väittivät kaikki kolme että minä olin Sinua syvästi loukannut: yksi, koska tämä eläin oli saastainen, toinen, koska se oli tapettu kuristamalla, ja kolmas, koska se ei ollut kala. Muuan bramaani, joka osui kulkemaan siitä ohi ja jonka otin tuomariksemme, sanoi minulle: »He ovat kaikki väärässä, sillä kaikesta päättäen te ette itse tappanut tätä eläintä.»

»Kyllä minä tapoin», vastasin minä.

»Ah, te olette tehnyt kauhistuttavan teon, jota Jumala ei ole teille milloinkaan antava anteeksi», sanoi hän minulle ankaralla äänellä. »Mistä tiedätte, vaikka isänne sielu olisi siirtynyt tähän luontokappaleeseen?»

»Kaikki nämä seikat, Herra, syöksevät minut kuvailematoman hämmennyksen valtaan: minä en voi päätänikään liikkua, joutumatta vaaraan loukata Sinua. Kuitenkin tahtoisin saavuttaa mielisuosiosi ja käyttää siihen sen elämän, jonka olen Sinulta saanut. En tiedä, erehdynkö, mutta minä luulen parhaiten saavuttavani tämän päämäärän elämällä kunnan kansalaisena yhteiskunnassa, mihin olet antanut minun syntyä, ja hyvänä isänä perheessä, jonka olet minulle lahjoittanut.»

Pariisissa, 8 p. Chahban-kuuta v. 1713.

#### 47. kirje.

*Zachi kirjoittaa Usbekille Pariisiin.*

Minulla on Sinulle suuri uutinen ilmoitettavana: minä olen tehnyt sovinnon Zepihksen kanssa, ja vaimola, joka oli meidän takiamme jakautunut kahteen puolueeseen, on taas

yhtynyt sulaan sopuun. Vain Sinua puuttuu tästä paikasta, missä rauha vallitsee. Tule, rakas Usbekini, tule viemään siinä rakkaus voittoon.

Minä pidin Zephikselle komeat pidot, joihin Sinun äitisi, vaimosi ja arvokkaimmat jalkavaimosi olivat kutsutut. Tätisi ja useat naisserkkusi olivat siellä myöskin. He olivat tulleet ratsain, peitettyinä huntujensa ja vaatteittensa pimeään pilveen.

Seuraavana päivänä lähdimme maalle, missä toivoimme saavamme enemmän vapautta. Me nousimme kameliemme selkään ja meitä asettui neljä kuhunkin telttakoriin. Koska retkelle oli lähdetty äkkipäätä, ei meillä ollut aikaa toimittaa vahteja edellemme huutamaan »kurukia». Mutta aina kekseliäs ylieunukki käytti toista varovaisuuskeinoa: hän lisäsi kankaaseen, joka esti meitä näkymästä, niin paksun verhon; että me emme ehdolla emmekä millään voineet nähdä kehtään.

Kun olimme saapuneet sille virralle, jonka yli on kuljetava, asettui meistä kukin tavanmukaisesti laatikkoon ja meidät kannettiin näin veneeseen, sillä meille sanottiin virran olevan täynnä ihmisiä. Muuan utelias mies, joka lähestyi liiaksi sitä paikkaa, missä me olimme piilossamme, sai kuolettavan iskun, joka riisti häneltä ikiajoiksi päivän valon. Muuan toinen, joka keksittiin kylpemästä aivan alastomana rannalla, sai saman kohtalon. Sinun uskolliset eunukkisi uhrasivat näin Sinun kunniallesi ja meidän kunniallemme nämä kaksi onnetonta olentoa.

Mutta kuulehan muita seikkailujamme. Kun olimme päässeet virran keskelle, nousi niin ankara tuuli ja niin kauhistava

pilvi peitti taivaan, että venemiehemme alkoivat joutua epätoivoon. Tämän vaaran pelästyttäminä pyöräyimme melkein kaikki. Minä muistan kuulleen eunukkiemme kiistelevät äänet, heistä kun toiset vaativat meille ilmoitettavaksi vaarasta ja pelastettavaksi meidät vankilastamme. Mutta heidän päällikkönsä väitti lakkaamatta kuolevansa ennemmin kuin sallivansa isäntäänsä niin häväistä, ja hän uhkasi iskeä tikarin sen rintaan, joka tekisi niin rohkeita esityksiä. Muuan orjattareni ryntäsi aivan suunniltaan luokseni, heikosti puetuna, auttaakseen minua. Mutta eräs musta eunukki kävi häneen säälimättä käsiksi ja pakotti hänet palaamaan sinne mistä hän oli tullutkin. Silloin minä pyöräyin ja tulin tuntuohini vasta sitten kun vaara jo oli ohi.

Kuinka hankalaa onkaan naisten matkustaa! Miehiä uhkaavat vain sellaiset vaarat, joissa heidän henkensä on kysymyksessä, mutta me pelkäämme joka hetki menettävämme sekä henkemme että hyveemme. Hyvästi, rakas Usbekini. Minä jumaloin Sinua ikuisesti.

Fatmen palatsissa, 2 p. Rhamazan-kuuta v. 1713.

48 kirje.

*Usbek kirjoittaa Rhedille Venetsiaan.*

Ne, jotka harrastavat tietojensa kartuttamista, eivät ole milloinkaan joutilaina. Vaikka minulla ei olekaan mitään tärkeitä asioita suoritettavana, olen sentään lakkaamattomassa toimessa. Kulutan elämäni tutkisteleamiseen. Minä kirjoitan illalla muistiin, mitä olen havainnut, mitä olen nähnyt, mitä



olen kuullut päivällä. Kaikki kiinnittää mieltäni, kaikki hämmästyttää minua. Olen kuin lapsi, jonka herkkiin aisteihin pienimmätkin seikat voimakkaasti vaikuttavat.

Sinä et sitä ehkä usko, mutta kaikki seurat ja piirit ovat ottaneet meidät hyvin ystävällisesti vastaan. Minä luulen Rican nopsan älyn ja luontaisen hilpeyden olleen tässä suuren apuna, hän kun etsii kaikkien ihmisten tuttavuutta, ja nämä kun taas etsivät hänen tuttavuuttaan. Meidän muukalainen muotomme ei enää loukkaa ketään, ja me suorastaan nautimme siitä hämmästyksestä, mikä ihmiset valtaa heidän huomatessaan meidän osaavan käyttäytyä jotakuinkin säädyllyisesti, sillä ranskalaiset eivät jaksa ymmärtää meidänkin maassamme syntyvän ihmisiä. Täytyy kuitenkin myöntää, että maksaa vaivan päästää heidät erehdyksestään.

Olen viettänyt muutamia päiviä eräässä maalaiskartanossa Pariisiin lähellä erään arvossapidetyn miehen vieraana, hän kun on erinomaisen mielissään saadessaan seuraa. Hänellä on sangan rakastettava vaimo, jossa syvään vaatimattomuuteen yhtyy iloisuus, minkä sulkeutunut elämä aina riistää persialaisilta naisiltamme.

Muukalaisena ei minulla ollut parempaa tehtävää kuin tapani mukaisesti tutkia sitä ihmisten paljoutta, jota sinne lakkaamatta virtaili ja jonka luonteet tarjosivat minulle aina jotakin uutta. Pian huomasinkin erään miehen, jonka teeskentelemätön olemus minua heti miellytti. Minä kiinnyin häneen, hän kiintyi minuun, niin että oleskelimme aina toistemme lähetyvillä.

Kun me päivänä muuanna puhelimme keskenämme jättäen suuren seuran yleiset keskustelut oman onnensa nojaan,

sanoin hänelle: »Katsonette minun varmaankin noudattavan enemmän uteliaisuuttani kuin kohteliaisuuden sääntöjä, mutta pyytäisin teitä hyväntahtoisesti vastaamaan erinäisiin kysymyksiin, joita tahtoisin teille tehdä. Sillä minusta tuntuu ikävältä, kun en tiedä mitään ja kun elän ihmisten keskuudessa, joita en osaa toisistaan erottaa. Älyni on ollut toimessa jo kaksi päivää, ja jok'ainoa näistä henkilöistä on tuottanut minulle suunnatonta vaivaa ainakin pariin sataan toviin, enkä minä kuitenkaan pääsisi heistä selville tuhanteen vuoteen: he ovat minulta syvemmin salassa kuin suuren hallitsijamme vaimot.»

»Kysykää vain», virkkoi hän, »minä kyllä selvitän teille kaikki, mitä haluatte, sitäkin mieluummin, kun uskon teidät vaiteliaaksi mieheksi, joka ei käytä luottamustani väärin.»

»Ken on tuo mies», alotin siis, »joka on meille pitänyt pitkät puheet mahtimiehille antamistaan päivällisistä, joka kohtelee tuttavallisesti herttuoitanne ja joka usein keskustelee ministerienne kanssa, vaikka minulle on sanottu olevan erikoisen vaikeata päästä näiden pakeille? Hän on pakostakin jalosukuinen mies. Mutta samalla hän näyttää niin karkealta ja raakamaiselta, että hän tuskin tuottaa kunniaa jalosukuisille miehille. Muutoin en keksikään hänessä minkäänlaisen kasvatuksen jälkiä. Minä olen muukalainen, mutta minusta tuntuu, että on yleensä olemassa jonkunlainen kaikille kansoille yhteinen tapojen sievistys. Hänessä en huomaa mitään sensuuntaista: ovatko jalosukuiset miehenne sievitysmättömämpiä kuin muut?»

»Tämä mies», vastasi hän minulle nauraen, »on verojen vuokraaja. Hän on yhtä paljon muiden yläpuolella rikkauk-

siltaan kuin hän on kaikkien alapuolella syntyperältään. Hänellä olisi Pariisin paras pöytä, jos hän voisi täydelleen lakata syömästä kotonaan. Hän on hyvin hävytön, niinkuin näette, mutta hän loistaa kokkinsa kustannuksella: niinpä ei hän olekaan kiittämätön tätä kohtaan, sillä olettehan kuullut hänen kehuvan miestä koko päivän.»

»Entä tuo mustiin puettu pyylevä mies», jatkoin minä, »jonka tuo nainen on istuttanut viereensä, miksi hän pitää synkkää pukua, vaikka hän näyttää iloiselta ja vaikka hänellä on hyvin kukoistava hipiä? Hän hymyilee suloisesti heti kun vain joku häntä puhuttelee. Hänen ulkoasunsa on vaatimattomampi, mutta laitellumpi kuin teidän naistenne.»

»Hän on», vastattiin minulle, »saarnamies ja, mikä pahempaa, rippi-isä. Sellaisena kuin hänet näette, hän tietää yhtä ja toista enemmän kuin aviomiehet. Hän tuntee naisten heikot puolet, ja nämä tietävät myös, että hänelläkin on oma heikkoutensa.»

»Kuinka!» virkoin minä, »hänhän puhuu lakkaamatta eräästä asiasta, jota hän nimittää armoksi.»

»Ei aina», sain vastaukseksi. »Sievän naisen korvaan hän puhuu vielä mieluisammin hänen lankeemuksestaan. Hän iskee salamalla julkisesti, mutta yksityisesti hän on lempeä kuin karitsa.»

»Minusta näyttää», sanoin minä silloin, »että hänelle osoitetaan hyvin suurta kunnioitusta ja että häntä kohdellaan erikoisen arvokkaasti.»

»Kuinka! Ertäkö häntä kohdellaan kunnioittavasti! Hän on tarpeellinen mies. Hän sulostuttaa yksinäisen kammion elämää. Hän jakelee pieniä neuvoja, hän tekee hyvántah-

toisia palveluksia, hän suorittaa merkitseviä käyntejä. Hän poistaa päänsäryn paremmin kuin mikään maailmanmies. Hän on tosiaankin mainio olento.»

»Mutta ellen teitä rasita, sanokaahan minulle, kuka on tuo, joka istuu meitä vastapäätä, joka on niin kehnosti puettu, joka tuon tuostakin vääntelelee naamaansa, joka käyttää erilaista kieltä kuin muut ja jolla ei ole kylliksi henkevyyttä puhuakseen, mutta joka puhuu näyttääkseen henkevältä?»

»Hän on runoilija», kuului vastaus, »sitä ihmissuvun hullunkurisinta lajia. Nämä ihmiset sanovat olevansa syntyneitä siksi mitä he ovat. Se on totta: he ovat myöskin syntyneitä siksi, minä he tulevat koko ikänsä pysymään, s.o. melkein aina kaikista ihmisistä naurettavimpina. Niinpä ei heitä säästetäkään. Heihin syydetään ylenkatsetta täysin käsin. Nälkä on tuonut tämän olennon tähän taloon, ja häntä kohtelevat siinä hyvin sekä isäntä että emäntä, joiden ystävällisyys ja kohteliaisuus eivät muutu, olipa kysymyksessä kuka tahansa. Hän sepitti heidän häärunonsa silloin kun he menivät naimisiin: se onkin parasta, mitä hän on saanut aikaan eläissään, sillä tämä avioliitto on osoittautunut yhtä onnelliseksi kuin hän ennusti.»

»Te ette ehkä usko», lisäsi hän, »piintynyt kun olette itämaalaisiin ennakkoluuloihinne, meidänkin keskuudessamme olevan onnellisia avioliittoja ja vaimoja, joiden hyve on ankara vartija. Henkilöt, joista nyt puhumme, nauttivat keskenään rauhaa, jota ei mikään voi häiritä. Kaikki ihmiset rakastavat ja kunnioittavat heitä. On olemassa vain yksi epäkohta, nimittäin se, että heidän luontainen hyvyytensä saa heidät otamaan vastaan kaikenlaista väkeä, mistä johtuu, että he oles-

kelevat joskus huonossa seurassa. Minä en suinkaan heitä siitä moiti: täytyyhän ottaa ihmiset sellaisina kuin he ovat. Niin sanottuun ylhäiseen seurapiiriin kuuluvat ihmiset ovat usein vain ihmisiä, joiden paheet ovat hienostuneempia kuin muiden. Ja ehkäpä heidän laitansa on sama kuin myrkkujen, joista hienoimmat ovat myöskin vaarallisimpia.»

»Entä tuo vanhus», kysyin häneltä kuiskaten, »joka näyttää noin kärtyiseltä? Pidin häntä ensin muukalaisena, sillä paitsi sitä, että hän on puettu toisin kuin muut, hän arvostelee ankarasti kaikkea, mitä Ranskassa tapahtuu, eikä hyväksy teidän hallitustanne.»

»Hän on vanha sotakarhu», sanoi hän, »joka pakottaa kaikki kuulijansa muistelemaan hänen urotöittensä pitkää sarjaa. Hän ei voi sietää, että Ranska olisi voittanut taisteluja, missä hän ei ole ollut mukana, tai että ylistellään piiritystä, missä hän ei ole hyökännyt muurin aukkoon. Hän luulee olevansa niin välttämätön historiallemme, että hän kuvittelee sen loppuvan siihen, mihin hänkin on lopettanut. Hän pitää niitä muutamia haavoja, mitkä hän on saanut, yhtä tärkeinä kuin kokonaisen valtakunnan hajoamista. Ja päinvastoin kuin ne filosofit, jotka vaativat meitä nauttimaan vain nykyhetkestä ja jotka selittävät, ettei menneisyys merkitse mitään, nauttii hän yksinomaan menneisyydestä ja elää vain niissä sotaretkissä, joihin hän on ottanut osaa. Hän ikävöi niitä aikoja, jotka ovat jo kuluneet, niinkuin sankarien on elettävä ajoissa, jotka tulevat heidän jälkeensä.»

»Mutta miksi on hän jättänyt palveluksen?» utelin minä.

»Hän ei ole sitä suinkaan jättänyt», vastattiin minulle, »vaan palvelus on jättänyt hänet! Hänelle on annettu toimi eräässä

pienessä linnoituksessa, missä hän saa kertoella seikkailujaan lopun ikänsä. Edemmäs hän ei milloinkaan pääse: kunnia-virkojen tie on häneltä ikiajoiksi suljettu.»

»Ja miksikä niin?» virkoin minä.

»Me noudatamme täällä Ranskassa omaa toimintaohjettamme», vastasi hän, »nimittäin sitä, ettemme milloinkaan vie eteenpäin upseereja, joiden kärsivällisyys on saanut kitua alhaisissa toimissa. Me pidämme heitä ihmisinä, joiden henki on ikäänkuin kutistunut pikkuseikkain piirissä askarrellestaan ja jotka siis pieniin tehtäviin tottuneina ovat käyneet kykenemättömiksi hoitamaan suurempia. Me uskomme, ettei mies, jolla ei kolmenkymmenen iässä ole sotapäällikön ominaisuuksia, saavuta niitä milloinkaan, ettei mies, jolla ei ole sitä valtavaa katsetta, mikä yhdellä silmäyksellä näkee useampien peninkulmien alueen kaikkine erilaisine tilanteineen, jolla ei ole sitä mielenmalttia, mikä voiton hetkellä osaa käyttää kaikkia sen tarjoamia etuja ja tappion hetkellä kaikkia mahdollisia apuneuvoja, tavoita näitä kykyjä milloinkaan. Senpätähden onkin meillä loistavia virkoja noille suurille, yleville miehille, joille taivas on suonut sankarin sydämen yhtä hyvin kuin sankarin neron, ja alhaisempia toimia niille, joiden kyvytkin ovat alhaisempia. Näiden joukkoon kuuluvat nekin miehet, jotka ovat vanhentuneet maineettomassa sodassa. Korkeintaan he kykenevät tekemään sitä, mitä ovat tehneet koko ikänsä, eikä ole suinkaan paikallaan säilyttää heidän hartioilleen suurempaa kuormaa juuri silloin kun he alkavat heikontua.»

Hetken kuluttua valtasi uteliaisuus minut uudelleen ja minä sanoin: »Lupaan, etten tee teille enää ainoatakaan

kysymystä, jos vain sallitte minun vielä tiedustella, kuka on tuo kookas nuori mies, jolla on pitkä tukka, vähän älyä ja runsaasti julkeutta? Minkätähden hän puhuu äänekkäämmin kuin muut ja minkätähden hän on noin erikoisen tyytyväinen olemassaoloonsa?»

»Hän on naissankari», vastasi hän. Kun hän oli lausunut nämä sanat, saapui uusia vieraita, toisia lähti pois, noustiin, joku tuli puhuttelemaan aatelismiestäni ja minä jäin yhtä viisaaksi kuin ennenkin. Mutta hetkistä myöhemmin osui tuo nuori mies ties minkä sattuman kautta läheisyyteeni. Hän kääntyi puoleeni ja virkkoi: »On kaunis ilma. Ettekö haluaisi, hyvä herra, tulla hiukan kävelemään puutarhaan?» Vastasin hänelle niin kohteliaasti kuin osasin, ja me lähdimme yhdessä. »Tulin tänne maalle», puheli hän, »tehdäkseni mieliksi talon emännälle, jonka kanssa en ole niinkään huonoissa väleissä. On kyllä jossakin olemassa muuan nainen, joka tästä noituu hiukan, mutta minkä sille mahtaa? Minä seurustelen Pariisin kauneimpien naisten kanssa, mutta en kiinny heistä ainoaankaan, vaan pimitän uljaasti heidän silmiään, niin yhden kuin toisenkin — sillä meidän kesken sanoen: minä en juuri ole niitä kaikkein luotettavimpia miehiä.»

»Ilmeisestikin, hyvä herra», sanoin minä, »teillä on joku virka tai toimi, joka estää teitä hartaammin seurustelemasta heidän kanssaan?»

»Ei suinkaan, hyvä herra! Minulla ei ole muuta tointa kuin aviomiesten raivostuttaminen ja isien saattaminen epätoivoon. Hyvin kernaasti pelästyttän naisen, joka luulee saaneensa minut omakseen, ja vien hänet aivan hänen perikatonsa par-taalle. Meitä on muutamia sellaisia nuoria miehiä, jotka olem-

me näin jakaneet koko Pariisin ja saaneet sen innokkaasti seuraamaan pienimpiäkin tekojamme.»

»Jos oikein ymmärrän», virkoin minä puolestani, »pidätte itsestänne suurempaa melua kuin urhoollisinkaan soturi ja teille osoitetaan suurempaa kunnioitusta kuin vakavalle hallitusmiehelle. Jos olisitte Persiassa, ette varmastikaan saisi nauttia näitä etuja: teidät tehtäisiin sopivammiksi vartioitamaan kuin miellyttämään naisiamme.» Kasvoni tulistui, ja minä luulen, että jos olisin vielä sanankin sanonut, en olisi voinut olla kuumentamatta hänen korviaan.

Mitä sanot maasta, missä siedetään moisia olentoja ja missä annetaan elää miehen, jolla on sellainen ammatti? Missä uskottomuus, petos, ryöstö, epärehellisyys ja vääritys vievät kunniaan. Missä annetaan miehelle arvoa siksi, että hän riistää tyttären isältä, vaimon puolisolta ja hämmentää hellimmät ja pyhimmät suhteet. Onnellisia ovat Alin lapset, jotka varjelevat perheitänsä häväistykseltä ja viettelykseltä. Päivän valo ei ole puhtaampi tulta, joka palaa naistenme sydämessä. Tyttäremme ajattelevat vain vapisten hetkeä, joka on ryöstävä heiltä hyveen, mikä tekee heidät enkelten ja ruumiittomien henkivoimien kaltaisiksi. Rakas syntymäseutu, johon aurinko luo ensimmäiset katseensa, sinua eivät saastuta ne kauhistuttavat rikokset, jotka pakottavat tähden kätkeytymään heti kun se saapuu pimeään Länteen!»

Pariisissa, 5 p. Rhamazan-kuuta v. 1713.



## 49. kirje.

*Rica kirjoittaa Usbekille \*\*\*:n.*

Oleskelin pari päivää sitten huoneessani, kun näin kummallisesti puetun dervišsin astuvan sisään. Hänen partansa ulottui aina hänen köysivyöhönsä asti. Hänen jalkansa olivat paljaat. Hänen vaatetuksensa oli harmaa, karkea ja muutamista kohdista suippokärkinen. Koko ilmestys näytti minusta niin hullunkuriselta, että ensi hetkessä ajattelin lähettää hakemaan maalaria, jotta hän olisi saanut siitä sopivan sommiteluaiheen.

Aluksi hän piti minulle mahtavan tervehdyspuheen, jossa hän ilmoitti olevansa ansiokas mies ja lisäksi kapusiinimunkki. »Minulle on sanottu», lisäsi hän, »hyvä herra, teidän palaa-  
van piakkoin Persian hoviin, missä teillä on erittäin arvokas asema. Minä tulin pyytämään teidän suojelustanne ja samalla anomaan, että kuningas teidän suosituksestanne luovuttaisi pienen asuinpaikan Kasbinin läheltä parille kolmelle munkille.»

»Arvoisa isä», virkoin minä, »aiotte siis lähteä Persiaan?»

»Minäkö, hyvä herra?» sanoi hän. »Sitä varon kyllä tekemästä. Minä olen täällä pääluostarin esimiehenä, enkä vaihtaisi asemaani kaikkien maailman kapusiinien asemaan.»

»Ja mitä hittoa sitten minulta pyydätte?»

»Asia on niin», vastasi hän, »että jos saamme tämän turvapaikan, lähettävät italialaiset isämme sinne pari kolme omaa munkkia.»

»Tietystikin tunnette ne munkit?»

»En, hyvä herra, en minä tunne heitä.»

»Hiisi vieköön! Mitä te siis siitä välitätte, menevätkö he Persiaan vai eivät? On siinäkin kaunis suunnitelma, kun lähetetään kaksi kapusiinia hengittämään Kasbinin ilmaa! Siitä lähtee varmaankin paljon hyötyä Euroopalle ja Aasialle! On aivan välttämätöntä kiinnittää hallitsijainkin huomiota asiaan! Syntyy siitäkin kauniita siirtokuntia! Menkää! Te ja teidän kaltaisenne eivät sovellu siirrettäväksi, ja teidän on parasta edelleenkin luikerrella seuduissa, joihin teitä on pääsyt sikiämään.»

Pariisissa, 15 p. Rhamazan-kuuta v. 1713.

50. kirje.

*Rica kirjoittaa \*\*\*:lle.*

Olen tavannut ihmisiä, joissa hyve oli jotakin niin luontaista, etteivät he olleet siitä edes tietoisia. He eivät suinkaan ylistelleet puheissaan ihmeellisiä ominaisuuksiaan, vaan päinvastoin näytti siltä, etteivät he itse edes olleet selvillä niiden ihmeellisyydestä. Kas sellaisia ihmisiä minä rakastan enkä noita hyveihmisiä, jotka näyttävät hämmästelevän hyveellisyyttään ja jotka pitävät jokaista kunnan tekoa ihmeenä, minkä kertominen on omiansa ällistyttämään.

Jos vaatimattomuus on tarpeellinen hyve niille, joille taitavas on suonut suuria kykyjä, niin mitä on silloin sanottava noista maan matosista, jotka rohkenevat näytellä sellaista ylpeyttä, että se olisi häpeäksi kaikkein suurimmillekin miehille?

Joka taholla näen ihmisiä, jotka puhuvat lakkaamatta itsestään. Heidän keskustelunsa on ikäänkuin kuvastin, joka heijastelee aina vain heidän julkeata naamaansa. He puhuvat teille vähäpätöisimmistäkin asioista, joita heille on sattunut, ja he toivovat mielenkiinnon, jota he itse tuntevat niitä kohtaan, suurentavan ne teidän silmissänne. He ovat kaikki tehneet, kaikki nähneet, kaikki sanoneet, kaikki ajatelleet. He ovat yleismaailmallinen malli, tyhjentyvän vertauksien aihe, ehtymätön esimerkkien lähde. Oh! Kuinka onkaan ylityt äitelä silloin kun se kohdistuu paikkaan, mistä se on lähtenyt!

Muutamia päiviä sitten ahdisti eräs tämäntapainen henkilö meitä kahden tunnin ajan itsellään, ansioillaan ja kyvyllään. Mutta kun maailmassa ei ole lakkaamatonta liikuntaa, herkesi hänkin vihdoin puhumasta. Keskustelu joutui siis meidän haltuumme ja me kävimmekin siihen käsiksi.

Muuan mies, joka näytti varsin äreältä, alkoi valittaa keskustelujen ikävyyttä. »Mitä! Aina vain pölkkypäitä, jotka kuvailevat itseänsä ja vetävät kaikki omaan piiriinsä.»

»Olette oikeassa», puuttui äkkiä puheeseen kielipalkomme. »Pitää vain menetellä niinkuin minä: minä en kehu itseäni koskaan. Minulla on omaisuutta, minulla on sukua, minä elän komeasti, ystäväni sanovat, ettei minulta puutu älyäkään. Mutta minä en puhu milloinkaan kaikkesta siitä. Jos minulla onkin muutamia hyviä ominaisuuksia, niin suurimman arvon annan sentään vaatimattomuudelleni.»

Minä ihmettelin tätä julkimusta. Ja hänen puhua mäikäyttäessään virkoin itsekseni: »Onnellinen se, kenellä on kyl-

liksi ylpeyttä ollakseen milloinkaan puhumatta hyvää itses-  
tään, joka pelkää kuuntelijoitaan ja joka ei saata ansioitansa  
vaaraan ärsyttämällä muiden omahyväisyyttä!»

Pariisissa, 20 p. Rhamazan-kuuta v. 1713.

51. kirje.

*Nargum, Persian moskovalainen lähettiläs,  
kirjoittaa Usbekille Pariisiin.*

Minulle on kirjoitettu Ispahanista, että Sinä olet jättänyt  
Persian ja että Sinä oleskelet nykyään Pariisissa. Miksi pi-  
tääkään minun saada Sinusta uutisia muiden kuin Sinun  
itsesi välityksellä?

Kuningasten kuninkaan käsky on pidättänyt minua jo  
viisi vuotta tässä maassa, missä olen saattanut päätökseen  
useita tärkeitä neuvotteluja.

Sinähän tiedät, että tsaari on ainoa kristitty ruhtinas,  
jonka edut käyvät yksiin Persian etujen kanssa, koska hän  
on turkkilaisten vihollinen niinkuin mekin.

Hänen valtakuntansa on suurempi kuin meidän, sillä Mos-  
kovasta lasketaan kaksituhatta peninkulmaa hänen hallitus-  
alueittensa äärimmäiseen soppeen Kiinan rajalle.

Hän on alamaistensa hengen ja omaisuuden ehdoton val-  
tias, ja nämä ovatkin kaikki orjia, ottamatta lukuun neljää  
perhettä. Profeettain sijainen, kuningasten kuningas, jolla  
on taivas astinlautana, ei käyttele pelottavammin valtaansa.

Kun ottaa huomioon Moskovan hirveän ilmanalan, ei  
saattaisi uskoa rangaistukseksi sellaisesta maasta karkotta-

mista. Kuitenkin lähetetään Siperiaan jokainen ylimys, joka on joutunut epäsuosioon.

Samoin kuin profeettaimme laki kieltää miestä juomasta viiniä, kieltää myöskin ruhtinaan laki viinin juonnin moskovalaisilta.

He ottavat vieraitaan vastaan tavalla, joka ei vähimmässäkään määrässä muistuta persialaisia tottumuksia. Heti kun vieras astuu taloon, esittelee aviomies hänelle vaimonsa, vieras suutelee tätä, ja moista pidetään aviomiehelle osoitettuna kohteliaisuutena.

Vaikkakin isät tytärtensä aviosopimuksessa asettavat tavallisesti ehdoksi, ettei mies saa piestä heitä, on kuitenkin aivan uskomatonta, kuinka mielellään moskovalaiset naiset ottavat selkäänsä: he eivät saata olla varmoja miehensä sydämen omistamisesta, ellei tämä piekse heitä niinkuin tulee ja pitää. Päinvastainen käyttäytyminen hänen puoleltaan selitetään anteeksiantamattoman kylmyyden merkiksi. Kas tässä kirje, jonka muuan heistä hiljattain kirjoitti äidilleen.

### »R a k a s Ä i t i!

»Minä olen maailman onnettomin nainen. En ole jättänyt mitään tekemättä saadakseni mieheni rakastamaan itseäni, mutta vielä en ole siinä onnistunut. Eilenkin odottivat minua tuhannet askareet kotona, mutta poistuin talosta ja viivyin koko päivän ulkona. Palatesani uskoin hänen pieksävän minua oikein olan takaa. Mutta hän ei sanonut minulle sanaakaan. Sisartani kohdellaan aivan toisella tavalla. Hänen miehensä jakelec

hänelle iskuja joka päivä. Hän ei voi katsahtaakaan toiseen mieheen ilman ettei hänen aviosiippansa lölytä häntä pahanpäiväisesti. Niinpä rakastavatkin he helästi toisiaan ja elävät keskenään maailman parhaassa sovussa.

»Hän onkin siitä kovin ylpeä. Mutta minä en enää kauaakaan anna hänelle halveksimisen syytä. Olen päättänyt, että mieheni on rakastettava minua hinnalla millä hyvänsä. Minä saatan hänet sellaiseen raivoon, että hänen täytyy pakostakin osoittaa minulle ystävyytään. Ei pidä sanottaman, etten minä saa selkääni ja että minä elän omassa talossani kenenkään ottamatta minua huomioon. Heti kun hän vain antaa minulle pienimmäkin nenäpiuvin alan huutaa täyttä kurkua, niin että hänen uskotaan huimivan minua vallan kamalasti, ja minä uskon, että jos joku naapuri rientäisi apuun, kuristaisin hänet kuoliaaksi. Minä rukoilen Teitä, rakas äiti, pontevasti esittämään miehelleni, kuinka arvottomalla tavalla hän minua kohtelee. Isäni, joka on niin kunnan mies, ei menetellyt siten. Ja muistan pienenä tyttönä ajatelleeni, että hän joskus rakasti Teitä liiaksikin. Syleilen ja suutelen Teitä, rakas äiti.»

Moskovalaiset eivät saa poistua valtakunnan rajojen sisäpuolelta, eivät edes matkustellakseen. Kun maan lait eristävät heidät näin muista kansoista, ovat he säilyttäneet vanhat tapansa sitäkin sitkeämmin, kun he uskoivat, ettei ollut mahdollista muunlaisia tapoja noudattaakaan.

Mutta tällä hetkellä hallitseva ruhtinas on tahtonut muuttaa kaikki. Hänellä on ollut heidän kanssaan hurjia kiistoja

heidän parrastaan. Yhtä ankarasti ovat papit ja munkit taistelleet tietämättömyytensä puolesta.

Hän tahtoi nostaa taiteet kukoistukseen, eikä hän jätä koettamatta mitään keinoa levittääkseen Eurooppaan ja Aasiaan kansakuntansa kunniaa, kansakunnan, joka on tähän asti elänyt unohduksissa ja josta on tiennyt jotakin melkein yksinomaan se itse.

Levottomana ja lakkaamatta puuhailevana harhailee hän laajoilla alueillaan, jättäen kaikkialle luontaisen ankaruutensa merkkejä.

Väliin hän taas poistuu maastaan, ikäänkuin hän ei siihen mahtuisi enää, ja lähtee etsimään Euroopasta muita alueita ja uusia valtakuntia.

Syleilen Sinua, rakas Usbek. Lähetä minulle tietoja itsestäsi, minä vannotan Sinua.

Moskovassa, 2 p. Chalval-kuuta v. 1713.

## 52. kirje.

*Rica kirjoittaa Usbekille \*\*\*:EEN.*

Joku päivä sitten olin seurassa, missä minulla oli aika hauskaa. Siellä oli kaikenikäisiä naisia: yksi 80-vuotias, yksi 60-vuotias, yksi 40-vuotias, jolla taas oli mukanaan noin 20:n tai 22:n ikäinen sisarentytär. Joku vaisto sai minut lähestymään tätä viimeksi mainittua ja hän kuiskasi korvaani: »Mitä sanotte tädistäni, joka tuolla iällä tahtoo vielä pitää rakastajia ja oletella kaunotarta?»

»Hän on väärässä», vastasin minä, »sellainenhan soveltuu vain teille».

Hetkistä myöhemmin osuin tädin pakeille, ja tämä juteli minulle: »Mitä arvelette tuosta naisesta, jolla on ikää ainakin 60 vuotta, mutta joka on siitä huolimatta tänään pannut yli tunnin ajan pukeutumispuuhiinsa?»

»On suotta tuhlata aikaa», vastasin minä, »pitää olla teidän sulonne voidakseen sellaista ajatella».

Menin puhuttelemaan sitä onnetonta 60-vuotiasta naista ja surkuttelin häntä sydämessäni, kun hän kuiskasi korvaani: »Onko mitään niin naurettavaa? Katsokaahan tuota naista, joka on 80 vuoden vanha, mutta joka sentään käyttää tulipunaisia nauhoja. Hän on olevinaan vielä nuori, ja siinä hän onnistuu: lapsuuttahan hän läheneekin.»

»Voi hyvä Jumala!» ajattelin itsekseni, »oivallammeko me siis tosiaankin aina vain toisten naurettavuudet? Se onkin ehkä onni», mietin sitten: »näinhän saamme lohdutusta muiden heikkouksista». Kun olin kuitenkin tullut hauskalle päälle, puhelin edelleen: »Olemme nyt nousseet kyllin ylös. Laskeukaamme alaspäin ja alkakaamme eukosta, joka seisoo huipulla.»

»Hyvä rouva, te olette niin toistenne näköisiä, tuo nainen, jonka kanssa juuri äsken puhelin, ja te, että teitä luulisi aivan sisaruksiksi. Enkä minä uskokaan teidän olevan toinen toistanne vanhempia.»

»Toden totta, hyvä herra», pakisi hän, »kun toinen kerran kuolee, on toisella syytä pelätä: enpä luule hänen ja minun välilläni olevan edes kahden päivän eroa».

Päästyäni selville tästä raunio-olennosta lähestyin 60-



vuotiasta: »Hyvä rouva, Teidän täytyy ratkaista muuan veto, jonka äskettäin löin. Olen väittänyt, että tuo nainen ja te — näytin hänelle 40-vuotiasta — olette samanikäisiä.»

»Totta totisesti», innostui hän, »enpä luule väliä olevan kuuttakaan kuukautta».

Hyvä. Siinä sitä ollaan. Jatkakaamme. Laskeuduin yhä ja puhuttelin 40-vuotiasta: »Hyvä rouva, suvaitkaahan sanoa minulle, piloillanneko nimitätte tuota neitiä, joka istuu tuolla toisen pöydän ääressä, sisarentyttäreksenne. Tehän olette yhtä nuori kuin hänkin. Onpa hänen kasvoissaan ikäänkuin jonkinlaista lakastuneen tapaista, mitä ei teidän kasvoistanne suinkaan huomaa. Ja entäs tuo heleä väri sitten, joka hehkuu hipiässänne . . .»

»Kuulkaahan», pakisi hän, »minä olen hänen tätinsä. Mutta hänen äitinsä oli ainakin 25 vuotta minua vanhempi. Me emme olleet samasta aviostakaan. Minä kuulin kerran sisarvainajani sanovan, että hänen tyttärensä ja minä olemme syntyneet samana vuonna.»

»Sitäpä minä sanoinkin, hyvä rouva, eikä minun hämmästykseni siis ollut suinkaan aiheeton.»

Rakas Usbek: naiset, jotka tuntevat vaipuvansa jo ennakolta olemattomuuteen viehätysvoimansa menetettyään, tahotoisivat kaikin mokomin peräytyä kohti nuoruuttansa. Ja kuinka he eivät yrittäisi pettää muita? Hehän ponnistavat kaikkensa pettääkseen itseään ja päästäkseen pakoon kaikkein masentavimmalta ajatukseltaan.

Pariisissa, 3 p. Chalval-kuuta v. 1713.

## 53. kirje.

*Zelis kirjoittaa Usbekille Pariisiin.*

Milloinkaan ei ole intohimo ollut voimakkaampi ja hehkuvampi sitä intohimoa, jota valkoinen eunukki Kosru tuntee orjatartani Zelideä kohtaan. Hän pyytää tätä naista vaimokseen niin kiihkeästi, etten voi sitä häneltä kieltää. Ja miksi vastustelisinkaan, koska hänen äitinsäkään ei vastustele ja koska Zelidekin näyttää tyytyväiseltä tämän petollisen avioliiton ajatukseen ja hänelle tarjottuun tyhjään varjoon?

Mitä hän aikoo tehdä tällä kovan onnen ihmisellä, jolla aviomiehestä tulee olemaan vain mustasukkaisuus, joka tulistuttaa kylmyytensä vain vaipuakseen hyödyttömään epätoivoon, joka muistelee aina sitä, mitä hän on ollut, ja saa näin vaimonsa tuntemaan, mitä hän ei enää ole, joka on aina valmis antautumaan, mutta ei voi koskaan antautua, joka pettyy itse ja pettää toista lakkaamatta ja pakottaa hänet joka hetki tajuamaan asemansa koko onnettomuuden?

Kuinka! Riutua aina vain kuvien ja varjojen keskellä! Elää vain haaveissa! Olla aina nautintojen äärellä, mutta ei milloinkaan nautintojen helmassa! Kaihota onnettoman ihmisen syleilyssä ja vastata hänen valituksiinsa, vaan ei hänen lemmenhuokauksiinsa!

Kuinka syvästi täytyykään halveksia tämäntapaista miestä, joka kykenee vain vartioimaan, mutta ei milloinkaan omistamaan! Minä etsin rakkautta, enkä näe sitä missään.

Minä puhun Sinulle vapaasti, koska Sinä pidät minun välittömydestäni ja koska Sinä olet paremmin mielistynyt

minun teeskentelemättömään olentooni ja nautintoherkkyyteeni kuin toverieni ulkokultaiseen kainouteen.

Olen tuhannet kerrat kuullut Sinun sanovan, että eunukit tuntevat naisia lähentyessään jonkunlaista omituista hekkumaa, jota me emme voi kuvitella; että luonto etsii korvausta menetyksistään; että sillä on apukeinoja, jotka huojentavat heidän asemansa epäedullisuutta; että voi hyvin lakata olemasta mies, mutta ei lakata olemasta tunteva olento, ja että tämä tila luo ikäänkuin kolmannen sukupuolen, missä vain niin sanoaksemme nautintojen laatu muuttuu.

Jos näin olisi asian laita, olisi Zelide minusta vähemmän surkuteltava. Onhan tietysti hauskeempaa elää ihmisten parissa, jotka eivät ole ihan perinpohjin onnettomia.

Toimita minulle määräyksesi tästä asiasta ja ilmoita, sallitko vihkimisen tapahtua vaimolassa. Hyvästi.

Isphanin palatsissa, 5 p. Chalval-kuuta v. 1713.

#### 54. kirje.

*Rica kirjoittaa Usbekille \*\*\*:EEN.*

Tänä aamuna oleskelin huoneessani, jonka, niinkuin tiedät, eroittaa toisista huoneista vain hyvin ohut ja useista kohdin puhkaistu lautaseinä, niin että saattaa kuulla kaikki, mitä viereisessä huoneessa puhutaan. Muuan mies, joka pitkin askelin harppoi lattiatia, haasteli toiselle: »En ymmärrä, mikä tässä oikein on, mutta kaikki kääntyy minua vastaan. Kolmeen päivään en ole lausunut mitään, mikä olisi tuottanut minulle kunniaa, ja minä olen syöksynyt suin päin kaikkiin

keskusteluihin ilman että minuun on kiinnitetty mitään huomiota ja ilman että minua on edes paria kertaa puhuteltu. Olin varannut valmiiksi muutamia neronleimauksia tehostaakseni esitystäni: minulle ei annettu pienintäkään tilaisuutta niiden väläyttämiseksi. Minulla oli oikein soma kasku kerrottavana, mutta sitä mukaa kuin minä toimittelin sitä lähemmäksi, väistettiin sitä niin taitavasti kuin olisi tehty se aivan tahallaan. Jo neljä päivää ovat muutamat sukkeluudet vanhentuneet kallossani minun voimattani niitä vähimmälläkään tavalla käyttää. Jos tätä jatkuu, tulee minusta lopulta varmaankin höperö. Tähteni näyttää niin määränneen, enkä minä tunnu voivan sitä estää. Eilenkin toivoin saavani loistaa kolmen, neljän vanhan rouvan seurassa. He eivät tehneet minuun juuri juhlallista vaikutusta, mutta kuitenkin olin päättänyt lausua heille maailman kaikkein kauneimpia asioita. Yli neljännestunnin hoitelin keskusteluani. Mutta he eivät puhuneet kahtakaan sanaa samaan suuntaan, vaan leikkasivat turmiotatuottavain Kohtalotarten tavoin kaikkien puheitteni langan. Voit uskoa, että älypään maine on vaikeasti säilytettävissä. En ymmärrä, mitä sinä olet tehnyt siinä onnistuaksesi.»

»Pälkähtääpä päähäni muuan aate», jatkoi toinen: »ryhtykäämme yhteistyöhön hankkiaksemme itsellemme älyä ja sukkeluutta. Tehkäämme sitä varten luja liitto. Määrätkäämme kumpainenkin toisillemme joka päivä aihe, mistä meidän tulee puhua, ja avustakaamme toisiamme niin pontevasti, että jos joku aikoo keskeyttää meidät juuri ajatustemme parhaan tulvan aikana, me vedämme hänet omalle tahollemme; ja ellei hän tahdo tulla hyvällä, teemme hänelle väkivaltaa.

Edelleen on meidän otollista sopia kohdista, missä on osoitettava hyväksymistä, missä on hymyiltävä ja missä on suoraan naurettava täyttä kurkkua. Saat nähdä, että me tulemme määräämään kaikkien keskustelujen sävyn ja että tullaan ihailemaan älymme vilkkautta ja sukkeluksiemme satuvaisuutta. Me suomme toisillemme suojaa molemminpuolisin päännökähdyksin. Sinä loistat tänään ja hu omenna tulee sinusta minun avustajani. Kun minä astun seurassasi johonkin taloon, huudahdan minä sinua osoittaen: »Minun täytyy ihan pakolla kertoa teille se erinomaisen huvittava vastaus, minkä tämä herra antoi eräälle miehelle, jonka tapasimme kadulla.» Ja sitten käännyin sinun puoleesi: »Eipä hän osannut moista odottaakaan: kyllä hän oli ällistykssissään.» Lausun edelleen muutamia säkeitäni ja sinä sanot: »Olin läsnä silloin kun hän ne sepitti. Istuttiin silloin illallispöydässä, eikä hänen tarvinnut miettiä hetkeäkään.» Joskus teemme toisistamme pientä pilaakin, sinä ja minä, ja ihmiset sanovat silloin: »Katsokaas, kuinka he hyökäävät toistensa kimppuun. Katsokaas, kuinka he puolustautuvat. He eivät suinkaan säästä toisiaan. Odotetaanpas, kuinka hän pääsee tuostakin ansasta. Mainiosti! Mikä kekseliäisyys! Sepä vasta on oikeata taistelua.» Mutta mepä emme sanokaan, että olimme harjoitukseksi kahakoineet jo edellisenä iltana. Täytyy ostaa erinäisiä kirjoja, joihin on kerätty sukkeluksia ja jotka on laadittu sellaisia ihmisiä varten, joilla ei ole henkevyyttä, mutta jotka kuitenkin tahtovat sitä teeskennellä. Kaikki riippuu siitä, osataanko käyttää hyviä malleja. Minun mielestäni meidän täytyy, ennenkuin kuusi kuukautta on kulunut, kyetä hoitelemaan kokonaisen

tunnin ajan keskustelua, joka on aivan tupaten täynnä kompasanoja. Mutta siinäkin on oltava varuillaan: täytyy pitää huolta niiden menestyksestä. Ei riitä vain hyvän sukkeluuden lausuminen, vaan täytyy sitä levitellä ja kylvää kaikkialle. Ilman sitä vaivat ovat menneet hukkaan. Ja minä tunnustan sinulle, ettei ole mitään niin masentavaa kuin nähdä lausumansa soman sutkauksen kuolevan jonkun tyhmyrin korvaan. On kyllä totta, että me tässä suhteessa saamme usein pientä korvaustakin, kun osumme puhumaan typeryyksiä, jotka menevät huomaamatta. Se onkin ainoa seikka, joka voi meitä tässä tilassa lohduttaa. Kas siinä, rakas ystävä, keino, johon meidän on ryhdyttävä. Tee niinkuin minä sanon, ja minä lupaan sinulle, ennenkuin puoli vuotta on ummessa, paikan Akatemiassa. Siitä näet, ettei työ tule pitkäksi, sillä heti kun olet sinne päässyt, voit vallan hyvin unohtaa taitosi: Sinä olet kerta kaikkiaan älykäs ja henkevä mies, tahdoitpa tai et. Ranskassahan on tunnettu asia, että niin pian kuin joku joutuu sen tai tämän yhdyskunnan jäseneksi, häneen iskeytyy viipymättä n.s. yhdyskuntahenki. Niin on sinullekin käyvä, enkä minä sinun puolestasi pelkää muuta kuin suosionosoitusten tulvaa.»

Pariisissa, 6 p. Zilkadeh-kuuta v. 1714.

55. kirje.

*Rica kirjoittaa Ibbenille Smyrnaan.*

Euroopan kansojen keskuudessa tasoittaa avioliiton ensimmäinen neljännestunti kaikki vaikeudet. Äärimmäiset hellyydenosoitukset sattuvat aina samoihin aikoihin kuin vihki-

toimituskin. Täkäläiset naiset eivät suinkaan menettele samoin kuin meidän persiattaremme, jotka puolustavat taistelutannerta joskus kokonaisia kuukausia. Ei ole mitään niin helppoa kuin eurooppalaisten naisten valloittaminen: elleivät he mitään menetä, niin johtuu se siitä, ettei heillä ole mitään menetettävääkään. Häpeä sanoa: kaikki ihmiset tietävät heidän tappionsa hetken, ja tähtiä kyselemättä voidaan tarkalleen ennustaa heidän lastensa syntymisen aika.

Ranskalaiset puhuvat tuskin milloinkaan vaimoistaan. Se johtuu siitä, että he pelkäävät puhua heistä ihmisten kuullen, jotka tuntevat heidät paremmin kuin he itse.

Heidän joukossaan on henkilöitä, hyvin onnettomia, joita ei kukaan lohduta: ne ovat mustasukkaisia aviomieliä. Heidän joukossaan on henkilöitä, joita kaikki vihaavat: ne ovat mustasukkaisia aviomieliä. Heidän joukossaan on henkilöitä, joita kaikki ihmiset halveksivat: ne ovat yhä mustasukkaisia aviomieliä.

Niinpä ei olekaan maata, missä niitä olisi niin vähän kuin Ranskassa. Heidän levollisuutensa ei suinkaan perustu siihen luottamukseen, mitä he tuntevat vaimojensa kohtaan, vaan päinvastoin siihen huonoon käsitykseen, mikä heillä näistä on. Kaikki aasialaisten viisaat varovaisuustoimet, hunnut, jotka naisia peittävät, vankilat, joissa näitä säilytetään, eunukien valpas vartiointi näyttävät heistä sopivammilta tämän sukupuolen yritteliäisyyden kiihottamiseen kuin sen masentamiseen. Täällä taipuvat aviomiehet nurkumatta kohtaloonsa ja pitävät uskottomuutta väistämättömän tähden kolhauksena. Aviomiestä, joka haluaisi yksinään omistaa vaimonsa, pidettäisiin yleisen ilon häiritsijänä ja vähämielisenä, joka

tahtoisii nauttia auringonvalosta jättämällä siitä osattomiksi kaikki muut ihmiset.

Täällä on aviomies, joka rakastaa vaimoansa, otus, jolla ei ole kyllicksi ansioita kohdistaa kseen itseensä jonkun toisen vaimon rakkautta; joka käyttää väärin lain suomaa pakkoa korvatakseen puuttuvaa viehätysvoimaansa; joka turvautuu kaikkiin etuihinsa kokonaisen seurapiirin vahingoksi; joka anastaa itselleen sellaista, mikä on hänelle annettu vain pantiksi, ja joka tekee kaiken voitavansa kumotakseen sen hiljaisen sopimuksen, mikä muodostaa niin yhden kuin toisenkin sukupuolen onnen. Nimitystä »kauniin naisen mies», jota perin huolellisesti salataan Aasiassa, kannetaan täällä täysin tyynesti. Täällähän tietää jokainen saavansa puolestaan tehdä hyökkäyksiä mille suunnalle tahansa. Ruhtinas, joka on menettänyt yhden kaupungin, valloittaa lohdu tuksekseen toisen: silloin kun turkkilainen anasti meiltä Bagdadin, emmekö me riistäneet Mogulilta Kandaharin linnoitusta?

Miestä, joka yleensä sietää vaimonsa uskottomuutta, ei suinkaan moitita. Päinvastoin ylistetään hänen maltillisuuttaan. Vain muutamat erikoistapaukset ovat häpeällisiä.

Tätä ei ole kuitenkaan niin käsitettävä, etteikö täällä olisi myös hyveellisiä naisia. Voidaanpa sanoa heitä pidettävän arvossakin. Opastajani näyttikin heidät minulle aina. Mutta he olivat kaikki niin rumia, että täytyy olla pyhimys ollakseen vihaamatta hyvettä.

Kaiken sen jälkeen, mitä olen Sinulle kertonut tämän maan tavoista, on Sinun helppo huomata, etteivät ranskalaiset juuri isosti välitä uskollisuudesta. Heidän nähdäkseen on yhtä naurettavaa vanhoa naiselle rakastavansa häntä aina kuin



luvata aina voivansa hyvin tai olevansa aina onnellinen. Kun he lupaavat rakastaa jotakin naista aina, edellyttävät he, että tämä nainenkin lupaa puolestaan olla aina rakastettava. Ellei hän täytä lupaustaan, eivät hekään katso olevansa sidottuja sanaansa.

Pariisissa, 7 p. Zilkadeh-kuuta v. 1714.

### 56. kirje.

*Usbek kirjoittaa Ibbenille Smyrnaan.*

Euroopassa pelataan paljon, ja pelaaminen onkin muodostunut oikeaksi ammatiksi. Pelaajan nimi korvaa syntyperää, omaisuutta, rehellisyyttä, ja se nostaa jokaisen, jolla se on, kunnon ihmisten joukkoon ilman muuta, vaikka joka ikinen tietääkin varmaan hyvin usein erehtyneensä niin arvostellessaan. Mutta kuin yhteisestä sopimuksesta ovat kaikki siinä suhteessa parantumattomia.

Varsinkin naiset harrastavat täällä peliä. On kyllä totta, että he antautuvat siihen nuoruudessaan etupäässä vain auttaakseen erästä toista heille rakkaampaa intohimoa. Mutta sitä mukaa kuin he vanhenevat, näyttää heidän peli-intonsa elpyvän uuteen eloon, ja sen intohimon asiana onkin sitten täyttää muiden intohimojen jättämä tyhjiys.

Heidän pyrintönään on aviomiesten syökseminen taloudelliseen perikatoon. Ja siinä onnistuakseen heillä on omat keinonsa kaikkina ikäkausinaan, varhaisimmasta nuoruudesta raihnaimpaan vanhuuteen asti: puvut ja vaunut alkavat sekasorron, kiemailu lisää sitä ja peli saattaa sen huippuunsa.

Usein olen nähnyt yhdeksän, kymmenen naista tai oi keamin yhdeksän, kymmenen vuosisataa kokoontuneina pöydän ympärille. Minä olen nähnyt heidän toiveensa, heidän pelkonsa, heidän riemunsa ja varsinkin heidän raivonsa: olisitpa silloin luullut, ettei heillä tulisi olemaan enää rauhoittumisen aikaa, vaan että elämä olisi pakeneva heistä ennen heidän epätoivoaan. Sinä olisit epäillyt, suorittivatko he maksunsa velkojilleen vaiko perillisilleen.

Pyhä Profeettamme näyttää etupäässä pyrkineen pidättämään meitä kaikesta, mikä saattaa hämmentää järkeä. Hän on kieltänyt meiltä viinin juomisen, koska se hautaa järjen sumuihinsa. Hän on erikoisella määräyksellä evännyt meiltä uhkapelit. Ja milloin hänen on ollut mahdotonta poistaa intohimojen syytä, on hän kuitenkin koettanut lieventää niitä. Rakkaus ei meidän keskuudessamme tuota sekasortoa eikä kiihkoa. Se on riutuva intohimo, joka jättää sielumme rauhaan. Vaimojen monilukuisuus pelastaa meidät heidän valastaan ja vaimentaa halujemme villin voiman.

Pariisissa, 18 p. Zilhageh-kuuta v. 1714.

### 57. kirje.

#### *Usbek kirjoittaa Rhedille Venetsiaan.*

Täkaläiset irstailijat elättävät suunnatonta ilotyttöjen laumaa ja uskovaiset lukematonta derviössien joukkoa. Nämä dervishit tekevät kolme lupaus: kuuliaisuuden, köyhyden ja siveyden lupaukset. Ensimmäistä sanotaan heidän parhaiten noudattavan. Mitä toiseen tulee, vakuutan Sinulle, ettei siitä

välitetä vähääkään. Kolmannesta annan Sinun itse muodostaa mielipiteesi.

Mutta niin rikkaita kuin nämä derviissäit lienevätkin, eivät he milloinkaan luovu köyhän ominaisuudestaan: ennen hylkäisi meidän mainehikas sulttaanimme komeat ja ylevät arvonimensä. He ovat oikeassa, sillä tämä köyhän nimi estää heitä tosiaan olemasta köyhiä.

Lääkärit ja muutamat tällaiset derviissäit, joita sanotaan rippi-isiksi, saavat täällä aina osakseen joko liiallista kunnioitusta tai liiallista halveksuntaa. Kuitenkin sanotaan perillisten tulevan paremmin toimeen lääkärrien kuin rippi-isien kanssa.

Joku päivä sitten kävin eräässä näiden derviissäien luostarissa. Muuan heistä, kunnianarvoisa valkohapsinen vanhus, otti minut hyvin säädyllisesti vastaan. Näytettyään minulle koko talon, vei hän minut puutarhaan, missä aloimme keskustella. »Arvoisa isä», sanoin hänelle, »mikä toimi Teillä on veljeskunnassa?»

»Hyvä herra», vastasi hän, näyttäen olevan hyvin mielisään kysymyksestäni, »minä olen omantunnonasiain ratkaisija.»

»Omantunnonasiain ratkaisija!» ihmettelin minä. »Koko sinä aikana, minkä olen Ranskassa viettänyt, en ole kuullut puhuttavan tästä virasta.»

»Kuinka niin! Te ette tiedä, mitä on omantunnonasiain ratkaisija? No niin, kuulkaahan sitten, niin annan teille siitä käsityksen, joka ei jätä teille enää mitään toivomisen sijaa. On olemassa kahdenlaisia synttejä: kuolemansyntejä, jotka sulkevat ihmisen ehdottomasti paratiisista, ja heikkouden-

syntejä, jotka tosin loukkaavat Jumalaa, mutta jotka eivät kuitenkaan vihastuta häntä niin perinpohjin, että hän riistäisi meiltä autuuden. Näin ollen on koko meidän taitomme tarkoitus tarkalleen erottaa nämä kahdenlaiset synnit toisistaan. Sillä ellemme ota lukuun muutamia vapaa-ajattelijoita, tahovat kaikki kristityt päästä paratiisiin. Mutta nythän on tuskin ketään, joka ei tahtoisi ansaita sitä niin helpolla kuin suinkin mahdollista. Kun tuntee tarkoin kuolemansynnit, voi koettaa olla tekemättä niitä, ja niin tulee vanhurskaus täyteyksi. On kuitenkin ihmisiä, jotka eivät tavoittele niin suurta täydellisyyttä. Ja kun he eivät ole lainkaan kunnianhimoisia, eivät he välitä ensimmäisistä sijoista. Niinpä he laittautuvatkin paratiisiin niin nipin napin kuin voivat. Kunhan he vain siellä ovat, riittää se heille: he eivät halua tehdä hitustakaan liian paljon tai liian vähän. He ovat ihmisiä, jotka ryöstävät taivaan pikemmin kuin he sen saavat, ja jotka sanovat Jumalalle: 'Herra, minä olen täyttänyt tarkalleen Sinun ehtosi, etkä Sinä voi olla puolestasi täyttämättä lupauksiasi. Koska minä en ole tehnyt enempää kuin Sinä olet minulta vaatinut, vapautan minä Sinut antamasta minulle enempää kuin Sinä olet luvannut.»

»Me olemme siis tuiki tarpeellisia ihmisiä, hyvä herra. Mutta siinä ei ole kuitenkaan kaikki. Saatte kohta kuulla yhtä ja toista lisää. Teko ei muodosta rikosta, vaan rikoksen tekijän tietoisuus. Ken tekee pahan teon luullen, ettei se olekaan mikään paha teko, on omantuntonsa puolesta rauhasa. Ja kun nyt on olemassa määrätön joukko epätietoisia tekoja, saattaa omantunnonasiain ratkaisija suoda niille sen hyvyyden määrän, mitä niillä ei ole, selittämällä ne hyväiksi.

Mikäli hän tällöin kykenee saamaan ihmiset vakuutetuiksi siitä, ettei näihin tekoihin sisälly mitään turmiollista, poistaa hän niistä kaiken turmion.

»Minä paljastan tässä Teille ammattini salaisuudet, ammattini, jossa olen vanhentunut. Minä näytän Teille kaikki sen hienot taikatemput: kaikkea voidaan tässä maailmassa muokata, sellaistaakin, mikä ei näytä siihen lainkaan soveltuvan.»

»Arvoisa isä», virkoin minä, »se on vallon hyvä. Mutta kuinka suoriudutte taivaasta? Jos suursofilla olisi hovissaan mies, joka tekisi hänelle samaa, mitä te teette Jumalalenne, joka jakelisi hänen käskyjään eri luokkiin ja joka ilmoitaisi hänen alamaisilleen, missä tapauksissa niitä on noudatettava ja missä taas niistä käy tinkiminen, toimittaisi hän moi-sen miehen heti paikalla seivästetyksi.»

Minä tervehdin derviäni ja poistuin odottamatta hänen vastaustaan.

Pariisissa, 23 p. Maharram-kuuta v. 1714.

## 58. kirje.

### *Rica kirjoittaa Rhedille Venetsiaan.*

Pariisissa, rakas Rhedi, on monenlaisia ammatteja.

Siellä saattaa esim. joku sangen kohtelias mies tulla tarjoamaan sinulle pilkkahinnasta kullan tekemisen salaisuutta.

Toinen lupaa päästää sinut ilmanhenkien vuoteeseen, kunhan vain olet ensin ollut kolmekymmentä vuotta naisia näkemättä.

Sitten voit kohdata niin taitavia tietäjiä, että he sanovat sinulle koko elämäsi, kunhan he vain ovat ensiksi saaneet neljännestunnin haastatella palvelijoitasi.

Nokkelat naiset tekevät neitsyydestä kukan, joka lakastuu ja virkoo joka päivä ja jonka poimiminen on sadannella kerralla vielä tuskallisempaa kuin ensimmäisellä.

Onpa sellaisiakin, jotka korjaavat taitonsa voimalla kaikki ajan tuottamat vauriot ja jotka osaavat toimittaa uudelleen kasvoille niiden väistyvän kauneuden, jopa manata naisen takaisin vanhuuden huipultakin ja palauttaa hänet hänen varhaisimman nuoruutensa helmaan.

Kaikki nämä ihmiset elävät tai yrittävät elää kaupungissa, joka on kaiken keksimiskyvyn äiti.

Kansalaisten tuloja ei siellä suinkaan anneta vuokralle: niiden perustuksenahan ovat vain äly ja oveluus. Kullakin on niistä oma osansa, josta hän koettaa hyötyä parhaansa mukaan.

Ken yrittäisi lukea kaikki ne lainoppineet, jotka tavoittelevat sen tai tämän moskeijan tuloja, hän olisi samalla laske-  
nut meren hiekan ja meidän hallitsijamme orjat.

Määrätön joukko kielten, taiteiden ja tieteiden opettajia opettaa sellaista, mitä he eivät itsekään osaa. Ja tämä kyky onkin varsin merkillinen, sillä eihän vaadita paljoakaan älyä sellaisen opettamiseen, minkä osaa, kun taas täytyy olla rajattomasti älyä sellaisen opettamisessa, mistä ei itsekään mitään tiedä.

Täällä saattaa ihminen kuolla vain äkillisesti: kuoleman ei ole täällä mahdollista osoittaa muutoin valtaansa. Sillä

joka nurkassa on ihmisiä, joilla on pettämättömiä lääkkeitä kaikkiin ajateltaviin tauteihin.

Kaikkiin myymälöihin on viritetty näkymättömiä verkkoja, joihin kaikki ostajat takertuvat. Niistä voi kuitenkin joskus selviytyä helpollakin: nuori myyjätär voi kuherrella kokonaisen tunnin oudon miehen kanssa saadakseen hänet ostamaan kimpun hammastikkuja.

Ei ole sitä ihmistä, joka ei lähtisi tästä kaupungista varovaisempana kuin hän sinne tuli: kun joutuu jakamaan omaisuuttaan muille, oppii sitä säilyttämään. Se onkin ainoa edullinen oppi, minkä muukalainen voi saada tässä viekottelevassa kaupungissa.

Pariisissa, 10 p. Saphar-kuuta v. 1714.

59. kirje.

*Rica kirjoittaa Usbekille \*\*\*:EEN.*

Äskettäin kävin talossa, johon oli kerääntynyt piiri kienkaltaisia ihmisiä. Keskustelun oli vallannut, sen huomasin tullessani, kaksi vanhaa rouvaa, jotka olivat turhaan tehneet työtä koko aamupäivän näyttääkseen nuorilta. »Täytyy myöntää», virkkoi toinen heistä, »että nykyajan miehet ovat sentään hyvin erilaisia kuin ne miehet, joita me näimme nuoruudessamme: he olivat kohteliaita, ystävällisiä, hyväntahtoisia. Mutta nykyään ovat miehet minusta aivan sietämättömän töykeitä.»

»Kaikki on muuttunut», puuttui silloin puheeseen muuan suuresti luuvalon vaivaama mies. »Aika ei ole enää sellainen

kuin ennen. Neljäkymmentä vuotta sitten voivat kaikki hyvin, kaikki kävelivät omin jaloin, kaikki olivat iloisia, kaikki harrastivat vain naurua ja tanssia. Nykyään ovat kaikki aivan sietämättömän surullisia.»

Hetkistä myöhemmin keskustelu kääntyi valtiollisiin asioihin. »Hiisi vieköön!» huudahti muuan vanhanpuoleinen herrasmies, »valtiota ei enää hallita: näyttäkäähän minulle nykyään ministeri sellainen kuin herra Colbert. Minä tunsin hyvin hänet, tämän herran Colbert'in. Hän oli ystäväni. Hän maksoi aina minun eläkkeeni ennenkuin kenenkään muun. Mikä mainio järjestys silloin vallitsikaan raha-asioissa! Kaikki olivat silloin varoissaan. Mutta nykyään minä olen puilla paljailla.»

»Hyvä herra», virkkoi siihen muuan kirkon palvelija, »puhutte nyt voittamattoman hallitsijamme kaikkein ihmeellisimmästä kaudesta. Onko olemassa mitään niin suuremoista kuin se, mitä hän teki silloin keretteliäisyyden tuhoamiseksi?»

»Ja ettekö laske miksikään kaksintaistelujen poistamista?» kysyi tyytyväisen näköisenä toinen mies, joka ei ollut vielä virkkanut halaistua sanaa.

»Huomautus on vallan paikallaan», kuiskasi joku korvaani. »Tämä mies on perin ihastunut julistuksesta ja noudattaa sitä niin tunnollisesti, että hän kuusi kuukautta sitten otti selkäänsä sata kepiniskua vain ollakseen sitä loukkaamatta.»

Minusta näyttää siltä, Usbek, ettemme me voi milloinkaan arvostella asioita muutoin kuin tiedottomasti suhteuttamalla ne itseemme. En ole lainkaan kummissani, vaikka neekerit maalaavatkin pirun hohtavan valkoiseksi ja jumalansa sysimustiksi, vaikka eräiden kansojen Venuksella onkin aina



reisiin asti riippuvat rinnat ja vaikka vihdoin kaikki epäjumalanpalvelijat ovatkin varustaneet jumalansa ihmiskasvoilla ja antaneet niille kaikki omat taipumuksensa. Sangen sattuvasti on sanottu, että jos kolmiot loisivat itselleen jumalan, antaisivat ne sille kolme kylkeä.

Rakas Usbek! Kun näen ihmisten ryömivän pienen pienellä ainehiukkasella, nimittäin maapallolla, joka on vain piste avaruudessa, ja kuitenkin asettuvan suoraan Kaitselmuksen malleiksi, en ymmärrä, miten sovittaa niin ääretön hulluus niin äärettömään pienuuteen.

Pariisissa, 14 p. Saphar-kuuta v. 1714.

## 60. kirje.

### *Usbek kirjoittaa Ibbenille Smyrnaan.*

Kysyt minulta, onko Ranskassa juutalaisia. Tiedä siis, että kaikkialla, missä on rahaa, on myöskin juutalaisia. Kysyt minulta, mitä he siellä tekevät. Täsmälleen samaa, mitä he tekevät Persiassa. Ei mikään muistuta niin aasialaista juutalaista kuin eurooppalainen juutalainen.

Kristittyjen keskuudessa he osoittavat samoin kuin meidänkin keskuudessamme lannistumatonta, suorastaan hulluudeksi yltyvää itsepäisyyttä silloin kun on kysymys heidän uskonnostaan.

Juutalaisten uskonto on vanha kanto, josta on putkahtanut kaksi oksaa, koko maapallon peittävää: tarkoitan muhamettilaisuutta ja kristinuskkoa. Tai paremmin sanoen: se on äiti, joka on synnyttänyt kaksi tytärtä, jotka ovat vaivanneet

sitä tuhansin vitsauksin, sillä uskonnollisissa asioissa ovat läheisimmät sukulaiset pahimpia vihollisia. Mutta niin huonoa kohtelua kuin se on niiltä saanutkin, ei se osaa olla ylpeilemättä siitä, että on ne maailman saattanut. Se käyttää molempia syleilläkseen koko maailmaa, samalla kun sen kunnianarvoisa vanhuus toiselta puolen syleilee kaikkia aikoja.

Juutalaiset ovat siis mielestään kaiken pyhyiden lähde ja kaiken uskonnon alku. Meitä he pitävät taas kerettiläisinä, jotka ovat väärentäneet lain tai pikemminkin olemme heidän nähdäkseen kapinallisia juutalaisia.

Jos muutos olisi tapahtunut vähitellen ja huomaamatta, olisivat hekin luullakseni helposti joutuneet viettelyksen pauloihin. Mutta kun se tuli äkkiä ja väkivaltaisesti, kun he voivat osoittaa niin yhden kuin toisenkin syntymän päivän ja hetken, ovat he kiukuissaan nähdessään meidänkin lukevan aikakausia ja pysyttelevät visusti uskonnossa, jota ei maailmaan iässä voita.

Milloinkaan he eivät ole Euroopassa nauttineet niin suurta rauhaa kuin nykyisin. Kristittyjenkin keskuudessa aletaan vähitellen vapautua siitä suvaitsemattomuuden hengestä, joka heissä aikaisemmin asui: Espanjassa on havaittu maan kärsineen juutalaisten karkottamisesta ja Ranskassa niiden kristittyjen kiusaamisesta, joiden usko poikkesi hiukan ruhtinaan uskosta. On älytty, että uskonnon levittämisen into on eroitettava kiintymyksestä, jota tulee tuntee sitä kohtaan, ja ettei sen rakastamiseksi ja noudattamiseksi ole lainkaan välttämätöntä vihata ja vainota niitä, jotka eivät sitä noudata.

Olisi suotavaa, että musulmaanimme ajattelisivat tästä asiasta yhtä järkevästi kuin kristityt, että voitaisiin kerta kaik-

kiaan tehdä rauha Alin ja Abu Bekrin välillä ja jättää Jumalan ratkaistavaksi näiden pyhien profeettain ansioita koskeva kiista. Minä tahtoisin heitä palvottavan kunnioitusta ja arvonantoa osoittavin teoin eikä turhin etevämmyydenjulistuksin, ja minusta olisi viisainta koettaa ansaita heidän suosiotaan, mihin paikkaan Jumala lie sitten heidät määrännytkin: joko oikealle kädelleen tai valtaistuimensa astinlaudan alle.

Pariisissa, 18 p. Saphar-kuuta v. 1714.

61. kirje.

*Usbek kirjoittaa Rhedille Venetsiaan.*

Äskettäin menin erääseen kuuluisaan kirkkoon, jonka nimenä on Notre-Dame. Ihaillessani tätä suurenmoista rakennusta oli minulla tilaisuus keskustella erään pappismiehen kanssa, jonka uteliaisuus oli tuonut sinne niinkuin minutkin. Puhe osui hänen ammattinsa rauhallisuuteen. »Useimmat ihmiset», sanoi hän, »kadehtivat meidän toimmemme tarjoamaa onnea. Ja he ovat oikeassa. Kuitenkin on sillä ikävätkin puolensa. Me emme elä niin erossa maailmasta, ettei meitä tuhansissa tiloissa kutsuttaisi sen hälinään. Ja meillä onkin siinä varsin vaikea tehtävä suoritettavana.

»Maailman lapset ovat kummallisia. He eivät voi sietää meidän hyväksymistämme enempää kuin meidän moitteitammekaan. Jos me aiomme oikaista heitä, pitävät he meitä naurettavina. Jos me annamme heille tunnustuksemme, pi-

tävät he meitä ihmisinä, jotka eivät täytä tehtävänsä. On erinomaisen nöyryttävää ajatella herättäneensä pahennusta yksinpä jumalattomienkin keskuudessa. Meidän on siis pakko käyttäytyä kaksimielisesti ja vaikuttaa vapaauskojiin, ei suinkaan jyrkällä suhtautumisella, vaan epätietoisuudella, johon me heidät jätämme, mikäli on kysymyksessä meidän ajatuksemme heidän puheistaan. Siihen tarvitaan melkoista kekseliäisyyttä. Tämä näennäinen puolueettomuus on näet vaikea noudatettava. Maailman lapset, jotka uskaltavat kaikkea, jotka heittäytyvät kaikkien päähänpistojensa valtaan ja jotka aina menestyksen mukaan jatkavat niitä tai hylkäävät ne, saavuttavat paljon suurempaa suosiota.

»Eikä siinä kaikki. Me emme voi maailman hälinässä säilyttää tätä niin onnellista ja rauhallista tilaa, jota niin paljon ylistetään. Heti kun me sen keskelle ilmestymme, pakotetaan meidät väittelemään. Meidät pakotetaan esimerkiksi todistamaan rukouksen hyödyllisyys ihmiselle, joka ei usko Jumalaan, paaston välttämättömyys toiselle, joka on koko ikänsä kieltänyt sielun kuolemattomuuden. Moinen yritys on sängen työläs, eivätkä naurajat ole suinkaan meidän puolellamme. Vieläpä enemmänkin: jonkinlainen kiihko vetää muitakin meidän omiin mielipiteisiimme kalvaa meitä lakkaamatta ja kuuluu ikäänkuin ammattiimme. Se on yhtä naurettavaa kuin jos nähtäisiin eurooppalaisten koettavan ihmisluontoa parantaakseen pestä valkoiseksi afrikkalaisten naamaa. Me tuotamme häiriötä valtioon, me kiusaamme itseämme saadaksemme kaikki tunnustamaan uskonkappaleita, joilla ei ole suinkaan mitään perustavaa merkitystä. Ja me olemme ikäänkuin se Kiinan valloittaja, joka nostatti alamaisensa

yleiseen kapinaan vaadittuaan heitä leikkaamaan tukkansa tai kyntensä.

Jopa se intokin, millä me koetamme saada hoitoomme uskottuja sieluja täyttämään pyhän uskontomme asettamat velvollisuudet, on usein vaarallinen, eikä siinä voi koskaan olla kyllin varovainen. Muuan keisari, nimeltänsä Theodosius, antoi surmata miekan terällä erään kaupungin kaikki asukkaat, vaimot ja pienet lapsetkin. Kun hän sitten yritti käydä kirkkoon, suljetutti muuan piispa, nimeltänsä Ambrosius, ovet häneltä kuin murhamieheltä ja pyhänhäväisijältä ikään ja teki siinä sankarillisen teon. Suoritettuaan sen sovituksen, minkä moinen rikos vaati, ja päästyään kirkkoon, asettui tämä keisari pappien paikalle. Samainen piispa karkotti hänet sieltä ja teki siinä uskonkiihkoisen ja mielettömän teon. Tässäkin osoittautui jälleen todeksi, että on varottava liiallista intoilua. Sillä mitä se koski uskontoa tai valtiota, oliko tämän ruhtinaan paikka pappien joukossa vaiko ei?»

Pariisissa, 1 p. ensimmäistä Rebiab-kuuta v. 1714.

## 62. kirje.

*Zelis kirjoittaa Usbekille Pariisiin.*

Kun Sinun tyttäresi on nyt täyttänyt seitsemännen vuotensa, olen luullut olevan ajan siirtää hänet vaimolan sisähuoneisiin ja odottamatta hänen kymmenettä ikävuottaan uskoa hänet mustien eunukkien huostaan. Eihän voitane liian varhain riistää nuorelta naiselta lapsuuden vapautta ja

antaa hänelle pyhää kasvatusta niiden pelottavien muurien sisäpuolella, missä kainous asuu.

Sillä minä en voi olla samaa mieltä kuin ne äidit, jotka sulkevat tyttärensä vaimolaan vasta sitten kun he aikovat valita näille puolison, jotka pikemminkin tuomitsevat tyttärensä vaimolaan kuin heidät sen oloihin pyhittävät, ja pakottavat heidät näin väkivalloin omaksumaan elämäntavan, mihin heidän olisi tullut nämä hellästi innostuttaa. Onko sitten odotettava kaikkea järjen voimalta, eikä mitään tottumuksen lempeydeltä?

Turhaan puhutaan meille siitä alistuneesta asemasta, minkä luonto on meille määrännyt: ei riitä vain saada meidät ymmärtämään, meitä täytyy myös harjoittaa siihen, niin että se tukee meitä sinä kohtalokkaana aikana, jolloin intohimot heräävät ja yllyttävät meitä riippumattomuuteen.

Ellei meitä sitoisi teihin muu kuin velvollisuus, saattaisimme joskus unohtaa sen. Ellei meitä innostuttaisi siihen muu kuin luonnollinen taipumus, voisi ehkä toinen voimakkaampi taipumus sitä heikontaa. Mutta sitten kun lait ovat antaneet meidät yhdelle ainoalle miehelle, ovat ne riistäneet meidät kaikilta muilta ja siirtäneet meidät niin kauas heistä kuin jos olisimme sadantuhannen peninkulman päässä.

Luonto, joka aina pitää niin hyvää huolta miehistä, ei ole rajoittunut antamaan heille haluja. Se on suonut niitä meillekin ja se on tehnyt meistä heidän autuutensa kiihtyviä välikappaleita. Se on syyttänyt meihin intohimojen tulen hankkiakseen heille tilaisuuden elää rauhallisina. Jos he milloin menettävät tunteettomuutensa, on se määrännyt meidät palauttamaan heidät siihen jälleen, meidän saamatta milloin-

kaan nauttia siitä onnellisesta tilasta, mihin me heidät toimittamme.

Älä kuitenkaan kuvittele, Usbek, että Sinun asemasi olisi onnellisempi kuin minun. Minulla on ollut täällä tuhansia nautintoja, joista Sinä et tiedä mitään. Mielikuvitukseni on tehnyt lakkaamatta työtä selvittääkseen minulle niiden oikean arvon. Minä olen elänyt, mutta Sinä olet vain kaihonnut.

Siinä vankilassakin, missä Sinä minua pidät, minä olen Sinua vapaampi. Mitä enemmän Sinä lisäät vartiointini valppautta, sitä enemmän nautin Sinun levottomuudestasi. Ja Sinun epäluulosi, Sinun mustasukkaisuutesi, Sinun huolesi ovat kaikki Sinun riippuvaisuutesi merkkejä.

Jatka vain, rakas Usbek. Ympäroi minut vartijoilla öin ja päivin, äläkä luota tavallisiin varovaisuustoimiin. Lisää minun onneani tekemällä oma onnesi varmaksi ja tiedä, etten minä pelkää mitään muuta kuin Sinun välinpitämättömyyttesi.

Ispahanin palatsissa, 2 p. ensimmäistä Rebiab-kuuta v. 1714.

### 63. kirje.

*Rica kirjoittaa Usbekille \*\*\*EEN.*

Luulenpa Sinun aikovan viettää koko elämäsi maalla. Alussa menetin Sinut näkyvistäni vain pari kolmeksi päiväksi. Nyt on jo kulunut kaksi viikkoa, enkä minä ole nähnyt Sinua vilahdukseltakaan! Tottahan onkin, että Sinä oleskelt viehättävässä talossa, että Sinulla on siellä sopivaa seuraa

ja että Sinä saat siellä haastella ja järkeillä mielin määrin: eipä muuta tarvitakaan, kun Sinä jo unohdat koko maailman.

Mitä minuun tulee, kulkee minun elämäni kutakuinkin samanlaista uraa kuin Sinä olet nähnyt sen kulkevan. Seurustelen ahkerasti suuressa maailmassa ja koetan oppia sitä tuntemaan. Hengestäni katoaa vähitellen kaikki, mikä siinä muistuttaa aasialaisuutta, ja se taipuu vaivatta eurooppalaisiin tapoihin. Minä en enää kovin hämmästy nähdessäni samassa talossa viisi, kuusi naista viiden, kuuden miehen seurana, enkä pidä sitä kovinkaan hulluna keksintönä.

Voinpa väittää tulleeti tuntemaan naiset vasta tänne saavuttuani. Olen saanut heistä enemmän selkoa täällä yhdessä kuukaudessa kuin olisin saanut kolmessakymmenessä vuodessa vaimolan seinien sisäpuolella.

Meidän keskuudessamme luonteet ovat kaikki samanlaisia, koska ne ovat väkisin taivutettuja: ihmisiä ei nähdä sellaisina kuin he ovat, vaan sellaisina kuin heidät pakotetaan olemaan. Tässä sydämen ja hengen orjuudessa kuullaan puhuvan vain pelon, jolla on ainoastaan yksi kieli, eikä luonnon, joka ilmaiseiksen hyvin erilaisin tavoin, joka esiintyy perin moninaisin muodoin.

Teeskentely, meidän keskuudessamme hyvin paljon käytetty ja tarpeellinen taito, on täällä tuntematon. Kaikesta puhutaan, kaikki nähdään, kaikki kuullaan. Sydän paljastetaan kasvojen lailla. Tavoissa, hyveessä, paheessakin ilmenee aina jonkinlaista välittömyyttä.

Naisten miellyttämiseksi tarvitaan erästä kykyä, erilaista kuin se kyky, joka miellyttää heitä vielä enemmän: se on eräänlaista henkistä leikkittelyä, joka huvittaa heitä sikäli kuin



se näyttää lupaavan heille joka hetki sellaista, mikä voidaan toteuttaa vain liiankin pitkin väliajoin.

Tämä leikitteily, joka luonnostaan kyllä sopii pukuhuoneeseen, näyttää lopulta muovanneen koko kansakunnan yleisuonteen. Leikitellään valtineuvostossa. Leikitellään sotajoukon etunenässä. Leikitellään vieraiden lähettiläiden kanssa. Erilaiset ammatit näyttävät naurettavilta vain sikäli kuin niitä harjoitetaan vakavasti: lääkäri ei olisi enää naurettava, jos hänen pukunsa olisi vähemmän synkkä ja jos hän tappaisi potilaansa piloja puhellen.

Pariisissa, 10 p. ensimmäistä Rebiab-kuuta v. 1714.

#### 64. kirje.

*Mustien eunukkien päällikkö kirjoittaa Usbekille  
Pariisiin.*

Minä olen sellaisessa pulassa, etten osaa sitä Sinulle kuvaillakaan, mahtava herra. Vaimola on kauhistavan epäjärjestyksen ja sekasorron tilassa. Sota vallitsee vaimojesi välillä. Eunukkisi ovat jakautuneet kahteen leiriin. Kuuluu vain valituksia, nurkumisia, moitteita. Minun nuhteitani halveksitaan. Kaikki näyttää olevan sallittua tänä kurittomuuden aikana. Minä olen enää vain tyhjä nimi vaimolassa.

Joka ikinen vaimosi väittää olevansa toisia parempi syntyperänsä, kauneutensa, rikkautensa, älynsä ja Sinun rakkautesi puolesta, samalla kun hän vetoaa johonkin tällaiseen etuunsa päästäkseen kaikissa suhteissa muiden edelle. Joka hetki menetän sen pitkämielisen kärsivällisyyden, millä minä kui-

tenkin olen onnettomuudekseni tehnyt heidät kaikki tyyty-mättömiksi. Varovaisuuteni, jopa myöntyväisyytenikin, mi-nun asemassani harvinainen ja outo ominaisuus, ovat olleet hyödyttömiä.

Sallitko minun paljastaa Sinulle, mahtava herra, kaikkien näiden epäjärjestysten syyn? Syy on kokonaan Sinun sydä-mesi ja sen hellän huolenpidon, mitä Sinä heille osoitat. Ellet Sinä pidättäisi kättäni, jos Sinä nuhteiden sijasta antai-sit minun käyttää kuritusta, ellet Sinä päästäisi heidän vali-tuksiaan ja heidän kyyneleitään itseäsi hellyttämään, vaan lähettäisit heidät nyyhkyttämään minun eteeni, minä kun en helly milloinkaan, taivuttaisin heidät piankin ikeeseen, jota heidän on kannettava, ja lannistaisin piankin heidän ko-pean ja itsevaltaisen mielensä.

Sitten kun minut oli viisitoistavuotiaana ryöstetty Afrikan sydäimestä, kotimaastani, myytiin minut aluksi isännälle, jolla oli yli kaksikymmentä vaimoa tai jalkavaimoa. Huomattuaan minut vakavasta ja vaiteliaasta olennostani soveliaaksi vaimo-laan hän määräsi tehtäväksi minut lopullisesti sinne soveliaak-si, ja niin suoritettiin leikkaus, joka oli aluksi tuskallinen, mutta joka tuotti minulle lopulta onnea, koska se vei minut isäntieni korvaa ja luottamusta lähemmäksi. Jouduin siis vaimolaan, joka oli minulle kuin uusi maailma. Ylieunukki, ankarin mies, minkä minä olen eläessäni nähnyt, hallitsi siellä rajattomana valtiaana. Ei siellä kuultu puhuttavan eripurai-suudesta eikä riidoista. Syvä hiljaisuus vallitsi kaikkialla. Kaikki nämä naiset kävivät nukkumaan samalla hetkellä vuo-den umpeensa ja nousivat niinkään samalla hetkellä. He me-nivät kylpyyn vuorotellen ja he poistuivat siitä saatuaan meiltä

pienimmänkin merkin. Muun osan aikaa he olivat melkein aina huoneisiinsa suljettuina. Hänen pyrkimyksenään oli varsinkin saada heidät noudattamaan mitä suurinta puhtautta, ja hän oli sitä varten keksinyt sanoin kuvailemattomia keinoja: pieninkin tottelemattomuus rangaistiin armotta. »Minä olen orja», tapasi hän sanoa, »mutta minä olen sellaisen miehen orja, joka on teidän isäntänne ja minun isäntäni, ja minä käytän sitä valtaa, minkä hän on antanut minulle teihin nähden. Hän teitä kurittaa, enkä minä, joka vain lainaan hänelle käteni.» Nämä naiset eivät milloinkaan astuneet isäntäni huoneeseen muutoin kuin kutsuttuina: he ottivat tämän armon vastaan riemuiten ja olivat ilman sitä valittamatta. Niinpä kunnioitettiin minuakin, joka olin halvin tämän rauhallisen vaimolan mustaihoisista, tuhat kertaa enemmän kuin Sinun vaimolassasi, missä minä käsken heitä kaikkia.

Heti kun tämä suuri eunukki oli havainnut minun luonnonlahjani, käänsi hän silmänsä puoleeni. Hän puhui minusta isännälleni, selittäen minun kykenevän työskentelemään hänen omien katsantokantojensa mukaisesti ja seuraamaan häntä hänen nykyisessä toimessaan. Hän ei lainkaan hämmästynyt minun suurta nuoruuttani: hän uskoi tarkkaavaisuuteni korvaavan kokemuksen puutteen. Mitä Sinulle sanoisinkaan? Minä edistyin niin suuresti hänen luottamuksessaan, että hän jätti arvelematta haltuuni niiden pelottavien huoneiden avaimet, joita hän oli niin kauan vartioinut. Tämän suuren mestarin koulussa opin käskemisen vaikean taidon ja kehityin noudattamaan taipumattoman hallituksen menettelyohjeita. Hänen opastamanaan tutkin naisten sydäntä. Hän opetti minua käyttämään hyväkseni heidän heik-

kouksiaan ja olemaan hämmästyttä heidän kopeuttaan. Usein hän pani heidät huvikseen koetukselle ja antoi minun viedä heidät aina kuuliaisuuden äärimmäiselle rajalle asti. Sieltä palautti hän heidät sitten huomaamatta ja pyysi minua joksikin ajaksi teeskentelemään taipumista. Kelpasipa häntä katsella näinä hetkinä, jolloin hän näki heidät aivan epätoivon partaalla! Rukousten ja moitteiden keskipisteenä kesti hän helyttämättä heidän kyyneleensä. »Kas sillä tavalla», sanoi hän tyytyväisenä, »tulee hallita naisia. Heidän lukumääränsä ei minua säikytä: samoin hoitaisin kaikkia suuren hallitsijamekin vaimoja. Kuinka saattaa mies toivoa vangitsevana heidän sydämensä, elleivät hänen uskolliset eunukkinsa ole aluksi lannistaneet heidän sieluansa?»

Hän ei ollut ainoastaan luja, vaan myöskin terävänäköinen. Hän luki heidän ajatuksensa ja arvasi heidän teeskentelynsä: heidän tutkitut eleensä, heidän laitellut ilmeensä eivät salanneet häneltä mitään. Hän tiesi heidän peitetyimmätkin tekonsa ja heidän hiljaisimmatkin sanansa. Hän käytti yksiä saadakseen selkoa toisista, ja hänellä oli tapana palkita pieninkin luottamus. Kun he pääsivät herransa läheisyyteen vain kutsuttuina, toimitti eunukki sinne ne, jotka hän tahtoi, ja käänsi isäntänsä silmät niihin, joita hän halusi avustaa, ja tämä suosionosoitus oli jonkun ilmoitetun salaisuuden palkintona. Hän oli saanut isäntänsä ymmärtämään, että oli viisainta jättää hänen tehtäväkseen tämä valinta, joka suuresti lisäsi hänen arvovaltaansa. Näin hallittiin siis, mahdava herra, vaimolaa, joka oli luullakseni parhaiten järjestetty koko Persiassa.

Jätä käteni vapaiksi, salli minun pakottaa kaikki kuuliai-

suuteen, ja viikossa olen palauttava järjestyksen sekasorron keskeen: sitä käskää kunniasi ja sitä vaatii turvallisuutesi.

Ispahanilaisessa palatsissasi, 9 p. ensimmäistä  
Rebiab-kuuta v. 1714.

65. kirje.

*Usbek kirjoittaa vaimoilleen Ispahanin palatsiin.*

Olen kuullut vaimolan olevan sekasorron vallassa ja täynnä sisäistä riitaa ja eripuraisuutta. Enkö minä lähtiessäni kehottanut teitä noudattamaan rauhaa ja hyvää sopua? Te lupasitte sen: teittekö niin vain minua pettäöksenne?

Tepä tässä itse pettyisitte, jos tahtoisin seurata ylieunukin antamia neuvoja, jos minä tahtoisin käyttää valtaani pakkottaakseni teidät elämään niin kuin minun varoitteluni käskivät teitä elämään.

Minä en kuitenkaan osaa käyttää näitä väkivaltaisia keinoja ennenkuin olen koettanut kaikkia muita. Tehkää siis omaksi hyväksenne se, mitä ette ole tahtoneet tehdä minun hyväkseni.

Ylieunukilla on paljon valittamisen aihetta: hän sanoo, että te ette välitä hänestä vähääkään. Kuinka voitte soveluttaa tämän käytöksen asemaanne kuuluvaan vaatimattomuuteen? Eikö hyveen ole minun poissa ollessani uskottu hänen haltuunsa? Se on pyhä aarre, jonka vartija hän on. Mutta se halveksiminen, mitä te hänelle osoitatte, lausuu ilmi, että he, joiden määränä on saada teidät elämään kun-  
njan lakien kuuliaisuudessa, ovat teille vastenmielisiä,

Minä pyydän siis teitä muuttamaan käytöstänne ja menettelemään niin, että minä voin toisen kerran hylätä ne ehdotukset, joita minulle tehdään teidän vapautenne ja rauhanne kahlitsemiseksi.

Sillä minä tahtoisin saada teidät unohtamaan, että minä olen teidän herranne, muistaakseni vain, että minä olen teidän puolisonne.

Pariisissa, 5 p. Chahban-kuuta v. 1714.

## 66. kirje.

### *Rica kirjoittaa \*\*\*:lle.*

Täällä harrastetaan hyvin innokkaasti tieteitä, mutta enpä tiedä, ollaanko täällä kovin oppineita. Joka epäilee kaikkea ajattelijana, ei uskalla kieltää mitään jumaluusoppineena: tämä ristiriitainen mies on aina tyytyväinen itseensä, kunhan vain sovitaan arvonimistä.

Useimpain ranskalaisten kiihkeimpänä haluna on olla älykäs ja sukkela. Ja kaikkien niiden kiihkeimpänä haluna, jotka tahtovat käydä älykkäästä, on kirjojen tekeminen.

Mutta sen päättömämpää keksintöä ei osaa ajatella. Luontohan näyttää viisaudessaan pitäneen huolta siitä, että ihmisten tyhmyydet jäisivät hetkellisiksi, mutta nyt tekevät kirjat ne kuolemattomiksi. Houkkion pitäisi tyytyä jo siihen, että hän on ikävystyttänyt kaikkia niitä, jotka ovat hänen lähelleen osuneet. Mutta hän tahtoo kiusata vielä tulevia sukupolvia. Hän tahtoo typeryytensä voittavan unohduksen, josta hän olisi voinut nauttia kuin haudan rauhasta. Hän

tahtoo jälkimaailman saavan ikuisiksi ajoiksi tiedon siitä, että hän on elänyt ja että hän on ollut hölmö.

Kaikista kirjailijoista en halveksi ketään niin syvästi kuin mukailijoita, jotka haalivat joka taholta muiden teoksista siepattuja riekaleita, sovitellakseen niitä sitten omiin aikaansaannoksiinsa niinkuin turpeenpalasia nurmikenttään. He eivät ole hituistakaan parempia kuin ne latojat, jotka rivittävät kirjasimia niin että nämä yhteen koottuina muodostavat kirjan, jonka syntymiseen he ovat ottaneet osaa vain käsillään. Minä toivoisin kunnioitettavan itsenäisiä teoksia, ja minusta on jonkinlaista pyhyiden häpäisemistä, kun raastetaan ne palaset, joista ne on muodostettu, irralleen pyhätöstä, mihin ne kuuluvat, ja kun niihin näin kohdistetaan halveksunta, jota ne eivät ansaitse.

Ellei ihmisellä ole mitään uutta sanottavaa, niin miksi hän ei vaikene? Miksi hänen pitää turhaan nähdä kaksinkertaista vaivaa?

»Mutta minähän tahdon panna kaikki uuteen järjestykseen.»

»Te olette taitava mies: s.o. te tulette kirjastooni ja asettatte alas ne kirjat, jotka ovat ylhäällä, ja ylös ne kirjat, jotka ovat alhaalla. Ja sitten olette tehnyt mestariteoksen!»

Minä kirjoitan Sinulle tästä asiasta, \*\*\*, koska olen suunnattomasti vihastunut kirjaan, jonka olen juuri lukenut ja joka on niin paksu, että sen olisi luullut sisältävän koko maailman tiedon. Mutta se vain väsytti minut lopen, opettamatta minulle mitään. Hyvästi.

Pariisissa, 8 p. Chahban-kuuta v. 1714.

## 67. kirje.

*Ibben kirjoittaa Usbekille Pariisiin.*

Kolme laivaa on saapunut tänne tuomatta minulle minikäänlaisia tietoja Sinusta! Oletko sairas? Vai huviksesiko minua säikyttelet?

Ellet rakasta minua maassa, missä Sinulla ei ole muita hellyyden esineitä, niin kuinka käykään sitten Persiassa ja perheesi helmassa? Mutta ehkä erehdyn. Sinä olet kylliksi rakastettava löytääksesi kaikkialta ystäviä. Sydän on kaikkien maiden kansalainen. Kuinka saattaisikaan jalo sielu olla muodostamatta ystävyysuhteita? Tunnustan Sinulle kunnioittavani vanhoja ystävyysliittoja. Mutta enpä vastusta uusienkaan solmimista, milloin siihen vain tilaisuutta on.

Missä maassa olen oleskellutkin, niin olen elänyt aivan niinkuin minun olisi pitänyt viettää siellä koko ikäni. Minä olen yhtä innokkaasti tavoitellut hyveellisten ihmisten tuttavuutta, minä olen tuntenut samaa sääliä tai pikemminkin samaa hellyyttä onnettomia ja samaa kunnioitusta niitä kohtaan, joita menestys ei ole sokaissut. Sellainen on luonteeni, Usbek. Kaikkialta, mistä tapaan ihmisiä, valitsen ystäviä.

Täällä asuu muuan gebri, jolla luullakseni on Sinun jälkeesi ensimmäinen sija sydämessäni: hän on itse rehellisyyden sielu. Erikoiset syyt ovat pakottaneet hänet vetäytymään tähän kaupunkiin, missä hän elää kaikessa rauhassa kunniallisen liikkeen tuottamalla tuloilla vaimonsa kanssa, jota hän rakastaa. Hänen elämänsä on ollut täynnä jalomielisiä tekoja, ja vaikkakin hän pyrkii elämään syrjässä, on hänen sydä-



messään enemmän sankarillisuutta kuin suurimpienkaan hallitsijain sydämessä.

Tuhannet kerrat olen puhunut hänelle Sinusta. Näytän hänelle kaikki Sinun kirjeesi. Huomaan hänen olevan siitä hyvillään ja uskonpa nyt jo, että Sinulla on ystävä, jota et edes tunne.

Tästä voit lukea hänen tärkeimmät seikkailunsa; niin vastahakoisesti kuin hän onkin niistä kirjoittanut, ei hän ole kuitenkaan voinut kieltää sitä ystävyydeltäni, ja minä uskon nyt kertomuksen Sinun ystävyytesi huomaan.

#### Apheridonin ja Astarten tarina.

Minä olen syntynyt gebrien keskuudessa, joiden uskonto on ehkä maailman vanhin. Onnettomuudekseni valtasi minut rakkaus ennen kuin järki. Olin tuskin kuusivuotias, kun en enää voinut elää muualla kuin sisareni seurassa. Silmäni seurasivat häntä aina, ja jos hän jätti minut hetkeksikään, huomasi hän palatessaan niiden vuotavan kyyneleitä. Jokainen päivä lisäsi yhtä paljon ikääni kuin rakkauttanikin. Isäni, ihmeissään niin voimakkaasta kiintymyksestä, olisi kyllä mielellään naittanut meidät Kambyseen säätämän vanhan gebriäistävän mukaan, mutta muhamettilaisten pelko, muhamettilaisten, joiden ikeen alaisina me elämme, estää kansamme jäseniä ajattelemasta näitä pyhiä liittoja, joita uskontomme ei ainoastaan salli vaan jopa määrää ja jotka ovat perin teeskentelemättömiä jo luonnon muodostaman yhteyden kuvia.

Nähdessään, että olisi ollut vaarallista seurata minun mielitekoani ja omaa haluansa, päätti siis isäni sammuttaa liekin,

jonka hän luuli olevan vasta alussaan, mutta joka olikin jo viimeisessä vaiheessaan: hän otti matkan tekosyyksi ja vei minut mukanaan, jättäen sisareni erään naissukulaisen huomaan, sillä äitini oli kuollut kaksi vuotta aikaisemmin. En lähde teille tässä kertomaan, kuinka suuri oli epätoivoni eron hetkellä: syleilin sisartani, joka aivan ui kyynelissä; mutta minä en kyyneleitä vuodattanut, sillä tuska oli tehnyt minut ikäänkuin turraksi. Me saavuimme Tiflisiin, ja isäni, uskotuaan kasvatukseni eräälle sukulaisellemme, jätti minut sinne ja palasi kotiin.

Jonkun aikaa jälkeenpäin kuulin hänen erään ystävän suosituksesta toimittaneen sisareni kuninkaan beiramiin, missä hän palveli muuatta sulttaanitarta. Jos minulle olisi ilmoitettu hänen kuolemansa, ei se olisi minuun järkyttävämmiin vaikuttanut. Sillä paitsi sitä, etten minä toivonut häntä enää näkeväni, oli hänen menonsa beiramiin tehnyt hänestä muhamettilaisen, eikä hän enää voinut sen uskonnon ennakkoluulojen mukaisesti katsella minua muutoin kuin inhoten. Jaksamatta elää kauemmin Tiflisissä, väsynyt kun olin itseeni ja maailmaan, minä palasin Ispahaniin. Ensimmäiset sanat, mitkä lausuin isälleni, olivat katkeria. Moitin häntä siitä, että hän oli laittanut tyttärensä paikkaan, minne voi päästä vain uskontoa muuttamalla. »Te olette tuottanut perheel- lenne», puhuin minä, »Jumalan ja teitä valaisevan auringon vihastuksen. Olette tehnyt pahempaa kuin jos olisitte saastuttanut alkuaineet, koska olette saastuttanut tyttärenne sielun, joka oli yhtä puhdas. Minä kuolen tuskasta ja rakkau- desta. Mutta olkoon kuolemani ainoa rangaistus, minkä Ju- mala teille lähettää!»

Nämä sanat sanottuani poistuin. Kahden vuoden aikana kulutin sitten elämäni käymällä katselemassa beiramin muureja ja tirkistelemällä huonetta, missä sisareni saattoi olla, ja olin näin joka päivä tuhannet kerrat vaarassa joutua näitä pelättäviä paikkoja kierteleväin eunukkien surmatavaksi.

Vihdoin kuoli isäni, ja sulttaanitar, jota sisareni palveli, nähdessään tämän päivä päivältä varttuvan yhä kauniimmaksi, kävi mustasukkaiseksi ja naitti hänet eräälle eunukille, joka toivoi häntä omakseen intohimoisesti. Täten pääsi sisareni vaimolasta ja asettui eunukkinsa kanssa asumaan eräaseen taloon Ispahaniin.

Kolmeen kuukauteen en saanut häntä puhutella, koska eunukki, miehistä mustasukkaisin, toimitti minut aina erilaisin verukkein tieheni. Vihdoinkin pääsin hänen beiramiinsa, ja hän salli minun puhella sisareni kanssa verhon läpi. Ilveksenkään silmät eivät olisi voineet häntä nähdä, niin tarkoin hän oli vaatteiden ja huntujen peitossa, enkä minä häntä muusta tuntenutkaan kuin äänen soinnusta. Kuinka olinkaan liikuttunut, kun huomasin olevani häntä näin lähellä ja kuitenkin kaukana hänestä! Hillitsin toki itseni, sillä minua pidettiin silmällä. Mitä häneen tulee, vuodatti hän luullakseni muutamia kyyneleitä. Hänen miehensä aikoi jotenkuten puolustella käytöstään, mutta kohtelin häntä kuin hän olisi ollut halvin orja. Hän oli pahemmassa kuin pulassa kuullessaan minun puhuvan sisareni kanssa kieltä, jota hän ei osannut: se oli muinaispersiaa, joka on meidän pyhä kieleemme. »Kuinka! sisareni», sanoin minä, »onko totta, että olette hylännyt isienne uskon? Tiedän kyllä, että rei-

dän on ollut pakko beiramiin mennessänne liittyä muhamedinuskon tunnustajiin, mutta, sanokaa minulle, onko sydämenne voinut suunne tavoin suostua hylkäämään uskonnon, joka sallii minun rakastaa teitä? Ja kenen takia hylkäätte sen, tämän uskonnon, jonka pitäisi olla meille kallis? Kurjan raukan takia, jossa näkyy vielä hänen kerran kantamainsa kahleiden häpäisevä leima, ja joka, jos hän olisikin mies, olisi inhoittavin kaikista!»

»Veljeni», lausui hän, »mies, josta puhutte, on puolisoni. Minun on häntä kunnioitettava, niin arvottomalta kuin hän teistä näyttääkin. Ja minä olisinkin vaimoista halveksittavin, jos . . .»

»Ah! sisareni», keskeytin minä, »te olette gebri. Hän ei ole puolisonne, eikä voi ollakaan: jos pysytte uskossanne isienne tavoin, voitte pitää häntä vain hirviönä.»

»Ah!» vastasi hän, »kuinka kaukaiselta se uskonto minusta näyttääkään! Tuskin olin oppinut sen käskyt, kun minun oli jo ne unohdettava. Tehän huomaatte, ettei kielikään, jota kanssanne puhun, ole minulle enää tuttu, ja että minun on tavattoman vaikea ilmaista ajatuksiani. Mutta luottakaa siihen, että lapsuutemme muisto viehättää minua yhä, että minulla on sen ajan jälkeen ollut vain petollisia iloja, ettei ole päivääkään kulunut minun ajattelemattani teitä, että teillä on ollut suurempi osa avioliittooni kuin luulettekaan ja että minä olen alistunut siihen vain toivoen saavani nähdä taas teitä. Mutta kuinka onkaan oleva minulle yhätkin raskas se päivä, joka on jo minulle ollut hyvin raskas! Näen teidän olevan aivan suunniltanne. Mieheni vapisee raivosta ja mustasukkaisuudesta. Minä en saa teitä enää nähdä,

Puhun epäilemättä kanssanne viimeisen kerran elämässä: jos niin olisi, veljeni, ei se tulisi pitkäksi.» Näin sanoessaan hän heltyi, ja huomattessaan olevansa kykenemätön jatkamaan keskustelua jätti minut siihen maailman masentuneimmaksi ihmiseksi.

Kolme, neljä päivää myöhemmin pyysin jälleen tavata sisartani. Tuo raakalaiseunukki olisi mielellään tahtonut minua siitä estää, mutta paitsi sitä, etteivät tämäntapaiset aviomiehet hallitse vaimojansa yhtä voimakkaasti kuin muut, rakasti hän niin rajattomasti sisartani, ettei hän voinut tältä mitään kieltää. Minä näin hänet siis vielä samassa paikassa ja samassa asussa kahden orjattaren seuraamana, niin että minun oli jälleen turvautuminen erikoiskieleemme.

»Sisareni», virkoin hänelle, »mistä johtuu, etten voi tavata teitä joutumatta kauhistuttavaan asemaan? Nämä muurit, jotka pitävät teitä sulkeissaan, nämä salvat ja nämä ristikot, nämä inhoittavat vartijat, jotka pitävät teitä silmällä, saattavat minut raivoon. Kuinka olettekaan voinut menettää sen suloisen vapauden, jota esi-isänne nauttivat? Äitinne, joka oli siveä, antoi miehelleen hyveensä takeeksi vain hyveensä: he elivätkin molemmat onnellisina keskinäisen luottamuksen turvissa. Ja heidän elämäntapojensa yksinkertaisuus oli heistä tuhat kertaa kallisarvoisempi rikkaus kuin se väärä loisto, joka näyttää olevan teidän osanne tässä yllellisessä talossa. Menettäessänne uskontonne olette menettäneet vapautenne, onnenne ja sen jalon tasa-arvoisuuden, joka on sukupuolenne kunnia. Mutta pahempi on, että te ette ole suinkaan ihmisarvostaan alennetun orjan vaimo, sillä sitä ette voi olla, vaan hänen orjansa.»

»Ah! veljeni», sanoi hän, »kunnioittakaa puolisoani, kunnioittakaa uskontoa, jonka olen omaksunut: sen uskonnon mukaanhan minä en ole voinut kuulla teitä enkä teille puhua rikosta tekemättä.»

»Kuinka? sisareni», vastasin minä aivan kiihtyneenä, »te arvelette siis tämän uskonnon olevan totisen uskonnon?»

»Ah!» huokasi hän, »kuinka olisikaan minulle edullista, ettei se olisi totinen uskonto! Minä olen kantanut sille liian suuren uhrin voidakseni olla siihen uskomatta, ja jos minun epäilykseni . . .»

Näin sanottuaan hän vaikeni.

»Niin, epäilyksenne, sisareni, ovat hyvin perusteltuja, millaisia ne lienevätkään. Mitä voittekaan odottaa uskonnolta, joka tekee teidät onnettomaksi tässä maailmassa eikä anna teille mitään toivoa tulevasta? Muistakaa, että meidän uskontomme on maailman vanhin, että se on aina kukoistanut Persiassa ja että sillä on sama alkuperä kuin tällä valtakunnallakin, jonka varhaisimpia vaiheita kukaan ei tunne, että vain sattuma on tuonut sen rajojen sisäpuolelle muhamettilaisuuden ja että tämä lahko on saanut siellä jalansijaa ei suinkaan vakaumuksen tietä, vaan valloituksen avulla. Elleivät luonnolliset ruhtinaamme olisi olleet heikkoja, näkisitte vielä tänä päivänä vanhojen tietäjien uskonnon olevan vallassa. Siirtykää mielikuvituksessanne noihin ammoin kulu-neihin vuosisatoihin: kaikki puhuu siellä teille tietäjien opista eikä mikään muhamettilaisten lahkosta, joka ei vielä useita tuhansia vuosia myöhemminkään ollut edes lapsuuskaudessaan.»

»Mutta», sanoi sisareni, »vaikka minun uskontoni olisi-

kin teidän uskontoanne myöhäisempi, on se ainakin puhtaampi, koska se palvelee vain yhtä Jumalaa, kun te sitävastoin palvelette lisäksi aurinkoa, tähtiä, tulta, vieläpä alkuaineitakin.»

»Minä huomaan, sisareni, että olette musulmaanien parissa oppinut herjaamaan pyhää uskontoamme. Me emme palvo tähtiä emmekä alkuaineita eivätkä isämmekään ole niitä milloinkaan palvoneet. Milloinkaan eivät he ole niille tempelejä pystyttäneet, milloinkaan he eivät ole niille uhranneet. He ovat vain omistaneet niille uskonnollista, vaikkakin laadultaan alemmaa kunnioitusta, niinkuin sopiikin jumaluuden teoille ja ilmestysmuodoille. Mutta, sisareni, sen Jumalan nimessä, joka meitä valistaa, ottakaa tämä pyhä kirja, jonka olen teille tuonut: se on lainsäätäjämme Zarathustran kirja. Lukekaa se ennakkoluuloitta. Päästäkää sydämeenne siitä lähtevät valonsäteet, jotka valistavat teitä sitä lukiesanne. Muistakaa isiänne, jotka ovat kauan kunnioittaneet aurinkoa Balkhiin pyhässä kaupungissa. Ja muistakaa myös minua, joka osaan toivoa lepoa, menestystä, elämää vain teidän kääntymyksestänne.» Ylenmäärin liikutettuna jätin hänet yksinään päättämään tärkeimmän asian, mitä minulla saattoi koko iässäni olla.

Palasin hänen luokseen kahden päivän kuluttua. En puhunut hänelle sanaakaan: odotin ääneti elämäni tai kuolemani tuomiota. »Teitä rakastaa, veljeni», lausui hän vihdoin, »teitä rakastaa gebrinainen. Olen kauan taistellut, mutta jumalat! kuinka monet vaikeudet poistaakaan rakkaus! Kuinka tunnenkaan oloni keveäksi! En enää pelkää rakastavani teitä liiaksi. Nyt ei minun tarvitse panna rajoja lemmelleni: sen

ylenmääräisyyskin on nyt sallittu. Ah! kuinka kaikki tämä so-  
piikaan sydämeni tilaan! Mutta milloin katkaisette te, joka  
olette osannut katkaista ne kahleet, mitkä henkeni oli itselleen  
takonut, milloin katkaisette ne kahleet, mitkä sitovat käteni?  
Tästä hetkestä alkaen olen teidän: osoittakaa nyt kuinka kallis  
tämä lahja teille on, ottamalla minut viipymättä huostaanne.  
Veljeni, kun ensimmäisen kerran saan teitä suudella, luulen  
kuolevani syliinne.»

En voisi milloinkaan sanoin lausua riemua, mikä minut  
täytti tätä hellää puhetta kuunnellessani. Minä uskoin ja näin  
tosiaankin sinä hetkenä olevani ihmisistä onnellisin. Näin  
lähellä täyttymistään kaikki ne toiveet, joita olin elättä-  
nyt kahdenkymmenenviiden vuoden aikana, näin haihtu-  
van kaikkien niiden surujen, jotka olivat tehneet ne vuo-  
det minulle kovin raskaiksi. Mutta totuttuani hiukan näihin  
suloisiin ajatuksiin huomasin, etten ollutkaan niin lähellä  
onneani kuin olin ensi ihastuksessa kuvitellut, vaikka olinkin  
voittanut suurimman esteen. Oli vielä petettävä hänen var-  
tijainsa valppaus. En uskaltanut kenellekään paljastaa elämä-  
ni salaisuutta. Meidän oli kaksin, hänen ja minun, suoritet-  
tava kaikki. Jos yritys epäonnistuisi, olin vaarassa joutua sei-  
västetyksi. En kuitenkaan nähnyt julmempaa rangaistusta  
kuin epäonnistuminen sellaisenaan. Sovimme siitä, että hän  
lähettäisi pyytämään minulta kelloa, minkä hänen isänsä  
oli hänelle jättänyt, ja että minä kätkinsi siihen viilan, jolla  
hän voisi katkaista erään kadulle avautuvan ikkunanristikon,  
ja solmuköyden, jonka avulla hänen olisi helppo laskeutua  
alas. Edelleen päätimme, etten minä enää kävisi hänen luo-  
naan, vaan että tulisin joka yö sen ikkunan alle odottamaan,



milloin hän voisi toteuttaa aikomuksensa. Vietin näin viisi-toista yötä umpeensa näkemättä ketään, koska hän ei ollut saanut suotuisaa tilaisuutta. Vihdoin kuulin kuudentenatoista viilan työskentelevän. Tuon tuostakin keskeytyi kirsku-na. Niinä väliaikoina oli pelkoni kuvailematon. Lopulta näin hänen tunnin työskentelyn jälkeen kiinnittävän köyden. Hän pudottausi sen varaan ja liukui syliini. En ajatellut enää vaaraa, vaan viivyin kauan siinä asennossa, liikahtamatta-kaan. Sitten vein hänet kaupungin ulkopuolelle, missä minulla oli hevonen valmiina. Nostin hänet tarakkaan taakseni ja poistuin mahdollisimman nopeasti paikasta, joka saattoi käydä meille hyvin tuhoisaksi. Ennen päivän koittoa saavuiimme erään gebrin luo, joka oli vetäytynyt autiolle seudulle elämään vaatimattomasti kättensä työllä. Emme kuitenkaan katsoneet sopivaksi jäädä hänen luokseen, vaan painuimme hänen neuvostaan tiheään metsään ja piilouduimme vanhaan on-teloon tammeen siksi kunnes pakomme nostattama hälinä olisi häipynyt. Me olimme kahden tässä syrjäisessä paikassa, ke-nenkään näkemättä, vakuuttaen lakkaamatta rakastavamme toisiamme aina ja odottaen sopivaa tilaisuutta antaaksemme jonkun gebriläispapin toimittaa pyhien kirjojemme määrää-mät vihkimismenot. »Sisareni», puhelin minä, »kuinka tämä liitto onkaan pyhä! Luonto oli meidät jo yhdistänyt, ja pyhä lakimme yhdistää meidät vielä kerran.» Vihdoin tuli pappi rauhoittamaan rakastuneen kärsimättömyytemme. Hän toi-mitti talonpoikaistalossa kaikki vihkimismenot. Hän siunasi meidät ja toivotti meille tuhansin kerroin Gustaspesin koko voiman ja Hohoraspesin pyhyiden. Pian sen jälkeen me pois-tuimme Persiasta, missä emme olleet turvassa, ja vetäydyim-

me Georgiaan. Siellä olimme vuoden, päivä päivältä yhä enemmän kiintyen toisiimme. Mutta kun rahani alkoivat loppua ja kun pelkäsin köyhyyttä sisareni puolesta, vaikkakaan en omasta puolestani, jätin hänet sinne lähteäkseen etsimään apua sukulaisiltamme. Milloinkaan eivät ole jäähyväiset olleet hellemmät. Mutta matkani ei ollut ainoastaan hyödytön, vaan tuhoisakin. Sillä kun olin havainnut yhtäältä kaiken omaisuutemme joutuneen takavarikkoon ja toisaalta sukulaisteni olevan melkein kykenemättömiä minua auttamaan, jäi minulle rahaa juuri sen verran kuin tarvitsin paluumatkaan. Mutta mikä epätoivo minua odottikaan: minä en tavannut enää sisartani! Muutamia päiviä ennen tuloani olivat tataarit tehneet hyökkäyksen siihen kaupunkiin, missä hän oleskeli, ja kun he näkivät hänet kauniiksi, ottivat he hänet mukaansa ja myivät hänet sitten Turkkiin matkustaville juutalaisille, jättäen jäljelle vain pienen tyttösen, jonka hän oli synnyttänyt muutamia kuukausia aikaisemmin. Minä lähdin näiden juutalaisten jälkeen ja tavoitin heidät kolmen peninkulman päässä sieltä: rukoukseni, kyyneleeni olivat turhia. He vaativat minulta itsepintaisesti kolmeakymmentä tomaania, hellelittämättä ainoastakaan. Käännyttyäni kaikkien ihmisten puoleen, anottuani sekä turkkilaisten että kristittyjen pappien suojelusta, puhuttelin erästä armeenialaista kauppiasta ja myin hänelle tyttäreni ja itsenikin kolmestakymmenestäviidestä tomaanista. Sitten palasin juutalaisten luo, annoin heille kolmeakymmentä tomaania ja vein ne viisi jäljelle jäänyttä sisarelleni, jota en ollut vielä nähnyt. »Olette vapaa», sanoin hänelle, »sisareni, ja minä saan teitä syleillä. Kas tässä tuon teille viisi tomaania. Mieleni on paha, ettei minusta maksettu enempää.»

»Kuinka!» huudahti sisareni, »oletteko myynyt itsenne?»

»Olen», vastasin minä.

»Ah! onneton! Mitä olette tehnyt? Enkö ollut jo kyllin kovaosainen teidän koettamatta tehdä minua vielä kovaosaisemmaksi? Vapautenne oli minulle lohdutus, mutta orjuutenne syöksee minut hautaan. Ah! veljeni, kuinka onkaan rakkautenne julma! Entä tyttäreni? En näe häntä missään.»

»Hänetkin minä myin», vastasin minä. Me puhkesimme molemmat kyyneleihin emmekä jaksaneet sanoa toisillemme sanaakaan. Vihdoin lähdin tapaamaan isäntääni, ja sisareni-kin saapui sinne melkein yhtä pian kuin minä. Hän heittäytyi hänen jalkoihinsa. »Minä rukoilen teiltä orjuutta», puhui hän, »niinkuin muut rukoilevat teiltä vapautta. Ottakaa minut: teidän saatte minusta paremman hinnan kuin miehestäni.» Silloin syntyi taistelu, joka sai kyyneleet vuotamaan isäntäni silmistä. »Onneton!» sanoi sisareni, »oletko luullut minun voivan ostaa vapauteni Sinun vapautesi kustannuksella? Herra, näette edessänne kaksi kovaosaista, jotka kuolevat, jos te heidät eroitatte. Minä myyn itseni teille. Maksakaa hintani. Ehkäpä se raha ja minun palvelukseni kerran saavat teidät myöntämään sellaista, mitä en nyt uskalla teiltä pyytää. Oma etunne vaatii, ettette eroita meitä. Ajatelkaa, että minä olen hänen elämänsä.»

Armeenialainen oli lempeä mies, jota onnettomuutemme liikuttivat.

»Palvelkaa minua kumpainenkin uskollisesti ja innokkaasti, ja minä lupaan vuoden kuluttua lahjoittaa teille vapautenne takaisin. Minä näen, ettette te kumpainenkaan ansaitse tilanne onnettomuuksia. Jos te vapaiksi päästyänne olette

niin onnellisia kuin ansaitsette olla, jos Onnetar teille hymyilee, olen varma siitä, että te korvaatte vahingon, minkä ehkä joudun kärsimään.»

Molemmat syleilimme hänen polviaan ja yhdyimme hänen matkaansa. Me autoimme toinen toistamme orjuuden askareissa, ja olin hyvilläni, milloin vain sain tilaisuuden suorittaa työn, joka oli määrätty sisarelleeni.

Vuoden loppu tuli käsiin: isäntämme piti sanansa ja vapautti meidät. Me palasimme Tiflisiin. Siellä tapasin erään isäni vanhan ystävän, joka harjoitti menestyksellä lääkärin ammattia siinä kaupungissa. Hän lainasi minulle hiukan rahaa, jolla tein kauppoja. Liikeasiat veivät minut sitten Smyrnaan, mihin lopulta asetuinkin. Siellä olen nyt elänyt jo kuusi vuotta, ja siellä on minulla ollut maailman rakastettavinta ja suloisinta seuraa: sopu vallitsee perheessäni, enkä minä vaihtaisi asemaani kaikkien maailman kuninkaiden kanssa. Onnekseni olen myös tavannut sen armeenialaisen kauppiaan, jota saan kiittää kaikesta, ja minä olen tehnyt hänelle eräitä huomattavia palveluksia.

Smyrnassa, 27 p. toista Gemmadi-kuuta v. 1714.

## 68. kirje.

*Rica kirjoittaa Usbekille \*\*\*:een.*

Äskettäin menin päivälliselle erään tuomarin luo, joka oli minua kutsunut useammankin kerran. Kun olimme puhelleet asiasta jos toisestakin, sanoin hänelle: »Hyvä herra, minusta nähdessäni teidän ammattinne on hyvin työläs.»

»Eipä niinkään kuin luulette», vastasi hän. »Kun suoriutuu siitä sillä tavalla kuin me, on se vain leikkiä.»

»Mutta kuinka sitten! Eikö teillä ole aina pää täynnä muiden ihmisten asioita? Eikö teidän ole lakkaamatta pohdittava kysymyksiä, jotka ovat kaikkea muuta kuin huvittavia?»

»Olette oikeassa. Ne asiat eivät tosiaankaan ole huvittavia, sillä me emme välitä niistä hituistakaan. Ja juuri siitä johtuu, ettei ammattimme ole niin väsyttävä kuin sanotte.»

Kun näin hänen ottavan asian niin keveästi, jatkoin uteluani ja sanoin: »Hyvä herra, en ole vielä lainkaan katsellut tvöhuonettanne.»

»Sen uskon kyllä, koska minulla ei työhuonetta olekaan. Hankkiessani tämän viran tarvitsin rahaa maksaakseni nimi-tykseni. Niinpä myin kirjastoni, eikä kauppias, joka sen osti, jättänyt minulle suunnattomasta niteiden joukosta muuta kuin tilikirjani. Enkä minä niitä kaipaakaan: me tuomarit emme suinkaan pöyhkeile turhalla tiedolla. Mitä meillä olisi hyötyä kaikista noista lakikirjoista? Melkein kaikki tapaukset ovat epäselviä ja poikkeavat yleisestä säännöstä.»

»Mutta eiköhän se johdu siitä, hyvä herra», puhelin minä, »että te panette ne poikkeamaan yleisestä säännöstä? Sillä miksikä olisi sitten maailman kaikilla kansoilla lakeja, ellei niitä voitaisi soveltaa, ja kuinka niitä taas voidaan soveltaa, ellei niitä tunneta?»

»Jos te puolestanne tuntisitte Oikeuspalatsin», lausui tuomari, »ette puhuisi niin kuin puhutte. Meillähän on elävät kirjamme, nimittäin asianajajat, jotka tekevät työn meidän puolestamme ja ottavat vaivakseen meidän valistamisemme.»

»Ja eivätkö he myös joskus ota vaivakseen teidän pettä-

mistäanne?» kysyin minä. »Ettepä siis tekisi hullummin, vaikka hiukan varoisitte heidän väijytyksiään. Heillä on omat aseensa, joilla he ahdistavat tasapuolisuuttanne: olisi hyvä teilläkin olla aseita sen puolustamiseksi, niin ettette lähtisi keveästi puettuina taistelemaan miesten kanssa, jotka ovat haarniskoituja aina hampaisiin asti.»

Pariisissa, 13 p. Chahban-kuuta v. 1714.

### 69. kirje.

#### *Usbek kirjoittaa Rhedille Venetsiaan.*

Etpä olisi osannut kuvitellakaan minusta vääntyvän vielä suuremman metafysiikon kuin ennen olinkaan. Niin on kuitenkin laita, ja Sinä pääset siitä täyteen varmuuteen, kun olet suoriutunut tästä minun filosofisesta vuodatukses-tani.

Järkevimmät filosofit, jotka ovat miettineet Jumalan luon-toa, ovat sanoneet häntä ehdottoman täydelliseksi olennoiksi. Mutta he ovat tavattomasti käyttäneet väärin tätä ajatusta. He ovat luetelleet kaikki ne erilaiset täydellisyyden muodot, joita ihmisessä saattaa ilmetä ja joita hän voi kuvitella, ja ovat sitten sälyttäneet ne Jumala-käsitteeseen, ajattelematta, että nämä tunnusmerkit ovat usein keskenään ristiriitaisia ja et-teivät ne saata esiintyä samassa yksilössä hävittämättä toi-siaan.

Lännen runoilijat kertovat, että kun eräs maalari halusi kerran kuvata kauneuden jumalattaren, keräsi hän kauneim-mat kreikattaret, otti jokaisesta sen, mitä hänessä viehättä-

vintä oli, ja loi näin kokonaisuuden, jonka oli määrä olla kaikista jumalattarista kauneimman näköinen. Jos joku olisi tästä päättänyt, että se jumalatar oli sekä vaalea että tumma, että hänen silmänsä olivat mustat ja siniset, että hän oli lempeä ja kopea, olisi häntä pidetty naurettavana houkkiona.

Usein puuttuu Jumalalta täydellisyys, joka saattaisi merkitä hänessä suurta epätäydellisyyttä. Mutta milloinkaan ei häntä rajoita mikään muu kuin hänen oma itsensä: hän on oma välttämättömyytensä. Niinpä vaikka Jumala onkin kaikkivaltias, ei hän saata rikkoa lupauksiaan eikä pettää ihmisiä. Usein ei kykenemättömyys ole hänessä, vaan suhteellisissa asioissa. Siinä syy, miksi hän ei voi muuttaa olioiden luontoa.

Eipä näin muodoin olekaan mitään ihmettelemistä siinä, että muutamat kirjanoppineemme ovat uskaltaneet kieltää Jumalan rajattoman ennaltatietämisen sillä perustuksella, että se ei sovellu hänen oikeudenmukaisuuteensa.

Niin rohkea kuin tämä ajatus lieneekin, käy se metafysiikan kannalta mainiosti laatuun. Sen peruskäsitteiden mukaan ei ole mahdollista Jumalan ennakolta nähdä asioita, jotka riippuvat vapaiden syiden vaikutuksesta, koska sitä, mikä ei ole vielä tapahtunut, ei ole olemassa, eikä sitä siis kukaan saata tunteakaan. Sillä olemattomuutta, jolla ei ole mitään ominaisuuksia, ei voida havaita. Jumala ei saata lukea tahdon aikomuksia, jota ei ole olemassakaan, eikä nähdä sielussa sellaista, mitä ei siinä ole, sillä siksi kunnes sielu ei ole vielä tehnyt päätöstään, ei myöskään toimintaa, joka saa sen tekemään päätöksensä, ole siinä olemassa.

Sielu on oman päätöksensä seppä. Mutta on tilaisuuksia,

joissa sen päätös horjuu niin suuresti, ettei se tiedä, mihin suuntaan sen olisi päätöksensä tehtävä. Useinkin menettelee se näin vain näyttääkseen vapauttaan, niin ettei Jumala saata nähdä tätä päätöstä ennakolta ei sielun toiminnasta eikä ulkonaisten esineiden siihen tekemästä vaikutuksesta.

Kuinka voisi siis Jumala ennakolta nähdä asioita, jotka ovat riippuvaisia vapaiden syiden vaikutuksesta? Hän saataisi nähdä ne vain kahdella tavalla: otaksumalla, mikä on ristiriidassa rajattoman ennakoitietämisen kanssa, tai voisi hän nähdä ne välttämättöminä seurauksina, jotka ehdottoman varmasti johtuisivat syystä, mikä synnyttäisi ne samalla tavalla. Sehän on vielä ristiriitaisempaa, koska sielun otakсутaan olevan vapaa, mutta koska se tositeossa olisi yhtä vapaa kuin biljardipallo on vapaa liikkeissään, silloin kun sitä toinen pallo sysää.

Älä kuitenkaan luule minun haluavan rajoittaa Jumalan tietäväisyyttä. Samoin kuin hän saa luontokappaleet toimimaan mielensä mukaan, samoin hän tietää kaikki, mitä hän tahtoo tietää. Mutta vaikka hän voisikin nähdä kaikki, ei hän aina käytä tätä kykyänsä. Hän jättää tavallisesti luomalleen olennolle vallan toimia tai ei toimia, antaakseen sille mahdollisuuden tehdä hyvin tai pahoin. Silloin hän kieltäytyy käyttämästä oikeutta, mikä hänellä on vaikuttaa siihen ja määrätä sen päätös. Mutta milloin hän tahtoo tietää jotakin, tietää hän sen aina, koska hänen vain tarvitsee tahtoa sen tapahtuvan siten kuin hän sen näkee ja määrätä luotujen olentojen päätös oman tahtonsa mukaiseksi. Näin hän erottaa tapahtuvan asian yksinomaan mahdollisten asiain joukosta, suuntaamalla määräyksillään sielujen tulevat pää-



tökset ja riistämällä niiltä kyvyn toimia tai olla toimimatta, minkä hän oli niille alkuaan antanut.

Jos voidaan käyttää vertausta asiassa, joka on yläpuolella kaikkien vertausten, ei esim. hallitsija tiedä, mitä hänen lähettiläänsä tulee tekemään jossakin kysymyksessä. Jos hän tahtoo sen tietää, tarvitsee hänen vain määrätä tälle, että hänen on meneteltävä sillä ja sillä tavalla, ja hän voi olla varma siitä, että kaikki tapahtuu juuri niin kuin hän on suunnitellut.

Koraani ja juutalaisten kirjat nousevat lakkaamatta vastustamaan ehdottoman ennakoitietämisen oppia. Jumala näyttää niissä yleensä olevan tietämätön sielujen tulevista päätöksistä, ja se tuntuu suorastaan olleen ensimmäinen toisuus, minkä Mooses on opettanut ihmisille.

Jumala panee Aatamin maalliseen paratiisiin sillä ehdolla, ettei hän syö erästä tiettyä hedelmää: järjetön määräys olennon puolelta, joka tuntisi sielujen tulevat päätökset, sillä voisiko sellainen olento asettaa ehtoja armonosoituksilleen teemmättä niitä naurettaviksi? Sehän olisi ollut aivan samaa kuin jos joku ihminen, joka olisi tiennyt Bagdadin valloituksen, olisi sanonut toiselle: »Annan teille tuhannen kultarahaa, ellei Bagdad ole valloitettu.» Eikö hän olisi silloin laskenut varsin huonoa pilaa?

Rakas Rhedi, miksi niin paljon filosofiaa? Jumala on niin korkealla, ettemme me näe edes hänen pilviänsä. Me tunnemme hänet hyvin vain hänen käskyistään. Hän on määrätön, aineeton, rajaton. Muistuttakoon hänen suuruutensa meille meidän pienuuttamme. Alituinen nöyryminen on hänen lakkaamatonta palvomistaan.

Pariisissa, Chahban-kuun viimeisenä päivänä v. 1714.

## 70. kirje.

*Zelis kirjoittaa Usbekille Pariisiin.*

Soliman, jota Sinä rakastat, on aivan epätoivoissaan loukkauksesta, jonka hän on äskettäin saanut kärsiä. Muuan nuori huimapää, nimeltä Suphis, oli jo kolme kuukautta tavoitellut hänen tyttärtään vaimokseen. Hän näytti tyytyväiseltä tämän tyttären ulkomuotoon niiden kuvausten perustuksella, mitä hänelle olivat antaneet naiset, jotka olivat nähneet hänet lapsena. Myötäjaisistäkin oli sovittu, ja kaikki oli käynyt ilman minkäänlaisia loukkauksia. Eilen ensimmäisten juhlamenojen tapahduttua lähti tyttö matkaan ratsain eunukkinsa seuraamana ja tavan mukaan päästä jalkoihin peitetynä. Mutta kun hän oli saapunut aiotun miehensä talon edustalle, suljetutti tämä häneltä portin ja vannoi ettei päästä häntä sisään ennenkuin myötäjaisiä oli korotettu. Sukulaiset kiiruhtivat paikalle kaikilta tahoilta sovittamaan asiaa. Sitkeän vastustuksen jälkeen saivatkin he Solimanin antamaan vävyllään pienen lahjan. Kun sitten kaikki vihkimenot oli suoritettu, vietiin tyttö häävuoteeseen melkeinpä väkivalloin. Mutta hetken kuluttua nousikin tuo huimapää aivan raivoissaan, silpoi hänen kasvonsa useasta kohdasta ja väitti, ettei hän ollutkaan neitsyt, lähettäen hänet sitten takaisin isänsä luo. Ihmistä ei voi enemmän järkyttää solvaus kuin Solimania on järkyttänyt tämä väite. Ja kuitenkin on henkilöitä, jotka vakuuttavat tyttöä viattomaksi. Isät ovat hyvin onnetomia, kun heidän täytyy kestää moisia loukkauksia! Jos minun tyttärtäni kohdeltaisiin sillä tavalla, kuolisin minä luulakseni surusta. Hyvästi.

Fatmen palatsissa, 9 p. ensimmäistä Gemmadi-kuuta v. 1714.

## 71. kirje.

*Usbek kirjoittaa Zeliille.*

Minä surkuttelen Solimania, sitäkin enemmän kun onnettomuus on korjaamaton, koska hänen vävyensä on vain käyttänyt lain suomaa vapautta. Minun mielestäni on se laki varsin kova, kun se näin uhraa kokonaisen perheen kunnian jonkun hullun oikuille. On turhaa sanoakaan, että olisi muka olemassa varmoja merkkejä, joista voi saada totuuden selville. Sehän on vanha erehdys, josta on jo nykyään päästy meidän keskuudessamme. Lääkärimmekin selittävät kumoamattomia todisteita näiden merkkien epäluotettavuudesta. Jopa kristitytkin pitävät niitä kuviteltuina, vaikka heidän pyhät kirjansa puhuvatkin niistä selvästi ja vaikka heidän muinainen lainsäätäjänsä onkin pannut kaikkien neitojen viattomuuden tai tuomion niistä riippuvaksi.

Mielihyvällä kuulen Sinun innokkaasti huolehtivan tyttäresi kasvatuksesta. Suokoon Jumala, että hänen miehensä havaitsee hänet yhtä kauniiksi ja yhtä puhtaaksi kuin Fatima oli, että hänellä on kymmenen eunukkaa vartijoinaan, että hän on sen vaimolan kunnia ja koristus, mihin kohtalo hänet vie, että hänen päänsä päällä on vain kullattuja kattolautoja ja että hän astuu vain hienoimpia mattoja pitkin! Ja toiveiden kukkuraksi nähkööt minun silmäni hänet kaikessa kunniaasaan!

Pariisissa, 5 p. Chalval-kuuta v. 1714.

## 72. kirje.

*Rica kirjoittaa Usbekille \*\*\*:een.*

Äskettäin olin seurassa, missä näin erään hyvin itseensä-tyytyväisen miehen. Neljännestunnissa hän ratkaisi kolme siveysopillista kysymystä, neljä epäselvää historian kohtaa ja viisi fysikaalista tehtävää. En ole ikänäni tavannut niin yleiskykyistä kaikenratkaisijaa. Hänen henkeänsä ei milloinkaan kahlehtinut pieninkään epäily. Jätettiin tieteet syrjään ja puhuttiin päivän uutisista: hän lausui ratkaisevan sanan päivän uutisistakin. Aioin panna hänet pulaan ja sanoin itsekseni: »Minun täytyy tässä turvautua vahvimpaan puoleeni. Minäpä pakenen omaan maahani.» Puhuin hänelle siis Persiasta. Mutta tuskin olin lausunut neljä sanaa, kun hän jo kahdesti osoitti minun osuneen väärään, nojaten herrojen Tavernier'n ja Chardin'in kertomuksiin. »Ah! hyvä Jumala!» puhelin minä itsekseni, »mikä mies tämä onkaan? Hänhän on piankin paremmin selvillä Ispahanin kaduista kuin minä.» Tein viipymättä päätökseni: panin suuni lukkoon, annoin hänen puhua, ja hän lausuileekin yhäti ratkaisevia sanojaan.

Pariisissa, 8 p. Zilkadeh-kuuta v. 1715.

## 73. kirje.

*Rica kirjoittaa \*\*\*:lle.*

Olen kuullut täällä puhuttavan eräänlaisesta tuomioistuimesta, jota nimitetään Ranskan Akatemiaksi. Eipä ole maailmassa toista vähemmän kunnioitettua tuomioistuinta,

sillä sanotaan kansan heti kun se on tehnyt päätöksensä kumoavan nämä päätökset ja pakottavan sen hyväksymään lakeja, joita sen on seurattava.

Joku aika sitten se julkaisi arvovaltansa vakaannuttamiseksi kokoelman tuomioitaan. Tämä niin monen isän lapsi oli jo melkein ikäloppu syntyessään, ja vaikka se olikin laillinen, oli muuan aikaisemmin maailmaan tullut äpäpä ollut vähällä tukahuttaa sen.

Niillä herroilla, jotka sen muodostavat, ei ole muuta tehtävää kuin lakkaamaton lörpötteleminen. Kehunta sijoittautuu kuin itsestään heidän iankaikkiseen loruillemiseensa, ja niin pian kuin heidät on vihitty sen salaisuuksiin, valtaa heidät ylistyspuhekiihko, joka ei luovu heistä enää milloinkaan.

Tällä ruumiilla on neljäkymmentä päätä, joista jokainen on täynnä kuvia, vertauksia ja vastakohtia. Kaikki nämä suut puhuvat melkein yksinomaan huudahdellen, ja sen korvat tahtovat aina kuulla vain poljentoa ja sulosointua. Mitä silmiin tulee, niin niistä ei ole kysymystäkään: se näyttääkin olevan luotu vain puhumaan eikä näkemään. Se ei seiso vakavasti jaloillaan, sillä aika, joka on sen vitsaus, horjuttaa sitä lakkaamatta ja hävittää kaiken, mitä se on tehnyt. Muinoin sanottiin sen käsiä ahneiksi; siitä minä en puhu Sinulle mitään, vaan jätän asian niiden ratkaistavaksi, jotka tuntevat sen paremmin kuin minä.

Moisia kummia, \*\*\*, ei nähdä lainkaan Persiassamme. Meillä ei ole minkäänlaista halua pystyttää tällaisia ihmeellisiä ja outoja laitoksia: me etsimme aina vain luontoa yksinkertaisissa tavoissamme ja teeskentelemättömissä elämänmuodoissamme.

Pariisissa, 27 p. Zilkadeh-kuuta v. 1715.

## 74. kirje.

*Rica kirjoittaa Usbekille \*\*\*:een.*

Muutamia päiviä sitten sanoi eräs tuttavani minulle: »Olen luvannut viedä teidät Pariisiin parhaisiin taloihin. Nyt vien teidät erään ylhäisen herran luo, joka on koko valtakunnan arvokkaimmin esiintyviä miehiä.»

»Mitä sillä tarkoitatte, hyvä herra? Onko hän kohteliaampi, hyvänsävyisempi kuin joku muu?»

»Eipä niinkään», vastasi hän.

»Ahaa, minä ymmärrän: hän antaa joka hetki kaikkien, jotka joutuvat hänen lähelleen, tuntea hänen oman ylemmytensä. Jos niin on laita, en huoli sinne tullakaan. Minä alistan jo ennakolta tuomioon ja annan hänen häiritsemättä nauttia ylemmydestään.»

Piti kuitenkin lähteä mukaan, ja minä näin kuin näinkin ylpeän pikku miehen, joka pisti nuuskaa nenäänsä niin mahdavamasti, joka toimitti niistämisensä niin säälimättömästi, joka sylki niin huolettomasti, joka hyväili koiriaan niin syvästi ihmisiä loukkaavalla tavalla, etten kyllikseni osannut häntä ihmetellä. »Ah! hyvä Jumala!» puhelin minä itsekseni, »jos minä Persian hovissa ollessani esiinnyin näin, esiinnyin perinpohjaisena hölmönä!» Olisipa meidän, Usbek, pitänyt olla jo aika ilkeitä luonteeltamme voidaksemme lingota satoja pieniä loukkauksia ihmisille, jotka tulivat joka päivä luoksemme osoittamaan meille hyväntahtoisuuttaan. He tiesivät meidän olevan heidän yläpuolellaan. Elleivät he taas olisi sitä tienneet, olisivat meidän hyvät työmme opettaneet sen heille

joka päivä. Kun ei meidän tarvinnut tehdä mitään saadaksemme osaksemme muiden kunnioituksen, teimme kaikkien ollaksemme rakastettavia. Me seurustelimme halvimpienkin ihmisten kanssa: mahtavuuden ja komeuden keskellä, jotka tekevät aina sydämen kovaksi, he pitivät meitä hienotunteisina. He näkivät vain sydämemme yläpuolellaan. Me taas alennuimme heidän tarpeittensa tasalle. Mutta kun oli kohotettava ruhtinaan majesteettia julkisissa juhlamenoissa, kun oli muukalaisissa herätettävä kunnioitusta kansakuntaa kohtaan, kun vihdoin oli vaarallisissa tiloissa innostettava sotilaita, nousimme sata kertaa korkeammalle kuin olimme laskeutuneet. Me palautimme ylpeyden kasvoillemme, ja meidän sanottiin joskus esiintyneen hyvinkin arvokkaasti.

Pariisissa, 10 p. Saphar-kuuta v. 1715.

### 75. kirje.

#### *Usbek kirjoittaa Rhedille Venetsiaan.*

Minun täytyy tunnustaa Sinulle, etten ole kristityissä huomannut sitä elävää uskonnollista vakaumusta, joka on yleinen musulmaaniensa keskuudessa. Heissä on varsin pitkä matka tunnustuksesta uskoon, uskosta vakaumukseen, vakaumuksesta tekoon. Uskonto ei ole niin paljon pyhityksen esine kuin kaikille kuuluva kiistan esine. Hovikot, miekan miehet, jopa naisetkin ryhtyvät vastustamaan hengenmiehiä ja vaativat näitä todistamaan heille sellaista, mitä he ovat päättäneet olla uskomatta. Tämä ei johdu siitä, että he olisivat päättäneet olla uskomatta järkeensä nojaten ja että he olisi-

vat ottaneet vaivakseen tutkia sen uskonnon totuutta tai vääryyttä, minkä he hylkäävät: he ovat kapinoitsijoita, jotka ovat tunteneet ikeen niskassaan ja pudistaneet sen pois ennenkuin olivat saaneet edes selville, mikä ies se oikeastaan oli. Niinpä he eivät olekaan sen lujempia uskomattomuudessaan kuin uskossaankaan: he elävät ikäänkuin vuoroveden vallassa, joka viskelee heitä lakkaamatta yhdestä toiseen. Muuan heistä sanoi minulle kerran: »Minä uskon sielun kuoleamattomuuteen aikakausittain. Mielipiteeni riippuvat ehdottomasti ruumiini tilasta. Aina sen mukaan, onko minulla enemmän vai vähemmän elonhenkiä, sulattaako vatsani hyvin vai huonosti, onko ilma, jota hengitän, keveätä vai raskasta, onko liha, jota syön, laihaa vai vahvaa, olen minä spinozalainen, sociolainen, katolilainen, epäuskoinen tai uskovainen. Kun lääkäri on vuoteeni ääressä, olen suuresti rippi-isäni mieleen. Minä osaan kyllä estää uskontoa tuottamasta itseleni vaivaa silloin kun jaksan hyvin, mutta minä sallin sen lohduttaa itseäni silloin kun olen sairas. Kun minulla ei ole enää mitään toivottavaa tässä maailmassa, tarjoutuu uskonto käytettäväksi ja voittaa minut lupauksillaan. Niinpä minä tahdonkin kernaasti heittäytyä sen syliin ja kuolla jälleen toivon puoleen kääntyneenä.»

Jo kauan sitten vapauttivat kristityt ruhtinaat valtakuntiansa kaikki orjat, koska, sanoivat he, kristinusko pitää kaikkia ihmisiä tasa-arvoisina.

Totta onkin, että tämä uskonnollinen teko oli heille varsin hyödyllinen: siten he masensivat ylimyksiä, joiden valasta he päästivät alhaisen kansan. Sittemmin he ovat tehneet valloituksia maissa, missä he ovat havainneet orjien pitämi-



sen edulliseksi. Niinpä he ovatkin sallineet niiden ostamisen ja myymisen, unohtaen kokonaan sen uskonnollisen periaatteen, joka heitä oli aikaisemmin hyvin syvästi liikuttanut. Mitä on tästä sanottava? Totuutta tänään, valhetta huomenna. Miksi me emme menettele kristittyjen tavoin? Me olemme varsin yksinkertaisia kieltäytyessämme perustamasta siirtokuntia ja tekemästä helppoja valloituksia suotuisissa ilmanaloissa vain siitä syystä, ettei vesi ole kyllin puhdasta voidaksemme peseytyä pyhän Koraanin määräysten mukaisesti!

Minä kiitän Jumalaa, kaikkivaltiasta, joka on lähettänyt meille suuren profeettansa Alin, siitä, että minä tunnustan uskontoa, joka saa ihmisen pitämään sitä kaikkia maallisia etuja korkeampana ja joka on puhdas kuin taivas, mistä se on kotoisin.

Pariisissa, 13 p. Saphar-kuuta v. 1715.

## 76. kirje.

*Usbek kirjoittaa ystävälleen Ibbenille Smyrnaan.*

Lait ovat hirvittävän ankaria Euroopassa niille, jotka surmaavat itsensä. Heidät tapetaan niin sanoakseni toisen keran. Heidä raahataan häpeällisesti pitkin katuja, heidät julistetaan kunniaattomiksi ja heidän omaisuutensa takavarioidaan.

Minusta nähden, Ibben, ovat nämä lait hyvin kohtuuttomia. Jos minua painaa tuska, kurjuus, halveksunta, miksi tahdotaan estää minua lopettamasta vaivojani ja miksi tahdo-

taan minulta julmasti riistää apukeino, joka minulle on tarjona?

Miksi tahdotaan pakottaa minua työskentelemään yhteiskunnan hyväksi, jonka jäsenyydestä minä suostun luopumaan, ja pitämään vastoin tahtoani sopimus, jonka tekemiseen minä en ole ottanut osaa? Yhteiskunta on perustettu keskinäiselle edulle, mutta jos se käy minulle rasittavaksi, niin kuka estää minua siitä kieltäytymästä? Elämä on annettu minulle lahjaksi: minä voinen siis palauttaa sen silloin kun se ei ole enää lahja, sillä kun syy lakkaa, täytyy seurauksenkin lakata.

Voiko ruhtinas vaatia minua olemaan hänen alamaisensa silloin kun minä en lainkaan käytä alamaisuudesta johtuvia etuja? Voivatko kansalaistoverini pyytää niin kohtuutonta jakoa, jossa on kysymys heidän hyödystään ja minun epätoivostani? Voiko Jumala vastoin kaikkien hyväntekijäin tapaa tuomita minut ottamaan vastaan armonosoituksia, jotka ovat minulle rasitukseksi?

Minä olen velvollinen noudattamaan lakeja niin kauan kuin elän lakien alaisena. Mutta kun en enää elä niiden alaisena, voivatko ne sitoa minua silloinkin?

Mutta, sanottaneen, tähän särette Kaitselmuksen säättämän järjestyksen. Jumala on liittänyt ruumiiseenne sielun, ja te erotatte sen siitä: te vastustatte siis hänen tarkoitustensa ja olette hänelle tottelematon.

Mitä sillä tarkoitetaan? Särkisinkö minä Kaitselmuksen säättämän järjestyksen sillä, että muutan aineen muodostelmia ja teen nelikulmaiseksi pallon, jonka liikkeen ensimmäiset lait, s. o. luomisen ja säilymisen lait, olivat tehneet

pyöreäksi? Epäilemättä en. Minä vain käytän oikeutta, joka on minulle annettu, ja siinä merkityksessä voin häiritä aivan mieleni mukaan koko luontoa kenenkään voimatta sanoa minun vastustavan Kaitselmusta.

Onko maailman kaikkeudessa oleva vähemmän järjestystä ja suunnitelmaa sitten kun minun sieluni on eronnut ruumiista? Luuletteko tämän uuden yhdistelmän olevan vähemmän täydellisen ja vähemmän yleisistä laeista riippuvaisen ja luuletteko maailman siinä mitään menettäneen ja Jumalan töiden olevan vähemmän suuria tai oikeammin sanoen vähemmän rajattomia?

Luuletteko minun ruumiini, sitten kun siitä on tullut tähkä, mato, ruohontupsu, muuttuneen vähemmän arvokkaaksi luonnon tuotteeksi ja sieluni, sitten kun se on vapautunut kaikesta, mitä siinä oli maallista, käyneen vähemmän jaloksi?

Kaikkien näiden ajatusten lähteenä, rakas Ibben, on yksinomaan meidän ylpeytemme. Me emme oivalla ensinkään pienuuttamme, vaan tahdomme siitä huolimatta merkitä jotakin maailmankaikkeudessa, esiintyä siinä ja pyrkiä siinä muka tärkeäksi olioksi. Me kuvittelemme, että niin täydellisen olennon kuin meidän tuhoamisemme vahingoittaisi koko luontoa, emmekä jaksakaan käsittää, että yksi ihminen, enemmän tai vähemmän maailmassa — mitä minä sanon? kaikki ihmiset yleensä, sata miljoonaa sellaista maapalloa kuin meidän ovat vain kuin pienen pieni, painoton hiukkanen Jumalan edessä, joka huomaa sen vain tietämisen äärettömyyden takia.

Pariisissa, 15 p. Saphar-kuuta v. 1715.

## 77. kirje.

*Ibben kirjoittaa Usbekille Pariisiin.*

Rakas Usbek! Minusta näyttävät onnettomuudet olevan oikealle muhamettilaiselle vähemmän rangaistuksia kuin uhkauksia. Ne päivät ovat erittäin kallisarvoisia, jolloin meidän on sovitettava rikkomuksemme. Mutta menestyksen aikoja olisi lyhennettävä. Kärsimättömyytemmehän vain osoittaa, että me tahtoisimme olla onnellisia välittämättä hänestä, joka antaa autuuden, koska hän on itse autuus.

Jos olentomme on yhdistetty kahdesta osasta ja jos tämän yhteyden välttämätön säilyttäminen osoittaa suurempaa alistumista Luojan käskyihin, on siitä voitu tehdä uskonnollinen laki. Jos taas tämä välttämätön yhteyden säilyttäminen on parempana takeena ihmisten teoista, on siitä voitu tehdä maallinen laki.

Smyrnassa, Saphar-kuun viimeisenä päivänä v. 1715.

## 78. kirje.

*Rica kirjoittaa Usbekille \*\*\*:een.*

Lähetän Sinulle jäljennöksen kirjeestä, jonka muuan Espanjassa oleskeleva ranskalainen on kirjoittanut tänne. Luullakseni tututut siihen varsin mielelläsi.

»Minä olen jo kuusi kuukautta kuljeskellut Espanjassa ja Portugalissa ja elänyt kansojen keskuudessa, jotka halveksivat kaikkia muita, mutta suovat yksinomaan ranskalaisille sen kunnian, että vihaavat heitä.

»Vakava arvokkuus on näiden molempien kansakuntien huomattavin luonteenpiirre. Se ilmenee varsinkin kahdessa asiassa: silmälaseissa ja viiksissä.

»Silmälasit osoittavat päivän selvästi, että niiden kantaja on niin täydellisesti tieteisiin perehtynyt ja niin syvällisiin opintoihin hautautunut mies, että hänen näkönsä on siitä heikontunut. Ja jokaista nenää, jota ne koristavat tai painavat, voidaan eittämättä pitää oppineen miehen nenänä.

»Mitä viiksiin tulee, ovat ne kunnianarvoisia itsessään, riippumatta niiden muusta merkityksestä ja tähdellisyydestä. Kuitenkin voidaan niistä usein saada suurta hyötyä ruhtinaan palvelukseksi ja kansan kunniaksi, niinkuin selvästi osoitti muuan kuuluisa portugalilainen kenraali Intiassa, sillä kun hän kerran oli rahan puutteessa, leikkasi hän toisen viiksensä ja lähetti pyytämään Goan asukkaita kaksikymmentätuhatta pistolea sitä panttia vastaan: hänelle lainattiin rahat viipymättä, ja myöhemmin hän lunasti viiksensä kunnialla.

»On helppo ymmärtää, että tämäntapaiset vakavat ja hitaan tyyntä kansat saattavat olla turhamaisen ylpeitä. Sitäpä he ovatkin. Tavallisesti he perustavat tämän ylpeytensä kahteen varsin huomattavaan seikkaan. Ne, jotka asuvat Espanjan ja Portugalin mantereella, tuntevat sydämensä erinomaisesti paisuvan, kun he muistavat olevansa n.s. vanhoja kristittyjä, s.o. kun he ovat varmoja siitä, etteivät polveudu niistä ihmisistä, jotka inkvisitio on vasta viime vuosisatoina pakottanut omaksumaan kristinuskon. Länsi-Intiassa asuvat saavat mielensä yhtä hyväksi ajatellessaan sitä suurenmoista ansiotaan, että he ovat, niinkuin he sanovat, valkoihaisia ihmisiä. Eipä ole Suurherran vaimolassa milloinkaan ollut

kauneudestaan niin ylpeää sulttaanitarta kuin on raihnaisinkin ja inhoittavin lurjus hipiänsä olivinvihreästä valkeudesta, kun hän istuu jossakin meksikolaisessa kaupungissa ovensa kynnyksellä, käsivarret ristissä. Niin merkillinen mies, niin täydellinen olento ei tekisi työtä kaikista maailman aarteistakaan eikä suostuisi milloinkaan jonkun kehnon, koneenomaisen ammatin harjoittamisella häpäisemään nahkansa kunniaa ja arvoa.

»Sillä tulee tietää, että kun jollakin miehellä on Espanjassa erinäisiä ansioita, niinkuin esim. silloin kun hän voi liittää eteviin ominaisuuksiin, joista juuri puhuin, sen että hän omistaa suuren miekan tai että hän on oppinut isältään taidon raapia epäsointuisia säveleitä huonosti viritetystä kitarasta, ei hän tee enää työtä: hänen kunniansa riippuu hänen jäsentensä levosta. Ken istuu paikallaan kymmenen tuntia päivässä, saa täsmälleen puolet enemmän arvonantoa kuin toinen, joka istuu vain viisi, koska nyt kerran aateluus ansaitaan tuoleilla.

»Mutta vaikka nämä voittamattomat työn viholliset komeilevatkin filosofisella tyyneydellään, ei tämä tyyneys kuitenkaan asu heidän sydämessään, sillä he ovat aina rakastuneita. He ovat maailman ensimmäisiä miehiä kuolemaan lemmentekijästä rakastettujensa ikkunan alla, eikä ainoakaan espanjalainen, jolla ei ole nuhaa, saata käydä naissankarista.

»He ovat ensi sijassa uskovaisia ja toisessa sijassa mustasukkaisia. He varoivat visusti jättämästä vaimojansa iskujen puhkoman sotilaan tai raihnaisen virkamiehen yrityksille alttiiksi, mutta he antavat heille kyllä samaan huoneeseen seuraksi tulisen munkinkokelaan, joka luo silmänsä alas, tai tarkan fransiskaanelven, joka luo ne ylös,

»He tuntevat paremmin kuin kukaan muu naisten heikot puolet. He eivät sallikaan kenenkään nähdä heidän kanta-päättänsä eikä yllättää heitä varpaankärjistä; he tietävät varsin hyvin, että mielikuvitus jatkaa matkaansa ja ettei mikään pidätä sitä tiellä: se saapuu kuin saapuukin päämääräänsä, mihin on joskus saatu ennakoita tieto sen tulosta.

»Yleensä sanotaan lemmetuskien olevan julmia. Espanjalaisille miehille ne ovat vielä julmempia kuin muille. Naiset parantavat heidät kärsimyksistään, mutta he vain muuttavat miesten kärsimysten laatua, ja useinkin jää näille pitkäallinen ja ikävä muisto jostakin sammuneesta intohimosta.

»He noudattavat pieniä kohteliaisuussääntöjä, jotka Ranskassa tuntuisivat aivan sopimattomilta. Niinpä ei kapteeni milloinkaan piekse sotilastaan pyytämättä tältä lupaa, eikä inkvisitio koskaan poltata juutalaista anomatta tältä anteeksi.

»Espanjalaiset, joita ei polteta, näyttävät olevan niin kiintyneitä inkvisitioon, että he varmaankin suuttuisivat, jos se heiltä riistettäisiin. Minä vain toivoisin perustettavaksi toisen samantapaisen tuomioistuimen, ei suinkaan kerettiläisiä vastaan yleensä, vaan harhaoppien päämiehiä vastaan, jotka väittävät pienillä munkkimaisilla tempuilla olevan saman tehon kuin seitsemällä sakramentilla, jotka palvovat kaikkea, mitä kunnioittavat, ja jotka ovat niin uskovaisia, että he ovat tuskin kristityitä.

»Voitte ehkä tavata henkevyyttä ja tervettä järkeä espanjalaisessa itsessään, mutta älkää etsikö sitä heidän kirjoistaan. Katselkaapa vain jotakin heidän kirjastoaan, missä on romaa-

nit yhdellä ja skolastikot toisella puolella, ja te sanotte epäilemättä, että sen järjestelyn on suorittanut ja sen sisällyksen kerännyt joku ihmisjärjen salainen vihollinen.

»Ainoa heidän kirjansa, joka on tosiaankin hyvä, on se, joka on osoittanut kaikkien muiden naurettavuuden.

»He ovat tehneet suunnattomia löytöjä Uudessa Maailmassa, mutta he eivät tunne omaa mannertansa: heidän virtojensa varsilla on satamia, joita ei vielä ole keksitty, ja heidän vuorillaan asuu kansoja, joista he eivät tiedä mitään.

»He sanovat auringon nousevan ja laskevan heidän valtakunnassaan. Mutta sanottava on myöskin, että se kiertomatkallaan näkee vain hävitettyjä peltoja ja autioita tienoita.»

Näkisinpä varsin mielelläni, Usbek, kirjeen, jonka joku Ranskassa matkusteleva espanjalainen olisi lähettänyt Madridiin: luullakseni kostaisi hän kyllä kansansa puolesta. Mikä laaja ala hitaan levolliselle ja ajattelevalle miehelle! Kuvittelen hänen aloittavan Pariisin kuvauksen näin:

»Täällä on erikoinen talo, jossa säilytetään hulluja. Ensi hetkessä luulisi sitä kaupungin suurimmaksi. Erehdys: parannuskeino on mitätön taudin levenemiseen katsoen. Epäilemättä sulkevat ranskalaiset, jotka ovat huonossa huudossa naapuriensa keskuudessa, muutamia hulluja erikoiseen taloon, saadakseen ihmiset uskomaan, että ne, jotka ovat sen ulkopuolella, eivät muka ole päästään vialla.»

Jätän espanjalaiseni tähän. Hyvästi, rakas Usbek.

Pariisissa, 17 p. Saphar-kuuta v. 1715.



## 79. kirje.

*Usbek kirjoittaa Rhedille Venetsiaan.*

Useimmat lainsäätäjät ovat olleet vähälahjaisia miehiä, jotka sattuma on nostanut muiden etunenään ja jotka ovat melkein yksinomaan noudattaneet vain ennakkoluulojaan ja mielihaaveitaan.

Heiltä näyttää jääneen oivaltamatta heidän tehtävänsä suuruus ja arvo: he ovat vain ikäänkuin huvikseen sepitelleet lapsellisia lakijärjestelmiä, joissa he ovat kyllä mukautuneet pienten henkien pyyteisiin, mutta herättäneet tervejärkisissä ihmisissä epäluottamusta.

He ovat vajonneet hyödyttömiin pikku seikkoihin. He ovat eksyneet erikoistapauksiin, mikä kaikki osoittaa ahdasta henkeä, joka ymmärtää asiat vain osittain eikä kykene yhdistämään mitään kokonaisnäkemykseen.

Muutammat ovat teeskennellen käyttäneet yleisestä kielestä eroavaa sanantapaa: järjetön teko lainsäätäjän tekemäksi, sillä kuinka voidaan lakeja noudattaa, ellei niistä edes saada selkoa?

Usein he ovat myös tarpeettomasti kumonnet lakeja, jotka olivat aikaisemmin voimassa, s.o. he ovat syösseet kansat kaikkinaisista muutoksista eroittamattomiin epäjärjestyksiin.

On kyllä totta, että paremmin ihmisten luonnosta kuin hengestä johtuvan kummallisuuden takia on joskus välttämätöntä muuttaa erinäisiä lakeja. Mutta sellainen tapaus on harvinainen, ja milloin se esiintyy, pitää siihen koskea vain vapisevin käsin ja liittää siihen toimitukseen niin paljon juh-

lallisuutta ja noudattaa niin suurta varovaisuutta, että kansa joutuu siitä aivan itsestään päättelemään lakien olevan erinomaisten pyhiä, koska tarvitaan niin monia muodollisuuksia niiden peruuttamiseen.

Usein ovat he myös tehneet niistä liian rikkiviisaita ja seuranneet enemmän ajatuspäätelmiä kuin luonnollista tasa-puolisuutta. Myöhemmin onkin sitten havaittu ne liian ankariksi ja tasapuolisuuden nimessä on luultu pitävän niistä poiketa. Mutta tämä apukeino lisäsi vain pahaa. Millaisia lait lienevätkin, niitä täytyy aina noudattaa ja pitää julkisena omanatuntona, jota yksityisten omantunnon tulee aina seurata.

Täytyy kuitenkin myöntää, että muutamat heistä ovat älynneet menetellä erinomaista viisautta todistavalla tavalla silloin kun ovat antaneet isille suuren vallan lapsiin nähden: mikään ei niin helpota hallitusmiesten työtä, mikään ei niin tyhjennä kärjäsaleja, mikään ei vihdoin niin levitä rauhallisuutta valtioon, missä tavat kasvattavat aina parempia kansalaisia kuin lait.

Kaikista valloista käytetään sitä vähemmän väärin, se on pyhin kaikista hallitusmuodoista, se yksin on riippumaton sopimuksista, joita aikaisemmin se on jo ollutkin olemassa.

On huomattu, että niissä maissa, missä isän käsiin uskotaan suurin palkitsemisen ja rankaisemisen oikeus, perheissä vallitsee paras järjestys: isät ovat ikäänkuin maailman luojaan vertauskuvia, hänen, joka, vaikka hän voisikin ohjata ihmisiä rakkautellaan, kiinnittää heitä itseensä myös toivon ja pelon vaikuttimilla.

En voi päättää tätä kirjettäni huomauttamatta Sinulle

eräästä ranskalaisen hengen kummallisuudesta. Ranskalaisten sanotaan näet säilyttäneen roomalaisista laeista suunnattoman joukon hyödyttömiä kohtia, jopa pahempiakin, mutta he eivät ole ottaneet niistä isän valtaa, minkä ne ovat säätäneet ensimmäiseksi lailliseksi vallaksi.

Pariisissa, 18 p. Saphar-kuuta v. 1715.

### 80. kirje.

#### *Suureunukki kirjoittaa Usbekille Pariisiin.*

Eilen toivat armenialaiset vaimolaan nuoren šerkessorjattaren, jonka he halusivat myydä. Vein hänet salaisiin huoneistoihin, riisuin hänet ja tarkastelin häntä tuomarin silmin. Mitä enemmän häntä tarkastelin, sitä enemmän löysin hänessä suloja. Neitseellinen kainous näytti tahtovan peittää ne katseiltani. Huomasin kyllä, kuinka vaikeata hänen oli totella: hän punastelihe havaitessaan olevansa alastomana, jopa minunkin edessäni, minun, joka kainoutta pelästyttävistä intohimoista vapautuneena en välitä vähääkään tämän sukupuolen vallasta ja joka häveliäisyyden palvelijana vapaimmissakin teoissa luon vain siveitä katseita ja saatan herättää vain viattomia tunteita.

Havaittuani hänet Sinun arvoiseksi loin silmäni alas, heitin hänen hartioilleen helakanpunaisen viitan, panin hänen sormeensa kultasormuksen, heittäydyin hänen jalkoihinsa ja palvoin häntä Sinun sydämesi kuningattarena. Sitten maksoin armeenialaisille ja kätkin hänet kaikkien katseilta. Onnellinen Usbek! Sinulla on nyt hallussasi enemmän kauneutta

kuin on kaikissa Itämaiden palatseissa. Mikä ilo Sinulle, kun palatessasi tapaavat kaiken, mitä Persiassa on ihastuttavinta ja kun näet vaimolassasi sulojen syntyvän uudelleen sitä mukaa kuin aika ja omistus pyrkivät niitä hävittämään!

Fatmen palatsissa, 1 p. ensimmäistä Rebiab-kuuta v. 1715.

### 81. kirje.

#### *Usbek kirjoittaa Rhedille Venetsiaan.*

Euroopassa ollessani, rakas Rhedi, olen nähnyt monenlaisia hallituksia. Täällä eivät ole asiat niinkuin Aasiassa, missä valtiotaidon säännöt ovat kaikkialla samat.

Olen usein itsekseni ajatellut, millainen hallitus olisi parhaiten järjen mukainen. Minusta se hallitus on näyttänyt täydellisemmältä, joka pääsee päämääräänsä vähimmin kustannuksin, niin että hallitus, joka ohjaa ihmisiä heidän taipumuksiensa ja luonnonlahjojansa parhaiten vastaavalla tavalla, on täydellisin.

Jos lempeän hallituksen aikana kansa on yhtä kuuliaista kuin ankaran hallituksen aikana, on edellistä pidettävä parempana, koska se on järjen mukaisempi ja koska ankaruus on hylättävä vaikutin.

Olen varma siitä, rakas Rhedi, etteivät julmemmat lait tai lievemmat rangaistukset saa valtion kansalaisia tottelemaan lakeja. Maissa, missä rangaistukset ovat kohtuullisia, pelätään niitä yhtä paljon kuin niissäkin maissa, missä ne ovat hirmuvaltaita ja inhoittavia,

Olipa sitten hallitus lempeä tai olipa se julma, niin toimitetaan rankaiseminen aina asteittain: suurempi tai pienempi kuritus määrätään suuremman tai pienemmän rikoksen mukaan. Mielikuvitus sovittautuu itsestään sen maan tapoihin ja katsantokantoihin, missä eletään: viikon vankeus tai lievä sakko vaikuttavat yhtä paljon lempeässä maassa asuvan eurooppalaisen mieleen kuin käsivarren menettäminen säikähdyttää aasialaista. He liittävät tietyn määrän pelkoa tiettyyn rangaistuksen määrään ja kukin toimittaa sen omalla tavallaan: häpeän epätoivo masentaa jo ranskalaisen, joka on tuomittu johonkin sellaiseen rangaistukseen, ettei moinen häiritisi edes neljännestunnin aikaa turkkilaisen unta.

Muutoin en huomaa järjestystä, oikeutta ja tasapuolisuutta noudatettavan paremmin Turkissa, Persiassa, Mogulin valtakunnassa kuin Hollannin ja Venetsian tasavalloissa tai edes Englannissa. Minä en luule siellä tehtävän vähemmän rikoksia ja ihmisten enemmän säikähtävän rangaistusten suuruutta ja siis myös tottelevan paremmin lakeja.

Päinvastoin huomaan minä näissä samoissa valtioissa erään vääryyden ja sorron lähteen.

Minä uskon ruhtinaankin, joka on itse laki, hallitsevan siellä vähemmällä vallalla kuin muualla.

Minä huomaan, että ratkaisevina hetkinä sattuu aina meiteleitä, joita ei kukaan hallitse, ja kun kerran väkivaltaista mahtia aletaan halveksia, ei ole enää kellään kylliksi mahtia sen palauttamiseksi entiselleen.

Minä ymmärrän edelleen juuri tuon epätoivoisen tietoisuuden, ettei rangaistuksesta päästä, lujittavan epäjärjestystä ja levittävän sitä yhä laajemmalle.

Lisäksi ei näissä valtioissa minun nähdäkseni synny pieniä levottomuuksia eikä niissä ole milloinkaan pitkältä nuri-nasta kapinaan.

Myöskään ei niissä suinkaan tarvitse suurten syiden valmistaa suuria tapahtumia. Päinvastoin syyttää pieninkin sattuma suuren vallankumouksen, niin että sitä aavistavat useinkin yhtä vähän ne, jotka siinä ovat osallisina, kuin nekin, jotka siitä kärsivät.

Silloin kun turkkilaisten keisari Osman syöstiin valtaistuimelta, ei ainoakaan niistä, jotka tämän väkivaltaisen teon tekivät, ajatellut sitä tehdä. He vai nöyrästi pyysivät oikeutta, koska heillä oli yhtä ja toista valitettavaa. Muuan ääni, josta ei ole milloinkaan saatu selkoa, kohosi sattumalta joukosta. Mustafan nimi mainittiin ja yht'äkkiä tuli Mustafasta keisari.

Pariisissa, 2 p. ensimmäistä Rebiab-kuuta v. 1715.

## 82. kirje.

*Nargum, Persian moskovalainen lähettiläs, kirjoittaa Usbekille Pariisiin.*

Kaikkien maailman kansojen joukossa, rakas Usbek, ei ole ainoatakaan, joka maineessa ja valloitusten suuruudessa olisi voittanut tataarien kansan. Tämä kansa on todellinen maailman valtiias. Kaikki muut näyttävät vain olevan luotuja sitä palvelemaan: se on samalla sekä valtakuntien perustaja että niiden hävittäjä. Kaikkina aikoina se on antanut maapal-

lollamme näyttöitä voimastaan ja kaikkina kausina se on ollut kansakuntien vitsauksena.

Tataarit ovat kaksi kertaa valloittaneet Kiinan ja pitävät sitä vieläkin käskyvaltansa alaisena.

He vallitsevat niitä avaroita maita, jotka muodostavat Mogulin valtakunnan.

Persian herroina he ovat istuneet Kyyroksen ja Gustaspesin valtaistuimella. He ovat masentaneet Moskovan. Turkilaisten nimellä ovat he tehneet suunnattomia valloituksia Euroopassa, Aasiassa ja Afrikassa ja heillä on vieläkin alueita kaikissa näissä kolmessa maanosassa.

Ja puhuaksemme kaukaisemmista ajoista ovat heistä läheneet melkein kaikki ne kansat, jotka ovat heittäneet kumoon Rooman valtakunnan.

Mitä ovat Aleksanterin valloitukset Tschingis-kaanin valloituksiin verrattuina?

Tältä voitolliselta kansakunnalta on puuttunut vain historioitsijoita, jotka olisivat ylistäneet sen ihmeellisten töiden muistoa.

Kuinka paljon kuolemattomia tekoja onkaan hautautunut unhoon! Kuinka paljon onkaan heidän perustamiaan valtakuntia, joiden alkuperästä meillä ei ole mitään tietoa! Kun tämä sotaisa kansakunta ajatteli yksinomaan hetkellistä mainettansa, kun se oli voitostaan varma kaikkina aikoina, ei se huolinut lainkaan vetää tulevaisuudessa huomiota puoleensa muinaisten valloitusten muistolla.

Moskovassa, 4 p. ensimmäistä Rebiab-kuuta v. 1715.

## 83. kirje.

*Rica kirjoittaa Ibbenille Smyrnaan.*

Vaikka ranskalaiset puhuvatkin paljon, on heidän joukossaan kuitenkin jonkunlaisia vaiteliaita derviissejä, joita nimetään kartusiaaneiksi. Heidän sanotaan leikkaavan kielensä luostariin mennessään. Ja hyvin toivottavaa olisi, että kaikki muutkin derviisit heittäisivät luotansa kaiken, minkä heidän ammattinsa tekee heille tarpeettomaksi.

Vaiteliaista ihmisistä puheen ollen johtuu mieleeni toisia, paljon kummallisempia, joilla on muuan varsin merkillinen kyky: he osaavat puhua sanomatta mitään ja he pitävät viireillä keskustelua kahden tunnin ajan ilman että on mahdollista saada heistä selkoa, jäljitellä heitä tai muistaa ainoatakaan sanaa siitä, mitä he ovat löpötelleet.

Tämänlaisia miehiä jumaloivat naiset. Mutta he eivät kuitenkaan jumaloi näitä niin paljon kuin toisia, jotka ovat luonnolta saaneet rakastettavan kyvyn hymyllä sopivaan aikaan, nimittäin joka hetki, ja jotka levittävät ilomielisen hyväksynnän sulon kaikkeen, mitä naiset sanovat.

Mutta verrattoman älykkäitä ovat he silloin kun he osavat nähdä hienoutta kaikessa ja löytää tuhansia pieniä nerokkaita piirteitä kaikkein arkipäiväisimmistäkin asioista.

Tunnenpa vielä toisia, jotka ovat ilmeiseksi edukseen tuoneet keskusteluihin elottomia esineitä ja panneet puhumaan kirjaillun nuttunsa, vaalean irtotukkansa, nuuskarasiansa, keppinsä ja hansikkaansa. Samoin on otollista alkaa jo kadulta saakka ja vetää huomiota puoleensa vaunujen räminällä ja ovea ankarasti kolistelevalla vasaralla: tämä alkusana valmis-



taa puheen jatkoa, ja kun johdanto on kaunis, tekee se siedettäväksi kaikki ne typeryydet, jotka seuraavat sitten, mutta jotka onneksi saapuvat liian myöhään.

Vakuutan Sinulle, että nämä pienet kyvyt, joista ei meillä välitetä vähääkään, tekevät mainioita palveluksia niille, jotka onnekseen ovat ne saaneet, ja että terveellä järjellä varustettu ihminen ei hevin loista tämänlaisten miesten kesken.

Pariisissa, 6 p. toista Rebiab-kuuta v. 1715.

#### 84. kirje.

##### *Usbek kirjoittaa Rhedille Venetsiaan.*

Jos on olemassa Jumala, rakas Rhedi, täytyy hänen välttämättä olla oikeamielinen, sillä ellei hän sitä olisi, olisi hän pahin ja epätäydellisin kaikista olennoista.

Oikeus on tosioloinen kahden asian välinen sopusointuisuusuhde, ja on tämä suhde aina sama, mikä olento sitä tarkasteleekin, olkoonpa Jumala, olkoonpa enkeli ja olkoonpa vihdoin ihminen.

On kyllä totta, etteivät ihmiset aina näe näitä suhteita. Useinkin, vaikka he ne näkevätkin, poikkeavat he niistä, ja aina näkevät he parhaiten oman etunsa. Oikeus korottaa äänensä, mutta sen on vaikea saada sitä kuuluville intohimojen hälinässä.

Ihmiset saattavat tehdä vääryyttä, koska heidän on edullista tehdä niin ja koska he mieluummin tyydyttävät itseänsä kuin muita. He toimivat aina ottamalla huomioon itsensä:

ei kukaan ole paha ilman aihetta. Täytyy olla jokin syy, joka saa teon syntymään, ja tämä syy on aina etusyy.

Mutta nythän ei ole mahdollista, että Jumala tekisi milloinkaan mitään väärää. Jos otaksutaan hänen näkevän oikeuden, täytyy hänen välttämättä sitä seurata. Sillä kun hän ei tarvitse mitään ja kun hän riittää itselleen, olisi hän ilkein kaikista olennoista, koska hän olisi ilkeä ilman etusyytä.

Ellei Jumalaa olisikaan olemassa, pitäisi meidän siis rakastaa aina oikeutta, s.o. pyrkiä ja ponnistella olemaan sen olennon kaltaisia, josta meillä on niin kaunis käsitys ja joka, jos hän olisi olemassa, olisi välttämättä oikeamielinen. Vaikka me näin olisimmekin vapaita uskonnon ikeestä, ei meidän pitäisi olla vapaita tasapuolisuuden ikeestä.

Nämä seikat, Rhedi, ovat saaneet minut ajattelemaan, että oikeus on ikuinen ja kokonaan riippumaton inhimillisistä sopimuksista. Ja jos se niistä riippuisi, olisi se hirvittävä totuus, joka ihmisten täytyisi salata itseltään.

Meidän ympärillämme on aina ihmisiä, jotka ovat meitä vahvempia: he voivat vahingoittaa meitä tuhansin eri tavoin ja kolmeneljäsosaksi voivat he tehdä sen rangaistuksetta. Kuinka rauhoittavaa onkaan meille tieto, että kaikkien näiden ihmisten sydämessä on sisäinen perusvoima, joka taistelee puolestamme ja suojelee meitä heidän hyökkäyksiltään!

Muutoin täytyisi meidän elää alituisen pelon vallassa. Me kulkisimme ihmisten ohi kuin jalopeurain, emmekä me olisi hetkeäkään varmoja hengestämme, omaisuudestamme emmekä onnestamme.

Kaikki nämä ajatukset pakottavat minut kiihkeästi vastustamaan niitä kirjanoppineita, jotka kuvailevat Jumalaa

hirmuvaltaisesti voimaansa käyttäväksi olennoiksi, jotka painavat hänet toimimaan sellaisella tavalla, ettemme me tahtoisit itse niin toimia, peläten häntä loukkaavamme, jotka säilyttävät hänelle kaikki ne vajavaisuudet, mitä hän rankaisee meissä, ja jotka vastakkaisissa lausunnoissaan esittävät hänet väliin pahaksi olennoiksi, väliin olennoiksi, joka vihaa paha ja rankaisee sen.

Mikä tyydytys ihmiselle, jos hän itseään tutkiessaan huomaa olevansa sydämestään oikeutta rakastava! Tämän ilon, niin ankara kuin se onkin, pitää häntä hurmata: hän näkee olevansa yhtä paljon niiden yläpuolella, joilla ei sitä iloa ole, kuin hän näkee olevansa tiikerien ja karhujen yläpuolella. Niin, Rhedi, jos varmasti tietäisin voivani aina erehtymättä noudattaa sitä tasapuolisuutta, jonka näen silmäini edessä, pitäisin itseäni ihmisten parhaana.

Pariisissa, 1 p. ensimmäistä Gemmadi-kuuta v. 1715.

## 85. kirje.

*Rica kirjoittaa \*\*\*:lle.*

Eilen kävin Sotavanhusten talossa. Jos olisin ruhtinas, olisin yhtä iloissani tämän laitoksen perustamisesta kuin kolmen taistelun voittamisesta. Kaikkialla näkee siellä suuren hallitsijan käden. Luullakseni se on maailman kunnianarvoisin paikka.

Kuinka suurenmoista onkaan nähdä samaan paikkaan koottuina kaikki nuo isänmaan uhrin, jotka hengittävät vain sitä puolustaakseen ja jotka, tuntien omaavansa saman sydä-

men, mutta ei enää samoja voimia, valittavat vain nykyistä kykenemättömyyttään, se kun estää heitä vielä uhrautumasta sen hyväksi!

Onko mitään ihailtavampaa kuin nähdä näiden raihnaiden soturien noudattavan tässä rauhallisessa tyyssijassakin yhtä täsmällistä kuria kuin jos vihollisen läheisyys pakottaisi heitä siihen, etsivän viimeistä tyydytystään tästä sodan kuvasta ja jakavan sydämensä ja mielensä uskonnon ja sotataidon velvollisuuksien suorittamiseen!

Minä toivoisin, että niiden nimet, jotka kuolevat isänmaan hyväksi, kirjoitettaisiin tempeleissä säilytettäviin luetteloihin, mitkä muodostuisivat siten ikäänkuin maineen ja jalouden lähteeksi.

Pariisissa, 15 p. ensimmäistä Gemmadi-kuuta v. 1715.

## 86. kirje.

*Usbek kirjoittaa Mirzalle Ispahaniin.*

Sinähän tiedät, Mirza, että muutamat šaahi Solimanin ministerit olivat punoneet juonia pakottaakseen kaikki Persian armenialaiset poistumaan valtakunnasta tai kääntymään muhamettilaisuuteen, ajatellen, että meidän maamme pysyisi alituisesti saastutettuna niin kauan kuin se suvaitsi helmasaan näitä uskottomia.

Persian suuruus olisi ollut mennyttä kalua, jos tässä tilaisuudessa olisi kuultu sokeata uskonkiihkoa.

On tietymätöntä, miksi tuumasta ei tullut mitään. Eivät ne, jotka ehdotuksen tekivät, eivätkä nekään, jotka sen hylkä-

sivät, arvanneet sen seurauksia: sattuma toimitti järjen ja valtiotaidon työn ja pelasti valtakunnan suuremmasta vaarasta kuin se, mihin se olisi voinut joutua menetettyään kolme taitelua ja kaksi kaupunkia.

Karkottamalla armenialaiset oltiin vähällä hävittää yhdessä ainoassa päivässä valtakunnan kaikki liikemiehet ja melkein kaikki käsityöläiset. Olen varma siitä, että suuri šaahi Abbas olisi ennemmin antanut katkaista molemmat käsi-vartensa kuin vahvistanut nimellään moisen määräyksen ja että hän lähettäessään Mogulille ja muille Intian kuninkaille ahkerimmat ja kelvollisimmat alamaisensa olisi katsonut antaneensa heille puolet kaikista maistaan.

Vainot, joilla kiihkoilevat muhamettilaisemme ovat kiusanneet gebreja, ovat pakottaneet nämä laumoittain siirtymään Intiaan ja riistäneet Persialta tämän työteliään kansakunnan, maanviljelykseen hyvin innostuneen, kansakunnan, joka työllään olisi yksin kyennyt voittamaan maaperämme karuuden.

Uskovaisilla oli enää vain toinen isku iskettävänä: oli tuhattava teollisuus, minkä tapahduttua valtakunta olisi sortunut itsestään ja sen mukana, väistämättömänä seurauksena, myökin se sama uskonto, joka tahdottiin tehdä niin kukoistavaksi.

Jos halutaan käytellä järkeä ilman ennakkoluuloja, niin enpä tiedä, Mirza, eikö olisi vain hyväksi, että valtiossa on useampia uskonsuuntia.

Huomataanhan yleisesti, että ne, jotka tunnustavat vain suvaittuja uskontoja, osoittautuvat hyödyllisemmiksi isänmaalleen kuin ne, jotka kuuluvat vallitsevaan uskontokuntaan, koska

edelliset kunniapaikoista karkotettuina voivat nousta arvoon vain äveriäisyytensä ja rikkautensa avulla, joita heidän on taas pakko hankkia työllään ja yhteiskunnan vaivalloisimmilla ammanteilla.

Kun muutoin kaikkiinkin uskontoihin sisältyy yhteiskunnalle hyödyllisiä käskyjä, on hyvä, että niitä noudatetaan innokkaasti. Mutta onko olemassa mitään, mikä kykenisi enemmän tätä intoa lietsomaan kuin uskontojen monilukisuus.

Ne ovat keskenään armahtamattomia kilpailijoita. Kauteus ulottuu aina yksityisiin asti: kukin on varuillaan, koska pelkää tekevänsä sellaista, mikä tuottaisi häpeää hänen puolueelleen ja heittäisi sen vastapuolueen armottoman halveksunnan ja arvostelun uhriksi.

Niinpä onkin aina huomattu, että johonkin valtioon ilmestynyt uusi uskonlahko on ollut varmin keino aikaisemman lahkon kaikkien väärinkäytösten korjaamiseksi.

On turha sanoa, ettei olisi muka ruhtinaan etujen mukaista suvaita useampia uskonlahkoja valtiossaan. Vaikka kaikki maailman lahkot kokoontuisivat siihen, ei siitä olisi hänelle pienintäkään vahinkoa, koska niiden joukossa ei ole ainoatakaan, joka ei säädä kuuliaisuutta tai saarnaa alistumista.

Myönnän kyllä, että aikakirjat ovat täynnä uskonsotia. Mutta huomattakoon tarkoin, ettei suinkaan uskontojen monilukisuus ole näitä sotia aiheuttanut, vaan se suvaitsemattomuuden henki, joka kiihotti vallitsevaksi tekeytynyttä uskontoa. Ne on aiheuttanut se käännätyksintö, jonka juutalaiset saivat egyptiläisiltä ja joka on näistä tarttuvana kansantautina siirtynyt muhamettilaisiin ja kristittyihin. Ne on aiheut-

tanut se hurmahenkisyys, jonka leviämistä ei voi pitää muuna kuin inhimillisen järjen täydellisenä pimentymisenä.

Sillä ellei olisi epäinhimillistä pakottaa toisten omaatuntoa, ellei siitä olisi tuloksena ainoakaan niistä pahoista seurauksista, jotka siitä tuhansittain sikiävät, täytyisi olla hullu ajattellakseen mitään sellaista. Ken tahtoo saada minut muuttamaan uskontoa, tekee epäilemättä niin vain siksi, ettei hän itse muuttaisi uskontoaan, jos häntä aiottaisiin siihen pakottaa: hän pitää siis kummana sitä, etten minä tee sellaista, mitä hän ei ehkä itse tekisi, vaikka saisi koko maailman omakseen.

Pariisissa, 26 p. ensimmäistä Gemmadi-kuuta v. 1715.

## 87. kirje.

### *Rica kirjoittaa \*\*\*:lle.*

Täällä näyttää perheiden hallitseminen sujuvan aivan itsestään. Aviomiehellä on vain varjon verran valtaa vaimoonsa, isällä lapsiinsa, isännällä orjiinsa nähden. Oikeus sekaantuu kaikkiin heidän riitoihinsa, ja ole varma siitä, että se on aina mustasukkaista aviomiestä, vihastunutta isää ja hankalaa isäntää vastaan.

Kävin äskettäin siinä paikassa, missä oikeutta jaetaan. Ennen kuin sinne pääsee, täytyy kestää lukemattomien nuorten kaupustelijattarien hyökkäykset ja kuunnella heidän viettolevalle äänellä tekemiään tarjouksia. Tämä näytelmä on aluksi varsin huvittava, mutta se tekee kaamean vaikutuksen sitten kun on tultu noihin suuriin saleihin, missä näkyy vain

ihmisiä, joiden puku on vielä vakavampi kuin heidän kasvonsa. Vihdoin astutaan siihen pyhään paikkaan, missä kaikki perhesalaisuudet paljastetaan ja missä peitetyimmätkin teot vedetään päivänvaloon.

Sinne tulee kaino neitonon tunnustamaan liian kauan säilytetyn neitsyyden tuskia, taistelujaan, vaivalloista vastustustaan: hän ylpeilee niin vähän voitostaan, että hän lakkaamatta uhkaa piankin joutua tappiolle, ja jottei hänen isänsä enää jäisi tietämättömäksi hänen tarpeistaan, ilmoittaa hän ne kaikelle kansalle.

Julkca aviovaimo tulee sitten kertomaan kaikki ne häväistykset, millä hän on puolisoaan kiusannut, päästäkseen hänestä eroon.

Yhtä kainona tulee toinen sanomaan olevansa kyllästynyt kantamaan aviovaimon nimeä, koska hän ei kuitenkaan siitä mitään hyödy: hän paljastaa häyöyön peitetyt salaisuudet. Hän vaatii, että hänet on jätettävä kaikkein taitavimpien asiantuntijain katseltavaksi ja että oikeuden päätöksen on asetettava hänet jälleen kaikkiin neitsyyden oikeuksiin. Onpa sellaisia-kin, jotka rohkenevat heittää miehilleen taisteluhaasteen ja vaatia heitä yleisön nähden suorittamaan ottelun, jonka todistajat tekevät ainakin hyvin vaikeaksi: yhtä häpäisevä koe vaimolle, joka sen kestää, kuin miehelle, joka siinä joutuu tappiolle.

Suunnaton joukko ryöstettyjä tai vietettyjä neitoja kuvaillee miehiä paljon pahemmiksi kuin he ovatkaan. Rakkaus kaikuu kautta koko tämän käräjäsalin: siellä kuulee puhuttavan vain raivostuneista isistä, petetyistä tyttäristä, uskottomista rakastajista ja huolestuneista aviomiiehistä,



Siellä noudatetun lain mukaan katsotaan jokaisen avioliiton aikana syntyneen lapsen kuuluvan miehelle. Tällä saattaa olla hyvät syynsä ollakseen sitä uskomatta: laki uskoo sen hänen puolestaan ja vapauttaa hänet tutkimuksista ja epäilyksistä.

Tässä tuomioistuimessa lasketaan äänet enemmistön mukaan. Mutta kokemus on opettanut, että olisi parempi laskea ne vähemmistön mukaan. Ja sehän onkin varsin luonnollista, sillä onhan oikeutta rakastavia henkiä hyvin vähän, kun taas koko maailma myöntää, että vääryyteen taipuvia on suunnattoman paljon.

Pariisissa, 1 p. toista Gemmadi-kuuta v. 1715.

## 88. kirje.

*Rica kirjoittaa \*\*\*:lle.*

Ihmistä sanotaan seuraa rakastavaksi eläimeksi. Jos niin on laita, näyttää ranskalainen minusta olevan enemmän ihminen kuin kukaan muu, ihminen sanan täydessä merkityksessä, sillä hän tuntuu olevan luotu yksinomaan seuraa varten.

Mutta minä olen huomannut heidän joukossaan henkilöitä, jotka eivät ainoastaan rakasta seuraa, vaan jotka itse muodostavat yleismaailmallisen seuran. Heitä riittää joka soppeen ja pieleen ja he kansoittavat silmänräpäyksessä kaupungin joka taholta: sata tämäntapaista ihmistä saa aikaan suuremman vilinän kuin kaksituhatta muuta kansalaista, ja he voisivat muukalaisten silmissä korjata ruton ja nälän pahimmatkin hävitykset, Kouluissa kysytään, voiko kappale olla

yhtaikaa useammassa eri paikassa: he ovat todistuksena siitä, mitä filosofit epäilevät.

Heillä on aina kiire, koska heillä on tärkeänä tehtävänä kysyä kaikilta, jotka he tapaavat, minne nämä menevät ja mistä he tulevat.

Heidän päästään ei ikinä lähtisi se vakaumus, että on hie-noa ja säädyllistä käydä joka päivä tervehtimässä yleisöä yksityiskohtaisesti, ottamatta lukuun niitä käyntejä, joita he tekevät summassa paikkoihin, missä on suurempi seura koolla. Mutta kun tämä tie on liian lyhyt, eivät sellaiset käynnit merkitse mitään heidän juhlamenosäännöissään.

He vaivaavat talojen ovia vasaraniskuillaan enemmän kuin tuulet ja myrskyt. Jos tarkasteltaisiin kaikkien ovenvartijain luetteloja, tavattaisiin niistä joka päivä heidän nimensä sveitsiläiskirjaimin tuhansiin eri muotoihin väänneltyinä. He kuluttavat elämänsä hautajaissaattoihin, surunvalituskohteliaisuuksiin tai hääonnitteluihin. Kuningas ei osoita ainoallekaan alamaiselleen suosiotaan heidän kustantamatta itselleen vaunuja mennäkseen ilmaisemaan hänelle iloaan tapauksen johdosta. Vihdoin he palaavat kotiinsa lopen uupuneina lepäämään, voidakseen seuraavana päivänä jälleen ryhtyä rasittaviin tehtäviinsä.

Muuan heistä kuoli joku aika sitten väsymyksestä, ja hänen haudalleen pantiin seuraava kirjoitus: »Tässä lepää ihminen, joka ei milloinkaan levännyt. Hän on kävelLEN otta-nut osaa viiteensataankolmeenkymmeneen hautajaissaattoon. Hän on iloinnut kahdentuhannenkuudensadankahdeksankymmenen lapsen syntymästä. Apurahat, joiden takia hän on aina erilaisin sanoin onnitellut ystäviään, nousevat kahteenmil-

joonaankuuteensataantuhanteen livreen. Hän on kulkenut katua yhdeksäntuhattakuusisataa stadionia ja taivaltanut maa-seutua kolmekymmentäkuusi stadionia. Hänen keskustelunsa oli huvittavaa. Hänellä oli valmis varasto juttuja ja tarinoita, joita oli kaikkiaan kolmesataakuusikymmentäviisi kappaletta. Lisäksi hän omisti jo nuoresta pitäen satakahdeksantoista vanhoista kirjailijoista poimittua mietelauselmaa, joita hän käytti loistavissa tilaisuuksissa. Hän kuoli vihdoin ikänsä kuudentenakymmenentenä vuotena. Minä vaikenen, matkustaja. Sillä mitenkä saisinkaan Sinulle luetelluksi kaikki, mitä hän on tehnyt ja mitä hän on nähnyt?»

Pariisissa, 3 p. toista Gemmadi-kuuta v. 1715.

## 89. kirje.

### *Usbek kirjoittaa Rhedille Venetsiaan.*

Pariisissa vallitsevat vapaus ja tasa-arvoisuus. Eivät syn-typerä, kunto, eivät edes sotaisat ansiot, olkootpa kuinka lois-tavia tahansa, pelasta ihmistä siihen suureen joukkoon hukku-masta, johon hän on vajonnut. Arvoasteiden kateus on täällä tuntematon. Pariisin ylhäisimmäksi henkilöksi sanotaan sitä, jolla on parhaat hevoset vaunujen edessä.

Korkea herra on ihminen, joka tapaa kuningasta, joka pu-huttelee ministerejä, jolla on esi-isiä, velkoja ja eläkkeitä. Jos hän lisäksi kykenee peittämään toimettomuutensa näyt-tämällä puuhakkaalta tai teeskentelemällä huvinhalua, luulee hän olevansa onnellisin ihminen maan päällä,

Persiassa on ylimys vain se, jolle maan valtiias uskoo jonkin hallitustoimen. Täällä on ihmisiä, jotka ovat ylimyksiä jo syntyperänsä nojalla; heiltä puuttuu kuitenkin vaikutusvalta. Kuninkaat menettelevät taitavain käsityöläisten tavoin, nämäkin kun tuotteitaan valmistaessaan käyttävät aina kaikkein yksinkertaisimpia työkaluja.

Kuninkaallinen suosio on ranskalaisten suuri jumala. Ministeri on pääpappi, joka uhraa sille monen monet uhrin. Ne, jotka häntä ympäröivät, eivät ole suinkaan puettuja valkoiseen: väliin uhraajina, väliin uhrattuina antautuvat he koko kansan lailla täydellisesti epäjumalansa palvelukseen.

Pariisissa, 9 p. toista Gemmadi-kuuta v. 1715.

### 90. k i i j e.

#### *Usbek kirjoittaa Ibbenille Smyrnaan.*

Kunnianhimo ei lainkaan eroa siitä vaistosta, joka saa kaikki luontokappaleet pitämään huolta säilymisestään. On kuin avartaisimme olemuksemme rajoja silloin kun pakotamme sen pysymään muiden muistossa: näin me saamme ikäänkuin uuden elämän, joka käy meille yhtä kallisarvoiseksi kuin sekin, minkä taivas on meille lahjoittanut.

Mutta kun kaikki ihmiset eivät ole samalla taval'a kiintyneet elämään, eivät he myös yhtä kiihkeästi tavoittele kunniaa. Tämä jalo intohimo on kyllä kaiverrettuna heidän sydämeensä, mutta mielikuvitus ja kasvatustavat lieventävät sitä tuhansin tavoin.

Tämä ihmisten välillä havaittava erilaisuus on vielä ilmeisempi, kun on kysymys kansoista.

Perussääntönä voidaan pitää, että jokaisessa valtiossa kunnianhimo kasvaa alamaisten vapauden mukana ja vähenee myös sen mukana: kunnia ei ole milloinkaan orjuuden seuralainen.

Muuan älykäs mies sanoi minulle jokin päivä sitten: »Ranskassa vallitsee useissa suhteissa suurempi vapaus kuin Persiassa. Niinpä rakastetaankin siellä enemmän kunniaa. Tämä mainio mieliteko saa ranskalaisen suorittamaan kernaasti ja ihastuneena tehtäviä, joita teidän sulttaanne on pakko kiskoa alamaisistaan muistuttamalla heille lakkaamatta rangaistuksia ja palkintoja.

»Niinpä onkin meillä ruhtinas ylen arka halvimmankin alamaisensa kunniaista. Sen säilyttämiseksi on olemassa arvossa pidettyjä tuomioistuimia: sehän on kansakunnan pyhä aarre ja ainoa, jonka valtias ei hallitsija ole, koska hän ei voisi olla sen valtias omia etujaan loukkaamatta. Jos siis joku almainen havaitsee ruhtinaansa haavoittaneen hänen kunniaansa joko antamalla muille etusijan tai osoittamalla hänelle vaikka kuinkaakin pientä halveksumista, jättää hän heti paikalla hänen hovinsa, hänen virkansa, hänen palveluksensa ja vetäytyy yksityiselämään.

»Ranskalaisten ja teikäläisten sotajoukkojen erotus on siinä, että jälkimmäiset, kun niihin kuuluu vain jo luonnostaan raukkamaisia orjia, voittavat kuolemanpelon vain rangaistuksen avulla, mikä synnyttää sielussa ikäänkuin uuden kauhun lajin, joka typeryyttää sen kokonaan, kun sitä vastoin edelliset käyvät riemuiten iskuja kohti ja karkottavat pelon mielihyvällä, joka on sitä voimakkaampi.

»Mutta kunnian, maineen ja hyveen pyhäkkö näyttää kuuluvan tasavaltoihin ja maihin, missä voidaan lausua sana isänmaa. Roomassa, Ateenassa, Lakedaimonissa maksoi kunnia yksin loistavimmatkin palvelukset. Tammen tai laakerin lehivistä punottu seppel, kuvapatsas, ylistyspuhe olivat äärettömän arvokkaita voitettun taistelun tai valloitetun kaupungin palkintoja.

»Siellä piti mies, joka oli suorittanut oivan teon, tekoa itseään riittävänä palkintonaan. Hän ei voinut nähdä ainoatakaan kansalaistoveriaan tuntematta iloa siitä, että oli hänen hyväntekijänsä: hän laski palvelustensa lukumäärän kansalaistoveriensä lukumäärästä. Jokainen ihminen kykenee tekemään hyvää toiselle ihmiselle. Mutta jumalain kaltainen on mies, joka kykenee lisäämään kokonaisen yhteiskunnan onnea.

»Mutta eikö tämä jalo kilvoittelu pakostakin sammu kokonaan persialaisten sydäimestä, koska heidän virkansa ja arvoasemansa ovat vain hallitsijan oikkujen ilmaisuja? Mainetta ja kuntoa pidetään siellä olemattomina, ellei niihin liity ruhtinaan suosio, jonka mukana ne syntyvät ja kuolevat. Mies, jolla on puolellaan yleinen kunnioitus, ei saata milloinkaan olla varma siitä, ettei häntä jo huomenna syöstä syvimpään häpeään. Tänään hän on sotajoukon päällikkö. Ehkäpä tekee ruhtinas hänestä piankin kokin, ehkeipä hänellä ole sitten enää muuta mainetta toivottavana kuin se, minkä hän ansaitsee hyvän lihamuhennoksen valmistamisella».

Pariisissa, 15 p. toista Gemmadi-kuuta v. 1715.

## 91. kirje.

*Usbek kirjoittaa samalle Smyrnaan.*

Ranskan kansan yleisestä kunnianhimosta on yksityisten henkilöiden mieleen muodostunut jokin, en tiedä mikä, sellainen piirre, jota sanotaan kunniantunnoksi. Kunniantunto kuuluu kyllä varsinaisesti jokaiseenkin ammattiin, mutta varsinkin pitävät siitä kiinni miekan miehet, ja heidän keskuudessaan se on ennen muuta vallassa. Minun kävisi hyvin vaikeaksi saada Sinut ymmärtämään, mitä se oikeastaan on, sillä meillä ei ole mitään sitä täysin vastaavaa käsitettä.

Muinoin eivät ranskalaiset, varsinkaan aateliset, juuri seuranneet muita lakeja kuin tämän kunniantunnon lakeja: ne ne säännöstelivät koko heidän elämänsä juoksun. Ja ne olivat niin ankaroita, ettei kukaan voinut ilman kuolemaakin julmempaa rangaistusta, en sano rikkoa niitä, vaan kiertää niiden pienintäkään määräystä.

Milloin oli kysymys riitojen ratkaisemisesta, sääsivät ne tuskin muuta kuin yhden menettelytavan, nimittäin kaksintaistelun, joka ratkaisi kaikki vaikeudet. Siinä oli vain se paha vika, että usein tuli tuomio langetetuksi muiden riitapuolten kuin varsinaisten asianosaisten kesken.

Kunhan vain mies tunsi hiukankin toista, täytyi hänen ottaa osaa kiistaan ja panna henkensä alttiiksi, aivan kuin jos hän olisi itse ollut vihoissaan. Mutta hän tunsi aina saaneensa kunniaa sellaisesta valinnasta ja niin imartelevasta suosioista. Ja niinpä ei moni, joka ei olisi antanut neljää pistolea sille miehelle pelastaakseen hänet hirsipuusta, hänet ja koko hä-

nen perheensä, empinyt hetkeäkään pannessaan tuhannet kerrat hänen puolestaan henkensä vaaraan.

Tämä ratkaisutapa oli verrattain keho keksintö, sillä eihän siitä seikasta, että joku oli taitavampi tai voimakkaampi kuin toinen, vielä seurannut, että hänen syynsä olivat myös pätevämmät.

Niinpä ovatkin kuninkaat kieltäneet sen erittäin ankarain rangaistusten uhalla, mutta turhaan. Kunnia, joka tahtoo aina vain hallita, nousee kapinaan eikä tunnusta mitään lakeja.

Näin ovat ranskalaiset sangen pulmallisessa asemassa. Sillä nuo samaiset kunnian lait pakottavat kunniallisen miehen kostamaan, jos häntä on loukattu. Mutta toiselta puolen kurittaa oikeus häntä mitä julmimmilla rangaistuksilla, jos hän kostaa. Jos hän seuraa kunnian lakeja, saa hän surmansa mestauslavalla. Jos hän seuraa oikeuden lakeja, karkotetaan hänet iäksi ihmisten seurasta. Näin ollen on vain kaksi pelottavaa vaihtoehtoa valittavana: kuolla tai joutua arvottomaksi elämään.

Pariisissa, 18 p. toista Gemmadi-kuuta v. 1715.

## 92. kirje.

*Usbek kirjoittaa Rustanille Ispahaniin.*

Tänne on ilmestynyt muuan Persian lähettilääksi laittautunut ihminen, joka tekee julkeata pilaa maailman kahdesta suurimmasta kuninkaasta. Hän tuo ranskalaisten hallitsijalle lahjoja, joita ei meidän hallitsijamme saattaisi antaa edes Imi-



retian tai Georgian kuninkaalle, ja näin on hän alhaisella ahneudellaan häväissyt kahden valtakunnan majesteettia.

Hän on joutunut naurettavaksi kansan keskuudessa, joka pyrkii olemaan Euroopan sivistynein, ja hän on saanut Lännen sanomaan, että kuningasten kuningas hallitsee vain raakalaisia.

Hän on saanut osakseen kunnianosoituksia, jotka hän näyteti itse tahtoneen kieltää itseltään. Ja ikäänkuin olisi Ranskan hovi pitänyt enemmän murhetta Persian suuruudesta kuin hän, on se esittänyt hänet arvokkaalla tavalla kansalle, joka häntä halveksii.

Älä kuitenkaan kerro tästä mitään Ispahanissa: säästä kurjan olennon päätä. Enhän toivo ministeriemme rankaisevan häntä heidän omasta typeryydestään ja siitä arvottomasta vaalista, minkä he itse ovat tehneet.

Pariisissa, toisen Gemmadi-kuun viimeisenä päivänä v. 1715.

### 93. kirje.

#### *Usbek kirjoittaa Rhedille Venetsiaan.*

Hallitsijaa, joka oli kauan vallassa, ei ole enää. Hän sai eläessään ihmiset puhumaan; kaikki vaikenivat hänen kuollessaan. Esiintyessään lujana ja rohkeana tänä viimeisenä hetkenään hän näytti väistyvän vain kohtalon tieltä. Samoin kuoli suuri šaahi Abbas, täytettyään maanpiirin nimellään.

Älä luule tämän suuren tapauksen antaneen täällä aihetta vain siveellisiin mieitskelyihin. Jokainen on ajatellut omia

asioitaan ja jokainen on pyrkinyt saamaan etua tästä muutoksesta. Kun kuningas, hallitsijavainajan pojanpojanpoika, on vain viisivuotias, on hänen ruhtinaallinen setänsä julistettu valtakunnan sijaishallitsijaksi.

Kuningasvainaja on tehnyt testamentin, joka rajoitti sijaishallitsijan valtaa. Tämä ovela ruhtinas meni kuitenkin parlamenttiin, esitteli siellä kaikki syntyperänsä oikeudet ja sai kuin saikin kumotuksi entisen hallitsijan määräykset, hallitsijan, joka oli tahtonut elää itseään kauemmin ja pyrkiä hallitsemaan vielä kuolemansakin jälkeen.

Parlamentit muistuttavat raunioita, joita poljetaan jaloin, mutta jotka sentään aina johtavat mieleen jonkun kansojen vanhan uskonnon aikana kuuluisan temppelin. Niiden asiana on enää tuskin muu kuin oikeuden jakaminen ja niiden valta on yhäti kuihtumassa, ellei joku aavistamaton tapahtumain yhdyntä puhalla siihen uutta eloa ja voimaa. Nämä suuret virkakunnat ovat seuranneet inhimillisten asiain yleistä kohtaloa: ne ovat väistäneet aikaa, joka hävittää kaikki, tapojen turmeltumista, joka heikontaa kaikki, ja korkeinta valtaa, joka masentaa kaikki.

Mutta sijaishallitsija, joka tahtoi saavuttaa kansan suosion, näytti aluksi kunnioittavan tätä yleisen vapauden vertauskuvaa. Ja ikäänkuin hän olisi aikonut kohottaa maasta temppelin ja epäjumalan, tahtoi hän niitä pidettävän yksinvallan tukena ja kaiken laillisen mahdin perustuksena.

Pariisissa, 4 p. Rhegeb-kuuta v. 1715.

## 94. kirje.

*Usbek kirjoittaa veljelleen, Kasbinin luostarin munkille.*

Minä nöyrryn edessäsi, pyhä munkki, ja minä vaivun kasvoilleni maahan. Minä tarkkaan Sinun jalkojesi jälkiä kuin omaa silmäterääni. Sinun pyhyytesi on niin suuri, että näyttää kuin Sinulla olisi pyhän Profeettamme sydän. Sinun tapojesi ankaruus hämmästyttää taivastakin. Enkelit ovat katselleet Sinua kunnian kukkulalta ja sanoneet: »Miksi hän viipyy vielä maan päällä, koska hänen henkensä asuu meidän seurassamme ja liihottelee pilvien kannattaman valtaistuimen ympärillä?»

Ja miksi en kunnioittaisikaan Sinua minä, joka olen kuulut kirjanoppineitemme sanovan, että dervißeissä, uskottomissakin, on aina jotakin pyhää, minkä takia totisten uskovaisten on annettava heille arvoa, ja että Jumala on valinnut kaikista maan ääristä tavallista puhtaampia sieluja, jotka hän on erottanut jumalattomasta maailmasta, jotta heidän lihan-kidutuksensa ja palavat rukouksensa hillitsisivät hänen vihaansa, silloin kun se on valmiina iskemään niin moniin tottelemattomiin kansoihin?

Kristityt kertovat ihmeitä ensimmäisistä munkeistaan, joita pakeni tuhansittain Thebaiksen kauhistaviin erämaihin ja joiden päämiehiä olivat Paulus, Antonius ja Pakomius. Jos se, mitä he näistä puhuvat, on totta, on heidän elämänsä ollut yhtä täynnä ihmeitä kuin meidän pyhimpien immaumiemme elämä. He viettivät joskus kymmenenkin vuotta näkemättä ainoatakaan ihmistä. Mutta he asuivat yöt ja päivät pahojen henkien seurassa: lakkaamatta kiusasivat heitä nämä ilkeät

olennot, ja he tapasivat niitä vuoteessaan, he tapasivat niitä pöydältään, saamatta niiltä milloinkaan suojaa. Jos tämä kaikki on totta, kunnianarvoisa munkki, täytyy tunnustaa, ettei kukaan ole vielä milloinkaan elänyt huonommassa seurassa.

Järkevät kristityt pitävät kuitenkin kaikkia näitä juttuja hyvin luonnollisina vertauskuvallisina tarinoina, joiden tarkoituksena on osoittaa meille ihmisen onneton tila. Turhaan etsimme erämaasta rauhaa ja lepoa: kiusaukset seuraavat meitä aina. Pahojen henkien kuvaamat intohimomme eivät meistä luovu silloinkaan: nämä sydämen hirviöt, nämä hengen harhatuotteet, nämä erehdyksen ja valheen tyhjäät varjot näyttäytyvät meille yhäti meitä vietelläkseen ja ahdistavat meitä jopa paastoamisen ja kiduttamisen keskelläkin, siis juuri voimamme hetkinä.

Mitä minuun tulee, kunnianarvoisa munkki, niin tiedän minä Jumalan lähettilään kahlehtineen Saatanan ja syösseen hänet syvyiksiin: hän on puhdistanut maan, joka oli ennen täynnä Saatanan valtaa, ja tehnyt siitä soveliaan asuinsijan enkeleille ja profetoille.

Pariisissa, 9 p. Chahban-kuuta v. 1715.

## 95. kirje.

### *Usbek kirjoittaa Rhedille Venetsiaan.*

En ole vielä milloinkaan kuullut puhuttavan valtio-oikeudesta ilman ettei olisi aluksi huolellisesti tutkittu yhteiskuntien syntyä, mikä minusta tuntuu naurettavalta. Elleivät ihmiset muodostaisi yhteiskuntia, jos he pakoilisivat ja kart-

taisivat toisiaan, silloin täytyisi kysyä moisen ilmiön syytä ja tutkia, miksi he pysyttelevät erossa. Mutta nythän he syntyvät kaikki toinen toiseensa sidottuina: poika syntyy isänsä läheisyydessä ja pysyttelee siinä. Näin on yhteiskunta saanut alkunsa ja siinä on yhteiskunnan syntyminen syy.

Valtio-oikeutta tunnetaan paremmin Euroopassa kuin Aasiassa. Kuitenkin voidaan sanoa, että ruhtinaiden intohimot, kansojen kärsivällisyys, kirjailijain imartelu ovat turmelleet kaikki sen perusaatteet.

Sellaisena kuin sitä nykyään harjoitetaan on tämä oikeus tiede, joka opettaa ruhtinaille, mihin asti he saavat loukata oikeutta panematta etujaan vaaraan. Mihin yritykseen onkaan ryhdytty, Rhedi, kun on heidän omantuntonsa paaduttamiseksi muodostettu vääryydestä järjestelmä, laadittu sen säännöt, julistettu sen periaatteet ja tehty niistä johtopäätökset!

Ylevien sulttaaniemme rajaton valta, jolla on ohjeena vain oma itsensä, ei synnytä pahempia hirviöitä kuin tämä kurja taito, joka tahtoo taivuttaa oikeutta, niin taipumaton kuin se onkin.

On kuin olisi, Rhedi, kaksi aivan erilaista oikeutta olemassa: toinen, joka säännöstelee yksityishenkilöiden asioita ja joka vallitsee yksityisoikeudessa, ja toinen, joka säännöstelee kansojen kesken syntyviä ristiriitaisuuksia ja joka pitää ankaraa komentoa valtio-oikeudessa, ikäänkuin ei valtio-oikeus olisi itsekkin yksityisoikeutta, ei tosin jonkin erityisen maan, vaan koko maailman yksityisoikeutta.

Selitän Sinulle lähemmin toisessa kirjeessä ajatukseni tästä asiasta.

Pariisissa, 1 p. Zilhageh-kuuta v. 1716.

## 96. kirje.

*Usbek kirjoittaa samalle.*

Tuomarien tulee jakaa oikeutta eri kansalaisten keskeisissä asioissa: kunkin kansan tulee itse jakaa oikeutta sen ja jonkun muun kansan välisissä asioissa. Eikä tässä toisessa oikeuden jaossa voida käyttää muita perusohjeita kuin ensimmäisesäkään.

Kansojen kesken tarvitaan harvoin kolmatta tuomariksi, koska kiistanaiheet ovat melkein aina selviä ja helppoja ratkaista. Kahden kansakunnan edut käyvät tavallisesti niin erilleen, että tarvitsee vain rakastaa oikeutta löytääkseen sen; tuskinpa kukaan ryhtyneee syyttämään itseään omassa asiassaan.

Niin ei ole laita niiden riitojen, joita sattuu yksityisten kesken. Koska he elävät yhteiskunnassa, haarautuvat ja sekaantuvat heidän etunsa niin monella tavalla, niitä on niin monenlaisia, että kolmannen täytyy pakostakin selvittää mitä asianosaisten ahneus pyrkii hämmentämään.

On olemassa vain kaksi oikeutetun sodan lajia: sota, jota käydään hyökkäävän vihollisen torjumiseksi, ja sota, jota käydään ahdistetun liittolaisen auttamiseksi.

Ruhtinailla ei pitäisi olla lainkaan oikeutta käydä sotaa yksityisten riitojensa takia, ellei rikkomus olisi niin vakava, että se ansaitsisi siihen vikapääksi joutuneen ruhtinaan tai kansan kuoleman. Niin ei ruhtinas saa aloittaa sotaa vain siksi, että häneltä on kielletty jokin kunnianosoitus, joka hänelle kuuluu, tai että on kohdeltu sopimattomasti hänen lähettiläitään tai että on tehty jotakin samantapaista, yhtä vähän kuin joku yksityinen saa tappaa henkilön, joka kieltäytyy väis-

tymästä hänen tieltään. Tämä siitä syystä, että kun sodanjulistuksen pitää olla oikeudenmukainen teko, missä rangaistus on aina sovitettava rikkomuksen suuruutta vastaavaksi, täytyy ottaa selko, ansaitseeko se, jolle sota julistetaan, tosiaan-kin kuoleman, sillä jos ken ryhtyy sotimaan jotakuta vastaan, tahtoo hän rangaista tätä kuolemalla.

Valtio-oikeuden alalla sota on ankarin oikeusteko, koska sen seurauksena voi olla ja koska sen päämääränä on kokonaisen yhteiskunnan hävittäminen.

Koston tavoittelu tulee vasta toisella sijalla. Eiväthän tuomioistuimetkaan ole voineet olla noudattamatta lakia, joka käskee mittaamaan rangaistusta rikoksella.

Kolmas oikeusteko tapahtuu silloin kun ruhtinaalta riistetään edut, joita hän voi hankkia meidän kustannuksellamme, yhäti sillä ehdolla, että rangaistus on loukkauksen mukainen.

Neljäntenä oikeustekona, jonka tulee olla yleisin, on kieltäytyminen sellaisen kansan liitosta, jonka menettelyä on syytä valittaa. Tämä rangaistus vastaa tuomioistuinten julistamaa karkotusta, joka erottaa syylliset yhteiskunnasta. Samoin on ruhtinas, jonka kanssa me emme suostu tekemään liittoa, erotettu meidän yhteydestämme, eikä hän siis enää ole meidän yhdyskuntamme jäsen.

Ruhtinasta ei voida pahemmin häväistä kuin kieltäytymällä hänen liittokumppanuudestaan, eikä taas osoittaa hänelle suurempaa kunniaa kuin suostumalla siihen. Ihmisten kesken mikään ei niin heitä mairittele eikä mikään myös ole heille niin suureksi hyödyksi kuin se, että he näkevät muiden aina pitävän huolta heidän menestyksestään.

Mutta jotta liitto meitä tosiaankin sitoo, täytyy sen olla oikeudenmukainen. Niinpä ei liitto, jonka on tehnyt kaksi kansaa sortaakseen kolmatta, ole suinkaan hyväksyttävä, ja sen voikin syyhyn joutumatta rikkoa.

Eikä ole myöskään ruhtinaan kunnian ja arvon mukaista käydä tyrannin liittoon. Erään Egyptin hallitsijan sanotaan huomauttaneen Samoksen kuninkaalle tämän julmuudesta ja hirmuvaltaisuudesta ja kehottaneen tätä parantamaan käytöstään: kun tämä ei sitä tehnyt, toimitti egyptiläinen Samokseen sanan, että hän luopui hänen ystävyydestään ja liitostaan.

Valloitus ei luo itsessään minkäänlaista oikeutta. Jos kansa on jäänyt elämään, on valloitus rauhan ja vääryyden korjaamisen panttina. Ja jos kansa on hävitetty tai hajoitettu, on se hirmuvallan muistomerkkinä.

Rauhansopimukset ovat ihmisten kesken niin pyhiä, että ne näyttävät olevan oikeuksiaan vaativan luonnon ääniä. Ne ovat kaikki oikeudenmukaisia silloin kun niiden ehdot ovat sellaisia, että molemmat kansat saattavat säilyä. Muutoin voi se noista kahdesta yhteiskunnasta, jonka on tuhouduttava, koska siltä on rauhanteossa riistetty sen luonnollinen suoja, tavoitella sitä sodalla.

Sillä luonto, joka on järjestänyt ihmisten keskuuteen erilaiset voiman ja heikkouden asteet, on myöskin nostanut heikkouden usein voiman verroille epätoivon avulla.

Pariisissa, 4 p. Zilhageh-kuuta v. 1716.



## 97. kirje.

*Ylieunukki kirjoittaa Usbekille Pariisiin.*

Tänne on saapunut useita keltaihoisia naisia Visapurin valtakunnasta: minä ostin niistä yhden veljellesi, Mazenderan käskynhaltijalle, koska hän oli lähettänyt minulle kuukausi sitten korkean käskynsä ja sata tomaania.

Minä tunnen naiset, sitäkin paremmin, kun he eivät pääse minua yllättämään ja kun silmiäni toimintaa eivät häiritse sydämeni liikkeet.

En ole milloinkaan nähnyt niin kummallista ja niin täydellistä kauneutta: hänen loistavat silmänsä antavat eloa hänen kasvoilleen ja kohottavat värin hehkua, joka saattaisi varjoon kaikki tšerkessiläiset sulot.

Erään ispanilaisen liikemiehen ylieunukki osteli häntä kanssani kilvan. Mutta neito piiloutui halveksien hänen katseiltaan ja näytti etsivän minun katseitani, ikäänkuin hän olisi tahtonut sanoa minulle, ettei halpa kauppias ollut hänen arvoisensa, vaan että hänet oli kohtalo määrännyt korkeasukuisemmalle puolisolle.

Tunnustan Sinulle: minä tunnen sisässäni salaista iloa kun vain ajattelen tämän kaunottaren viehkeyttä. On kuin näkisin hänen astuvan veljesi vaimolaan, ja minusta on hauskaa jo ennakolta todeta kaikkien hänen vaimojensa hämmästyks, toisten valtava tuska, toisten mykkä, mutta vielä tuskallisempi masentumus, niiden pahansuopa tyytyväisyys, jotka eivät enää toivo mitään, ja niiden kiihottunut kunnianhimo, jotka vielä jotakin toivovat.

Näin minä toimitan valtakunnan toisesta päästä asti eräässä vaimolassa täydellisen muutoksen. Kuinka monet intohimit saankaan liekehtimään ja kuinka paljon pelkoa ja vaivaa valmistankaan!

Mutta niin hämmentynyt kuin tämän vaimolan sisäinen maailma onkin, pysyy ulkopuoli yhtä rauhallisena. Suuret mullistukset kätketään sydämen syvyyksiin, murheet niellään ja ilo hillitään. Kuuliaisuus on oleva yhtä täsmällistä ja säännöt yhtä taipumattomia. Lempeys, jonka on pakko olla aina näkyssällä, on putkahtava ilmoille itsensä epätoivon uumenista.

Me olemme panneet merkille, että mitä enemmän meillä on naisia vartioitavanamme, sitä vähemmän he antavat meille puuhaa. Suurempi miellyttämisen pakko, pienempi liittoutumisen mahdollisuus, useampia alistumisen esikuvia, kaikki tämä kahlitsee heitä yhä voimakkaammin. He pitävät lakkaamatta silmällä toistensa tekoja ja askeleita: on kuin he olisivat tehneet meidän kanssamme sopimuksen joutuakseen omasta toimestaan yhä suurempaan riippuvaisuuteen. He suorittavat meidän tehtävämme melkein puoliksi ja avaavat silmäme silloin kun satumme ne sulkemaan. Mitä sanonkaan? He kiihottavat lakkaamatta isäntää kilpailijattariaan vastaan, aavistamatta kuinka lähellä he ovat niitä, joita rangaistus kohtaa.

Mutta kaikki tämä, mahtava herra, kaikki tämä ei ole mitään ilman isännän läsnäoloa. Mitä voimme tehdä sen vallan tyhjällä varjolla, jota ei meille milloinkaan suoda kokonaisuudessaan? Me edustamme vain heikosti Sinun toista puoltasi ja me voimme näyttää heille vain inhottua ankaruut-

ta. Mutta Sinä, Sinä lievennät pelkoa toivolla, sillä Sinun valtasi on ehdottomampi silloin kun Sinä hyväilet, kuin silloin kun Sinä uhkaat.

Palaja siis, mahtava herra, palaja tähän palatsiin ja levitä kaikkialle valtasi merkkejä. Tule viihdyttämään epätoivoisia intohimoja, tule poistamaan kaikki lankeemuksen teko-  
syyt, tule rauhoittamaan nurkuvaa lempeä ja tekemään velvollisuuskin miellyttäväksi, tule vihdoinkin huojentamaan uskollisten eunukkiesi taakkaa, joka käy päivä päivältä ras-  
kaammaksi.

Ispahanilaisessa vaimolassa, 8. Zilhageh-kuuta v. 1716.

98. kirje.

*Usbek kirjoittaa Hasseinille, Jaronin vuoren derviisille.*

Oi sinä viisas derviissi, jonka ihmeellinen henki loistaa suuresta tietämisestä, kuule, mitä Sinulle sanon.

Täällä on filosofeja, jotka totta puhuen eivät ole saavuttaneet itämaalaisen viisauden huippua. Heidän hurmauksensa ei ole nostanut heitä valon valtaistuimelle saakka. He eivät ole kuulleet niitä kielin kertomattomia sanoja, jotka kaikuvat enkelien lauluissa, eivätkä tunteneet jumalallisen raivon kauhistuttavia purkauksia. Omaan huomaansa jätettyinä, pyhistä ihmeistä osattomina seuraavat he hiljaisuudessa inhimillisen järjen polkuja.

Etpä osaisi uskoa, mihin asti tämä opas on heidät vienyt. He ovat järjestäneet kaaoksen ja selittäneet yksinkertaisen liike-

ja tasapaino-opin avulla jumalallisen rakennuksen suunnitelman. Luonnon tekijä pani aineen liikkumaan: enempiä ei tarvittu sen hämmästyttävän ilmiörunsauden synnyttämiseksi, minkä nyt näemme maailmankaikkeudessa.

Kun tavalliset lainsäätäjät tarjoovat meille lakeja inhimillisten yhteiskuntien säännöstelemiseksi, lakeja, jotka ovat yhtä muuttuvaisia kuin niiden laatijain ja niitä noudattavain kansain mieli, puhuvat nämä meille vain yleisistä, järkähtämättömistä, ikuisista laeista, joita noudatetaan poikkeuksetta loppumattoman uskollisesti, säännöllisesti ja nopeasti avaruuksien äärettömyydessä.

Ja millaisiksi luulet, jumalainen mies, näitä lakeja? Kuvittelet ehkä, että astuessasi Iankaikkisen neuvospöydän ääreen hänen salaisuuksiensa ylevyys lyö Sinut hämmästyksellä: Sinä kieltäydyt jo ennakoita ymmärtämästä ja valmistut vain ihmettelemään.

Mutta piankin tulet toisiin ajatuksiin. Ne eivät tosiaankaan huikaise silmiäsi väärän arvokkuuden loistolla. Niiden yksinkertaisuus on vaikuttanut, ettei niitä ole pitkään aikaan huomattu, ja vasta ankaran mietiskelyn jälkeen on oivallettu koko niiden hedelmällisyys ja laajakantoisuus.

Ensimmäinen laki lausuu, että jokainen kappale pyrkii piirtämään suoran viivan, ellei se tapaa mitään estettä, joka kääntää sitä toisaalle. Ja toinen laki, joka on vain ensimmäisen seuraus, opettaa, että jokainen kappale, joka kiertää jonkin pisteen ympäri, pyrkii siitä loitonemaan, koska sen piirtämä rata lähenee sitä enemmän suoraa viivaa, mitä kauempana se siitä on.

Kas siinä on, ylevä derviäsi, luonnon avain. Kas siinä ovat

ovat ne hedelmälliset perusaatteet, joista tehdään johtopäätöksiä silmän kantamattomiin, niinkuin tulen Sinulle eri kirjeessä osoittamaan.

Viiden tai kuuden totuuden tajuaminen on täyttänyt heidän filosofiansa ihmeillä ja saanut heidät toimittamaan enemmän kuulumattomia kummia ja oudostuttavia tekoja kuin kaikki se, mitä meille kerrotaan pyhistä profeteoistamme.

Sillä minä olen vakuuttunut siitä, ettei ainoakaan kirjanoppineemme olisi ollut joutumatta pulaan, jos häntä olisi kehoitettu vaa'alla punnitsemaan kaikki maata ympäröiviä ilma tai mittaamaan kaikki sen pinnalle vuosittain putoava vesi. Varmaankin olisi hän myös miettinyt neljä kertaa päänsä ympäri ennen kuin olisi sanonut, kuinka monta peninkulmaa ääni kulkee tunnissa, kuinka pitkän ajan valonsäde tarvitsee tullakseen auringosta maahan, kuinka monta syltä on täältä Saturnukseen, kuinka kaarevaksi on laivan kylki laitettava, jotta siitä tulisi niin hyvä purjehtija kuin mahdollista.

Jos joku jumalallinen mies olisi koristanut näiden filosofien teokset korkeilla ja ylevillä sanoilla, jos hän olisi sovittanut niihin rohkeita kuvia ja salaperäisiä vertauksia, olisi hän ehkä luonut niin kauniin kirjan, että sen olisi voittanut vain pyhä Koraani.

Jos minun kuitenkin tulee sanoa Sinulle, mitä ajattelen, niin en minä oikein osaa pitää kuvatyylisiä. Koraanissamme on melkoinen joukko lapsellisia kohtia, jotka tuntuvat minusta aina lapsellisilta, vaikkakin niitä kohottaa ilmaisutavan voima ja eloisuus. Ensi aluksi luulisi pyhässä innostuksessa sepitettyjen kirjojen olevan ihmisten kielellä tulkittuja jumalallisia aatteita, mutta meidän pyhissä kirjoissamme tapaakin päin-

vastoin jumalan kielen ja ihmisten aatteet, ikäänkuin Jumala olisi ihmeellisestä oikusta sanellut lauseet ja ihminen antanut ajatukset.

Arvelet ehkä minun puhuvan liian vapaasti sellaisesta, mikä on pyhintä keskuudessamme, ja luulet kai sitä tässä maassa vallitsevan itsenäisyyden hedelmäksi. Ei. Järki ei ole, tai-vaan kiitos, turmellut sydäntä. Niin kauan kuin elän on Ali oleva profeettani.

Pariisissa, 15 p. Chahban-kuuta v. 1716.

### 99. kirje.

*Usbek kirjoittaa Ibbenille Smyrnaan.*

Eipä ole maailmassa valtakuntaa, jossa onni olisi niin häilyvä kuin täällä. Joka kymmenes vuosi sattuu mullistuksia, jotka syöksevät rikkaan kurjuuteen ja nostavat köyhän nopein siivin rikkauten huipulle. Yksi hämmästelee köyhyyttään, toinen yltäkyläisyyttään. Tuokiossa rikastunut ihmettelee Kaitselmuksen viisautta ja tuokiossa köyhtynyt kohtalon sokeata sallimusta.

Verojen kokoojat uivat aarteissa: heidän keskuudessaan on vähän Tantaloksia. He alkavat kuitenkin tämän ammatinsa äärimmäisessä kurjuudessa. Heitä halveksitaan kuin lokaa niin kauan kuin he ovat köyhiä, mutta kun heistä on tullut rikkaita, annetaan heille paljon arvoa. Niinpä he eivät jätäkään tekemättä mitään tätä arvoa hankkiakseen.

Nykyään heidän asemansa on kuitenkin kauhistuttava. Hiljattain on perustettu muuan kamari, jota nimitetään oikeus-

kamariksi, koska sen tarkoituksena on riistää heiltä koko heidän omaisuutensa. He eivät voi kuljettaa pois eivätkä salata tavaroitaan, sillä heidät pakotetaan kuolemanrangaistuksen uhalla ilmoittamaan ne täsmälleen. Näin pannaan heidät kulkemaan hyvin ahtaasta solasta, nimittäin heidän henkensä ja rahojensa välistä. Onnettomuuden kukkuraksi kunnioittaa muuan sukkelasta suustaan tunnettu ministeri heitä pilapuheillaan ja löpöttelee kaikista neuvoskunnan päätöksistä. Eipä tavata joka päivä ministerejä, jotka tahtovat naurattaa ihmisiä. Ja tälle on oltava kiitollisia siitä, että hän on sellaista yrittänyt.

Palvelijaluokka nauttii Ranskassa suurempaa kunnioitusta kuin muualla. Se on suurten herrain taimitarha ja se täyttää muiden säätyjen tyhjät sijat. Siihen kuuluvat henkilöt asettuvat onnettomuuteen suistuneiden ylimysten, vararikoon joutuneiden virkamiesten ja sodan raivoisissa kahakoissa kaatuneiden aatelisten tilalle. Ja elleivät he kykene itse näitä korvaamaan, kohottavat he kaikkien suurten sukujen loistoa tytärtensä avulla, nämä kun jonkinlaisen lannan tavoin lihottavat karuja vuoriperäisiä maita.

Kaitselmus on minun nähdäkseni, Ibben, aivan ihmeellisellä tavalla toimittanut rikkauksien jaon. Jos se olisi suonut niitä vain kunnan ihmisille, ei niitä olisi osattu kyllin selvästi erottaa hyveestä eikä niiden koko tyhjyyttä olisi perinpohjin oivallettu. Mutta kun tutkitaan, millaisia ne ihmiset ovat, joille niitä on eniten sälytetty, opitaan rikkaita halveksimalla myös lopulta halveksimaan rikkauksia.

Pariisissa, 26 p. Maharram-kuuta v. 1716.

100. kirje.

*Rica kirjoittaa Rhedille Venetsiaan.*

Minusta ovat muodin oikut ranskalaisten keskuudessa suorastaan hämmästyttäviä. He ovat nyt jo unohtaneet, millainen heidän pukunsa oli viime kesänä, mutta vielä vähemmän ovat he selvillä siitä, millä tavalla he tulevat pukeutumaan tänä talvena. Varsinkaan ei saata kukaan kuvitella, kuinka paljon mies saa uhrata rahaa pitääkseen vaimoiaan muodin tasalla.

Mitä hyödyttäisi minun ryhtyä Sinulle tarkoin kuvailemaan heidän pukujansa ja koristuksiansa? Uusi muoti hävittäisi piankin koko minun työni, niinkuin se hävittää heidän räättäliensä työn, ja ennenkuin olisit saanut kirjeeni, olisi kaikki jo muuttunut toiseksi.

Nainen, joka poistuu Pariisista viettääkseen kuutisen kuukautta maalla, palaa sieltä yhtä vanhanaikaisena kuin jos hän olisi unohtunut sinne kolmeksikymmeneksi vuodeksi. Poika ei tunne äitinsä kuvaa, niin oudolta tuntuu hänestä puku, jota hän on maalattaessa käyttänyt: hän luulee siinä esitetyn jotakin amerikattaren tapaista tai arvelee maalarin tahtoneen tulkita jotakin päähänpistoaan.

Joskus kohoavat tukkalaitteet vähitellen korkeuksiin, kunnes jokin mullistus heittää ne äkkiä alas. On ollut aika, jolloin niiden suunnaton korkeus sijoitti naisen kasvot hänen keskipaikoilleen. Toisen kerran taas oli jaloilla sama asema, sillä korot muodostivat jalustan, joka piti niitä ilmassa. Kuka sitäkään uskoisi, että arkkitehtien on ollut usein pakko korottaa, alentaa tai leventää oviaan aina sen mukaan, millaista



muutosta naisten koristukset heiltä vaativat? Heidän taiteensa säännöt ovat saaneet orjina totella näitä oikkuja. Joskus nähdään naisten kasvoilla arvaamaton määrä mustia laastari-pilkkuja, mutta huomenna ne ovat kaikki kadonneet. Muinoin oli naisilla vartaloa ja hampaitakin: nykyään ei niistä ole puhettakaan. Tämän vaihtelevan kansan keskuudessa ovat tyttäret, mitä heistä sitten arvostelija sanoneekaan, aivan toisenlaisia kuin heidän äitinsä.

Tottumusten ja elämänmuotojen laita on sama kuin muotien: ranskalaiset muuttavat tapojaan aina kuninkaansa iän mukaan. Hallitsija saattaisi tehdä kansastaan vakavankin, jos hän vain sitä yrittäisi. Ruhtinas painaa mielensä leiman hoviin, hovi kaupunkiin, kaupunki maaseutuun. Yksinvaltiaan sielu on kuin muotti, joka valaa kaikki muut sielut kaltaisikseen.

Pariisissa, 8 p. Saphar-kuuta v. 1717.

101. kirje.

*Rica kirjoittaa samalle.*

Äskettäin puhuin Sinulle ranskalaisten tavattomasta häilyväisyydestä muotiasioissa. Kuitenkin on aivan käsittämätöntä, kuinka sitkeästi he niistä pitävät kiinni. Ne muodostavat säännön, jonka mukaan he arvostelevat kaikkea, mitä tapahtuu muiden kansojen keskuudessa. Kaikesta vetoavat he aina niihin, ja kaikki, mikä on outoa, näyttää heistä aina naurettavalta. Tunnustan Sinulle, etten osaa sovittaa tätä pukukiihkoa siihen huikentelevaisuuteen, millä he niitä muuttavat joka päivä.

Kun sanon Sinulle heidän halveksivan kaikkea, mikä on outoa ja muukalaista, puhun vain pikku seikoista. Sillä kun on kysymys tärkeistä asioista, näyttävät he epäilevän itseään niin perinpohjin, että unohtavat oman arvonsakin. He myöntävät mielellään, että toiset kansat ovat viisaampia, kunhan vain tunnustetaan, että he ovat paremmin puettuja. He suostuvat kernaasti tottelemaan kilpailevan kansan lakeja, kunhan vain ranskalaiset parturit määräävät lainsäätäjän vallalla muukalaisten irtotukkien muodon. Mikään ei heistä ole niin kaunista kuin havaita kokkiensa maun hallitsevan hamasta pohjoisesta ihan etelään ja heidän kähertäjättäriensä säädösten kulkevan voitokkaina kautta Euroopan kaikkien pukuhuoneiden.

Kunhan he vain saavat nauttia näitä jaloja etuja, mitä he huolivat siitä, että terve järki tuodaan heille muualta ja että he lainaavat naapureiltaan kaiken, mikä koskee valtiollista ja yhteiskunnallista hallintoa?

Voiko kukaan kuvitella, että Euroopan vanhinta ja mahtavinta kuningaskuntaa on jo yli kymmenen vuosisadan aikana hallittu laeilla, joita ei ole tehty sitä varten? Jos Ranska olisi ollut valloitettu maa, ei moista olisi vaikea käsittää. Mutta sehän on esiintynyt valloittajana.

Ranskalaiset ovat hylänneet vanhat lakinsa, joita heidän ensimmäiset kuninkaansa laativat yleisissä kansankokouksissa. Ja omituisinta on, että niitä roomalaisia lakeja, joita he omaksuivat omiensa sijaan, olivat osaksi säätäneet ja osaksi merkinneet muistiin heidän omien lainlaatijainsa aikana eläneet keisarit.

Ja jotta saalis olisi täydellinen ja jotta terve järki tulisi

heille kokonaisuudessaan muualta, ovat he hyväksyneet nou-  
datettaviksi myös kaikki paavien julistukset ja muodostaneet  
niistä uuden oikeutensa osan: uusi laji orjuutta sekín.

On kyllä totta, että viime aikoina on kirjoitettu muistiin  
muutamia kaupunkien ja maakuntien säädöksiä, mutta ne-  
kin on melkein kaikki otettu roomalaisesta oikeudesta.

Tämä omaksuttujen ja niin sanoaksemme kansalaistutettu-  
jen lakien paljous on niin suuri, että se rasittaa yhtä paljon oi-  
keutta kuin oikeuden jakajiakin. Mutta nämä lukuisat lakikir-  
jat eivät ole mitään verrattuina siihen kauhistavaan selittäjain,  
tulkitsijain ja mukailijain armeijaan, jonka yksityiset jäsenet  
ovat yhtä heikkoja älynsä vähäisen terävyyden puolesta kuin  
he ovat voimakkaita äärettömän lukumääränsä puolesta.

Eikä siinä kaikki. Nämä muukalaiset lait ovat saaneet  
aikaan muodollisuuksia, jotka ovat ihmisjärjen häpeä. Olisi  
verrattain vaikeata ratkaista, onko muoto käynyt vahingolli-  
semmaksi kotiutuessaan lakitieteeseen vaiko juurtuessaan  
lääketieteeseen, onko se tehnyt enemmän tuhoa lakimiehen  
kauhtanan alla kuin lääkärin leveän hatun varjossa ja onko  
se yhtäällä syössyt enemmän ihmisiä vararikoon kuin tap-  
panut niitä toisaalla.

Pariisissa, 12 p. Saphar-kuuta v. 1717.

102. kirje.

*Usbek kirjoittaa \*\*\*:lle.*

Täällä puhutaan yhä paavin perussäädöksestä. Menin  
joku päivä sitten taloon, missä heti kuulin erään pyylevän,  
punakan miehen huutavan lujalla äänellä: »Minä olen anta-

nut paimenkirjeeni. Minä en lähde vastaamaan mihinkään, mitä te sanotte. Lukekaa vain se paimenkirje ja tulette näkemään, kuinka minä olen siinä ratkaissut kaikki teidän epäilyksenne. Olen saanut aika tavalla hikoilla niistä suorituakseni», jatkoi hän vieden käden otsalleen, »minä olen tarvinnut koko oppineisuuttani ja minun on täytynyt lukea monen monta latinaista kirjailijaa».

»Sen uskon kyllä», virkkoi toinen mies, joka oli siinä lähettyvillä, »sillä onpa se kaunis teos. Ja minä väitän, ettei se jesuiittakaan, joka hyvin usein käy luonanne, kykene sepittämään parempaa.»

»Sepä sen, lukekaa se siis», jatkoi ensimmäinen, »ja pääsette näistä asioista neljännestunnissa paremmin selville kuin jos minä olisin puhunut niistä teille kaksi tuntia».

Näin hän väisteli keskusteluun antautumasta ja panemasta pöyhkeyttänsä vaaraan. Mutta kun häntä yhä ahdistettiin, oli hänen pakko lopultakin tulla esille vallitustensa suojasta ja hän alkoi lasketella jumaluusoppineiden tapaan moninaisia typeryyksiä, missä toimessa muuan dervishi auttoi häntä sangen kunnioittavasti. Kun pari miestä, jotka olivat kuunnelleet keskustelua, kielsi jonkun hänen perusväitteensä, sanoi hän ilman muuta: »Se on varmasti niin, koska me olemme sen niin päättäneet, ja me olemme erehtymättömiä päätöksissämme.»

»Kuinka», lausui minä hänelle vuorostani, »oletteko te erehtymättömiä?»

»Ettekö sitten huomaa», vastasi hän, »että Pyhä Henki valistaa meitä?»

»Se on mainiota», jatkoin minä, »sillä siitä tavasta, millä te olette puhuneet koko tämän päivän, huomaan teidän kiipeästi kaipaavan valistusta.»

Pariisissa, 18 p. ensimmäistä Rebiab-kuuta v. 1717.

103. kirje.

*Usbek kirjoittaa Ibbenille Smyrnaan.*

Euroopan mahtavimmat valtakunnat ovat keisarin ja Ranskan, Espanjan ja Englannin kuninkaiden valtakunnat. Italia ja suuri osa Saksaa ovat jakaantuneet lukemattomiin pikku valtioihin, joiden ruhtinaat ovat suoraan sanoen yksinvaltiuden marttyyreja. Meidän mainehikkailla sulittaaneillamme on enemmän vaimoja kuin useimmilla näillä ruhtinaila alamaisia. Italian ruhtinaat, jotka eivät ole kovinkaan yksimielisiä, ovat sääliittävimässä asemassa. Heidän valtakuntansa ovat avoinna kuin karavaanimajalat, niin että heidän on pakko ottaa niihin vastaan kaikki, jotka vain suvaitsevat tulla. Näin ollen onkin heidän ollut liittyminen suurempiin ruhtinaihin, joille he omistavat pikemmin pelkonsa kuin ystävyytensä.

Enimmät Euroopan hallitukset ovat yksinvaltaisia tai sanotaan niitä ainakin siksi, sillä enpä tiedä, onko milloinkaan ollut olemassakaan todellisesti yksinvaltaisia hallituksia. Ainakin on niiden ollut mahdotonta kauan säilyä puhtaina. Yksinvaltainen hallitus on väkivaltainen hallitus, joka aina muuttuu itsevaltiudeksi tai tasavallaksi. Valtaa ei voida milloinkaan sopusuhtaisesti jakaa kansan ja ruhtinaan kesken: tasapainoa on liian vaikea säilyttää. Mahti vähenee pakosta-

kin yhdeltä puolen, samalla kun se lisääntyy toisella puolen. Ja etu on yleensä ruhtinaan puolella, koska hänellä on hallussaan sotajoukko.

Niinpä onkin Euroopan kuninkaiden valta hyvin suuri, ja heidän voidaan sanoa pitävän sitä niin suurena kuin he vain haluavat. Mutta he eivät harjoita sitä yhtä laajassa mitassa kuin meidän sulttaanimme. Ensiksikään he eivät tahdo loukata kansojensa tapoja ja uskontoa ja toiseksi ei heidän etunsa mukaista ole sen ulottaminen liian avaralle.

Ei mikään lähennä niin ruhtinaiden asemaa heidän alamaistensa asemaan kuin se suunnaton valta, mikä heillä on näihin nähden, eikä myöskään mikään tee heistä siinä määrin onnen oikkujen ja iskujen uhreja.

Meidän sulttaanimme tapa pienimmälläkin vihjauksellaan lähettää kuolemaan kaikki, jotka eivät häntä miellytä, kumoo kokonaan sen suhteen, jonka pitää vallita rikoksen ja rangaistuksen välillä ja joka on ikäänkuin valtioiden sielu ja vallankäytön sopusointu. Kun kristityt ruhtinaat ottavat tarkoin huomioon tämän suhteen, ovat he siinä rajattomasti meidän hallitsijoistamme edellä.

Persialainen, joka varomattomuuksissaan tai onnettomuuksissaan on saanut osakseen ruhtinaan epäsuosion, tietää varmasti kuolevaansa. Pieninkin virhe tai pieninkin oikku asettaa hänet tähän ankaraan tilaan. Mutta jos hän olisi tavoitellut ylivaltiaansa henkeä, jos hän olisi aikonut luovuttaa hänen linnoituksensa vihollisille, suoriutuisi hän siitäkin henkensä menettämällä. Hän ei siis joudu suurempaan vaaraan jälkimmäisessä kuin edellisessäkin tapauksessa.

Niinpä kun hän huomaa joutuneensa hiukankin epä-

suosioon, kun hän näkee varman kuoleman edessään eikä näe mitään pahempaa, ryhtyy hän aivan luonnon pakosta toimittamaan rauhattomuuksia valtiossa ja tekemään salaliittoja hallitsijaa vastaan, koska se on hänen ainoa apukeinonsa.

Näin ei ole eurooppalaisten ylimysten laita, heiltä kun epäsuosio riistää vain hallitsijan hyväntahtoisuuden ja myötätunnon. He poistuvat hovista ja ajattelevat vain rauhallisen elämän nautintoja ja syntyperänsä tarjoomia etuja. Kun heidät otetaan hengiltä enimmäkseen vain majesteettirikoksesta, varovat he joutumasta siihen vikapäiksi, ottamalla huomioon, mitä he siinä voivat menettää ja kuinka vähän he siinä saattavat voittaa. Niinpä nähdäänkin vähän kapinoita ja vähän väkivaltaisella kuolemalla kuolleita ruhtinaita.

Elleivät ruhtinaamme tätä rajatonta valtaa harjoittaessaan ryhtyisi monenlaisiin varovaisuustoimiin henkensä turvaamiseksi, eivät he eläisi päivääkään. Ja ellei heillä olisi palkoissaan lukemattomia joukkoja, joiden avulla heidän muita alamaisiaan käy pitäminen verisessä kurissa, ei heidän valtansa kestäisi kuukauttakaan.

Siitä on vain neljä, viisi vuosisataa, kun Ranskan kuningas vastoin sen ajan tapaa ensiksi hankki itselleen henkivartijoita, ollakseen suojassa salamurhaajilta, jotka muuan pieni aasialainen ruhtinas oli lähettänyt hänen surmakseen. Siihen asti olivat kuninkaas eläneet rauhassa alamaistensa keskellä niinkuin isät lastensa keskellä.

Ranskan kuninkaas eivät suinkaan saata meidän sulttaaniemme tavoin omasta alotteestaan riistää henkeä ainoaltakaan alamaiseltaan, vaan on heillä päinvastoin aina varalla armahdus kaikille rikoksellisille. Riittää, että ihmisellä on

ollut onni nähdä ruhtinaansa ylevät kasvot, kun hän jo lakkaa olemasta arvoton elämään. Nämä valtiaat ovat kuin aurinko, joka levittää kaikkialle eloa ja lämpöä.

Pariisissa, 8 p. toista Rebiab-kuuta v. 1717.

104. kirje.

*Usbek kirjoittaa samalle.*

Jatkaakseni viimeisen kirjeeni ajatuksenjuoksua kerron Sinulle tässä suunnilleen, mitä muuan sangen järkevä eu-rooppalainen minulle äskettäin sanoi:

»Huonoin menettelytapa, mihin aasialaiset ruhtinaat ovat voineet turvautua, on heille ominainen piilottauminen. He tahtovat kai siten herättää suurempaa kunnioitusta, mutta he herättävätkin kunnioitusta kuninkuutta, vaan ei kuningasta kohtaan, ja he kiinnittävät alamaisten mielen määrättyyn valtaistuimeen, vaan ei määrättyyn henkilöön.

»Se näkymätön voima, joka hallitsee, on kansalle aina sama. Vaikka kymmenen kuningasta, jotka se tuntee vain nimeltä, olisi tappanut toinen toisensa, se ei huomaa minkäänlaista erotusta: siitä on samaa kuin jos sitä olisivat hallinneet perä perää henget.

»Jos suuren kuninkaamme Henrik IV:n inhoittava murhaaja olisi iskenyt iskunsa johonkin Intian kuninkaaseen, olisi hän kuninkaallisen sinetin ja ikäänkuin häntä varten koottujen suunnattomien aarteiden haltijana tarttunut kaikessa rauhassa valtakunnan ohjiin, ilman että ainoakaan ih-



minen olisi ajatellut vaatia häneltä takaisin kuningastaan, ja tämän perhettä ja lapsia.

»Ihmetellään usein, ettei itämaisten ruhtinaiden hallitustavassa melkein milloinkaan tapahdu muutoksia. Mistä muusta se johtuu kuin siitä, että se on aina hirmuvaltainen ja kauhistuttava?

»Muutoksenhan voi toimittaa vain ruhtinas tai kansa. Mutta ruhtinaat varovat visusti sitä tekemästä, koska heillä niin suuren vallan omistaessaan on kaikki, mitä heillä voikin olla. Jos he jotakin muuttaisivat, saattaisi se koitua vain heidän vahingokseen.

»Mitä alamaisiin tulee, niin jos joku heistä jotain suunnitteleekin, ei hän voi panna suunnitelmaansa valtiossa toimeen. Hänenhän täytyisi kyetä yhtäkkiä vastustamaan pelottavaa ja aina yhtenäistä valtaa, ja siihen puuttuu häneltä sekä keinoja että aikaa. Mutta hänen tarvitsee vain mennä tämän vallan lähteelle, ja silloin riittää hänelle yksi käsivarsi ja yksi silmänräpäys.

»Murhamies nousee valtaistuimelle samassa kun entinen yksinvaltiäs syöksähtää siitä pois, kaatuu ja heittää henkensä hänen jalkojensa juuressa.

»Tyytymätön eurooppalainen pyrkii pitämään yllä salaista yhteyttä muiden kanssa, heittäytymään vihollisten joukkoon, anastamaan jonkun linnoituksen, kiihottamaan joutavaa nurinaa alamaisten keskuudessa. Mutta tyytymätön aasialainen käy suoraan käsiksi ruhtinaaseen, säikähdyttää, iskee, kukistaa. Hän hävittää tämän ruhtinaan muistonkin, niin että hän on samassa silmänräpäyksessä orja ja herra, vallanantaja ja laillinen hallitsija.

»Onneton se kuningas, jolla on vain yksi pää! Siihen näyttää keskittyneen koko hänen valtansa vain osoittaakseen ensimmäiselle kunnianhimoiselle uskalikolle paikan, mistä se on kokonaisuudessaan löydettävissä.»

Pariisissa, 17 p. toista Rebiab-kuuta v. 1717.

105. kirje.

*Usbek kirjoittaa*

Kaikki Euroopan kansat eivät ole yhtä riippuvaisia ruhtinaistaan. Niinpä ei esim. englantilaisten kärsimätön luonne jätä heidän kuninkaalleen paljoakaan aikaa valtansa vahvistamiseen. Alamaisuus ja kuuliaisuus ovat hyveitä, joista he vähiten ylpeilevät. He lausuilevat niistä sangen kummallisia asioita. Heidän nähdäkseen on olemassa vain yksi side, joka kykenee liittämään ihmiset toisiinsa, ja se side on kiittolisuus. Aviomiestä, vaimoa, isää ja poikaa sitoo toisiinsa vain rakkaus, jota he tuntevat toisiaan kohtaan, tai hyvät työt, joita he toisilleen tekevät. Ja nämä erilaiset kiittolisuuden syyt ovat kaikkien yhteiskuntien alkuna.

Mutta jos ruhtinas, edistämättä alamaistensa onnea, tahtoo päinvastoin heitä sortaa ja hävittää, lakkaa kuuliaisuuden perustus olemasta: mikään ei heitä enää sido eikä kiinnitä häneen, vaan he palaavat luonnolliseen vapauteensa. Englantilaiset väittävätkin, ettei mikään rajaton valta saata olla oikeutettu, koska sillä ei ole milloinkaan voinut olla oikeutettua alkuperää. »Sillä emmehän me voi», sanovat he, »antaa toiselle enemmän valtaa meihin nähden kuin meillä on itsellämme.

Mutta nythän meillä ei ole rajatonta valtaa itseemme nähden, me kun emme saa esim. riistää itseltämme henkeä. Ei siis kenelläkään koko maan päällä myöskään ole sellaista valtaa», päättelevät he.

Majesteettirikos ei heidän nähdäkseen ole muuta kuin rikos, minkä heikompi tekee vahvempaa vastaan kieltäytymällä häntä tottelemasta, millä tavalla hän sitten hänelle tottelemattomuuttaan osoittaakin. Niinpä julistikin Englannin kansa, joka kerran huomasi olevansa vahvempi erääseen kuninkaaseensa verrattuna, että ruhtinas teki majesteettirikoksen silloin kun hän ryhtyi sotaan omia alamaisiaan vastaan. He ovatkin varsin oikeassa sanoessaan, että heidän Koraaninsa käskyä, joka määrää olemaan vallanpitäjille alamainen, ei ole kovin vaikea noudattaa, koska heidän on mahdollista olla sitä noudattamatta, sitäkin enemmän, kun ei heitä käsketä tottelemaan hyveellisintä, vaan väkevintä.

Englantilaiset kertovat erään kuninkaansa, sitten kun hän oli voittanut ja ottanut vangiksi prinssin, joka oli nostanut kapinan ja riidellyt häneltä kruunua, käyneen moittimaan hänen uskottomuuttaan ja petollisuuttaan. »Vasta hetki sitten ratkaistiin», sanoi onneton prinssi, »kumpi meistä kahdesta on petturi».

Vallananastaja selittää kapinallisiksi kaikki, jotka eivät ole hänen tavallaan sortaneet isänmaata, ja luullen, ettei ole lakia siinä, missä hän ei näe tuomareita, pakottaa hän ihmiset kunnioittamaan taivaan säädöksinä sattuman ja onnen oikeuja.

Pariisissa, 20 p. toista Rebiab-kuuta v. 1717.

## 106. kirje.

*Rhedi kirjoittaa Usbekille Pariisiin.*

Eräässä kirjeessäsi puhuit minulle paljon Länsimaissa harjoitetuista tieteistä ja taiteista. Pitänet minua raakalaisena, mutta minä en tosiaankaan tiedä, korvaako niistä saatu hyöty ihmisille sen huonon tavan, millä he niitä joka päivä käyttävät.

Olen kuullut sanottavan, että jo yksin pommien keksiminen riisti vapauden kaikilta Euroopan kansoilta. Kun ruhtinaat eivät enää voineet uskoa linnoitusten vartioimista kansalaisille yleensä, koska nämä olisivat antautuneet ensimmäisen pommin räjähtäessä, saivat he siitä hyvän tekosyyn suurten säännöllisten sotajoukkojen luomiseen, sotajoukkojen, joiden avulla he ovat sitten sortaneet alamaisiaan.

Sinähän tiedät, ettei ruudin keksimisen jälkeen ole enää ollut valloittamattomia linnoituksia, mikä merkitsee, Usbek, ettei maan päällä ole enää turvapaikkaa vääryyttä ja väkivaltaa vastaan.

Vapisen aina ajatellessani, että joskus ehkä keksitään joku salaisuus, joka tarjoaa yhä lyhyemmän tien ihmisten tuhoamiseksi ja kokonaisten kansojen ja kansakuntien hävittämiseksi.

Sinä olet lukenut historioitsijoita. Huomaa tarkoin: melkein kaikki valtakunnat on perustettu silloin kun tieteet ja taiteet olivat vielä tuntemattomia, ja melkein kaikki ne ovat hävinneet vain siitä syystä, että niitä on liiaksi kehitetty. Mui-nainen Persian valtakunta tarjoaa meille siitä kotoisen esimerkin.

En ole vielä ollut pitkää aikaa Euroopassa, mutta olen jo ennättänyt kuulla järkevien ihmisten puhuvan kemian tuho-  
töistä. On kuin se olisi neljäs vitsaus, joka saattaa ihmisiä  
häviöön ja perikatoon yksitellen, mutta jatkuvasti, kun sitä-  
vastoin sota, rutto ja nälkä tuhoavat heitä joukottain, mutta  
vain aika ajoin.

Mitä meitä on hyödyttänyt kompassin keksiminen ja niin  
monien kansojen löytäminen, koska meille ovat pikemmin  
siirtyneet heidän tautinsa kuin heidän rikkautensa? Kulta  
ja hopea oli yhteisestä sopimuksesta asetettu kaikkien tavarain  
hinnan mitaksi ja niiden arvon takeeksi siitä syystä, että nämä  
metallit olivat harvinaisia ja tarpeettomia mihinkään muuhun  
käytäntöön. Mitä siis meitä auttoi niiden käyminen yleisem-  
miksi, niin että me tarvitsimme jonkun tavarain arvon korva-  
taksemme kaksi tai kolme rahamerkkiä yhden asemesta? Se-  
hän oli vain epämukavampaa.

Mutta toiselta puolen on tämä keksintö ollut hyvin tur-  
miollinen löydetyille maille. Kokonaisia kansakuntia on tu-  
hottu, ja ihmiset, jotka ovat säästyneet kuolemasta, on pai-  
nettu niin ankaraan orjuuteen, että sen kuvaileminen on saa-  
nut musulmannitkin värisemään.

Onnellinen Muhammedin lasten tietämättömyys! Pyhän  
Profeettamme hyvin suuresti hellimä herttainen yksinkertai-  
suus, sinä muistutat aina mieleeni muinaisten aikojen lapsel-  
lista viattomuutta ja rauhaa, joka asui esi-isiemme sydämessä!

Venetsiassa, 2 p. Rhamazan-kuuta v. 1717.

## 107. kirje.

*Usbek kirjoittaa Rhedille Venetsiaan.*

Joko Sinä et ajattele sitä, mitä sanot, tai Sinä toimit paremmin kuin ajattelet. Sinä olet lähtenyt isiesi maasta hankkiaksesi tietoja, ja nyt Sinä halveksit kaikkea tietoa. Kehityäksesi saavut maahan, missä kehitetään kaunotaiteita, ja Sinä pidät niitä turmiollisina. Sanonko Sinulle, mitä ajatelen, Rhedi? Minä olen paremmin Sinun kanssasi yhtä mieltä kuin Sinä olet itsesi kanssa.

Oletko kylliksi ajatellut sitä onnetonta raakalaistilaa, mihin meidät veisi tieteiden ja taiteiden menetys? Ei ole tarvis sitä kuvitella: sen voi nähdä? Onhan maan päällä vielä kansoja, joiden keskuudessa hiukankin opetettu apina voisi tulla kunnialla toimeen. Se olisi kutakuinkin muiden asukkaiden tasalla, eikä sen älyä pidettäisi suinkaan vajavaisena eikä sen luonnetta kummallisena. Se eläisi siellä yhtä hyvin kuin joku muukin, herättäisipä huomiotakin näppärällä käytöksellään.

Sinä väität valtakuntien perustajain useimmissa tapauksissa olleen vailla tieteiden ja taiteiden tuntemusta. Enhän kielläkään, etteivät raakalaiskansat ole voineet raivoisain tulvavirtain tavoin vyöryä yli maiden ja upottaa verenheimoiisiin joukkoihinsa sivistyneimmätkin valtakunnat. Mutta huomaa tarkoin: he ovat itse oppineet tieteitä ja taiteita tai ovat antaneet voitettujen kansojen niitä harjoittaa. Muutoin olisikin heidän valtansa mennyt menojaan niin kuin ukkosen jyrinä ja myrskyn kohu.

Sinä sanot pelkääväsi, että vielä joskus keksitään julmem-

pia hävityskeinoja kuin nykyään käytännössä olevat. Ei; jos joku tuhoisa keksintö tehtäisiinkin, kiellettäisiin se piankin kansainvälisen oikeuden taholta ja kansakuntien yksimielinen sopimus hautaisi moisen suunnitelman ikiajoiksi. Ruh-  
tinaiden etujen mukaista ei ole suinkaan valloitusten tekeminen sellaisin keinoin: heidänhän tarkoituksenaan on hankkia alamaisia eikä maita.

Sinä valitat ruudin ja pommien keksimistä. Sinusta on tavatonta, ettei enää ole valloittamattomia linnoituksia. Toisin sanoen: Sinusta on tavatonta, että sodat loppuvat nykyään pikemmin kuin ennen.

Olet varmaankin historiaa lukiessasi huomannut, että ruudin keksimisen jälkeen taistelut eivät ole enää olleet läheskään niin verisiä kuin ennen, koska nykyään ei enää juuri milloinkaan jouduta käsikähmään.

Ja vaikkapa olisi ollutkin muutamia erikoisia tapauksia, joissa joku tieto tai taito olisi osoittautunut turmiolliseksi, niin onko se siitä syystä hylättävä? Oletko sitä mieltä, Rhedi, että uskonto, jonka pyhä Profeettamme on tuonut taivaasta, on turmiollinen, koska se on jonakin päivänä saattava pe-  
tolliset kristityt häpeään?

Sinun luulosi mukaan taiteet veltostuttavat kansoja ja ovat siten valtakuntien kukistumisen syytä. Sinä puhut muinaisen Persian valtakunnan tuhoutumisesta, joka oli mukana sen asukkaiden tarmottomuuden ansio. Mutta tämä esimerkki ei ole lähimainkaan ratkaiseva, koska kreikkalaiset, jotka heidät lannistivat, harjoittivat taiteita verrattomasti innokkaammin kuin he.

Kun väitetään taiteiden veltostuttavan ihmisiä, ei aina-

kaan puhuttane niiden varsinaisista harjoittajista, koska he eivät ole milloinkaan joutilaina, ja tiettyähän on, että joutilaisuus vaikuttaa kaikista paheista veltoستuttavimmin mieleen.

Kysymys saattaa siis olla vain niistä, jotka taiteista nauttivat. Mutta kun jokaisessa hyvin järjestetyssä maassa täytyy niiden, jotka nauttivat jonkun taiteen tarjoomista eduista, harjoittaa jotakin toista, elleivät mieli vaipua häpeälliseen köyhyyteen, seuraa siitä, että joutilaisuus ja velttous eivät välttämättä liity taiteisiin.

Pariisi on ehkä maailman aistillisin kaupunki, ja siellä saavuttanevat nautinnot korkeimman hienostuksensa. Mutta se on ehkä myös kaupunki, missä eletään kovinta elämää. Jotta joku ihminen voisi elää mukavasti, täytyy sadan muun tehdä työtä hellittämättä. Jos joku nainen on saanut päähänsä, että hänen on siinä ja siinä juhlassa esiinnyttävä sellaisissa ja sellaisissa koruissa, täytyy siitä hetkestä viidenkymmenen käsityöläisen ahertaa nukkumatta ja saamatta aikaa juomiseen tai syömiseen: hän käskee ja häntä totellaan kerkeämmin kuin meidän hallitsijaamme, koska aineellinen etu on maailman mahtavin hallitsija.

Tämä työnteon kiihko, tämä rikastumisen intohimo, käy säädystä säätyyn, käsityöläisistä ylimyksiin asti. Kukaan ei tahdo olla köyhempi kuin henkilö, jonka hän juuri näki välittömästi alapuoletaan. Pariisissa saatat nähdä miehen, jolla on elämisen keinoa aina tuomiopäivään asti, tekevän lakkaamatta työtä ja olevan vaarassa lyhentää ikäänsä kootessaan, niinkuin hän sanoo, millä elää.

Sama henki täyttää koko kansan. Sen keskuudessa näh-



dään vain työtä ja ahkeruutta. Missä on siis se veltostunut kansa, josta Sinä niin paljon puhut?

Jos otaksumme, Rhedi, että jossakin valtakunnassa suvaitaisiin vain maanviljelykselle ehdottoman välttämättömiä taitoja, joita on niitäkin sentään aika joukko, ja että siitä karkotettaisiin kaikki ne, jotka palvelevat vain hekumaa ja huvitusta, niin väitän minä, että sellainen valtio olisi maailman kurjin.

Vaikka asukkaat jaksaisivatkin olla vailla niin monen monia mukavuuksia, jotka ovat syntyneet heidän tarpeistaan, kuihtuisi kansa päivä päivältä ja valtio kävisi niin heikoksi, ettei olisi niin pientä valtaa, joka ei kykenisi sitä alamaiseen pakottamaan.

Saattaisin tässä puuttua pitemmältäkin asiaan ja osoittaa Sinulle, että yksityisten tulot lakkaisivat melkein kokonaan ja siis myöskin ruhtinaan tulot. Kansalaisten kesken ei olisi enää tuskin minkäänlaisia rahasuhteita. Se hyödykkeiden kiertokulku ja se tulojen jatkuva nousu, jotka johtuvat erilaisten taitojen keskinäisestä riippuvaisuudesta, taukoaisivat ehdottomasti. Kukaan hankkisi tuloja vain maastaan ja hankkisi siitäkin vain täsmälleen niin paljon kuin hän itse tarvitsisi, jottei kuolisi nälkään. Mutta kun siten saataisiin kokoon vain sadas osa valtakunnan tuloista, täytyisi asukkaiden lukumäärän suhteellisesti vähentyä, niin että heistä voisi jäädä jäljelle vain sadas osa.

Otappas tarkoin huomioosi, kuinka korkealle ammattitaidon tuottamat tulot voivat nousta. Kiinteä omaisuus tuottaa vuotuisesti haltijalleen vain kahdennenkymmenennen osan arvostaan. Mutta maalari, joka ostaa yhdellä pistolilla

väriä, valmistaa taulun, josta maksetaan viisikymmentä pistolia. Samaa voidaan sanoa kultasepistä, villan ja silkin käsittelijöistä ja kaikenlaisista muistakin ammattitaitureista.

Kaikesta tästä on meidän tehtävä se johtopäätös, Rhedi, että jos ruhtinaan mieli pysyä mahtavana, täytyy hänen alamaistensa elää hyvin ja mukavasti. Hänen täytyy koettaa hankkia heille kaikenlaisia ylellisyystavaroita yhtä innokkaasti kuin elämän välttämättömmimpiä tarpeita.

Pariisissa, 14 p. Chalval-kuuta v. 1717.

108. kirje.

*Rica kirjoittaa Ibbenille Smyrnaan.*

Minä olen nähnyt nuoren hallitsijan. Hänen elämänsä on hyvin kallisarvoinen hänen alamaisilleen, ja yhtä kallisarvoinen se on koko Euroopalle niiden suurten selkkausten tähden, joita hänen kuolemansa voisi aiheuttaa. Mutta kuninkaas ovat jumalain kaltaisia: heidän eläessään on heitä pidettävä kuolemattomina. Hänen kasvopiirteensä ovat majesteetilliset, mutta samalla viehättävät. Oivallinen kasvatus näyttää avustaneen onnellista luonnonlaatua ja lupaa jo suurta ruhtinasta.

Täällä sanotaan, ettei länsimaisten kuningasten luonteesta päästä milloinkaan selville ennen kuin he ovat suorittaneet kahdesta ankarasta kokeesta: rakastajattarestaan ja rippi-isästään. Pian saadaan nähdä niin toisen kuin toisenkin tekevän parhaansa anastaakseen tämän kuninkaan sielun valtaansa, ja siinä tarkoituksessa tullaan käymään suuria

taisteluita. Sillä ruhtinaan ollessa nuori ovat nämä kaksi mahtia aina kilpailijoita, mutta kun on kysymys vanhasta kuninkaasta, sopivat ne ja toimivat yksissä. Kun ruhtinas on vielä nuori, on dervissäillä sangen vaikea osa suoritettavanaan: kuninkaan voima on hänen heikkoutensa. Mutta toinen saa yhtä helposti voiton hänen heikkoudestaan kuin hänen voimastaankin.

Saapuessani Ranskaan huomasin tuon nyttemmin kuolleen kuninkaan joutuneen täydellisesti naisten hallittavaksi, ja kuitenkin tarvitsi hän siinä iässä, missä hän silloin oli, minun arvellakseni kaikista maailman hallitsijoista vähiten naisia. Kerran kuulin erään naisen sanovan: »Tuon nuoren everstin hyväksi täytyy tosiaankin jotakin tehdä. Hänen urhoollisuutensa on minulle tunnettu. Minäpä puhun hänestä ministerille.» Muuan toinen taas virkkoi: »On aivan hämmästyttävää, että tämä nuori apotti on unohdettu. Hänestä pitää tulla piispa. Hän on hyvästä perheestä, ja minä voisin vastata hänen moitteettomista tavoistaan.» Sinun ei tule kuitenkaan kuvitella niiden, jotka näin puhuivat, olleen ruhtinaan suosikkeja. He olivat vaihtaneet hänen kanssaan sanasen tuskin kahta kertaa eläessään, niin perin helppo kuin onkin päästä puhuttelemaan eurooppalaisia ruhtinaita. Mutta asian laita on se, että jokaisella, jolla on virka hovissa, Pariisissa tai maaseudulla, on samalla joku nainen, jonka käsien kautta kulkevat kaikki ne armonosoitukset ja joskus vääryydetkin, mitä hän voi saada aikaan. Nämä naiset ovat kaikenpuolisissa suhteissa toistensa kanssa ja muodostavat jonkinlaisen yhdistyksen, jonka lakkaamatta puuhailevat jäsenet auttavat toisiaan ja edistävät toistensa asiaa: he ovat kuin uusi valtio valtiossa.

Ja ken hovissa, Pariisissa, maaseudulla oleskellessaan näkee ministerien, tuomarien, hengenmiesten toimivan ja touhua-  
van, niin ellei hän tunne naisia, jotka näitä hallitsevat, on  
kuin ihminen, joka näkee kyllä koneen käyvän, mutta ei  
aavistakaan sen sisäisiä pontimia.

Luuletko Sinä, Ibben, jonkun naisen viitsivän ruveta mi-  
nisterin rakastajattareksi vain maataksaan hänen kanssaan?  
Mikä ajatus! Hän tekee sen taritakseen hänelle joka aamu viisi  
tai kuusi anomuskirjaa. Ja heidän luonteensa hyvyys ilmenee  
siinä hartaassa innossa, millä he tahtovat tehdä hyvää luke-  
mattomille onnettomille ihmisille, jotka hankkivat heille sa-  
dantuhannen livren korot.

Persiassa valitetaan parin, kolmen naisen hallitsevan val-  
takuntaa. Asiat ovat paljon pahemmin Ranskassa, missä  
naiset yleensä hallitsevat ja missä he eivät ainoastaan anasta  
valtaa kokonaisuudessaan, vaan jakavat sen vielä pienin erin  
keskenään.

Pariisissa, Chalval-kuun viimeisenä päivänä v. 1717.

## 109. kirje.

*Usbek kirjoittaa \*\*\*:lle.*

Täällä on eräitä kirjantapaisia, joista me emme tiedä mi-  
tään Persiassa, mutta jotka näyttävät olevan täällä kovin  
muodissa: niitä mainitaan sanomalehdiksi. Laiskuus on san-  
gen hyvillään niitä lukiessaan: onhan ihastuttavaa suoriutua  
kolmestakymmenestä niteestä neljännestunnissa.

Useimmissa kirjoissa ei tekijä ole kunnolla ennättänyt lausua tavallisia kohteliaisuuksiaankaan, kun lukijat ovat jo henkierieverissä: hän pakottaa heidät puolikuolleina tavoittelemaan kokonaiseen sanamereen hukutettua aihetta. Yksi tahtoo päästä kuolemattomaksi kaksitoistataitteisella kirjalla, toinen nelitaitteisella. Kolmas taas, jolla on kauniimmat lahjat, tähtää kaksitaitteiseen teokseen. Niinpä hänen täytyykin suhteellisesti venyttää aihettaan, minkä hän tekeekin ilman armoa ja sääliä, koska hän ei lue miksikään lukijaparan vaivoja, niin että tämä on vähällä tappaa itsensä koettaessaan saada suppeata yleiskäsitystä siitä, mitä tekijä on niin suurella työllä ja touhulla laveasti esittänyt.

En tosiaankaan ymmärrä, \*\*\*, mitä ansiota voisi olla moisten aikaansaannosten sepittämisessä: minäkin voisin niitä kyhällä, jos vain tahtoisin tehdä lopun terveydestäni ja jostakin kustantajasta.

Sanomalehtikynäilijät menettelevät siinä varsin väärin, että he puhuvat vain uusista kirjoista, ikäänkuin totuus olisi milloinkaan uusi! Minusta nähden ei ihmisellä, joka ei vielä ole lukenut kaikkia vanhoja kirjoja, ole vähintäkään syytä pitää uusia niitä parempina.

Mutta kun he pitävät sääntönään puhua vain teoksista, jotka ovat vielä aivan kuumia ahjon jäljeltä, ovat he myös säännöllisesti kovin ikävystyttäviä. He varovat visusti arvostelemasta kirjoja, joista he esittävät otteita, vaikka heillä olisi hyviä syitäkin siihen. Ja tosiaan: kuka olisi kylliksi rohkea hankkiakseen itselleen kymmenen, kaksitoista vihollista kuukausittain?

Useimmat suorasanaisten sepittäjät ovat siinä runoilijain

kaltaisia, että he sietävät valittamatta kelpo selkäsaunan, mutta olematta arkoja hartioistaan ovat niin arkoja teoksistaan, etteivät voi kestää pienintäkään arvostelua. Täytyy siis tarkoin välttää iskemästä heitä niin herkkätuntoiseen paikkaan, ja sen tietävät sanomalehtikynäilijät hyvin. He menettelevät siis aivan päinvastoin. He alottavat kehumalla käsiteltyä aihetta: ensimmäinen mauttomuus. Siitä he siirtyvät ylistelmään tekijää: väkinäisiä ylistelyjä, sillä he ovat tekemisissä ihmisten kanssa, jotka ovat vielä kirjoittamisintonsa vallassa ja jotka ovat valmiita hankkimaan itselleen hyvitystä ja surmaamaan kynänpistoin uhkarohkean sanomalehtimiehen.

Pariisissa, 5 p. Zilkadeh-kuuta v. 1718.

## 110. kirjje.

*Rica kirjoittaa \*\*\*:lle.*

Pariisin yliopisto on Ranskan kuninkaiden vanhin tytär, ja hyvin vanha tytär, koska sillä on ikää yli yhdeksänsataa vuotta. Niinpä se puhuukin joskus sekaisin.

Minulle on kerrottu sillä olleen joku aika sitten muutamien oppineiden miesten kanssa suuren riidan Q-kirjaimesta, jota se vaati äännettäväksi K:n tapaan. Kiista kiihtyi niin kuumaksi, että muutamilta riistettiin omaisuus. Parlamentin täytyi sovittaa sota ja antaa juhlallisella päätöksellä lupa jokaiselle Ranskan kuninkaan alamaiselle ääntää tämä kirjain aivan mielensä mukaan. Oli somaa nähdä Euroopan kahden kunnianarvoisimman virkakunnan täydellä touhulla ratkaisevan yhden ainoan aapiston kirjaimen kohtaloa!

Minusta on, rakas \*\*\*, aivan kuin kutistuisivat suurintenkin miesten päät kasaan silloin kun heitä on useita koolla ja kuin olisi siellä, missä on eniten viisaita, vähiten viisautta. Suuret virkakunnat ja muut yhtymät takertuvat aina niin lujasti pikkuseikkoihin, muodollisuuksiin, turhiin tapoihin, että tärkein tulee vasta perästä päin. Olen kuullut kerrottavan, että kun muuan Aragonian kuningas oli kutsunut Aragonian ja Katalonian valtiösäädyt koolle, kuluivat ensimmäiset istunnot sen kysymyksen pohtimiseen, millä kielellä keskustelu oli suoritettava. Kiista oli ankara ja säädyt olisivat hajaantuneet jo tuhannet kerrat, ellei olisi keksitty sitä pelastuskeinoa, että kysymykset oli tehtävä kataloniaksi ja vastaukset annettava aragoniaksi.

Pariisissa, 25 p. Zilkadeh-kuuta v. 1718

### III. kirje.

*Rica kirjoittaa \*\*\*:lle.*

Kauniin naisen osaa on paljon työläämpi näytellä kuin yleensä luullaankaan. Eipä tehdä maailmassa vakavampaa työtä kuin tehdään aamuisin hänen palvelijattarien ympäröimän pukeutumispöytänsä ääressä. Sotajoukon johtaja ei huolellisemmin sijoita oikeata siipeänsä tai varaväkeänsä kuin hän asettelee mustaa laastaritäpläänsä, jonka vaikutus voi mennä piloille, mutta jonka tehoa hän sentään toivoo tai aavistaa.

Mitä päänvaivaa, mitä tarkkaavaisuutta tarvitaankaan, jos hänen mieli lakkaamatta sovitella kahden kilpailijan risti-

riitaisia etuja ja näyttää molempien silmissä puolueettomalta, samalla kun hän antautuu kummallekin ja tekeytyy kaikkien niiden valitusten välittäjäksi, joiden aiheena hän on!

Kuinka hän saakaan puuhata, jos hänen mieli järjestää huvitilaisuuksia toinen toisensa jälkeen, toimittaa niitä sarjoittain ja kausittain ja torjua kaikki onnettomuudet, jotka voisivat niitä häiritä!

Siitä huolimatta ei suurinta vaivaa tarjoa huvitteleminen, vaan huvitetulta näyttäminen. Ikävystyttäkää heitä niin paljon kuin tahdotte, he antavat sen teille anteeksi, kunhan vain ihmiset jäävät siihen uskoon, että heillä on ollut sanomattoman hauskaa.

Joku päivä sitten olin mukana illallisilla, jotka eräät naiset olivat järjestäneet maalle. Sinne mennessämme he puhelivat lakkaamatta: »Meidän täytyy kerrankin oikein hullutella ja huvitella.»

Seura ei kuitenkaan ollut oikein sopusointuinen, ja niin sitten oltiin kutakuinkin totisia. »Täytyy myöntää», sanoi eräs heistä, »että meillä on oikein hauskaa. Tänään ei ole koko Pariisissa niin hilpeätä seuraa kuin meidän.» Kun ikävä sai minussa yhä suuremman vallan, ravisteli muuan nainen minua ja sanoi: »No! Eikö nyt olla iloisella tuulella?»

»Ollaan kyllä», vastasin minä haukotellen. »Minä luullakseni kohta pakahdun naurusta.» Ikävä sai kuitenkin aina voiton tällaisista mietiskelyistä. Mitä minuun tulee, tunsin minä siirtyväni haukotuksesta haukotukseen ja vihdoin tylsään uneen, joka teki lopun kaikista iloistani.

Pariisissa, 11 p. Maharram-kuuta v. 1718.



## 112. kirje.

*Usbek kirjoittaa \*\*\*:lle.*

Kuningasvainajan hallitusaika oli niin pitkä, että sen loppu oli saanut unohtamaan sen alun. Nykyään vaatii muoti välittämään vain hänen alaikäisyytensä aikana sattuneista tapauksista. Niinpä luetaankin yksinomaan sitä aikaa käsitteleviä muistelmia.

Tässä seuraa puhe, jonka muuan Pariisin kaupungissa toimiva sotapäällikkö silloin piti sotaneuvoston kokouksessa. Tunnustan, etten ymmärrä siitä juuri mitään.

»Hyvät herrat! Vaikka meidän joukkomme onkin lyöty takaisin mieshukkaa kärsien, luulen minä puolestani meidän olevan helppoa korjata tämä vastoinikäyminen. Minulla on hallussani kuusisäkeistöinen laulu, joka on aivan valmis päätettäväksi ilmoille ja joka, siitä olen varma, on palauttava kaikki tasapainoonsa. Minä olen valinnut muutamia erittäin heleitä ääniä, jotka hyvin voimakkaiden rintojen syvyyksistä soiden tulevat ihmeellisesti liikuttamaan kansan mieltä. Laulu on sovitettu säveleelle, joka on tähän asti tehnyt aivan erikoisen vaikutuksen.

»Ellei se riitä, julkaisemme vaskipiirroksen, joka esittää Mazarinia hirtettynä.

»Onneksemme hän ei puhu hyvin ranskaa, vaan murtaa sitä niin surkeasti, että hänen asiainsa täytyy pakostakin luisua alamäkeen. Me emme suinkaan saa olla kansalle huomauttamatta sitä naurettavaa tapaa, millä hän sitä ääntää. Keksimmehän me joku päivä sitten hänen puheestaan niin

törkeän kieliopillisen virheen, että siitä pidettiin ilvettä kaikissa kadunkulmissa.

»Toivoakseni on kansa jo ennen viikon kulumista tekevä Mazarinin nimestä yleissanan osoittamaan kaikkia kuormaeläimiä ja varsinkin vetojuhtia.

»Tappiostamme lähtien on musiikkimme pitänyt häntä niin armahtamattoman ahtaalla perisyynnistä, että hänen on ollut pakko karkottaa luotaan kaikki hovipoikansa, jottei olisi saanut nähdä kannattajainsa lukumäärän hupenevan puoliin.

»Rohkaiskaa siis jälleen mielenne ja olkaa varmoja siitä, että me toimitamme hänet matkaansa vuorten yli pelkillä vihellyksillämme.»

Pariisissa, 4 p. Chahban-kuuta v. 1718.

### 113. kirje.

#### *Rhedi kirjoittaa Usbekille Pariisiin.*

Euroopassa oleskellessani olen lukenut vanhempia ja uudempia historioitsijoita ja vertaillut eri aikoja. Minusta on ollut huvittavaa nähdä noiden aikojen niin sanoakseni vael-tavan silmiäni ohitse. Varsinkin olen pysähtynyt tarkastelemaan niitä suuria muutoksia, jotka ovat tehneet aikakaudet hyvin suuresti toisistaan eroaviksi ja maan perin vähän it-sensä kaltaiseksi.

Sinä et ole ehkä huomannut erästä asiaa, joka saa minut joka päivä hämmästyämään. Miksi maailma on nykyään niin harvaan asuttua verrattuna siihen mitä se oli ennen? Kuinka on luonto voinut kadottaa ensimmäisten aikojen äärettömän

hedelmällisyyden? Olisiko se jo ehtinyt vanhuudenikänsä ja olisiko sen kohtalona kuihtuminen?

Viivysin yli vuoden Italiassa ja näin siellä vain muinaisen Italian, ennen kuuluisan Italian jätteet. Vaikka kaikki ihmiset asuvat kaupungeissa, ovat ne aivan autioita ja asukkaista tyhjiä. On kuin ne olisivat enää olemassa vain osoittaakseen paikkaa, missä sijaisivat nuo mahtavat kaupunkivaltiot, joista historia on niin paljon puhunut.

On henkilöitä, jotka väittävät yksistään Rooman kaupungissa olleen muinoin enemmän väkeä kuin on nykyään jossakin suuressa eurooppalaisessa valtakunnassa. On ollut sellaisia Rooman kansalaisia, joilla oli kymmenentuhatta, jopa kaksikymmentätuhatta orjaa, ottamatta lukuun niitä, jotka työskentelivät maataloissa. Ja kun Rooman kansalaisia laskettiin olleen neljä- tai viisisataatuhatta, ei voida määrätä kaikkien asukkaiden lukua mielikuvituksen nousematta kapiinaan.

Sisiliassa oli muinoin mahtavia valtakuntia ja lukuisia kansoja, jotka ovat sieltä sittemmin kadonneet: tällä saarella ei ole enää muuta huomattavaa kuin sen tulivuoret.

Kreikka on niin autio, ettei siinä ole enää sadattakaan osaa entisestä asukasmäärästä.

Espanjalla, joka oli ennen aivan täynnä kansaa, on nykyään näytettävänään vain hylättyjä tienoita. Eikä Ranskakaan ole mitään siihen muinaiseen Galliaan verrattuna, josta Caesar puhuu.

Pohjoismaiden kansat ovat hyvin harventuneet, eikä ole enää puhuttakaan siitä, että niiden kansojen olisi pakko, niinkuin ennen, jakautua ja lähettää maailmalle mehiläisparvien

tavoin kokonaisia siirtokuntia ja heimoja uusia asuinpaikkoja etsimään.

Puolassa ja Euroopan Turkissa on tuskin enää väkeä nimeksikään.

Amerikasta ei löytäisi kahtasataa osaakaan ihmisistä, jotka ennen olivat siellä suuria valtakuntia.

Aasiankaan laita ei ole paljon parempi. Vähässä Aasiassa, jossa kukoisti ennen monta mahtavaa valtakuntaa ja uskomattoman monta suurta kaupunkia, on niitä enää vain pari kolme. Mitä tulee varsinaiseen Aasiaan, ei Turkille kuuluva osa siitä ole juuri täydempi. Ja jos meidän kuninkaidemme hallitsemaa osaa verrataan siihen kukoistavaan tilaan, missä se oli muinoin, huomataan, että siinä elää enää vain pienen pieni osa niistä asukkaista, joita siinä kuhisi lukemattomin laumoin Xerxeen ja Dareioksen aikoina.

Näiden suurten valtakuntien ympärille ryhmittyneet pikku valtiot ovat taas tosiaankin autioita. Sellaisia ovat Imirettan, tšerkessien ja Gurielin kuningaskunnat. Näiden laajojen alueiden hallitsijoilla on enää tuskin viittäkymmentätuhatta alamaista.

Egypti on joutunut samalla tavalla häviölle kuin muutkin maat.

Kun näin kuljen kautta koko maapallon, näen vain rappeutumista ja raunioitumista: on kuin se olisi hiljattain päässyt ruton ja nälänhädän kourista.

Afrikka on aina ollut niin tuntematon, ettei siitä voi puhua yhtä varmasti kuin muista maanosista. Mutta ellei oteta huomioon muuta kuin Välimeren rannat, joista on oltu selvillä kaikkina aikoina, huomataan niiden tavattomasti joutu-

neen takapajulle siitä mitä ne olivat roomalaisena maakuntana ollessaan. Nykyään niiden ruhtinaat ovat niin heikkoja, että heidän valtakuntansa ovat maailman mitättömimpiä.

Toimitettuani niin tarkat laskelmat kuin tällaisissa asioissa saattaa tulla kysymykseen olen havainnut, että maapallolla on nykyään tuskin kymmenettä osaa siitä väkiluvusta, joka kansoitti sen Caesarin aikana. Hämmästyttävintä on, että sen asukasmäärä harvenee päivä päivältä. Jos tätä meinoa jatkuu, on se kymmenen vuosisadan kuluttua oleva vain erämaa.

Tämä on, rakas Usbek, kauhistuttavin tuhotapaus, mikä on milloinkaan maailmaa kohdannut. Mutta sitä on tuskin huomattu, koska se on tapahtunut vähitellen, monien vuosisatojen kuluessa, mikä taas puolestaan todistaa sisäistä vammaa, salaista, piilossa vaikuttavaa myrkyä, ihmiskukua vaavaavaa näivetystautia.

Venetsiassa, 10 p. Rhegeb-kuuta v. 1718.

#### 114. kirje.

##### *Usbek kirjoittaa Rhedille Venetsiaan.*

Maailma, rakas Rhedi, ei ole suinkaan muuttumaton. Eiväthän taivaatkaan sitä ole: tähtitieteilijät ovat kaikkien niiden vaihtelujen silminnäkijöitä, jotka ovat aivan luonnollisia seurauksia aineen yleisestä liikkeestä.

Maapallo noudattaa samoja liikkeen lakeja kuin kiertotähdetkin. Sisässään se saa kestää alkuvoimiensa herkeämätöntä taistelua. Meri ja manner näyttävät olevan ikuisessa

sodassa keskenään. Jokainen hetki tuo mukanaan uusia suhteita.

Kun ihmiset asuvat paikassa, jossa niin moninaisia muutoksia tapahtuu, on heidänkin tilansa yhtä epävarma. Sاداتتuhannet syyt voivat vaikuttaa ja pieninkin niistä voi heidät tuhota ja sitäkin helpommin siis lisätä tai vähentää heidän lukuun.

En puhu mitään niistä erikoisista tuhotapahtumista, joita historioitsijat usein mainitsevat ja jotka ovat hävittäneet kokonaisia kaupunkeja ja kuningaskuntia. Onhan niitä yleisiäkin, jotka ovat monet kerrat vieneet ihmissuvun perikadon partaalle.

Aikakirjat ovat täynnä sellaista yleismaailmallisia ruttotau-teja, jotka ovat tuostakin kauhistuttaneet ihmiskuntaa. Ne puhuvat eräästäkin, joka oli niin ankara, että se poltti yksinpä kasvien juuretkin ja että sen vaikutus ulottui koko silloiseen tunnettuun maailmaan, aina Kathayn valtakuntaan asti. Hiukkanen lisää mädännyksen voimaan olisi ehkä yhdessä ainoassa päivässä hävittänyt koko ihmissuvun.

Eihän ole kahta vuosisataakaan siitä, kun kaikista taudeista häpeällisin alkoi levitä Eurooppaan, Aasiaan ja Afrikkaan. Erittäin lyhyessä ajassa se teki hirvittävää jälkeä: ihmisistä olisi tullut loppu, jos se olisi jatkanut voittokulkuaan yhtä hillittömästi. Syntymästään saakka tautien rasittamina, kykenemättöminä kestämaan yhteiskunnallisten velvollisuuksien taakkaa olisivat he surkeasti menehtyneet.

Mitä olisi tapahtunut, jos myrkkyy olisi ollut hiukan voimakkaampaa? Ja epäilemättä se olisi tullut voimakkaammaksi, ellei olisi kaikeksi onneksi keksitty niin tehoisaa lääkettä

kuin on keksitty. Ehkäpä tämä tauti olisi siitoselimiä vahingoittaesaan vahingoittanut itse siitoskykyäkin.

Mutta miksi puhua tuhosta, joka olisi voinut kohdata ihmissukua? Eikö se ole sitä tosiaan kohdannutkin ja eikö vedenpaisumus vähentänyt ihmiskuntaa yhteen ainoaan perheeseen?

Saattavatko ne, jotka tuntevat luontoa ja joilla on järjellinen käsitys Jumalasta, uskoa, että aine ja luodut oliot olisivat vain kuudentuhannen vuoden vanhoja ja että Jumala olisi koko iankaikkisuuden aikana ollut tekemättä tekojansa ja käyttänyt vasta eilen luovaa voimaansa? Olisiko niin tapahtunut siksi, ettei hän voinut, vaiko siksi, ettei hän tahtonut? Mutta ellei hän voinut sitä tehdä yhteen aikaan, ei hän voinut sitä tehdä toiseenkaan. Hän ei ole siis sitä tahtonut. Mutta kun Jumalassa ei ole minkäänlaista jaksomääräisyyttä, niin jos otaksumme hänen tahtoneen jotakin yhden kerran, on hän tahtonut sitä aina ja alusta alkaen.

Ei ole siis laskettava maailman ikävuosia. Hiekkajyväs-ten luku meren rannalla ei ole niihin sen paremmin verrattavissa kuin silmänräpäyskään.

Kuitenkin puhuvat kaikki historioitsijat meille ensimmäisestä isästämme. He näyttävät meille ihmissuvun syntymän. Eikö ole luonnollista ajatella Aatamin pelastuneen yleisestä onnettomuudesta niinkuin Noa pelastui vedenpaisumuksesta, ja näitä suuria tapauksia sattuneen useamminkin sitten maailman luomisen?

Mutta kaikki hävitykset eivät ole äkillisiä ja väkivaltaisia. Me näemme useiden maapallon osien väsyvän tuottamaan elintarpeita ihmisten ravinnoksi. Mistä me tiedämme, vaikka

maassa olisi kokonaisuudessaan yleisiä, hitaita ja huomaamattomia väsymyksen syitä?

Minusta on ollut hyvin hauskaa esittää Sinulle näitä yleisiä ajatuksia ennen kuin käyn yksityiskohtaisemmin vastamaan seitsemäntoista tai kahdeksantoista vuosisataa sitten tapahtunutta väkiluvun vähentymistä koskettelemaan kirjeeseen. Seuraavassa kirjeessä aion osoittaa Sinulle, että riippumatta ulkonaisista ja aineellisista syistä ovat siihen tulokseen vaikuttaneet myös siveelliset ja henkiset syyt.

Pariisissa, 8 p. Chahban-kuuta v. 1718.

#### 115. kirje.

*Usbek kirjoittaa Rhedille.*

Sinä etsit syytä, miksi maapallolla on vähemmän asukkaita kuin ennen. Jos tarkkaat hyvin, huomaat kyllä, että se suuri erotus johtuu tavoissa tapahtuneesta suuresta muutoksesta.

Sitten kun kristinusko ja muhamettilaisuus ovat keskenään jakaneet roomalaisen maailman, ovat asiat käyneet aivan toisenlaisiksi. Nämä molemmat uskonnot eivät ole läheskään niin suotuisia ihmisluvun levenemiselle kuin maanpiirin valtioiden uskonto.

Tämä viimeksi mainittu kielsi moniavioisuuden, ja siinä se oli hyvin huomattavasti muhametinuskon edellä. Se salli avioeron, mikä merkitsi toista ei suinkaan vähemmän huomattavaa etua kristinuskoon nähden.



Minusta ei mikään ole niin ristiriitaista kuin pyhän Koraanin suvaitsema monivaimoisuus ja saman kirjan niiden kaikkien tyydyttämistä koskeva määräys. »Lähestykää vaimojanne», sanoo Profeetta, »koska te olette heille yhtä tarpeellisia kuin heidän vaatteensa ja koska he ovat teille yhtä tarpeellisia kuin teidän vaatteenne.» Kas siinä käsky, joka tekee totisen musulmannin elämän sangen työlääksi. Eivätköhän niin monet vaatteet käy jo rasitukseksi sille, kenellä on ensiksikin nuo lain säättämät neljä vaimoa ja sitten vain yhtä monta jalkavaimoa ja orjatartakin?

»Teidän vaimonne ovat teidän peltonne», sanoo Profeetta edelleen. »Menkää siis pelloillenne, tehkää hyvää sieluillenne ja te olette sen jonakin päivänä löytävä.»

Minusta on oikea musulmaani kuin mikäkin levähtämättömään kamppailuun määrätty voimauros, joka kuitenkin pian heikontuu ja rasittuu ensimmäisistä ponnistuksistaan, uupuu suorastaan voiton kentälle ja hautaantuu niin sanoaksemme omien menestystensä taakan alle.

Luonto toimii aina hitaasti ja ikäänkuin säästellen, eivätkä sen teot ole milloinkaan hurjan äkillisiä. Luomistyösäänkin se tahtoo noudattaa maltillisuutta ja etenee aina vain sääntöperäisesti ja määrämittäisesti. Jos sitä kiiruhdetaan, vaipuu se piankin herpautumistilaan. Se käyttää säilymiseensä kaiken tarmon, mitä sille on jäänyt, ja menettää ehdottomasti tuottavan kykynsä ja luovan voimansa.

Tähän raukeuden tilaan saattaa nyt meidät aina vaimojen suuri lukumäärä, joka on omiaan meitä enemmän menehdyttämään kuin tyydyttämään. On hyvin tavallista meidän keskuudessamme, että miehellä, jolla on suunnaton vai-

mola, on vain hyvin vähän lapsia. Ja nämäkin lapset ovat useimmiten heikkoja ja kivullosia, ja niissä tuntuu heidän isänsä riutuneisuus.

Eikä siinä kaikki. Kun näiden vaimojen on pakko noudattaa väkinäistä pidättyväisyyttä, täytyy heillä olla vartijoita, jotka taas saattavat olla vain kuohilaita: uskonto, mustasukkaisuus, jopa järkikään eivät voi päästää heidän lähelleen muita. Näitä vartijoita täytyy olla paljon, joko säilyttämässä sisäistä rauhaa niiden sotien uhallakin, joita nämä naiset käyvät lakkaamatta keskenään, tai taas estämässä ulkoapäin tapahtuvia yrityksiä. Niinpä mies, jolla on kymmenen vaimoa tai jalkavaimoa, ei mene suinkaan liiallisuuksiin hankkiessaan yhtä monta eunukia heitä vartioimaan. Mutta minkä tappion aiheuttavatkaan yhteiskunnalle nämä monen monet syntymästään saakka kuolleet miehet! Kuinka suuresti moisen seikan täytyykään edistää väkiluvun vähenemistä!

Orjattaret, jotka elävät vaimolassa palvelukseen eunukien kanssa näitä lukuisia vaimoja, vanhenevat siellä melkein aina rasittavassa neitsyydessä, he kun eivät saa mennä naimisiin siellä ollessaan. Eivätkä heidän emäntänsä, kun ovat kerran heihin tottuneet, luovu heistä melkein milloinkaan.

Näin pitää siis yksi ainoa mies niin monen monta kumppankin sukupuoleen kuuluvaa ihmistä nautintojensa palveluksessa, tappaa heidät valtiolta ja tekee heidät hyödyttömiksi suvun jatkamisen kannalta.

Konstantinopoli ja Ispahan ovat maailman kahden suurimman valtakunnan pääkaupunkeja. Niihin kokoontuu kaikki ja niihin tulevat kansat tuhansien syiden houkuttelemina kaikilta tahoilta. Kuitenkin kuihtuvat ne aivan itsestään ja

piankin häviäisivät ne kokonaan, elleivät hallitsijat tuottaisi niihin melkein joka vuosisata kokonaisia kansakuntia jälleen kartuttamaan niiden väkilukua. Käsittelen kuitenkin tätä asiaa lähemmin jossakin toisessa kirjeessä.

Pariisissa, 13 p. Chahban-kuuta v. 1718.

## 116. kirje.

### *Usbek kirjoittaa samalle.*

Roomalaisilla ei ollut suinkaan vähemmän orjia kuin meilläkään. Olipa heillä niitä enemmänkin. Mutta he käyttivät niitä paremmin.

He eivät suinkaan estäneet pakkokeinoilla orjiensa lisääntymistä, vaan koettivat päinvastoin edistää sitä niin paljon kuin voivat ja toimittaa niistä mahdollisimman monta jonkinlaiseen avioliittoon. Näin täyttivät he talonsa molempiin sukupuoliin kuuluvilla, kaikenikäisillä palvelijoilla ja valtion lukemattomalla väenrunsaudella.

Lapsia, jotka muodostivat ajan pitkään isännän rikkouden, syntyi tuhka tiheään hänen ympärillään. Hän yksin piti huolta niiden elättämisestä ja kasvattamisesta. Isät, vapautuneina tästä taakasta, seurasivat yksinomaan luontaista taipumustaan ja lisäsivät sukuaan pelkäämättä liian lukuisaa perhettä.

Olen jo sanonut, että meidän keskuudessamme on kaikkien orjien ainoana tehtävänä vaimojemme vartioiminen eikä mi-

kään muu ja että he ovat valtion kannalta katsoen kaikin tavoin tuottamattomia. Niinpä jääkin vain muutamien vapaiden miesten, muutamien perheenpäiden tehtäväksi ammattien harjoittaminen ja maan viljeleminen, ja siihen työhön antautuvat nämäkin niin vähän kuin suinkin voivat.

Niin ei ollut laita roomalaisten keskuudessa. Tasavalta käytti suunnattomaksi edukseen orjien kansaa. Kullakin oli säästöomaisuutensa, peculiuminsa, jota hän piti hallussaan isännän määräämillä ehdoilla. Tämän omaisuuden hän teki tuottavaksi ja antautui ammattiin, mihin hänen taipumuksensa häntä vetivät. Yksi piti pankkiliikettä, toinen harjoitti merikauppaa. Tämä toimi vähittäiskauppiaana, tuo teki jotakin käsityötä tai vuokrasi ja viljeli maata. Ei ollut ainoatakaan, joka ei olisi kaikella voimallaan yrittänyt saada hyötyä säästöomaisuudestaan, joka tarjosi hänelle samalla sekä hyvinvoinnin nykyisessä orjuudessa että vapauden toivon tulevaisuudessa. Näin syntyi ahkera kansa, näin kukoistivat käsityöt ja ammatit.

Rikastuttuaan utteruudellaan ja työllään hankkivat orjat itselleen vapauden ja pääsivät kansalaisiksi. Tasavalta korjasi näin tappioitaan lakkaamatta ja otti helmaansa yhä uusia perheitä sitä mukaa kuin vanhat hävisivät.

Seuraavissa kirjeissäni saanen tilaisuuden todistaa Sinulle, että mitä enemmän jossakin valtiossa on väkeä, sitä uhkeammin kukoistaa siinä liike-elämä. Yhtä helposti voisin todistaa myös, että mitä paremmin liike-elämä siinä kukoistaa, sitä enemmän lisääntyy siinä asukkaiden luku: nämä kaksi asiaa auttavat ja edistävät toisiaan välttämättömästi.

Jos näin on laita, niin kuinka suureksi täytyikään tuon

lakkaamatta ahertavien orjain suunnattoman lauman paisua ja lisääntyä! Ahkeruus ja yltäkylläisyys synnytti heidät ja he puolestaan synnyttivät yltäkylläisyyden ja ahkeruuden.

Pariisissa, 16 p. Chahban-kuuta v. 1718.

117. kirje.

*Usbek kirjoittaa samalle.*

Me olemme tähän asti puhuneet muhamettilaisista maisista ja etsineet syytä, miksi niissä oli vähemmän asukkaita kuin niissä, joita roomalaiset pitivät vallsaan. Tutkikaamme nyt, mistä sama tulos on johtunut kristityissä maissa.

Avioero oli sallittu pakanauskonnossa, mutta se kiellettiin kristityiltä. Tästä muutoksesta, joka näytti ensin niin mitätömältä, oli vähitellen kauheita seurauksia, sellaisia, että niitä saattaa tuskin uskoa.

Avioliitolta ei ainoastaan riistetty sen suloutta, vaan vahingoitettiin myös sen tarkoitusperää. Tiukentamalla sen solmuja sitä vain höllennettiin, ja sen sijaan että olisi sydämiä yhdistetty niinkuin väitettiin, erotettiin ne iäksi.

Niin vapaaseen tekoon, missä sydämellä täytyy olla niin suuri osansa, tuotiin pakko, välttämättömyys, jopa kohtalon sallima. Eri luonteenlaatujen vastenmielisyyksiä, oikkuja ja vieromisia ei laskettu miksikään. Tahdottiin sitoa paikalleen sydän, se, mitä luonnossa on vaihtelevinta ja häilyvintä. Armotta ja toivotta kahlehdittiin toisiinsa ihmisiä, jotka olivat toisilleen taakaksi ja jotka eivät melkein milloinkaan sopineet

yhteen. Näin meneteltiin niiden tyranniin tavoin, jotka sidottivat eläviä ihmisiä kuolleisiin ruumiisiin.

Mikään ei ollut niin edullista molemminpuoliselle kiintymiselle kuin avioeron mahdollisuus. Miehen ja vaimon oli helpompi kestää kärsivällisesti kotoiset kiusat, koska he tiesivät voivansa lopettaa ne milloin tahansa. Ja he pitivät usein tätä valtaa kädessään koko ikänsä käyttämättä sitä vain siitä ainoasta syystä, että heillä oli vapaus sitä käyttää.

Niin ei ole laita kristittyjen, koska heidän nykyiset vaivansa saavat heidät epätoivoon tulevaisuudesta. He näkevät avioliiton ikävistä puolista vain niiden pysyväisyyden ja niin sanoaksemme niiden ikuisuuden. Siitä saavat alkunsa vastenmielisyydet, riitaisuudet, halveksuminen, mikä merkitsee vain pelkkää jälkeläisten tappiota. Tuskin on oltu kolmisen vuotta avioliitossa, kun lyödään laimin sen tärkein puoli ja vietetään yhdessä kolmekymmentä kylmää vuotta. Näin muodostuu yhtä täydellisiä ja ehkäpä turmiollisempia sisäisiä eroja kuin jos ne olisivat julkisia. Kukin elää ja pysyy omalla tahollaan, ja kaikki se tapahtuu tulevien sukupolvien vahingoksi. Piankin heittäytyy mies, joka on alkanut inhota iankaikista vaimoansa, iltotyttöjen syliin ja alentuu siten häpeälliseen ja kokonaan yhteiskunnan vastaiseen seurusteluun, joka, toteuttamatta avioliiton tarkoitusta, edustaa korkeintaan vain sen nautintoja.

Ellei nyt kahdesta tällä tavoin sidotusta henkilöstä toinen joko sitten luonnonlaatunsa tai ikänsä takia ole sovelias luonnon tarkoitusta täyttämään ja suvun jatkamista edistämään, vie hän toisenkin mukanaan hautaan ja tekee hänestä yhtä hyödyttömän kuin hän on itse.

Eipä ole siis suinkaan kummeksittava, vaikka nähdäänkin kristittyjen keskuudessa kovin lukuisien avioliittojen tuottavan perin vähän kansalaisia. Avioero on poistettu. Huonosti onnistuneita avioliittoja ei voida korjata, eivätkä naiset enää kulje, niinkuin Roomassa oli tapana, useampien miesten kesken kädestä käteen, niin että nämä miehet ottivat heistä kukin kohdallaan mahdollisimman parhaan hyödyn.

Uskallan sanoa sen: jos sellaisessa valtiossa kuin Lakedaimonissa, jossa kansalaisia lakkaamatta sitoivat omituiset, turhantarkat lait ja jossa oli vain yksi perhe, nimittäin valtio, olisi säädetty, että miesten tuli vaihtaa vaimoja joka vuosi, olisi siellä syntynyt lukematon väen paljous.

On jokseenkin vaikeata täysin käsittää syytä, joka on saanut kristityt kieltämään avioeron. Avioliittohan perustuu kaikkien maailman kansojen keskuudessa sopimukseen, johon voidaan ottaa kaikenlaisia ehtoja ja josta on katsottu olevan syytä kieltää vain sellaiset ehdot, mitkä olisivat voineet heikontaa sen tarkoitusta. Mutta kristityt eivät katsele avioliittoa suinkaan tältä näkökannalta: niinpä onkin heidän sangen työlästä sanoa, mitä se oikein on. He eivät myönnä sen olevan aistien nautintoa, vaan näyttävät päinvastoin, niinkuin olen Sinulle jo sanonut, tahtovan karkottaa siitä tämän nautinnon niin tyystin kuin voivat. Se on heistä vertauskuva, käsite, salaisuus, josta minä en ymmärrä mitään.

Pariisissa, 19 p. Chahban-kuuta v. 1718.

## 118. kirje.

*Usbek kirjoittaa samalle.*

Avioeron kieltäminen ei ole ainoa syy kristityissä maissa havaittuun väestön vähenemiseen: se suuri eunukkien määrä, mikä esiintyy heidän keskuudessaan, ei ole suinkaan pienempänä aiheena tähän ilmiöön.

Tarkoitan pappeja ja molempiin sukupuoliin kuuluvia derviissejä, jotka pyhittäytyvät ikuiseen pidättyväisyyteen. Pidättyväisyys on näet kristittyjen päähyve, vaikkakaan minä en heitä siinä suhteessa lainkaan ymmärrä, koska en tiedä, mikä se sellainen hyve on, josta ei ole mitään tuloksia.

Minusta nähden heidän kirjanoppineensa puhuvat ilmeisesti ristiin, kun he sanovat avioliittoa pyhäksi ja sen vastakohtaa, naimattomuutta, vielä pyhemmäksi, ottamatta lukuun sitä seikkaa, että peruskäskyistä ja opinkappaleista puheen ollen hyvä on aina samaa kuin paras.

Niitä ihmisiä, joiden ammattiin kuuluu aviottomuus, on suunnattoman paljon. Isät tuomitsivat siihen muinoin lapsensa jo kehdestä lähtien. Nykyään antautuvat he siihen itsestään neljäntoista vuotiaana, mikä on kutakuinkin sama asia.

Tämä pidättyväisyyden ammatti on tuhonnut enemmän ihmisiä kuin ikinä rutot ja verisimmätkään sodat. Jokaisessa luostarissa nähdään ikuinen perhe, jossa ei synny ketään ja joka pysyy pystyssä kaikkien muiden kustannuksella. Nämä talot ovat aina avoinna kuin kuilut, joihin tulevat sukupolvet hautautuvat.



Tämä menettelytapa eroaa suuresti roomalaisten menettelytavasta, nämä kun sääsivät erikoisia rangaistuslakeja niitä varten, jotka kieltäytyivät noudattamasta avioliiton lakeja ja tahtoivat nauttia yhteiselle hyvälle aivan vastakkaista vapautta.

Puhun tässä vain katolisista maista. Protestanttisen uskonnon mukaan on kaikilla oikeus siittää lapsia, eikä se siedä katolilaisten tapaisia pappeja eikä derviissejä. Ja ellei tätä uskontoa rakennettaessa, uskontoa, joka palautti kaikki ensimmäisten aikojen kannalle, sen perustajia olisi lakkaamatta syytetty liioittelusta, olisivat he, sitten kun olivat tehneet avioliiton yleiseksi, epäilemättä myös höllentäneet sen iestä ja lopullisesti kukistaneet sen raja-aidan, joka tässä suhteessa erottaa Nasarealaisen Muhammedista.

Mutta miten tämän asian laita lieneekin, varmaa vain on, että uskonto asettaa protestantit suunnattomasti parempaan asemaan katolilaisiin verraten.

Rohkenenpa sanoa senkin, että siinä tilassa, missä Eurooppa nyt on, katolilaisen uskonnon on mahdotonta pysyä siinä pystyssä viittäsatia vuotta.

Ennen Espanjan mahtavuuden masentumista katolilaiset olivat protestantteja paljon voimakkaammat. Nämä jälkimmäiset ovat kuitenkin vähitellen päässeet tasapainoon, ja nykyään alkaa vaaka painua heidän puolelleen. Tämä edullinen asema vanvistuu päivä päivältä: protestantit tulevat yhä rikkaammiksi ja mahtavammiksi ja katolilaiset heikomiksi.

Protestanttisten maiden voi jo ennakolta sanoa olevan ja tosiasiallisesti ne ovatkin tiheimmin asuttuja kuin katoliset maat. Mistä seuraa ensiksikin, että verotulot ovat niissä huo-

mattavammat, koska ne lisääntyvät maksajien lisääntyessä: toiseksi, että maa on niissä paremmin viljeltyä, ja lopuksi, että liike-elämä on niissä vilkkaampi, koska niissä on enemmän ihmisiä, joiden on luotava varallisuutensa ja koska tarpeiden enentyessä keksitään myöskin enemmän keinoja niiden tyydyttämiseksi. Missä on olemassa vain maan viljelemiseen riittävä määrä väestöä, täytyy liike-elämän pakostakin kiihtua. Ja missä on olemassa vain kauppatoimen hoitamiseen tarvittava määrä ihmisiä, täytyy maanviljelyksen pakostakin joutua hunningolle, mikä merkitsee sitä, että molempien täytyy kitua samalla kertaa, koska toista voidaan harrastaa vain toisen kustannuksella.

Mitä tulee katolisiin maihin, niin ei niissä ole ainoastaan maanviljelystä lyöty laimin, vaan on niissä myöskin työnteko pilalla. Työnteosta suoriudutaan näet niissä siten, että opitaan viisi, kuusi kuolleen kielen sanaa. Heti kun miehellä on vain takanaan tämä varasto, ei hänen enää tarvitse huolehtia toimeentulostaan. Hän saa luostarista rauhallisen elämän, joka olisi hänelle maailmassa maksanut monet hiet ja vaivat.

Eikä siinä kaikki. Dervißeillä on käsissään melkein kaikki valtion rikkaudet. He muodostavat oikean ahneiden ihmisten seuran, joka aina ottaa, eikä koskaan anna, vaan kassaa lakkaamatta tuloja pääomiaan kartuttaakseen. Suuren suuret rikkaudet vaipuvat silloin niin sanoaksemme halvautuneeseen tilaan: ei ole enää tavarain kiertokulkua, ei liike-elämää, ei ammatteja, ei teollisuutta.

Ei ole sellaista protestanttista ruhtinasta, joka ei kantaisi kansoiltaan paljon suurempia veroja kuin paavi alamaisiltaan. Kuitenkin nämä jälkimmäiset ovat köyhiä ja kurjia, samalla

kun toiset elävät yltäkylläisyydessä. Liike-elämä luo yhtäällä vilkkautta kaikkialle, kun taas toisaalla munkkilaisuus levittää kuolemaa joka soppeen.

Pariisissa, 26 p. Chahban-kuuta v. 1718.

### 119. kirje.

#### *Usbek kirjoittaa samalle.*

Meillä ei ole nyt enää mitään sanomista Aasiasta ja Euroopasta. Siirtykäämme siis Afrikkaan. Käy kuitenkin tuskin puhuminen muusta kuin sen rannikoista, koska sisämaata ei lainkaan tunneta.

Berberian rannikkovaltiot, joissa vallitsee muhametinusko, eivät ole nykyään niin taajaan asuttuja kuin roomalaisten aikana, syistä, jotka olemme jo maininneet. Mitä tulee Guinean rannikoihin, niin on niistä varmaankin väestö hirvittävästi harventunut niiden kahdensadan vuoden kuluessa, jolloin pikkukuninkaat eli kylien päälliköt ovat myyneet alamaisiaan Euroopan ruhtinaille näiden amerikkalaisiin siirtokuntiin lähetettäväksi.

Kummallisinta on, että Amerikka, joka saa vuosittain niin paljon uusia asukkaita, on itse autio eikä hyödy lainkaan Afrikan jatkuvista tappioista. Niitä orjia, jotka siirretään outoon ilmanalaan, kuolee siellä tuhansittain. Ja kaivostyöt, joihin käytetään lakkaamatta sekä maan alkuasukkaita että muukalaisia, ne epäterveelliset huurut, jotka näistä kaivoksista nousevat, elohopea, johon täytyy alituisesti turvautua, tuhoavat heitä armottomasti.

Ei ole mitään niin mietetöntä kuin hävittää lukemattomia ihmishenkiä penkoakseen maan uumenista kultaa ja hopeaa, näitä itsessään täysin hyödyttömiä metalleja, jotka esiintyvät rikkauksina vain siksi, että ne on valittu rikkauksien merkeiksi.

Pariisissa, Chahban-kuun viimeisenä päivänä v. 1718.

## 120. kirje.

*Usbek kirjoittaa samalle.*

Jonkin kansan hedelmällisyys riippuu joskus maailman vähäpätöisimmistä seikoista. Useinkaan ei tarvita muuta kuin pieni käänne sen mielikuvitukseen, kun sen luku jo suuresti lisääntyy entisestään.

Juutalaiset, joita aina tuhotaan ja jotka aina syntyvät uudelleen, ovat korjanneet lakkaamattomat menetyksensä ja häviönsä yksinomaan sen toivon turvin, mikä heidän keskuudessaan elähyttää jokaista perhettä, että nimittäin sen helmasta syntyy kerran mahtava kuningas, josta on tuleva maailman herra.

Persian muinaisilla kuninkailla oli niin monen monia tuhansia alamaisia vain sen tietäjäpappien uskontoon kuuluvan opinkappaleen takia, että Jumalalle mieluisimmat teot, mitä ihminen saattaa tehdä, olivat lapsen siittäminen, pellon muokkaaminen ja puun istuttaminen.

Kun Kiinalla on helmassaan suunnaton asukasjoukko, johon se vain eräästä määrätystä ajatustavasta. Sillä kun lapset pitävät isäänsä jumalana, kun he kunnioittavat häntä sellaisena jo tässä elämässä, kun he palvovat häntä hänen kuoltuaan uhreilla, joiden avulla he luulevat hänen Tyeiniin

haihtuneen sielunsa saavan uuden elämän, on jokainen halukas lisäämään perhettä, joka on niin kuuliainen tässä elämässä ja niin tarpeellinen toisessa.

Toiselta puolen autioituvat muhamettilaiset maat päiväpäivältä erään katsantokannan johdosta, joka, niin pyhä kuin se onkin, vaikuttaa hyvin turmiollisesti silloin kun se on juurtunut mieliin. Me pidämme itseämme matkustajina, joiden tulee ajatella vain toista isänmaata. Hyödylliset ja kestävät työt, huolehtiminen lastemme tulevaisuuden varmentamisesta, lyhyen, ohimenevän elämän tuolle puolen ulottuvat suunnitelmat tuntuvat meistä järjettömiltä. Rauhallisina nykyisyydestä, huolettomina tulevaisuudesta me emme katso maksavan vaivaa korjata julkisia rakennuksia, perata pelloksi uusia maita tai viljellä niitä, jotka kaipaavat hoitoamme. Me elämme yleisessä unteluudessa ja heitämme kaikki Kaitselmuksen haltuun.

Turhamaisuuden henki on saanut eurooppalaiset perustamaan kohtuuttoman esikoisoikeuden, joka on hyvin haitallinen suvun lisääntymiselle, koska se ohjaa isän huomion vain yhteen lapseen ja kääntää hänen silmänsä toisista, koska se pakottaa hänet vastustamaan useampien varallisuuden perustamista, tehdäkseen yhden ainoan varallisuuden varmaksi ja koska se vihdoin hävittää kansalaisten tasa-arvoisuuden, joka muodostaa koko heidän äveriäisyytensä.

Pariisissa, 4 p. Rhamazan-kuuta v. 1718.

## 121. kirje.

*Usbek kirjoittaa samalle.*

Villien asumissa maissa on tavallisesti hyvin vähän väkeä, koska he melkein kaikki vierovat työtä ja maan viljelemistä. Tämä onneton vastenmielisyys on niin voimakas, että kun he milloin kiroavat vihollistaan, toivottelevat he hänen joutuvan muokkaamaan maata, koska he uskovat vain metsästyksen ja kalastuksen olevan jaloa ja heille soveltuvaa askareta.

Mutta kun metsästys ja kalastus tuottavat useina vuosina varsin vähän, ahdistaa nälkä heitä tuon tuostakin, ottamattaakaan lukuun sitä seikkaa, ettei ole niin riista- ja kalarikasta seutua, joka voisi elättää suurta kansanpaljoutta, koska eläimet pakenevat aina liian asuttuja tienoita.

Muutoin eivät villien kyläyhteiskunnat, joissa on pari, kolme sataa asukasta, jotka ovat toisistaan eristettyjä ja joilla on yhtä vastakkaiset edut kuin kahdella valtakunnalla ikään, saata pysyä pystyssä, koska niillä ei ole suurten valtioiden apukeinoja, valtioiden, joiden kaikki osat tukevat ja avustavat toisiaan.

Villeillä on muuan toinenkin tottumus, joka on yhtä turmiollinen kuin tämä ensimmäinenkin, nimittäin naisten julma sikiönlähdettämistapa, jottei heidän raskautensa tekisi heitä heidän miestensä silmissä epämiellyttäviksi.

Täällä taas ovat voimassa hirvittävän ankarat lait tätä vallattomuutta vastaan, menevätpä ne siinä suhteessa aivan liiallisuuksiin. Jokaista neitoa, joka ei ole käynyt ilmoitta-

massa raskauttaan viranomaisille, rangaistaan kuolemalla, jos hänen kohtunsa hedelmä kuolee: ei kainous eikä häpeä eivätkä tapaturmatkaan riitä hänelle milloinkaan puolustukseksi.

Pariisissa, 9 p. Rhamazan-kuuta v. 1718.

## 122. kirje.

*Usbek kirjoittaa samalle.*

Siirtokuntien tavallinen vaikutus on se, että ne heikontavat maita, jotka niitä perustavat, kansoittamatta maita, joihin niitä perustetaan.

Ihmisten tulee pysyä siellä, missä he ovat. On tauteja, jotka johtuvat siitä, että vaihdetaan hyvä ilma huonoon. Toiset taas johtuvat siitä, että ylimalkaan ilmanalaa vaihdetaan.

Ilmaan imeytyy, niinkuin kasveihinkin, kunkin seudun maahiukkasia, ja se vaikuttaa meihin niin voimakkaasti, että se määrää luonnonlaatumme. Kun me siirrymme toiseen maahan, tulemme sairaiksi. Koska nesteet ovat tottuneet johonkin määrättyyn tiheyteen ja molemmat johonkin määrättyyn liikenopeuteen, eivät ne saata enää muita sietää, vaan vastustavat uusia järjestelyjä.

Milloin joku maa pysyy autiona, on se merkinä jostakin ilmaston laadussa vallitsevasta erikoisesta viasta. Jos siis riistetään ihmiset onnellisen taivaan alta ja lähetetään heidät sellaiseen maahan, tehdään täsmälleen päinvastoin kuin tarkoitetaan.

Roomalaiset tiesivät sen kokemuksesta. He karkottivat kaikki rikollisensa Sardiniaan ja asuttivat siellä myös juuta-

laisia. Näiden ihmisten tuhoutuminen oli kestettävä, mutta sen teki heille hyvin helpoksi se halveksunta, jota he tunsivat näitä kurjia kohtaan.

Suuri šaahi Abbas, joka tahtoi riistää turkkilaisilta mahdollisuuden pitää suuria sotajoukkoja rajoilla, siirsi melkein kaikki armenialaiset maastaan ja lähetti heitä yli kaksikymmentätuhatta perhettä Guilanin maakuntaan, missä he hyvin pian kuolivat melkein kaikki.

Mitkään kansojensiirrot Konstantinopoliin eivät ole milloinkaan onnistuneet.

Se suunnaton määrä neekereitä, josta puhuimme, ei ole suinkaan täyttänyt Amerikkaa.

Sen jälkeen kun Hadrianus hävitti juutalaiset, on Palestiina ollut vailla asujamia.

Täytyy siis myöntää, että suuret hävitykset ovat miltei korjaamattomia, koska kansa, joka on jossakin suhteessa rappiolla, pysyy edelleenkin samassa tilassa. Ja jos se sattumalta kohentuukin, menee siihen vuosisatoja.

Mutta jos tuollaisessa voipumuksen tilassa pieninkin äsken koskettelemamme seikka sattuu vaikuttamaan, ei kansa kohennu, vaan raukeaa päivä päivältä ja käy tuhoaan kohti.

Maurien karkottaminen Espanjasta tuntuu vieläkin yhtä hyvin kuin ensimmäisenä päivänä, siten syntynyt tyhjyys kun ei suinkaan täyty, vaan laajenee päivä päivältä.

Hävitettyään Amerikan eivät espanjalaiset, jotka ovat anastaneet entisten asukkaiden sijan, ole voineet kansoittaa sitä uudelleen, vaan hävittäjät hävittävät itsensä ja kuihtuvat lakkaamatta tuhoisan kohtalon, tai niinkuin minä mieluumin sanoisin, jumalallisen oikeuden iskeminä.



Ruhtinaiden ei siis pidä ajatella laajojen maiden kansoittamista siirtokuntien avulla. En kuitenkaan väitä, etteivät ne saattaisi joskus onnistuakin. Onhan niin onnellisia ilmanaloja, että ihmissuku lisääntyy siellä aina. Siitä ovat todistuksena eräät saaret, joiden kansoittamisen ovat toimitaneet laivoista niiden rannikolle heitettyt ja siellä hyvin pian parantuneet sairaat.

Mutta milloin nämä siirtokunnat menestyvät, eivät ne suinkaan lisää emämaan mahtia, vaan jakavat sen, elleivät ne ole alueeltaan hyvin pieniä, niinkuin sellaiset, jotka lähetetään valtaamaan joitakin tukikohtia kaupalle.

Kartagolaiset olivat, niinkuin myöhemmin espanjalaiset, löytäneet Amerikan tai ainakin muutamia suuria saaria, joilla he harjoittivat suunnatonta kauppaa. Mutta kun he huomasivat asukasmääränsä vähenevän, kielsi tämä viisas tasavalta alamaisiaan harjoittamasta sitä kauppaa ja meriliikettä.

Uskallan sanoa, ettei suinkaan tule kuljettaa espanjalaisia Länsi-Intiaan, vaan päinvastoin pitäisi siirtää intiaanit ja kaikki sekarotuiset Espanjaan. Pitäisi palauttaa tälle valtakunnalle kaikki sen sinne tänne sirotellut kansat, ja jos tosiaan vain puoletkin näistä suurista siirtomaista säilyisi, tulisi Espanjasta Euroopan pelättävin suurvalta.

Valtakuntia voidaan verrata puuhun, jonka liian laajalle leviävät oksat imevät kaiken mehun rungosta ja synnyttävät vain varjoa.

Ei mikään pitäisi niin perinpohjin parantaman ruhtinaita kaukaisten valloitusten kiihkosta kuin portugalilaisten ja espanjalaisten esimerkin.

Valloitettuaan uskomattoman nopeasti äärettömiä alueita ja hämmästeltyään itsekkin näitä voittojaan enemmän kuin kukistetut kansat tappioitaan, miettivät nämä molemmat kansat niiden säilyttämisen keinoja ja kulkivat siinä kumpainkin eri tietä.

Kun espanjalaiset eivät katsoneet jaksavansa pakottaa voitettuja kansakuntia uskollisuuteen, pitivät he parempana surmata ne sukupuuttoon ja lähettää niiden tilalle Espanjasta luotettavaa väkeä, eikä milloinkaan ole kauheampaa suunnitelmaa täsmällisemmin toteutettu. Nähtiinhän silloin kansan, yhtä lukuisan kuin kaikki Euroopan kansat yhteensä, katoavan maan päältä näiden raakalaisten saapuessa, raakalaisten, jotka näyttivät Länsi-Intian keksiessään halunneen samalla osoittaa ihmisille keksineensä julmuuden korkeimman asteen.

Tällaisen raakalaisuuden avulla saivat he säilymään sanotun maan vallassaan. Huomaa siitä, kuinka tuhoisia valloitukset ovat, koska niiden seurauksetkin ovat tuollaisia, sillä tämä inhoittava apukeino oli tosiaankin ainoa. Kuinka he olisivatkaan kyenneet pitämään niin monia miljoonia ihmisiä kurissa? Kuinka he olisivatkaan jaksaneet käydä sisäistä sotaa niin pitkän matkan takaa? Mitä heistä olisikaan tullut, jos he olisivat antaneet näille kansoille aikaa toipua ihmetyksestä, johon ne olivat vaipuneet näiden uusien jumalain saapuessa ja heidän pelottavien salamainsa leimahtaessa?

Portugalilaiset kulkivat taas kokonaan vastakkaista tietä. He eivät käyttäneet julmuutta. Mutta niinpä karkotettiin heidät pian kaikista maista, jotka he olivat löytäneet. Hollandilaiset tukivat näiden kansojen kapinaa ja käyttivät sitä hyödykseen.

Kuka ruhtinas kadehtisi näiden valloittajien kohtaloa? Kuka haluaisi tehdä sellaisia valloituksia sellaisilla ehdoilla? Toiset karkotettiin anastetuilta alueilta tuota pikaa. Toiset tekivät niistä erämaita ja toimittivat saman osan omallekin maalleen.

Sankarien arpana onkin perikatoon syöksyminen sellaisia maita valloittaessaan, jotka he pian taas menettävät, tai sellaisia kansoja kukistaessaan, jotka heidän on pakko itse tuhota. He muistuttavat mielipuolta, joka tuhlassi omaisuutensa ostamalla kuvapatsaita, mitkä hän heitti mereen, ja peilejä, mitkä hän heti rikkoi.

Pariisissa, 18 p. Rhamazan-kuuta v. 1718.

### 123. kirje.

*Usbek kirjoittaa samalle.*

Hallituksen lempeys edistää ihmeellisesti suvun lisääntymistä. Kaikki tasavallat ovat siitä pysyvänä todistuksena, ja muita enemmän Sveitsi ja Hollanti, jotka ovat Euroopan kehnoimmat valtiot maanlaadun puolesta, mutta jotka ovat kuitenkin tiheimmin asuttuja.

Ei mikään vedä niin muukalaisia puoleensa kuin vapaus ja aina sitä seuraava varallisuus: edellistä haetaan sen itsensä takia, ja tarve tuo ihmisiä maahan, mistä on saatavissa jälkimmäistä.

Suku lisääntyy maassa, missä yltäkylläisyys tyydyttää lasten tarpeet, silti lainkaan vähentämättä vanhempain hyvinvointia.

Myöskin kansalaisten tasa-arvoisuus, joka synnyttää tavallisesti varallisuuden tasa-arvoisuuden, kuljettaa ja levittää yltäkylläisyyttä ja elämää valtioruumiin kaikkiin osiin.

Niin ei ole laita mielivallan alamaisuuteen taivutettujen maiden. Ruhtinas, hovikot ja muutamat yksityiset pitävät hallussaan kaikkia rikkauksia, kaikkien muiden huokaillessa äärimmäisessä köyhyydessä.

Jos mies elää huonoissa varoissa ja jos hän oivaltaa siittävänsä vielä itseäänkin köyhempiä lapsia, ei hän mene naimisiin. Ja jos hän naimisiin meneekin, pelkää hän liian suurta lapsilaumaa, koska nämä lapset voisivat saattaa hänen taloudelliset olonsa lopulliseen epäjärjestykseen ja koska he varmaankin joutuisivat isänsä varallisuustasoa alemmaksi.

On myönnettävä, että maalainen eli talonpoika, kun hän on kerran mennyt naimisiin, kansoittaa maata mistään huolimatta. Oli hän sitten rikas tai köyhä, ei se asia liikuta häntä: hänellähän on aina varma perintö jätettävänä lapsilleen, nimittäin kuokka. Eikä näin mikään estä häntä sokeasti seuraamasta luonnon viettiä.

Mutta mitä hyödyttää valtiota tämä kurjuudessa kituvain lasten joukko? Nehän kuolevat melkein kaikki sitä mukaa kuin syntyvät. Eikä niistä tule milloinkaan oikein vankkaa väkeä: heikkoina ja raihnaisina he heittävät yksitellen henkensä tuhansista syistä, samalla kun niitä surmaavat summissa ne lukuisat kulkutaudit, joita kurjuus ja huono ravinto aina aiheuttavat. Ne, jotka niiltä säästyvät, pääsevät miehen ikään pääsemättä sen voimaan ja kituvat koko lopun elämänsä.

Ihmiset ovat kuin kasveja, jotka eivät milloinkaan menesty, ellei niitä hyvin hoideta. Kurjuudessa elävain kansojen

keskuudessa vähenee suku, jopa joskus huononeekin lajistaan.

Ranska on kaikesta tästä oivallisena esimerkkinä. Äs-keisten sotien aikana oli kaikkien alaikäistenkin pakko mennä naimisiin, koska he pelkäsivät joutuvansa sotaväkeen. Avioliitot solmittiin siis liian aikaisin ja lisäksi suuressa köyhyydessä. Niin monista avioliitoista syntyi tietysti paljon lapsia, mutta niitä saa turhaan etsiä nykypäivien Ranskasta, koska kurjuus, nälkä ja taudit ovat ne korjanneet sen pinnalta.

Jos niin suotuisassa ilmanalassa, niin hyvin järjestetyssä kuningaskunnassa kuin Ranskassa tehdään moisia huomioita, niin miten ovatkaan asiat muissa valtioissa?

Pariisissa, 23 p. Rhamazan-kuuta v. 1718.

124. kirje.

*Usbek kirjoittaa pappi Mehemet Alille, Kolmen  
Haudan vartijalle Kumiin.*

Mitä meitä auttavat immaumien paastot ja pappien jouhipaidat? Jumalan käsi on kaksi kertaa raskaasti painanut lain lapsia. Aurinko himmentyy ja näyttää valaisevan vain heidän tappioitaan: heidän sotajoukkonsa kokoontuvat, mutta ne hajoitetaan kuin tuhka.

Osmannien valtaa järjestyttää kaksi ankarinta iskua, mitä se on milloinkaan saanut. Muuan kristitty mufti pitää sitä vain vaivoin pystyssä. Saksan suurvisiiri on Jumalan vitsa, joka on lähetetty kurittamaan Omarin kannattajia. Hän le-

vittää kaikkialle heidän kapinoimisestaan ja petollisuudestaan raivostuneen taivaan vihaa.

Immaumien pyhä henki, Sinä itket yötä ja päivää Profeetan lapsia, jotka inhoittava Omar on vienyt väärille poluille. Sinun sisimmän sydämesi valtaa liikutus, kun Sinä katselet heidän onnettomuuksiaan. Sinä haluat heidän kääntymistään etkä heidän turmiotaan. Sinä tahtoisit koota heidät Alin lipun ympärille pyhimysten kyynelien voimalla etkä nähdä uskottomien kauhun hajoittavan heitä vuorille ja erämaihin.

Pariisissa, 1 p. Chalval-kuuta v. 1718.

### 125. kirje.

#### *Usbek kirjoittaa Rhedille Venetsiaan.*

Mikä saattaa aiheuttaa sen suunnattoman anteliaisuuden, jota ruhtinaat osoittavat hovikoilleen? Tahtovatko he kiinnittää nämä itseensä? Mutta hehän ovat jo niin kokonaan heidän omiaan kuin he suinkin voivat olla. Ja jos he sitäpaitsi hankkivat muutamia alamaisiaan omikseen ostamalla heidät, täytyy heidän juuri siitä syystä menettää äärettömän paljon toisia alamaisia köyhdyttämällä heidät.

Ajatellessani ruhtinainden asemaa, heitä kun aina ympäröivät ahaat, kylläntymättömät henkilöt, en voi muuta kuin surkutella heitä. Ja minä surkuttelen heitä vielä enemmän silloin kun heillä ei ole voimaa vastustaa pyyntöjä, mitkä koi-tuvat aina niiden rasitukseksi, jotka eivät pyydä mitään.

En voi milloinkaan kuulla puhuttavan heidän anteliaisuudesta, armonosoituksistaan, eläkkeistään vaipumatta tu-

hansiin mietteisiin. Kokonainen lauma ajatuksia tulvahtaa mieleeni. On kuin kuulisin julistettavan seuraavaa käskykirjettä:

»Sitten kun erinäisten alamaistemme väsymätön apurahojen pyytämisen into on lakkaamatta vedonnut Meidän kuninkaalliseen anteliaisuuteemme, olemme vihdoin suvainneet myöntyä niihin monilukuisiin anomuksiin, joita he ovat Meille esittäneet ja jotka ovat tähän asti olleet valtaistuimen suurimpana murheena. He ovat tehneet Meille tiettäväksi, etteivät he ole sen jälkeen kun kruunu on Meille joutunut olleet kertaakaan poissa Meidän aamuvastaanotostamme, että Me olemme aina nähneet heidät tiemme varrella liikkumattomina kuin rajapylväät ja että he ovat kurottautuneet niin paljon kuin ovat ikänänsä voineet katsellakseen korkeimpienkin olkapäiden yli Meidän Jalouttamme. Edelleen olemme saaneet useita anomuksia eräiltä kauniimpaan sukupuoleen kuuluvilta henkilöiltä, jotka ovat rukoilleet Meitä ottamaan huomioon, että heidän toimeentulonsa kysyy tiettävästi suuria kustannuksia. Niinikään ovat erinäiset sangen iäkkäät naiset päättään heilutellen pyytäneet Meitä laskemaan sydämellemme, että he ovat olleet hovin koristuksina Meidän kuninkaallisten edeltäjiemme aikana ja että jos heidän sotajoukkojensa päälliköt ovat tehneet valtion pelätyksi sotaisilla urotöillään, ovat he puolestaan tehneet hovin yhtä kuuluisaksi juonillaan. Koska Me haluamme kohdella anojia ystävällisesti ja myöntyä kaikkiin heidän pyyntöihinsä, olemme me säättäneet ja käskeneet seuraavaa:

»Että jokaisen maanmiehen, jolla on viisi lasta, tulee joka päivä vähentää viidennellä osalla leipämäärää, minkä hän

heille antaa. Me velvoitamme peheenisä toimittamaan tämän vähennyksen kunkin osasta niin tasapuolisesti kuin suinkin mahdollista.

»Me kiellämme nimenomaisesti kaikkia niitä, jotka harjoittavat perintötilojensa viljelemistä tai jotka ovat antaneet ne vuokralle, toimittamasta niillä parannuksia, millaisia ne sitten licnevätkään.

»Me määräämme, etteivät ne henkilöt, jotka harjoittavat alhaisia ammatteja tai käsitöitä ja jotka eivät ole milloinkaan olleet Meidän Majesteettimme aamuvastaanotossa, saa vastedes ostaa vaatteita itselleen, vaimolleen tai lapsilleen useammin kuin joka neljäs vuosi. Lisäksi kiellämme Me heiltä ankarasti kaikki ne pienet huvittelut, joita heidän on ollut tapana toimeen perheissään vuoden suurimpina juhlina.

»Koska Meidän tietoomme on edelleen tullut, että useimmat meidän kunnan kaupunkiemme porvarit ovat kokonaan vajonneet huolehtimaan tytärtensä naittamisesta, mitkä tyttäret ovat Meidän valtakunnassamme herättäneet suosiollista huomiota vain murheellisella ja ikävällä kainoudella, käskemme Me heitä viivyttämään heidän avioliittoansa siksi kunnes heidät, sitten kun he ovat saavuttaneet asetusten määräämän iän, nämä asetukset siihen pakottavat. Lisäksi kiellämme virkamiehiamme pitämästä tointa lastensa kasvatuksesta.»

Pariisissa, 1 p. Chalval-kuuta v. 1718.



## 126. kirje.

*Rica kirjoittaa \*\*\*:lle.*

Kaikki uskonnot joutuvat pahaan pulaan silloin kun olisi annettava jonkinlainen käsitys niitä ihmisiä odottavista nautinnoista, jotka ovat hyvin eläneet. Pahoja ihmisiä pelotellaan helposti monen monilla rangaistuksilla, joilla heitä uhataan. Mutta hyveellisille ihmisille ei tiedetä mitä luvata. Näyttää kuin kuuluisi nautintojen luontoon lyhytaikaisuus: mielikuvituksen on vaikea keksiä muunlaisia nautintoja.

Minä olen lukenut sellaisia paratiisin kuvauksia, jotka ovat totisesti omiaan karkottamaan jokaisen järkevän ihmisen mielestä halun päästä sinne. Toiset panevat nämä onnelliset varjot lakkaamatta soittamaan huilua. Toiset tuomitsevat heidät iankaikkisen käyskentelyn vaivaan. Kolmannet vihdoin, jotka saattavat heidät siellä ylhäällä haaveilemaan tämän alhaisen maailman rakastettuja, eivät ole luulleet sataa miljoonaa vuotta niin pitkäksi ajaksi, että heiltä olisi sen kuudessa mennyt moisten lemmensurujen halu.

Tässä yhteydessä muistan tarinan, jonka minulle kertoi muuan Mogulin maassa käynyt mies. Se osoittaa, että intialaiset papit ovat yhtä hedelmättömiä kuin muut kun on kysymys paratiisin riemujen kuvitteluista.

Muuan vaimo, joka oli menettänyt miehensä, saapui juhallisesti kaupungin kuvernöörin luo kysymään, saisiko hän polttaa itsensä. Mutta kun muhamettilaisten valtaan joutuneissa maissa koetetaan parhaan mukaan poistaa tätä julmaa tapaa, epäsi kuvernööri jyrkästi vaimon pyynnön.

Kun tämä huomasi rukouksensa tehottomiksi joutui hän kauhistuttavaan kiihkoon. »Katsokaa», huusi hän, »katsokaa, millaista pakkovaltaa täällä harjoitetaan! Vaimoraukka ei saa edes polttaa itseään silloin kun hänen mielensä tekee! Onko milloinkaan nähty moista? Äitini, tätini, sisareni, kaikki ovat kunnollisesti palaneet. Mutta kun minä tulen pyytämään lupaa tältä kirotulta kuvernööriltä, suuttuu hän ja alkaa kirkua kuin raivohullu.»

Sattumalta oli siinä läsnä muuan nuori Buddhan pappi. »Uskoton ihminen», huusi hänelle kuvernööri, »sinäkö olet ajanut tuollaisen kiihkon tämän vaimon päähän?»

»En», vastasi tämä, »en ole milloinkaan häntä edes puhuttellut. Mutta jos hän tahtoo minua uskoa, suorittaa hän kyllä uhrinsa, koska hän siten tekee Brahma-jumalaa miellyttävän teon. Niinpä saakin hän siitä hyvän palkinnon, sillä hän on toisessa maailmassa tapaava miehensä ja alottava hänen kanssaan uuden avioliiton.»

»Mitä te sanotte?» hämmästyi vaimo. »Tapaanko minä mieheni? Ah! silloin minä en poltakaan itseäni. Hän oli mustasukkainen, kärtyisä ja siksi toiseksi niin vanhakin, että ellei Brahma-jumala toimita hänessä joitakin korjauksia, ei hän varmastikaan tarvitse minua. Minäkö polttaisin itseni hänen tähtensä! En edes sormenpäätäni polttaisi, vaikka voisin hänet siten vetää ylös helvetin syvyyksistä. Ne kaksi vanhaa pappia, jotka minut tähän viettelivät ja jotka tiesivät, millaista minun oli elää hänen kanssaan, varoivat visusti sanomasta minulle kaikkea. Mutta ellei Brahma-jumalalla tosiaankaan ole muuta lahjaa minulle annettavana, kieltäydyn minä siitä autuudesta. Hyvä herra kuvernööri! Minä ru-

pean muhamettilaiseksi. Ja mitä teihin tulee», jatkoi hän nuoreen pappiin katsahtaen, »niin voitte, jos haluatte, mennä sanomaan miehelleni, että minä voin oikein hyvin».

Pariisissa, 2 p. Chalval-kuuta v. 1718.

127. kirje.

*Rica kirjoittaa Usbekille \*\*\*:een.*

Minä odotan Sinua tänne huomiseksi. Sillä välin lähetän Sinulle kuitenkin Ispahanista saapuneet kirjeet. Minulle osoitetuissa kerrotaan, että Suur-Mogulin lähettilään on käsketty poistua valtakunnasta. Siihen lisätään, että on vangittu prinssi, kuninkaan setä, jolle hänen kasvatuksensa on ollut uskottuna, ja että hänet on viety erääseen linnaan, missä häntä vartioidaan hyvin ankarasti, sitten kun häneltä oli riistetty kaikki hänen arvomerkinsä. Minua on liikuttanut tämän prinssin kohtalo, ja minä surkuttelen häntä.

Tunnustan Sinulle, Usbek, etten ole vielä helyymättä nähnyt kenenkään kyynelten vuotavan. Minä tunnen inhimillistä sääliä kaikkia onnettomia kohtaan, ikäänkuin vain he olisivat ihmisiä. Ja maan mahtaviakin, joita kohtaan sydämeni on kova heidän ollessaan kunnian kukkuloilla, rakastan heidän kukistuttuaan.

Ja mitäpä he tekisivätkään menestyksensä päivinä turhalla hellyydellä? Sehän lähenee liiaksi tasa-arvoisuutta. He pitävät paljon enemmän kunnioituksesta, joka ei vaadi vastatunnetta. Mutta sitten kun he ovat suistuneet suuruutensa

korkeuksista, muistuttavat vain meidän valituksemme siitä heille.

Minusta on jotakin hyvin suorasukaista ja hyvin suurta-kin sen ruhtinaan sanoissa, joka ollessaan vihollistensa käsiin joutumaisillaan ja nähdessään hoviväkensä itkevän ympärillään, virkkoi heille: »Minä huomaan kyyneleistänne, että olen vielä kuninkaanne.»

Pariisissa, 3 p. Chalval-kuuta v. 1718.

## 128. kirje.

### *Rica kirjoittaa Ibbenille Smyrnaan.*

Olet kai tuhannetkin kerrat kuullut puhuttavan mainios-ta Ruotsin kuninkaasta. Hän piiritti erästä linnoitusta Nor-jaksi nimitetyssä valtakunnassa. Kun hän kahden kesken erään insinöörin kanssa tarkasti juoksuautoja, sai hän luo-din päähänsä ja kuoli siitä. Viipymättä vangittiin hänen pää-ministerinsä. Valtiopäivät kokoontuivat myös pian ja tuomit-sivat hänet menettämään päänsä.

Häntä syytettiin suuresta rikoksesta. Hänen sanottiin herjanneen kansakuntaa ja riistäneen siltä kuninkaan luotta-muksen, mikä konnamaisuus minunkin mielestäni ansaitsee tuhatkertaisen kuoleman.

Sillä jos on jo keinoa mustata ruhtinaan kuullen hänen halvimmankin alamaisensa kunniaa, niin mitä sitten onkaan, kun mustataan kokonaisen kansakunnan kunniaa ja ryöste-tään siltä sen ihmisen hyväntahtoisuus, jonka Kaitselmus on pannut luomaan sen onnen?

Minusta pitäisi ihmisten puhua kuninkaille niinkuin enkelit puhuvat pyhälle Profeetallemme.

Sinähän tiedät, että minä niissä pyhissä vieraspidoissa, joihin herrojen herra laskeutuu maailman ylhäisimmältä valtaistuimelta antautuakseen keskusteluihin orjiensa kanssa, olen ottanut ankaraksi ohjeekseni tottelemattoman kieleni hillitsemisen. Minun ei ole milloinkaan kuultu päästävän suustani ainoatakaan sanaa, josta olisi voinut olla katkeria seurauksia hänen halvimmallekaan alamaiselleen. Milloin minun on ollut pakko lakata olemasta vähäpuheinen, en ole koskaan lakannut olemasta kunnian mies. Ja tässä uskollisuutemme koetuksessa olen kyllä pannut vaaraan henkeni mutta en milloinkaan kuntoani.

En ymmärrä, mistä johtuu, että tuskin milloinkaan on niin ilkeää ruhtinasta, ettei hänen ministerinsä ole vielä ilkeämpi. Jos ruhtinas tekee jonkin pahan työn, tapahtuu se melkein aina yllätyksestä. Siitä seuraakin, ettei ruhtinaiden kunnianhimo ole milloinkaan niin vaarallinen kuin heidän neuvonantajiansa halpamaisuus. Mutta jaksatko Sinä käsittää, että mies, joka vasta eilen pääsi ministeriöön ja joka ei ehkä enää ole siinä huomenna, saattaa hetkisessä muuttua itsensä, perheensä, isänmaansa ja niiden sukupolvien viholliseksi, joita ikuisiin aikoihin asti tulee syntymään hänen sortamansa kansan keskuudessa?

Ruhtinaalla on intohimoja, mutta ministeri panee ne liikkeelle. Niiden viittomaan suuntaan hän ohjaa ministerintomiaan. Hänellä ei ole muuta päämäärää, eikä hän muusta huolikaan. Hovikot viettelevät ruhtinasta ylistelyillään, mutta ministeri imarteleo häntä vaarallisemmin neuvoillaan, suun-

nitelmilla, joita hän tälle tyrkyttää, ja menettelyohjeilla, joita hän tälle esittelee.

Pariisissa, 25 p. Saphar-kuuta v. 1718.

129. kirje.

*Rica kirjoittaa Usbekille \*\*\*:een.*

Kuljin äskettäin Pont-Neuf'in yli erään ystävän seurassa. Tämä tapasi tutun miehen, jota hän sanoi mittausopin tutkijaksi. Ja kaikestapa sen huomasikin, sillä hän oli vaiipunut syviin ajatuksiin. Ystäväni täytyi kiskoa häntä hyvän aikaa hihasta ja pudistella häntä muutoinkin saadakseen hänet palaamaan tajuihinsa, niin kiintynyt hän oli käyrään, joka oli kaiketi kiusannut häntä jo yli viikon. He lausuiivat kumpainenkin toisilleen monen monia kohteliaisuuksia ja kertoivat kumpikin osaltaan kirjallisia uutisia. Nämä juttelut johtivat heidät erään kahvilan edustalle, ja minäkin menin heidän mukanaan sisään.

Panin merkille, että kaikki ottivat mittausopin tutkijamme erinomaisen kunnioittavasti vastaan ja että tarjoilijatkin kiinnittivät häneen paljon enemmän huomiota kuin kahteen nurkassa istuvaan muskettisoturiin. Hänestäkin näytti paikka tuntuvan miellyttävältä, sillä hän oikoi hiukan kasvojensa ryppyjä, jopa puhkesi nauramaankin, ikäänkuin ei hänellä olisi milloinkaan ollut pienintäkään vihiä mittausopista.

Kuitenkin hänen säännöllinen järkensä mittaili kaikkea, mitä keskustelun kuluessa sanottiin. Hän muistutti miestä, joka puutarhassaan katkoi miekallaan muiden yläpuolelle

kohoavien kukkien päät. Täsmällisyytensä marttyyrinä hän kärsi jokaisesta keskustelun säännöllisestä tasosta poikkeavasta puheenkäänteestä, niinkuin herkkä näkö kärsii liian voimakkaasta valaistuksesta. Mikään ei ollut hänestä samantekevää, kunhan se vain oli totta. Niinpä olikin hänen haastelunsa varsin kummallista. Hän oli juuri sinä päivänä saapunut maalta erään miehen seurassa, joka oli nähnyt komean linnan ja loistavia puutarhalaitoksia: hän oli puolestaan nähnyt vain kuusikymmentä jalkaa leveän rakennuksen ja epäsäännöllisen neliön muotoisen, kymmenen auranalaa käsittävän puistikon. Hän olisi hyvin mielellään suonut perspektiivisääntöjä noudatetun niin tarkoin, että lehtokujat olisivat näytäneet joka paikasta yhtä leveiltä. Hän olisi kyllä neuvonut sitä varten pettämättömän menettelytavan. Hän näytti erikoisen tyytyväiseltä hyvin omituisesti rakennettuun aurinkokelloon, jonka hän oli siellä keksinyt. Mutta hän suuttui kovin erääseen oppineeseen, joka istui minun vieressäni ja kaikeksi onnettomuudeksi kysyi häneltä, näyttikö se aurinkokello babylonialaisia tunteja. Kun muuan uutistenmetsästäjä kertoi Fuenterrabian linnan pommituksesta, esitteli hän meille heti sen viivan luonteen ja laadun, minkä pommit olivat piirtäneet ilmaan. Hän oli niin ihastuksissaan siitä tiedostaan, ettei hän halunnut ottaa lainkaan selkoa pommien vaikutuksesta. Kun eräs toinen oli valittanut joutuneensa vararikkoon edellisenä talvena sattuneen tulvan takia, lausahiti mittausopintukijamme: »Se, mitä tuossa sanoitte, on minusta sängen hauskaa, sillä nyt minä näen, etten suinkaan erehtynyt havainnoissani, vaan että tänä vuonna on tosiaankin satanut vähintään kaksi tuumaa enemmän kuin viime vuonna.»

Hetken kuluttua lähti hän pois, ja me seurasimme häntä. Kun hän asteli verrattain nopeasti eikä huolinut lainkaan katsella eteensä, pokshti hän suoraan erääseen toiseen mieheen. Törmäys oli ankara. Iskusta he kumpikin lennähtivät taholleen vastakkaisessa suhteessa nopeuteensa ja massaansa. Kun he olivat hiukan toipuneet typperyksistään, lausui vieras mies mittausopintukijalle, käden otsalleen vieden: »Olen hyvin mielissäni siitä, että satuitte törmäämään minuun, sillä minulla on teille ilmoitettavana suuri uutinen:, minä olen lähettänyt Horatiuksen maailmaan.»

»Kuinka?» hämmästyi mittausopin mies. »Hänhän on ollut maailmassa jo kaksituhatta vuotta.»

»Te ette ymmärrä minua», selitti toinen. »Minä olen toimittanut päivän valoon käännöksen tämän vanhan runoilijan teoksista. Minä olen jo kahdenkymmenen vuoden ajan puuhaillut pelkkiä käännöksiä.»

»Mitä? hyvä herra», virkkoi mittaustieteilijä. »Kahteenkymmeneen vuoteen ette siis ole lainkaan ajatellut! Te puhutte muiden puolesta ja muut ajattelevat teidän puolestanne.»

»Hyvä herra», vastasi oppinut, »ettekö sitten usko minun tehneen yleisölle suurta palvelusta, kun olen tehnyt mainioiden kirjailijain lukemisen sille helpoksi?»

»Enpä sitä juuri sanoisi. Kunnioitan kyllä siinä kuin joku toinenkin niitä yleviä neroja, joita puette valepukuun. Mutta te ette pääse koskaan heidän kaltaisekseen, sillä jos aina käännätte, ei teitä milloinkaan käännetä.

»Käännökset ovat ikäänkuin kuparirahoja, joilla on kyllä yhteensä sama arvo kuin yhdellä ainoalla kultarahalla ja ovat



mukavampiakin kansan käytellä. Mutta ne kuluvat aina helposti ja ovat ala-arvoisia metallipitoisuudeltaan.

»Te tahdotte, sanotte te, saada nämä kuuluisat vainajat heräämään uuteen eloon keskuudessamme. Minä myönnänkin, että hankitte heille kyllä ruumiin, mutta elämää ette heihin saa: eläväksi tekevä henki puuttuu aina.»

»Miksi ette mieluummin harrasta niin monen monien kauniiden totuuksien etsimistä, joita yksinkertainen laskelma paljastaa meille joka päivä?»

Sitten kun tämä pieni neuvo oli annettu, erosivat he luulakseni sangen tyytymättöminä toisiinsa.

Pariisissa, toisen Rebiab-kuun viimeisenä päivänä v. 1719.

### 130. kirje.

*Rica kirjoittaa \*\*\*:lle.*

Tässä kirjeessä aion puhua erästä kansakunnasta, jota nimitetään uutisniekoiksi ja joka kerääntyy erääseen loistavaan puutarhaan, missä heidän toimettomuudellaan on aina jotakin toimittamista. He ovat sangen hyödyttömiä valtiolle, ja vaikka he puhua pajattaisivat viisikymmentä vuotta, pysyisivät tulokset täsmälleen samoina kuin jos he olisivat olleet yhtä pitkän ajan vaiti. Kuitenkin he luulevat olevansa tärkeitäkin henkilöitä, koska he keskustelevat loistavista suunnitelmista ja käsittelevät suuria kysymyksiä.

Heidän keskustelujensa pohjana on kevytmielinen ja naurettava uteliaisuus. Ei ole niin salaista kammiota, jonne

he muka eivät pääsisi tunkeutumaan. Hehän eivät voisikaan suostua jäämään tietämättömiksi mistään asiasta. Heillä on täydellisesti selvillä, kuinka monta vaimoa on korkealla sultaanillamme ja kuinka monta lasta hän toimittaa vuosittain maailmaan. Ja vaikka he eivät tuhlaakaan rahojaan urkkijoihin, tietävät he tyystin, millä keinoin hän aikoo nöyryyttää turkkilaisten ja mogulien keisarit.

Tuskin he ovat tyhjentäneet nykyisyyden, kun he syökyvät tulevaisuuteen. Ja kulkien Kaitselmuksen edellä he ilmoittavat sille kaikki ihmisten askeleet. He ohjaavat kenraalia kädestä pitäen ja kehuttuaan häntä tuhansista typeryyksistä, joita hän ei ole tehnyt, valmistavat hänelle tuhansia muita typeryyksiä, joita hän ei tule tekemään.

He panevat sotajoukot lentämään kuin kurjet ja muurit kaatumaan kuin pahvivarustukset. Heillä on sillat yli kaikkien jokien, salaiset tiet yli kaikkien vuorten ja heillä on suunnattomat varastohuoneet polttavissa hietaerämaissa. Heiltä ei puutu muuta kuin terve järki.

Asun erään henkilön kanssa, joka sai seuraavan kirjeen tuollaiselta uutisniekalta. Kun kirje tuntui minusta omituiselta, panin sen talteen. Kas tällainen se on:

»Hyvä herra!

»Erehdyn harvoin arvaillessani ajan tapahtumia. 1 p. tammik. v. 1711 minä ennustin keisari Josefín kuolevan sen vuoden kuluessa. Kun hän jaksoi silloin erinomaisen hyvin, pelkäsin kyllä joutuvani ihmisten pilkaksi, jos olisin lausunut ajatukseni aivan selvästi, minkä vuoksi käytinkin hiukan kaksimielistä sanamuotoa. Mutta ihmiset, jotka osaavat teh-

dä johtopäätöksiä, ymmärsivät minua hyvin. Ja 17 p. huh-  
tikuuta sinä samana vuonna hän kuolikin rokkoon.

»Heti kun keisarin ja turkkilaisten sota oli julistettu, kii-  
ruhdin etsimään piirimme herroja jäseniä kaikista Tui-  
leries'n kolkista. Minä keräsin heidät vesialtaan lähetyville  
ja ennustin, että Belgradia tultaisiin piirittämään ja että se  
valloitettaisiin. Olin niin onnekas, että ennustukseni toteutui.  
On kyllä totta, että minä piirityksen kestäessä löin vetoa sata  
pistolia siitä, että kaupunki vallattaisiin 18 p. elok. Se vallat-  
tiin kuitenkin vasta seuraavana päivänä. Voidaanko puhua  
häviöstä niin kauniissa pelissä?

»Kun kuulin espanjalaisen laivaston laskeneen Sardinian  
rannikolle, tein sen johtopäätöksen, että se myös valloittaisi  
saaren. Minä sanoin sen, ja niin kävikin. Tämän menestyk-  
sen pöyhistämänä lisäsin, että tämä voittoisa laivasto pur-  
jehtisi Finaleen valloittaakseen Milanon. Kun minun oli vai-  
kea saada muita hyväksymään tätä ajatusta, tahdoin kannat-  
taa sitä kunniakkaasti: minä löin vetoa viisikymmentä pisto-  
lia ja menetin ne jälleen. Sillä se paholainen Alberoniksi lä-  
hetti vastoin sopimuksia laivastonsa Sisiliaan ja petti näin  
yht'aikaa kahta suurta valtiomiestä, Savoijan herttuaa ja  
minua.

Kaikki tämä, hyvä herra, on heittänyt asiani niin sekai-  
sin, että olen päättänyt aina vain ennustaa enkä lyödä vetoa  
milloinkaan. Ennen me emme tunteneetkaan Tuileries'ssa  
vedonlyönnin tapaa, eikä kreivi de L—vainaja sitä juuri  
sietänytkään. Mutta sitten kun joukko keikareita on tunkeu-  
tunut pariimme, emme enää tiedä, mihin päämme pistää.  
Tuskin olemme avanneet suumme kertoaksemme jonkin

uutisen, kun joku tällainen nuorukainen pyrkii lyömään vetoa sitä vastaan.

»Eräänä päivänä, kun minä jo availin käsikirjoitustani ja sovittelin silmälaseja nenälleni, käytti muuan tällainen suupaltti ensimmäisen ja toisen sanan välihetkeä hyväkseen ja tokaisi: 'Minä lyön sata pistolea vetoa, ettei se ole totta'. En ollut huomaavinanikaan tuollaista mielettömyyttä, vaan jatkaen puhettani lujemmalla äänellä lausuin: 'Koska marsalkka de \*\*\* on saanut tietää ...' 'Se on valhetta', keskeytti hän. 'Teillä on aina niin päättömiä uutisia. Eihän tässäkään nyt ole minkäänlaista järkeä.'

»Minä pyydän Teitä, hyvä herra, tekemään minulle sen ilon, että lainaatte minulle kolmekymmentä pistolea, sillä minun täytyy Teille tunnustaa, että nämä vedot ovat tosiaan saattaneet minut pahaan pulaan. Samalla lähetän Teille jäljennöksen kahdesta kirjeestä, jotka olen kirjoittanut ministerille. Minä olen, jne.»

*Erään uutismiekan kirjeet ministerille.*

»Armollinen herra!

»Minä olen innokkain alamainen, mitä kuninkaalla on milloinkaan ollut. Minähän sain erään ystävänikin toteuttamaan tekemäni suunnitelman ja kirjoittamaan kirjan sen seikan osoittamiseksi ja todistamiseksi, että Ludvig Suuri oli suurin kaikista ruhtinaista, jotka ovat ansainneet Suuren nimen. Jo pitkät ajat olen valmistellut itse toista teosta, josta on oleva vielä enemmän kunniaa kansallemme, jos Teidän Korkeutenne suvaitsee suoda minulle etuoikeuden. Tarkoitukseni on todistaa, ettei ranskalaisia aina kuningaskunnan

perustamisesta alkaen ole milloinkaan voitettu ja että kaikki se, mitä historioitsijat ovat tähän asti puhuneet meidän tappioistamme, on pelkkää petkutusta. Minun on pakko oikaista heitä monessa kohdassa, ja minä uskallankin olla sitä mieltä, että minä loistan varsinkin juuri arvostelussa. Minä olen, armollinen herra, jne.»

»Armollinen herra!

»Kun olemme suureksi tappioksemme menettäneet herra kreivi de L...in, pyydämme Teitä nöyrimmästi antamaan suosiollisen lupanne johtajan valitsemiseen. Epäjärjestys alkaa tunkeutua keskustelukokouksiimme, eikä valtion asioita pohdita niissä enää yhtä tarkasti kuin ennen. Nuorukaisemme eivät välitä hituistakaan vanhemmista jäsenistä eivätkä omassakaan keskuudessaan noudata minkäänlaista kuria: se on todellinen Rehabeamin neuvoskunta, missä nuorukaiset tekevät vanhusten sanan tyhjäksi. Meidän on turha huomauttaa heille, että me pidimme Tuilerioja rauhallisesti hallussamme jo kaksikymmentä vuotta ennen kuin he olivat maailmaan tulleetkaan. Pelkäänpä pahoin, että he meidät vielä sieltä karkottavat ja että meidän on pakko, sitten kun meidän on ollut poistuttava paikasta, missä olemme usein mananneet esiin ranskalaisten sankariemme haamuja, väistyä pitämään keskustelukokouksiamme Kuninkaan Puutarhaan tai johonkin vielä syrjäisempään soppeen. Minä olen, jne.»

Pariisissa, 7 p. toista Gemmadi-kuuta v. 1719.

## 131. kirje.

*Rhedi kirjoittaa Ricalle Pariisiin.*

Eurooppaan saavuttuani olen kaikkein suurimmalla uteliaisuudella koettanut tutkia tasavaltojen syntyä ja historiaa. Sinähän tiedät, ettei useimmilla aasialaisilla ole edes aavistustakaan sentapaisesta hallitusmuodosta ja ettei heidän mielikuvituksensa ole kyennyt heille selvittämään, että maan päällä voi muunlaista hallitusmuotoa ollakaan kuin itsevaltainen.

Maailman ensimmäiset hallitusmuodot olivat yksinvaltaisia. Vain sattumalta syntyi vuosisatojen kuluessa tasavaltoja.

Sitten kun Kreikan oli tuhonnut vedenpaisumus, tuli uusia asukkaita sitä kansoittamaan. Se sai melkein kaikki siirtokuntansa Egyptistä ja Aasian läheisimmistä seuduista. Ja kun näitä maita hallitsivat kuninkaat, joutui niistä lähteneille kansoille samanlainen hallitusmuoto. Mutta kun näiden ruhtinaiden tyrannia kävi liian raskaaksi, karistivat kansat ikeen hartioiltaan. Ja monien kuningaskuntien jätteistä kohosivat sitten ne tasavallat, jotka nostivat Kreikan kauniiseen kukoistukseen ja tekivät siitä ainoan sivistyneen maan raakalaisten keskelle.

Vapauden rakkaus ja kuningasviha säilytti Kreikan kauan riippumattomana ja levitti laajalle tasavaltaista hallitusmuotoa. Kreikkalaiset kaupungit saivat liittolaisia Vähästä Aasiasta. Ne perustivat sinne siirtokuntia, yhtä vapaita kuin ne itsekin, ja nämä olivat niiden suojamuureina Persian kuningaiden yrityksiä vastaan. Eikä siinä kaikki. Kreikka kansoitti myös Italian ja Italia vuorostaan Espanjan ja ehkä Galliankin. Tiedetäänhän, että suuri, vanhojen kirjailijain

usein mainitsema Hesperian maa oli alkuaan sama kuin Kreikka, jota sen naapurit pitivät autuuden asuntona. Kreikkalaiset, jotka eivät löytäneetkään tätä onnelaa omien rajojensa sisältä, lähtivät etsimään sitä Italiasta, italialaiset taas Espanjasta, espanjalaiset Baeticasta tai Portugalista, niin että kaikilla näillä seuduilla oli tämä nimi vanhojen kirjailijain teoksissa. Nämä kreikkalaiset siirtokunnat kuljettivat mukanaan sen vapauden hengen, minkä ne olivat saaneet tästä suloisesta maasta. Niinpä tuskin nähdäänkään niinä kaukaisina aikoina yksinvaltoja Italiassa, Espanjassa, Galliassa. Pian tulemme näkemään, että Pohjolan ja Saksan kansat olivat yhtä vapaita. Jos heidän keskuudestaan löydettäisiinkin jonkinlaisen kuninkuuden jälkiä, niin johtuu se siitä, että pidetään kuninkaina sotajoukkojen päälliköitä tai tasavaltojen esimiehiä.

Kaikki tämä tapahtui Euroopassa, sillä mitä Aasiaan ja Afrikaan tulee, niin niitä on aina painanut itsevaltius, ellemmme ota lukuun muutamia Vähän Aasian kaupunkeja, joista jo puhuimme, ja Karthagon tasavaltaa Afrikassa.

Maailman jakoivat keskenään kaksi mahtavaa tasavaltaa: Rooman ja Karthagon tasavallat. Ei ole mitään niin hyvin tunnettua kuin Rooman tasavallan alkuvaiheet, eikä mitään niin vähän tunnettua kuin Karthagon tasavallan synty. Ei tiedetä kerrassaan mitään Didoa seuranneiden afrikalaisten ruhtinaiden sarjasta eikä siitä, kuinka he menettivät valtansa. Rooman tasavallan suunnaton laajeneminen olisi ollut maailmalle suuri onni, ellei olisi ollut kohtuutonta erotusta Rooman kansalaisten ja voitettujen kansojen välillä, jos olisi annettu maakuntien käskynhaltijoille pienempi valta, jos heidän tyranniaansa ehkäiseviä pyhiä lakeja olisi nouda-

tettu ja elleivät he olisi käyttäneet niiden vaientamiseen samoja aarteita, joita heidän laiton menettelytapansa oli koonnut.

Tuntuu kuin sopisi vapaus Euroopan kansojen luonteeseen ja orjuus aasialaisten. Turhaan tarjosivat roomalaiset kappadokialaisille tätä kallisarvoista aarretta: tämä raukkaomainen kansakunta kieltäytyi siitä ja kiiruhti orjuuden helmaan yhtä innokkaasti kuin muut kansat pyrkivät vapauteen.

Caesar sorti Rooman tasavaltaa ja pakotti sen tottelemaan mielivaltaansa.

Eurooppa huokaili kauan väkivaltaisen sotilashallituksen kahleissa, ja roomalainen lempeys vaihtui julmaan sortoon.

Sillä välin lähti lukemattomia tuntemattomia kansoja Pohjolasta ja levisi tulvavirtojen tavoin yli Rooman maakuntien. Ja kun ne huomasivat olevan yhtä helppoa suorittaa valloituksia kuin harjoittaa ryöstöä, kiskoivat ne maakunnat irti toisistaan ja tekivät niistä kuningaskuntia. Nämä kansat olivat vapaita ja rajoittivat siihen määrään kuninkaiden valtaa, että nämä olivat itse asiassa vain niiden esimihiä tai sotapäälliköitä. Vaikka nämä kuningaskunnat olivatkin perustettu väkivallalla, eivät ne siitä syystä tunteneetkaan voittajan iestä. Kun Aasian kansat, sellaiset kuin turkkilaiset ja tataarit, tekivät valloituksia, oli heidän ainoana ajatuksenaan, riippuvaisia kun olivat yhden ainoan miehen tahdosta, yhä uusien alamaisten toimittaminen hänelle ja hänen verisen valtansa tukeminen aseina. Mutta kun Pohjolan kansat olivat vapaita jo kotimaastaan lähtiessään, eivät ne Rooman maakuntiakaan anastaessaan antaneet päälliköilleen kovin suurta valtaa. Jopa erottivat muutamat tällaiset kansat, niinkuin Afrikan vandaalit ja Espanjan gootit, kuninkaansa, milloin



eivät olleet heihin tyytyväisiä. Ja toisten keskuudessa oli ruhtinaan valtaa rajoitettu tuhansin erilaisin tavoin. Suuri joukko ylimyksiä otti sen käyttelemiseen osaa hänen rinnallaan. Sodat voitiin alkaa vain heidän suostumuksellaan. Saalis jaettiin päällikön ja soturien kesken. Ruhtinaalle ei maksettu minkäänlaista veroa. Lait säädettiin kansan yleisissä kokouksissa. Sellaisia olivat kaikkien näiden Rooman keisarikunnan sirpaleista muodostuneiden valtioiden perustavat aatteet.

Venetsiassa, 20 p. Rhegeb-kuuta v. 1719.

### 132. kirje.

*Rica kirjoittaa \*\*\*:lle.*

Viisi tai kuusi kuukautta sitten olin eräässä kahvilassa. Siellä näin verrattain hyvin puetun aatelismiehen, jota toiset kuuntelivat. Hän puhui siitä, kuinka hauskaa oli elää Pariisissa. Hän valitti asemaansa, hänen kun oli pakko elää maaseudulla. »Minulla on», sanoi hän, »viidentoistatuhannen livren vuositulot tiluksistani, mutta olisin luullakseni onnellisempi, jos minulla olisi neljäs osakaan tästä omaisuudesta rahana tai arvopapereina, joita voi kuljettaa kaikkialle mukanaan. Turhaan ahdistan vuokraajanikin ja hukutan heidät oikeuskuluihin: heidän maksukykynsä siitä vain vähenee. En ole vielä päässyt näkemään sataa pistolea yhdellä kertaa. Jos olisin velkaa kymmenentuhatta frangia, pantaisiin kaikki tilukseni ryöstöön ja minä saisin mennä vaivaistaloon.»

Poistuin kiinnittämättä sen suurempaa huomiota tähän puheeseen. Mutta kun eilen osuin jälleen samoille seuduille, poikkessin samaan taloon. Ja nyt näin siellä totisen miehen, jonka kasvot olivat kalpeat ja laihtuneet ja joka viiden tai kuuden pakisijan keskellä esiintyi synkkänä ja mietteläänä, kunnes hän äkkiä puuttui puheeseen: »Niin, hyvät herrat», lausui hän ääntänsä ylentäen, »minä olen hävinnyt mies. Minulla ei ole enää mistä elää. Sillä minulla on nykyään kaksisataatuhatta livreä pankinsetelejä ja kolmesataatuhatta frangia muuta rahaa. Minä olen kauheassa asemassa: luulin olevani rikas ja nyt joudunkin vaivaistaloon. Olisipa minulla edes tilkkunen maata, minne voisin vetäytyä, niin minulla olisi varmasti elämisen keinot tiedossa. Mutta minulla ei ole edes niin suurta maa-aluetta kuin tämän hatun pohja.»

Sattumalta käänsin pääni toiseen suuntaan ja näin toisen miehen, joka väänteli kasvojaan mielettömän tavoin. »Kehen nyt voi enää luottaa?» huudahti hän. »Muuan petturi, jota pidin niin hyvänä ystävänäni, että lainasin hänelle rahani, on maksanut ne takaisin! Mitä inhoittavaa petollisuutta! Tehköön mitä tahansa, minun silmissäni hän on aina oleva kunniaton olento.»

Siinä oli aivan lähellä kolmas hyvin huonosti puettu mies, joka kohottaen silmänsä taivaaseen sanoi: »Jumala siunatkoon ministeriemme aivoituksia! Saisinpa nähdä osakkeet kahdessatuhannessa ja kaikki Pariisin palvelijat isäntiään rikkaampina!» Uteliaisuusssani kysyin hänen nimeään. »Hän on hyvin köyhä mies», vastattiin minulle. »Niinpä hänellä on köyhän ammattikin: hän on sukujohtojen tutkija. Mutta hän

toivoo taitonsa käyvän tuottavaksi, jos tätä rikkauden heilailua jatkuu. Hän uskoo kaikkien näiden nousukaspohtaiden piankin tarvitsevan häntä, jos heidän mieli hiukan muovaella nimeänsä, kaapia pahempaa likaa pois esi-isistään ja koristaa vaunujensa ovia. Hän kuvittelee voitonsa tehdä niin paljon ylhäistä väkeä kuin vain viitsii ja on aivan haltioissaan ilosta, kun näkee asiakkaittensa luvun näin lisääntyvän.»

Vihdoin näin astuvan sisään erään kalpean ja kuivan vanhuksen, jonka arvasin uutisniekaksi ennen kuin hän oli ennättänyt istuutuakaan. Hän ei kuulunut niihin, jotka voitokkaalla varmuudella kohtaavat kaikkia kovan onnea kolauksia ja jotka aina vain ennustavat menestystä ja voittosaalista. Hän oli päinvastoin niitä vapisiijoita, joilla on vain surullisia uutisia. »Asiat käyvät aina päin mäntyyn Espanjan puolella», kertoi hän. »Meillä ei ole lainkaan ratsuväkeä rajalla, ja pelättävissä on, että prinssi Pio, jolla sitä on kokonainen suuri joukko-osasto, ottaa paloveroa koko Languedocista.» Vastapäätä minua istui muuan filosofi, jonka ulkoasu oli verrattain huonossa järjestyksessä ja joka sääli uutisniekkaa, kohotellen hartioitaan sitä mukaa kuin toinen korrotti ääntään. Asetuin hänen viereensä, ja hän kuiskasi korvaani: »Tehän olette kuullut tuon narrin jo kokonaisen tunnin ajan loruilevan meille Languedocin pelostaan. Minä keksin eilen illalla auringossa pilkun, joka, jos se leviää, saattaa kohmetuttaa koko luonnon. Mutta minä, minä en ole lausunut sanaakaan.»

Pariisissa, 17 p. Rhamazan-kuuta v. 1719.

## 133. kirje.

*Rica kirjoittaa \*\*\*:lle.*

Äskettäin kävin katsomassa erästä suurta kirjastoa, joka oli sijoitettu derviössien luostariin. Derviösit ovat ikäänkuin sen vartijoita ja hoitajia, mutta he ovat velvollisia päästämään sinne yleisöäkin määrättyinä tunteina.

Sisään astuessani näin erään vakavan miehen kävelevän lukemattomien niteiden keskellä, jotka ympäröivät häntä joka puolelta. Menin hänen luokseen ja pyysin häntä sanomaan, mitä olivat eräät muita paremmin sidotut kirjat. »Hyvä herra», vastasi hän, »asun täällä vieraassa maassa: minä en tunne täällä ketään. Monet ihmiset tekevät minulle samanlaisia kysymyksiä. Mutta ymmärtänettehän, etten minä suinkaan saata lähteä lukemaan kaikkia näitä kirjoja kyttäkseni heidän uteliaisuuttaan tyydyttämään. Täällä on kyllä kirjastonhoitaja, joka antaa teille haluamanne tiedot, sillä hän uhraa yöt ja päivät kaiken sen tutkisteleamiseen, mitä tuossa näette. Hän on mies, joka ei kelpaa mihinkään muuhun ja josta meille on vain suurta haittaa, koska hän ei tee työtä luostarin hyväksi. Mutta ruokakello kuuluu soivan. Niiden, jotka minun tavallani johtavat veljeskuntaa, täytyy olla ensimmäisiä kaikissa toimituksissa.» Näin sanoen munkki työnsi minut ulos, sulki oven ja katosi kuin lentämällä näkyvistäni.

Pariisissa, 21 p. Rhamazan-kuuta v. 1719.

## 134. kirje.

*Rica kirjoittaa samalle.*

Seuraavana päivänä palasin tähän kirjastoon, missä nyt tapasin aivan toisen miehen kuin ensi kerralla näkemäni. Hänen ulkoasunsa oli vaatimaton, hänen kasvoniilmeensä henkevät ja hänen käyttäytymisensä hyvin herttainen. Heti kun olin puhunut hänelle uteliaisuudestani, kävi hän sitä tyydyttämään, jopa, kun olin ulkomaalainen, minua aivan erikoisesti valistamaankin.

»Arvoisa isä», sanoin hänelle, »mitä ovat nämä paksut niiteet, jotka täyttävät koko tämän puolen kirjastoa?»

»Ne ovat Pyhän Kirjan selityksiä», vastasi hän.

»Onpa niitä paljon!» ihmettelin minä. »Pyhä Kirja oli varmaankin hyvin hämärä muinaisina aikoina, mutta nyt se näyttää olevan hyvin selvä. Onko vielä olemassa epäilyksiä? Saattaako olla olemassa kiisteltyjä kohtia?»

»Onko niitä olemassa, hyvä Jumala! Onko niitä olemassa!» huudahti hän. »Niitä on melkein yhtä paljon kuin rivejä.»

»Niinkö?» vastasin minä. »Entä mitä kaikki nämä kynäniekat ovat sitten tehneet?»

»Nämä kynäniekat», selitti hän, »eivät ole suinkaan etsineet Pyhästä Raamatusta sitä, mitä tulee uskoa, vaan sitä, mitä he itse uskovat. He eivät ole sitä pitäneet kirjana, johon sisältyvät heidänkin tunnustettavikseen aiotut opinkappalet, vaan teoksena, josta sopi penkoa vahvistusta heidän omille mielipiteilleen. Siitä syystä he ovat vääntäneet kaikki sen ajatukset ja pitäneet pihdeissään kaikkia sen lausumia. Se

on maa, mihin kaikkien lahkojen kannattajat hyökkäävät ryöstöjä toimittamaan. Se on taistelutanner, missä viholliskansat, milloin vain osuvat vastakkain, ottelevat tulisesti ja missä rynnätään ja kahakoidaan monen monituisin tavoin.

»Aivan tässä lähellä näette hartauskirjoja ja yltiöjumalaisia teoksia. Tuossa on siveysopillisia kirjoituksia ja ne ovat jo paljon hyödyllisempiä. Sitten seuraavat jumaluusopilliset teokset, jotka ovat kaksin kerroin käsittämättömiä, ensiksi-kin niiden pohtiman asian ja toiseksi itse pohtimistavan takia. Tässä näette mystikkojen teoksia, nimittäin sellaisten usko-vaisten, joilla on hyvin hellä sydän.»

»Ah, arvoisa isä», ehätkin minä, »odottakaahan hetkinen. Älkää pitäkö niin kiirettä. Puhukaa minulle niistä mystikoista.»

»Hyvä herra», vastasi hän, »jumalisuus lämmittää hellyyteen taipuvaisen sydämen ja saa sen lähettämään kuumia höyryjä aivoihin, jotka myös kuumenevat: siitä syntyvät sitten haltiotilat ja hurmaannukset. Moinen on jumalisuuden haurailua. Usein se kehittyy tai oikeammin sanoen turmeltuu kvietismiksi: tähän tiedätte, ettei kvietisti ole mitään muuta kuin hullu, jumalinen ja hillitön ihminen.

»Kas tässä ovat omantunnonasiain ratkaisijat, jotka nostavat päivän valoon yön salaisuudet ja jotka elättävät mielikuvituksessaan kaikkia niitä hirviöitä, mitä rakkauden paha-henki saattaa luoda, niin että he niitä keräilevät, vertailevat ja seuloivat ajatuksissaan lakkaamatta. He saavat olla onnellisia, ellei heidän sydämensä sekaannu leikkiin ja käy omasta puolestaan niin suorasukaisesti kuvattujen ja niin alastomina maalattujen hairahdusten rikoskumppaniksi.

»Huomannette, hyvä herra, että minä ajattelen vapaasti ja sanon teille kaikki, mitä ajattelen. Minä olen luonnostani avomielinen ja sitäkin avomielisempi teidän seurassanne, koska olette muukalainen ja tahdotte tietää asiat ja tietää juuri sellaisina kuin ne ovat. Jos tahtoisin, voisin puhua teille kaikesta tästä vain iki-ihastuneena ja huudahdella lakkaamatta: »Tämä on jumalaista! Tuo on kunnianarvoisaa! Se on ihmeellistä! Ja silloin tapahtuisi kahdesta mahdollisuudesta toinen: joko minä pettäisin teitä tai häpäisisin itseni teidän silmissänne.»

Siihen me pysähdyimme. Derviäsi sai jotakin toimittamista, ja niin katkesi keskustelumme seuraavaan päivään.

Pariisissa, 23 p. Rhamazan-kuuta v. 1719.

### 135. kirje.

*Rica kirjoittaa samalle.*

Palasin sovittuna hetkenä ja ukko vei minut täsmälleen samaan paikkaan, missä olimme eronneet toisistamme. »Kas tässä ovat», alkoi hän, »kieliopintutkijat, selitysten ja muistutusten sepittäjät».

»Arvoisa isä», virkoin minä, »kaikki nämä ihmiset saattavat varmaankin tulla toimeen ilman tervettä järkeä?»

»Saattavat kyllä», vastasi hän, »eikä sitä heidän teoksissaan näykään. Mutta heidän aikaansaannoksensa eivät ole siitä sen huonompia, mikä on varsin mukavaa heille.»

»Se on totta», myönsin minä. »Ja minä tunnen monta filosofia, jotka tekisivät viisaasti ryhtyessään harrastamaan tämäntapaisia tieteitä.»

»Tässä näette», jatkoi hän, »kaunopuhujat, joilla on kyky vakuuttaa syistä riippumatta. Tässä ovat taas mittausopin tutkijat, jotka pakottavat ihmisen olemaan varma siitä ja siitä asiasta vastoin hänen tahtoaan ja jotka ajavat häneen mielipiteitä väkivoimalla.

»Tässä ovat metafyyssilliset kirjat, jotka pohtivat hyvin korkeita kysymyksiä ja joissa äärettömyys on kaikkialla näkyvissä; fysiikan kirjat, jotka eivät huomaa sen ihmeempää avaran maailmankaikkeuden taloudessa kuin käsityöläistemme yksinkertaisimmassakaan koneessa; lääketieteelliset teokset, nämä luonnon haurauden ja tieteen väkevyyden muistomerkit, jotka panevat ihmisen vapisemaan puhuessaan lievimmistäkin taudista, niin lähelle ne tuovat kuoleman, mutta jotka taas puhaltavat mieleemme täydellisen varmuuden puhuessaan lääkkeiden tehosta aivan kuin meistä olisi tullut kuolemattomia.

»Tässä vieressä ovat anatomian kirjat, jotka sisältävät paljon vähemmän ihmisruumiin eri osien kuvauksia kuin niille annettuja outoja nimiä, mikä ei suinkaan paranna sairaa tautia eikä lääkärin tietämättömyyttä.

»Tässä tulee kemia, joka asustaa väliin vaivaistalossa, väliin hullujenhuoneessa, ja ne paikat sopivatkin sille aivan yhtä hyvin.

»Tässä ovat salaisen tiedon tai oikeammin salaisen tietämättömyyden kirjat. Niihin kuuluvat sellaiset, jotka sisältävät noituutta, minkä tapaista tahansa. Useimpien ihmisten mielestä ne ovat inhoittavia, minun mielestäni surkuteltavia. Niihin kuuluvat myös tähtienselittäjäin teokset.»

»Mitä sanottekaan, arvoisa isä! Tähtienselittäjäinkö teokset!» puutuin minä innokkaasti puheeseen. »Niitähän me pidämme kaikkein tärkeimpinä Persiassa. Ne määräävät kaik-



ki elämämme työt ja toimet ja ohjaavat päätöstämme kaikissa yrityksissä. Tähtienselittäjät ovat suorastaan meidän rippisiämme. Vieläpä enemmänkin: he vaikuttavat myös valtion hallitukseen.»

»Jos niin on laita», virkkoi hän, »on teidän hartioillanne paljon painavampi ies kuin järjen. Sehän on kaikkein kummallisimmin vaikutusvallan muoto. Minä surkuttelen sydämestäni perhettä ja vielä enemmän kansaa, joka antautuu niin täydellisesti kiertotähtien hallittavaksi.»

»Me käytämme», vastasin minä, »tähtienselitystä niinkuin te käytätte laskutaitoa. Kullakin kansalla on tieteesä, jonka mukaan se ohjaa valtiotaitoaan. Kaikki tähtienselittäjät yhteensä eivät ole tehneet niin paljon tyhmyyksiä Persiassa kuin yksi ainoa teikäläinen laskumestari on tehnyt täällä. Ettekö luule tähtien satunnaista yhtymää yhtä varmaksi ohjeeksi kuin teidän järjestelmäseppänne koreita järkeilyjä? Jos pantaisiin tästä asiasta toimeen äänestys Ranskassa ja Persiassa, koituisi siitä tähtienselitykselle kaunis voitto. Saisittepa kerrankin nähdä laskutaiturinne nöyryytettyinä. Mikä musertava johdopäätös voitaisiinkaan siitä tehdä heitä vastaan!»

Väittelymme keskeytyi siihen ja meidän oli erottava.

Pariisissa, 26 p. Rhamazan-kuuta v. 1719.

### 136. kirje.

*Rica kirjoittaa samalle.*

Seuraavan kerran tavatessamme vei oppinut opastajani minut erikoiseen huoneeseen. »Tässä ovat uudempaa historiaa käsittelevät teokset», lausui hän. »Tuossa näette ensinnäkin

kirkon ja paavien historioitsijat, joita minä luen hartaudekseni, mutta jotka usein tekevät minuun aivan päinvastaisen vaikutuksen.

»Tässä ovat ne, jotka ovat kirjoittaneet Rooman pelottavan valtakunnan rappeutumisesta, sen valtakunnan, joka oli muodostunut perin monen valtion sirpaleista ja jonka raunioille rakentui taas monta uutta valtakuntaa. Lukematon joukko raakalaiskansoja, yhtä tuntemattomia kuin ne maat, missä ne asuivat, ilmestyi yht'äkkiä, tulvi sen yli, ryösti sitä, pirstoi sen ja perusti sitten kaikki ne kuningaskunnat, mitä nykyään Euroopassa näette. Nämä kansat eivät itse asiassa olleet kokonaan raakalaisia, koska ne olivat vapaita, mutta ne ovat tulleet raakalaisiksi sitten kun ne enimmäkseen rajattoman yksinvallan alamaiseksi antauduttuaan ovat menettäneet kauniisti järkeen, ihmisyyteen ja luontoon soveltuvan suoloisen vapauden.

»Tuossa näette Saksan historioitsijat. Saksa on tosin enää vain ensimmäisen keisarikunnan varjo, mutta se on luullakseni ainoa valta maan päällä, jota ei sisäinen eripuraisuus ole heikontanut, ja samaten ainoa, joka vahvistuu vahingoistaan ja joka osaa hitaasti käyttää hyväkseen menestystä, mutta käy lannistumattomaksi tappioistaan.

»Tässä ovat sitten Ranskan historioitsijat. Siinä maassa nähdään ensin kuninkaiden vallan hiljalleen syntyvän, kuolevan kaksi kertaa, syntyvän yhtä monta kertaa uudelleen ja viettävän sitten riutuvaa elämää useamman vuosisadan aikana. Mutta vähitellen se voimistuu, saa lisää joka taholta ja kohoaa vihdoin korkeimpaan loistoonsa aivan niinkuin sellaiset joet, jotka juoksunsa varrella tyrehtyvät tai piiloutuvat

maan alle, mutta sitten uudelleen ilmoille tullessaan niihin laskevien sivujokien paisuttamina tempaavat kiivaassa vauhdissaan mukaansa kaiken, mikä niiden kulkua vastustaa.

»Tässä näette Espanjan kansan lähtevän vuoriltaan, muhamettilaisten ruhtinaiden joutuvan ikeeseen yhtä hitaasti kuin he olivat maan äkkiä valloittaneet, monien ruhtinas-kuntien yhtyvän laajaksi valtakunnaksi, joka pääsi melkein yksinvaltiaaksi, kunnes se valheellisen äveriäisyytensä rusentamana menetti sekä voimansa että maineensa ja säilytti vain ensimmäisen mahtavuutensa luoman ylpeyden.

»Tuossa ovat Englannin vaiheiden kertojat. Siinä maassa nousee vapaus alituisesti riidan ja kapinan liekeistä, ruhtinas horjuu lakkaamatta järkähtämättömällä valtaistuimella, kansa on malttamaton, mutta viisasta raivossaankin, ja merten valtiaana — mitä ei oltu ennen nähty — yhdistää maailman-kaupan maailman herruuteen.

»Aivan lähellä ovat toisen merten kuningattaren, Hollannin tasavallan historioitsijat, Hollannin, joka on kunnioitettu Euroopassa ja pelätty Aasiassa, missä sen kauppiaat näkevät monet kuninkaat jalkoihinsa kumartuneina.

»Italian historioitsijat näyttävät teille kansan, joka oli muinoin maailman valtiasta, mutta joka nyt on kaikkien muiden orja. Sen ruhtinaat ovat eripuraisia ja heikkoja, vailla kaikkia muita hallitsijanominaisuuksia kuin turha politikointi.

»Tässä ovat tasavaltojen historioitsijat, Sveitsin, joka on vapauden kuva, Venetsian, jonka turvana on vain sen säästeliäs taloudenhoito, ja Genovan, joka loistaa vain rakennuksillaan.

»Tuossa näette Pohjolan aikakirjat, muiden mukana Puolan, joka käyttää huonosti vapauttaan ja kuninkaidensa valittamisen oikeutta, että se tuntuu siten haluavan lohduttaa naapurikansojaan, jotka ovat menettäneet kumpaisenkin.»

Siihen jäi keskustelumme jälleen seuraavaan päivään saakka.

Pariisissa, 2 p. Chalval-kuuta v. 1719.

### 137. kirje.

*Rica kirjoittaa samalle.*

Seuraavana päivänä vei hän minut toiseen huoneeseen. »Tässä ovat runoilijat», alkoi hän, »toisin sanoen kynäniekat, joiden ammattina on terveen järjen kammitsoiminen ja ymmärryksen hukuttaminen kaikenlaisiin viehäytyskeinoihin niin kuin muinoin haudattiin naiset helyihinsä ja hepeniinsä. Te tunnute heidät. He eivät ole suinkaan harvinaisia Itämailakaan, missä tulisempi aurinko näyttää kuumentavan mielikuivitustakin.

»Tässä ovat eepilliset runoelmat.»

»Vai niin! Mutta mitä ne eepilliset runoelmat sitten ovat?»

»Toden puhuakseni», vastasi hän, »en minä tiedä sitä. Tuntijat väittävät, ettei niitä ole milloinkaan seipitettykään muuta kuin kaksi ja etteivät muut, jotka sillä nimellä esiintyvät, ole suinkaan eepillisiä runoelmia. Sitäkään en tiedä. He sanovat edelleen, että on mahdotonta tehdäkään uusia. Ja sehän on vielä kummallisempaa.

»Tuossa näette näytelmärunoilijat, jotka minun mielestäni ovat oikeita runoilijoita ja intohimojen hallitsijoita. Heitä on kahta lajia: huvinäytelmän sepittäjiä, jotka vaikuttavat meihin lempeän herttaisesti, ja murhenäytelmän sepittäjiä, jotka myllertävät mielemme ja liikuttavat meitä väkivaltaisella voimalla.

»Tässä ovat laulurunoilijat, joita halveksin yhtä paljon kuin kunnioitan noita toisia ja jotka tekevät taiteestaan suloisointuisen hulluttelun.

»Sitten näette tuossa paimenrunoelmien sepittäjät ja maalaiselämän ylistäjät, jotka osaavat miellyttää hovienkin asukkaita kuvailemalla lepoa ja rauhaa, mitä näillä ei ole ja minkä he väittävät vallitsevan paimenten elämässä.

»Kaikista kynäniekoista, mitä olemme tähän asti katselleet, tulevat tässä vaarallisimmat. He ovat komparunojen sorvailijoita, noiden liukkaiden pikku vasamain, jotka iskevät syvän ja lääkkeillä paranemattoman haavan.

»Tässä näette romaanit. Niiden tekijät ovat eräänlaisia runoilijoita, jotka ajavat yhtä hyvin hengen kuin sydämenkin kielen liiallisuuksiin, jotka koko ikänsä etsivät luontoa eivätkä sitä milloinkaan löydä ja jotka rakentelevat luonnolle yhtä vieraita sankareita kuin siivekkäät lohikäärmeet ja kentaurit.»

»Olen lukenut», puutuin minä puheeseen, »muutamia romaanejanne, mutta jos te tutustuisitte meidän romaaneihimme, saisitte vielä enemmän loukkaantumisen syytä. Ne ovat yhtä luonnottomia ja sitä paitsi niitä kahlitsevat meidän tapamme ankarasti: täytyy kulua kymmenen intohimon vuotta ennen kuin rakastaja saa nähdä edes lemmittynsä kasvoja. Tekijäin on kuitenkin pakko kuljettaa lukijansa näiden

ikävien valmistelujen kautta. Itse tapahtumiahan on mahdoton saada vaihteleviksi. Silloin turvaudutaan temppuun, joka on pahempi kuin autettava epäkohta, nimittäin ihmeisiin. Olenpa varma, ettei teistä ole juuri järkevää antaa velhovaimon manata kokonaisia sotajoukkoja maan uumenista ja yhden ainoan sankarin tuhota sadantuhannen miehen armeija. Sellaisia ovat nyt kuitenkin romaanimme. Ne kuivakiskoiset ja usein toistetut seikkailut ikävyyttä meitä ja päättömät ihmeet nostavat järkemme kapinaan.»

Pariisissa, 6 p. Chalval-kuuta v. 1719.

### 138. kirje.

*Rica kirjoittaa Ibbenille Smyrnaan.*

Ministerit seuraavat täällä toisiansa ja hävittävät toisensa kuin vuodenajat. Kolmessa vuodessa olen nähnyt neljä kertaa muutettavan raha-asiain hoitojärjestelmää. Persiassa ja Turkissa kerätään verot tänään samalla tavalla kuin näiden valtakuntien perustajain aikana. Täällä ei ole läheskään laita niin. Totta onkin, että me emme hukkaa siihen asiaan niin paljon järkeä kuin länsimaalaiset. Meidän nähdäksemme ei ole suurempaa eroa ruhtinaan tulojen hoitamisen ja jonkun yksityisen tulojen hoitamisen välillä kuin on sadantuhannen tomanin ja sadan tomanin laskemisen välillä. Mutta täällä pannaan puuhaan paljon enemmän kekseliäisyyttä ja salaperäisyyttä. Suurten nerojen täytyy tehdä työtä yöstä ja päivästä. Heidän täytyy siittää lakkaamatta ja suurella vaivalla yhä uusia suunnitelmia. Heidän täytyy kuunnella lu-

kemattomien ihmisten mielipiteitä, ihmisten, jotka ahertavat heidän hyväkseen ilman että kukaan olisi heiltä sitä pyytänyt. Heidän täytyy eritää maailmasta ja elää työhuoneensa kätköissä, minne mahtimiehekään eivät pääse ja mitä pieneläjät kunnioittavat pyhäkkönä. Heidän päänsä on aina oleva täynnä tärkeitä salaisuuksia, ihmeellisiä aivoituksia, uusia järjestelmiä. Ja vihdoin heidän täytyy mietteisiinsä vajonneina olla vailla ei ainoastaan puhekykyä, vaan joskus myös kohteliaisuutta.

Heti kun kuningasvainaja oli sulkenut silmänsä, aiottiin luoda uusi hallitusjärjestelmä. Tunnettiin, ettei voitu oikein hyvin. Mutta ei tiedetty, miten olisi meneteltävä, jotta olisi voitu paremmin. Edellisten ministerien rajaton valta oli tunnut pahalta. Nyt se tahdottiin jakaa. Sitä varten muodostettiin kuusi tai seitsemän neuvoskuntaa, ja tämä ministeristö on ehkä hallinnut Ranskaa kaikkeinärkevimmin. Se pystyy pystyssä kuitenkin vain vähän aikaa, samoin kuin se hyväkin, mitä se oli ennättänyt toimittaa.

Kuningasvainajan kuollessa oli Ranska kuin tuhansien tautien runtelema ruumis. N\*\*\* otti veitsen kouraansa, leikkasi pois tarpeettoman lihan ja määräsi joitakin ulkonaisia lääkkeitä. Mutta sisäinen vika jäi yhä parantamatta. Eräs muukalainen otti sen hoitamisen tehtäväkseen. Käytettyään monia väkivoimakkaita lääkkeitä hän luuli palauttaneensa potilaan entisen lihavuuden, mutta olikin tehnyt hänestä vain pöhöttyneen raukan.

Kaikki, jotka vielä puoli vuotta sitten olivat rikkaita, ovat nykyään köyhiä, ja ne, joilla ei ollut edes leipää, uivat rikkauksissa. Milloinkaan nämä kaksi äärimmäisyyttä eivät ole niin

läheltä koskettaneet toisiaan. Se muukalainen käänsi koko valtion nurin niinkuin vaatekaupustelija kääntää nutun: hän panee sen päällimmäiseksi, mikä oli alimmaisena, ja mikä oli päällimmäisenä, sen hän panee nurjalle puolelle. Mitä aavistamattomia onnen potkauksia, uskomattomia niille, joihin ne kohdistuivat! Jumalakaan ei vedä sen nopeammin ihmisiä heidän mitättömyydestään. Kuinka monia palvelijoita palvelevatkaan nyt heidän entiset toverinsa ja ehkä huomenna heidän entiset isäntänsä!

Kaikki tämä johtaa usein hullunkurisiin sattumuksiin. Palvelijat, jotka olivat koonneet varallisuutensa edellisen hallituksen aikana, kehuvat nyt syntyperäänsä. He maksavat niille, jotka ovat juuri jättäneet palvelijantakkinsa eräälle tietylle kadulle, kaiken sen halveksunnan, mitä heille osoitettiin vielä puoli vuotta sitten. He huutavat täyttä kurkkua: »Aatelisto on perikadossa! Mikä epäjärjestys valtiossa! Mikä sekaannus säätyluokissa! Vain tuntemattomien olentojen nähdään nyt keräävän rikkauksia!» Voit olla varma siitä, että nämä tuntemattomat kostavat kyllä puolestaan niille, jotka tulevat heidän jälkeensä, ja että kolmenkymmenen vuoden kuluttua nämä ylhäiset herrat pitävät jo aika melua.

Pariisissa, 1 p. Zilkadeh-kuuta v. 1720.

139. kirje.

*Rica kirjoittaa samalle.*

Tässä saat nähdä loistavan esimerkin aviorakkaudesta, ei ainoastaan tavallisen naisen antaman, vaan suorastaan kuningattaren. Ruotsin kuningatar, joka tahtoi kaikin keinoin



tehdä puolisonsa prinssin osalliseksi kruunuun, lähetti kaikkien vaikeuksien poistamiseksi säädylle ilmoituksen, missä hän selitti luopuvansa hallituksesta siinä tapauksessa että prinssi valittaisiin hänen sijaansa.

Hiukan yli kuusikymmentä vuotta sitten luopui toinen kuningatar, nimeltään Kristiina, kruunusta antautuakseen kokonaan filosofian tutkimiseen. En osaa sanoa, kumpako esimerkkiä meidän on enemmän ihailtava.

Vaikka olenkin sitä mieltä, että jokaisen tulee pysyä lu-  
jasti asemassa, mihin luonto on hänet sijoittanut, ja vaikka en jaksakaan ylistää niiden heikkoutta, jotka huomaavat, etteivät ole tehtävänsä tasalla, ja sitten poistuvat paikaltaan ikäänkuin karkaamalla, on minuun kuitenkin voimakkaasti vaikuttanut näiden molempien ruhtinatarten sielun suuruus, kun olen nähnyt toisen hengen ja toisen sydämen olleen heidän onnensa ylevämmän. Kristiina tahtoi tietää aikana, jolloin muut tahtoivat vain nauttia. Ja toinen kuningatari tahtoo nauttia vain onnensa laskemisesta kokonaisuudessaan, korkean puolisonsa käsiin.

Pariisissa, 27 p. Maharram-kuuta v. 1720.

140. kirje.

*Rica kirjoittaa Usbekille \*\*\*:een.*

Pariisin parlamentti on äskettäin karkotettu erääseen pieneen kaupunkiin, jonka nimi on Pontoise. Ministerineuvosto lähetti sille kirjoihin otettavaksi ja hyväksyttäväksi lausunnon, joka häpäisi sitä. Se merkitsikin sanotun lausunnon

pöytäkirjoihinsa, mutta tavalla, joka häpäisee ministerineuvostoa.

Samanlaisella kohtelulla uhataan muutamia muitakin valtakunnan parlamentteja.

Nämä virkakunnat ovat aina vihattuja: nehän lähestyvät kuninkaita vain lausuakseen heille surullisia totuuksia. Ja samalla kun hovikkojen lauma puhuu heille lakkaamatta heidän hallituksensa suojassa elävästä onnellisesta kansasta, saapuvat ne julistamaan tuollaisen imartelun valheeksi ja tuomaan valtaistuimen juurelle huokaukset ja kyyneleet, joiden tallettajia ne ovat.

Totuuden taakka on raskas taakka, rakas Usbek, silloin kun se on kannettava aina ruhtinaihin saakka! Nämä ajattelevat varmaankin, että ne, jotka niin tekevät, ovat siihen pakotettuja ja etteivät he milloinkaan suostuisi suorittajilleen niin surullisiin ja niin masentaviin toimiin, ellei heitä siihen väkisin veisi heidän velvollisuutensa, heidän kunnioituksensa, jopa heidän rakkautensakin.

Pariisissa, 21 p. ensimmäistä Gemmadi-kuuta v. 1720.

141. kirje.

*Rica kirjoittaa samalle \*\*\*:een.*

Aion tulla Sinua tervehtimään viikon lopulla. Kuinka herttaisesti päivät taas kuluvatkaan seurassasi!

Muutamia päiviä sitten minut esitettiin erälle hovinaiselle, joka oli halunnut nähdä minun muukalaista hahmoani. Minusta hän oli kaunis, meidän hallitsijamme katseiden ja

korkean sijan arvoinen siinä pyhässä paikassa, missä hänen sydämensä lepää.

Hän uteli minulta tuhansia seikkoja persialaisten tavoista ja persiattarien elämästä. Nähdäkseni vaimolan elämä ei häntä viehättänyt ja hänestä tuntui epämiellyttävältä, että kymmenen tai kahdentoista naisen oli pakko tyytyä yhteen mieheen. Hän ei voinut kateudetta nähdä tuon miehen onnea eikä sääliä noiden naisten asemaa. Kun hän pitää lukemisesta, varsinkin runoteosten ja romaanien, pyysi hän minua puhumaan sentapaisista meikäläisistä tuotteista. Mitä hänelle niistä haastelin, lisäsi vain hänen uteliaisuuttaan, ja hän kehotti minua käännättämään hänelle jonkun katkelman niistä kirjoista, mitä olin tuonut tänne mukani. Minä tein niin ja lähetin hänelle muutaman päivän kuluttua erään persialaisen tarinan. Ehkäpä tutustut Sinäkin siihen mielelläsi käänöksestä.

»Šeikki Ali-kaanin aikaan eli Persiassa muuan nainen nimeltänsä Zulema. Hän osasi ulkoa koko pyhän Koraanin. Ei kukaan dervişi ollut häntä paremmin selvillä pyhien profeettain perintäoikeista. Arabialaiset kirjanoppineet eivät olleet sanoneet mitään niin salaperäistä, ettei hän olisi ymmärtänyt täydellisesti sen ajatusta. Näin laajoihin tietoihin hän yhdisti jonkinlaisen hilpeän mielenlaadun, niin että tuskin saattoi arvata, halusiko hän huvittaa niitä, joiden kanssa hän haasteli, vaiko opettaa.

»Eräänä päivänä, kun hän oleskeli tovereineen vaimolan salihuoneessa, kysyi muuan heistä, mitä hän arveli toisesta elämästä ja uskoiko hän sitä kirjanoppineidemme vanhaa perimätietoa, että paratiisi oli aiottu vain miehille.

»Niinhän sitä yleisesti väitetään', puhui hän. 'Eihän ole jätetty mitään tekemättä meidän sukupuolemme halventamiseksi. Onpa olemassa eräs kautta koko Persian levinnyt kansakunta, jota sanotaan juutalaisten kansaksi ja joka väittää pyhiin kirjoihinsa nojautuen, ettei meillä ole edes sieluakaan.

»Nämä herjaavat mielipiteet perustuvat yksinomaan miesten ylpeyteen, nämä kun tahtovat kuljettaa ylemmyytensä vielä elämänsä tuolle puolenkin, ajattelematta, että sinä suurena päivänä kaikki luontokappaleet ovat Jumalan edessä kuin tyhjyys ja ettei heille ole silloin annettu minkäänlaisia etuoikeuksia, ellei hyveen suomia.

»Jumala ei suinkaan rajoita palkintojaan. Ja samoin kuin miehet, jotka ovat hyvin eläneet ja hyvin käyttäneet valtaa, mikä heille täällä maan päällä kuuluu meihin nähden, pääsevät iki-ihanien taivaallisten kaunotarten täyttämään paratiisiin, sellaisten kaunotarten, että jos joku kuolevainen olisi heidät nähnyt, syöksyisi hän heti kuolemaan päästäkseen sitä pikemmin heistä nauttimaan, samoin joutuvat hyveelliset naiset hekuman paikkaan, missä heitä hurmaa oikea nautintojen ryöppyvirta ja missä heidän seuranaan on heidän alamaisikseen annettuja jumalallisia miehiä: kullakin naisella on oma palatsinsa, mihin hänen miehensä suljetaan ja missä näitä vartioivat eunukit, vielä uskollisemmat kuin meidän.

»Eräästä arabialaisesta kirjasta luin', jatkoi hän, 'että muuan mies, Ibrahim nimeltään, oli aivan sietämättömän mustasukkainen. Hänellä oli kaksitoista tavattoman kaunista vaimoa, joita hän kohteli hyvin ankarasti. Hän ei luottanut edes eunukkeihinsa eikä palatsinsa muureihin. Hän piti heitä melkein aina lukon takana huoneisiinsa suljettuina, niin et-

teivät nuo raukat voineet nähdä toisiaan, vielä vähemmin puhella keskenään. Sillä hän oli mustasukkainen viattomasta ystävyydestäkin. Kaikki hänen tekonsa kantoivat hänen luontaisen raakuutensa leimaa. Milloinkaan ei lempeä sana lähtenyt hänen suustaan, eikä hän milloinkaan antanut pienintäkään merkkiä, joka ei olisi jollain tavalla koventanut heidän orjuutensa ankaruutta.

»Kerran, kun hän oli koonnut heidät kaikki erääseen vaimolansa huoneeseen, moitti muuan heistä, toisia rohkeampana, hänen huonoa luonnettaan. — Kun etsitään niin innokkaasti keinoja pelon herättämiseksi, lausui vaimo, löydetäänkin aina ensin keinot vihan herättämiseksi. Me olemme niin onnettomia, ettemme voi olla toivomatta muutosta oloihimme. Toiset voisivat minun sijassani toivoa teidän kuolemaanne. Minä toivon vain omaa lähtöäni. Ja kun voin toivoa pääseväni eroon teistä vain sitä tietä, on minusta se ero oleva hyvin suloinen. Tämä puhe, jonka olisi pitänyt liikuttaa häntä, nosti hänet raivoisaan vihaan. Hän tempasi tikarinsa ja upotti sen vaimon poveen. — Rakkaat kohtalokumppanini, lausui hän kuolevan äänellä, jos taivas säälii hyvettäni, saatte te koston. Näin puhuttuaan hän jätti tämän onnettoman elämän mennäkseen nautintojen asuntoon, missä naiset, jotka ovat hyvin eläneet, saavat osakseen yhäti uudistuvan onnen.

»Ensiksi näki hän hymyilevän niityn, jonka vihreyttä tehostivat kaikkein raikkaimpien kukkien värikkäät täplät. Puro, jonka vesi oli kristallia kirkkaampi, polveili sen halki tuhansin mutkin. Sitten hän astui ihaniin lehtoihin, joiden hiljaisuuden keskeytti vain lintujen lempeä laulu. Loistavia puutarhoja

avautui sitten hänen eteensä; luonto oli ne koristanut kaikella yksinkertaisuudellaan ja komeudellaan. Vihdoin hän tapasi mahtavan, erikoisesti häntä varten valmistetun palatsin. Se oli täynnä hänen nautintojensa palvelukseen määrättyjä taivaallisia miehiä.

»Kaksi heistä ilmestyi heti häntä riisumaan. Toiset lasivat hänet kylpyyn ja voitellivat häntä kaikkein suloisimmilla hajuaineilla. Sitten hänelle tuotiin entisiä äärettömän paljon komeammat vaatteet. Tämän jälkeen hänet vietiin suureen saliin, missä hän tapasi tuoksupuista tehdyn tulen ja mitä herkullisimmilla ruuilla katetun pöydän. Kaikki näytti tar koittavan hänen aistiensa hurmaamista: yhtäältä hän kuuli soitantoa, sitä jumalallisinta, mitä vienointa, toisaalla hän näki vain näiden taivaallisten miesten tansseja, joiden ainoana tehtävänä oli hänen miellyttämisenä. Näin moninaisten nautintojen tarkoituksena oli kuitenkin vain johdattaa häntä vähitellen yhä suurempiin. Hänet vietiin huoneeseensa, ja sitten kun hänet oli vielä kerran riisuttu, kannettiin hänet komeaan vuoteeseen, missä kaksi ihastuttavan kunnista miestä otti hänet syliinsä. Silloinpa vasta hän oikein hurmauksen tunsi ja silloinpa vasta hänen nautintonsa meni yli kaikkien hänen toiveidensa. — Olen aivan suunniltani, puheli hän miehille. — Luulisin kuolevani, ellen olisi varma kuolemattomuudestani. Tämä on jo liikaa, päästäkää minut. Minä menehdyn hekuman kiihkeyteen. Niin, niin, te sallitte aistieni hiukan rauhoittua. Alan hengittää taas ja palata tuntoihini. Miksi soihdut on viety pois? Miksi en saa nyt tarkastella teidän jumalaista kauneuttanne? Miksi en saa nähdä . . . Mutta miksi nähdä? Te viette minut jälleen äskeisiin

riemuihini! Oi jumalat! Kuinka tämä pimeys on herttainen! Mitä? Minä olen kuolematon, ja kuolematon teidän seurassanne! Minä olen . . . Ei, minä pyydän armoa, sillä minä huomaan kyllä, ettei teidän tarvitse sitä milloinkaan pyytää.

»Sitten kun hän oli toistanut käskynsä useampaan kertaan, toteltiin häntä. Mutta häntä ei toteltu, ennen kuin hän tahtoi sitä oikein vakavasti. Hän heittäytyi raukeana lepäämään ja nukahti heidän syliinsä. Pari unen hetkeä poisti hänen väsymyksensä. Hän sai kaksi suuteloa, jotka äkkiä sytyttivät häneen tulen jälleen. Hän avasi silmänsä. — Minä olen levoton, sanoi hän. — Minä pelkään, että te ette enää rakasta minua. Se oli epäluulo, jonka vallassa hän ei halunnut olla kauan. Niinpä hän ryhtyikin miesten kanssa kaikkiin selvittelyihin, mitä hän suinkin saattoi toivoa. — Ymmärrän erehtyneeni, huudahti hän. — Anteeksi! anteeksi minä olen varma teistä. Te ette puhu minulle mitään, mutta te todistatte paremmin kuin mikään, mitä voisitte sanoa. Niin niin, minä tunnustan sen: milloinkaan ei ole niin voimakkaasti rakastettu. Mutta mitä! Te kiistelette minulta molemmat vakuuttamisen kunniaa! Ah! jos te vielä käytte kilpasille, jos te liitätte kunnianhimon minun tappioni tuottamaan nautintoon, olen hukassa. Te olette molemmat voittajia, minä vain olen voitettu, mutta minä myyn teille voiton kalliista.

»Vasta päivän sarastus lopetti tämän leikin. Hänen uskolliset, miellyttävät palvelijansa astuivat huoneeseen, ne kaksi nuorta miestä nousivat vuoteesta ja kaksi vanhusta vei heidät taas kammioihin, missä heitä säilytettiin hänen nautintojensa varalta. Hänkin nousi ja näyttäytyi ensin tälle ihailevalle hoville yksinkertaisen aamupuvun suloissa ja sitten

kaikkein upeimpien korujen peittämänä. Tämä yö oli kaunistanut häntä, se oli luonut eloa hänen hipiäänsä ja ilmehikkyyttä hänen viehkeyteensä. Koko päivä oli vain tanssia, soittoa, juhlapitoja, leikkejä, kävelyretkiä. Ja Anaïksen nähtiin tuon tuostakin katoavan ja kiiruhtavan lentämällä kahden nuoren sankarinsa luo. Vietettyään heidän seurassaan muutamia kallisarvoisia hetkiä hän palasi taas joukkoon, jonka oli jättänyt, kasvot kerta kerralta yhä kirkastuneempina. Vihdoin hän hävisi illan suussa kokonaan näkyvistä. Hän sulkeutui palatsiinsa, missä hän sanoi tahtovansa lähemmin tutustua niihin kuolemattomiin vankeihin, joiden oli määrä ikuisesti elää hänen kanssaan. Hän kävi siis kaikissa tämän huoneiston salaisimmissakin ja viehättävimmissäkin sopissa, joissa hän laskee viisikymmentä ihmeen kaunista orjaa. Hän harhaili koko yön kammioista kammioon ja sai kaikkialla aina erilaisia ja aina samoja kunnioituksen ja alttiuden osoituksia.

»Näin vietti kuolematon Anaïs elämäänsä, väliin loistavissa huvituksissa, väliin yksinäisissä nautinnoissa, komean seurueen ihailemana, riemastuneen rakastajan hellimänä. Usein hän poistui lumolinnastaan mennäkseen johonkin maalaisluolaan. Kukkia näytti nousevan hänen askeleistaan, ja minne hän kulkikin, kaikkialla tarjoutui hänelle leikkien riemu.

»Hän oli jo viipynyt yli viikon tässä onnen asunnossa, mutta hän ei ollut vielä kertaakaan joutanut ajattelemaan, koska hän oli aina suunniltaan ilosta. Hän oli nauttinut onnestaan sitä tajuamatta ja tapaamatta ainoatakaan sellaista rauhallista hetkeä, jolloin sielu ikäänkuin tekee tiliä itselleen ja kuuntelee omaa ääntänsä intohimojen vaietessa.



»'Autuilla on niin voimakkaita nautintoja, että he pääsevät harvoin sellaiseen mielen vapauteen. Kiintyneinä erottamattomasti nykyisiin menettävätkin he tästä syystä kaiken menneen muiston ja lakkaavat kokonaan huolehtimasta siitä, mitä he tunsivat ja rakastivat entisessä elämässään.

»'Mutta Anaïs, jonka henki oli tosiaankin filosofinen, oli kuluttanut melkein koko elämänsä mietiskelyyn, olipa hän ulottanut ajatuksensa paljoo kauemmas kuin oli osattu odottaa oman onnensa nojaan jätetyltä naiselta. Se ankara eristyisyys, missä hänen miehensä oli häntä pitänyt, soi hänelle vain tämän edun. Tämä hengen voima oli saanut hänet halveksimaan pelkoa, jonka vallassa hänen kohtalokumppaninsa olivat, ja kuolemaa, joka oli lopettava hänen vaimonsa ja aloittava hänen autuutensa.

»'Näin selkeni hän vähitellen nautintojen päihtymyksestä ja sulkeutui yksinään johonkin palatsinsa huoneeseen. Hän vaipui suloisesti miettimään entistä tilaansa ja nykyistä autuuttansa, eikä hän voinut olla hetyttömättä toveriensa onnettomuudesta: tajuaahan kukin perin helposti kärsimykset, joita on itse kokenut. Anaïs ei kuitenkaan jäänyt pelkän säälin rajoihin, vaan ottaen voimakkaammin osaa näiden kovaonnisten kohtaloon tunki haluavansa auttaa heitä.

»'Hän käski siis erästä nuorukaista, joka kuului hänen seurueeseensa, laittautumaan hänen entisen miehensä hahmoon, menemään hänen vaimolaansa, tekeytymään siellä isännäksi, karkottamaan hänet sieltä ja jäämään sinne hänen sijaansa siksi kunnes hänet kutsuttaisiin takaisin.

»'Käsky pantiin nopsasti täytäntöön. Nuorukainen halloi ilmoja ja saapui Ibrahimin vaimolan portille. Isäntä ei

ollut itse kotona. Lähetti koputtaa, kaikki avautuu hänelle. Eunukit vaipuvat hänen jalkoihinsa. Hän kiiruhtaa huoneistoihin, missä Ibrahimin vaimoja säilytetään lukon takana. Hän oli ohimennen siepannut avaimet tämän mustasukkaisuuden sankarin taskusta, tekeytyen hänelle näkymättömäksi. Hän astuu sisään ja hämmästyttää heitä aluksi lempeällä ja herttaisella näöllään. Ja pian sen jälkeen hän hämmästyttää heitä innokkaalla touhullaan ja yritystensä nopeudella. Kaikki saivat osansa hämmästyksestä, ja he olisivat pitäneet sitä unena, jos siinä olisi ollut vähemmän todellisuutta.

»Sillä aikaa kun näitä uusia näytelmiä näytellään vaimolassa, kolkuttaa Ibrahim, huutaa nimeänsä, raivoaa ja karjuu. Monien vaikeuksien jälkeen hän pääsee sisään ja saattaa eunukkinsa rajattoman hämmennyksen valtaan. Hän loikkii eteenpäin pitkin askelin, mutta peräytyy ja putoaa kuin pilvistä nähdessään väärän Ibrahimin, todellisen kuvansa, nauttivan kaikkia isännän vapauksia. Hän huutaa apua. Hän käskee eunukkeja tappamaan tämän petturin, mutta häntä ei totella. Hänelle jää enää vain se oljenkorsi, että hän vetoaa vaimojensa tuomioon. Tunnissa oli väärä Ibrahim vietelty kaikki tuomarinsa puolelleen. Toinen karkotetaan ja raahataan häpeällisesti vaimolasta, ja hän olisi saanut tuhatkertaisen surman, ellei hänen kilpailijansa olisi määrännyt säilyttämään hänen henkensä. Jäätyään näin taistelutanteen herraksi osoittihe uusi Ibrahim yhä selvemmin tapahtuneen vaalin arvoiseksi ja herätti yleistä ihastusta tähän asti tuntemattomilla ihmetöillä. — Te ette ole lainkaan Ibrahimin kaltainen, — vakuuttivat naiset.

»— Sanokaa, sanokaa mieluummin, ettei se petturi ole

minun kaltaiseni, puhui voittoisa Ibrahim. — Mitä on minun sitten tekeminen, ollakseni teidän puolisonne, ellei se riitä, mitä minä teen?

»— Ah! me emme epäile hituistakaan, vakuuttivat naiset edelleen. — Ellette olekaan Ibrahim, riittää meille, että olette niin hyvin ansainnut olla Ibrahim. Teissähan on tänä yhtenä ainoana päivänä ollut enemmän Ibrahimia kuin hänessä on ollut kymmenenä vuonna.

»Lupaatte siis, jatkoi hän, — asettua minun puolelleni sitä veijaria vastaan?

»— Älkää sitä epäilkökään, he puhuivat yhteen ääneen. — Vannomme teille ikuista uskollisuutta. Meitähan on vain liiankin kauan vedetty nenästä. Se petturi ei lainkaan aavistanut meidän hyveellisyyttämme: hän aavisti vain oman heikkoutensa. Mehän näemme nyt selvästi, etteivät miehet ole sentään sellaisia kuin hän: epäilemättä he ovat teidän kaltaisianne. Tietäisittepä, kuinka syvästi saatte meidät vihaamaan häntä!

»— Ah! minä tulen usein antamaan teille vihan syitä, virkkoi väärä Ibrahim. — Te ette tajua vielä kaikkea vääryyttä, mitä hän on teille tehnyt.

»— Me arvioimme hänen vääryyttään teidän kostonne suuruudesta, sanoivat he.

»— Olette oikeassa, lausui jumalainen mies. — Olen mitannut sovituksen rikoksella. Olen hyvilläni, kun olette tyytyväisiä minun rankaisutapaani.

»— Mutta, jatkoivat naiset, — jos se petturi palaa, mitä me sitten teemme?

»— Luullakseni hänen kävisi vaikeaksi pettää teitä, vastasi hän. — Siitä toimesta, mikä minulla on teidän seurassanne, tuskin selviydytään viekkaukella. Sitä paitsi lähetän hänet niin pitkälle, ettette enää kuule hänestä puhuttavankaan. Tästä hetkestä alkaen pidän minä huolta teidän onnestanne. En tule olemaan lainkaan mustasukkainen. Minä osaan kyllä hankkia varmuuden uskollisuudestanne tuottamatta teille hankaluuksia. Minulla on kyllin hyvä ajatus ansioistani uskoakseni, että pysytte minulle kuuliaisina. Ellette noudata hyvettä kun on puhe minusta, niin kuka teidät sitten siihen taivuttaisi? Tätä keskustelua riitti pitkälti hänen ja näiden vaimojen välillä, jotka enemmän hämmästyneinä molempien Ibrahimien erilaisuudesta kuin yhtäläisyydestä eivät edes joutaneet kyselemään niin moninaisten ihmeiden selitystä. Vihdoin palasi oikea aviomies epätoivoisena katsomaan heitä vielä kerran: hän tapasi koko talonsa riemun vallassa ja vaimonsa uskottomampina kuin koskaan. Sellaisessa paikassa ei ollut mustasukkaisella viipymistä: hän poistuikin raivoissaan. Ja hetkistä myöhemmin seurasi väärä Ibrahim häntä, kävi häneen käsiksi, viiletti häntä halki ilmojen ja heitti hänet neljänsadan peninkulman päähän sieltä.

»Oi hyvät jumalat, mikä murhe valtasi naiset heidän rakkaan Ibrahiminsa kadottua! Jo olivat heidän eunukkinsakin saaneet takaisin entisen luontaisen ankaruutensa. Koko talo kylpi kyynelissä. Joskus he arvelivat kaikkea tapahtunutta vain unennäöksi. He tuijottivat toisiinsa ja muistuttelivat toisilleen näiden outojen seikkailujen pienimpiäkin yksityiskohtia. Vihdoin palasi taivaallinen Ibrahim yhä rakastettavampana. Naisista tuntui, ettei hänen matkansa ollut häntä

lainkaan rasittanut. Uusi isäntä käyttäytyi niin eri tavalla kuin entinen, että se hämmästytti kaikkia naapureita. Hän erotti kaikki eunukit ja päästi kenen tahansa taloonsa. Eikä hän edes sallinut naistensa käyttää huntuja. Oli kummaa nähdä heitä kemuissa miesten seurassa, yhtä vapaina kuin nämäkin. Ibrahim ajatteli, ja syystä kyllä, etteivät maan tavat koskeneet sellaisia kansalaisia kuin hän. Kuitenkaan hän ei kieltäytynyt mistään tuhlauksesta: hän hävitti suunnattoman avokäisästi mustasukkaisen aviomiehen omaisuuden, niin ettei tämä, kun hän kolmen vuoden kuluttua palasi niistä kaukaisista maista, minne hänet oli lennätetty, löytänyt muuta kuin vaimonsa ja kolmekymmentäkuusi lasta.»

Pariisissa, 26 p. ensimmäistä Gemmadi-kuuta v. 1720.

## 142. kirje.

### *Rica kirjoittaa Usbekille \*\*\*:een.*

Tässä seuraa kirje, jonka eilen sain eräältä oppineelta mieheltä. Se tuntunee Sinusta aika omituiselta.

»Hyvä herra!

»Puoli vuotta sitten perin hyvin rikkaan sedän, joka jätti minulle viisi-, kuusisataatuhatta livreä ja komeasti sisustetun talon. On nautinto olla varoissaan silloin kun osaa niitä varoja hyvin käyttää. Minä en ole lainkaan kunnianhimoinen eikä minulla ole halua huvituksiinkaan. Oleskelen melkein aina työhuoneessani, missä vietän oppineen miehen elämää. Sellaisessa paikassa viihtyy kunnianarvoisan muinaisajan inokas ihailija.

»Kun setä oli sulkenut silmänsä, olisin hyvin kernaasti haudannut hänet muinaisten kreikkalaisten ja roomalaisten käyttämin juhlamenoin, mutta minulla ei silloin vielä ollut kyynelmaljakoita eikä uurnia eikä muinaisaikaisia lampuja.

»Sittemmin olen kyllä hankkinut runsaasti näitä kallisarvoisia harvinaisuuksia. Muutamia päiviä sitten myin hopeisen pöytäkalustoni ostaakseni savilampun, jota muuan stoalainen filosofi oli käyttänyt. Olen luopunut kaikista peileistä, joilla setäni oli peittänyt melkein kaikki huoneidensa seinät saadakseni pienen hiukan rikkoutuneen kuvastimen, joka oli muinoin palvellut Vergiliusta: minusta on ihastuttavaa nähdä omat kasvoni heijastuneina Mantovan joutsenen piirteiden paikalla. Eikä siinä kaikki. Olen ostanut sadalla louisd'orilla viisi tai kuusi kuparirahaa, jotka olivat käytännössä kaksituhatta vuotta sitten. Tietääkseni ei talossani ole nykyään ainoatakaan huonekalua, joka ei olisi tehty ennen keisarikunnan rappeutumista. Minulla on pienoinen huone täynnä hyvin arvokkaita ja hyvin kalliita käsikirjoituksia. Vaikka turmelenkin näköni lukiessani niitä, käytän kuitenkin niitä paljon mieluummin kuin painettuja kappaleita, jotka eivät ole niin tarkkoja ja joita kulkee kaikkien käsissä. Vaikka en juuri käy ulkona, on minulla kuitenkin rajattoman intohimoinen halu tuntea kaikki ne vanhat tiet, jotka olivat olemassa roomalaisten aikaan. Niinpä kulkee muuankin sellainen aivan läheltä asuntoni ohitse: siitä on noin tuhatkaksisataa vuotta, kun eräs Gallian prokonsuli sen laitatti. Mennessäni maatalooni en jätä milloinkaan kulke-  
matta sitä pitkin, vaikka se onkin hyvin epämurkava ja vaikka

siitä tuleekin yli peninkulman kierto. Mutta se minua raivosuttaa, että sen varrelle on sinne ja tänne pystytetty puupylväitä osoittamaan matkaa läheisiin kaupunkeihin. Olen vallan epätoivoissani nähdessäni nämä kurjat merkit muinaisten peninkulmapatsaiden tilalla. Varmastikin velvoitan perilliseni korjaamaan ne entiseen kuntoonsa ja käsken heitä alistumaan niihin kulunkeihin testamentissani. Jos Teillä on, hyvä herra, joku persialainen käsikirjoitus, olisin hyvin iloinen, jos suvaitsisitte toimittaa sen haltuuni. Minä maksan siitä niin paljon kuin vain haluatte ja kaupanpäällisiksi annan Teille muutamia omia teoksiani, jotka osoittanevat Teille, etten minäkään ole kirjallisen valtion hyödytön jäsen. Niiden joukossa huomannette tutkimuksen, missä minä todistan, että muinaisissa voittokulkueissa käytetty seppeli oli punottu tammenlehvistä eikä laakerista. Ihailunne saavuttanee myös toinen teos, missä minä luotettavimpien kreikkalaisten kirjailijain lausunnoista tehtyihin oppineihin johtopäätelmiin nojaten osoitan, että Kambyses haavoittui vasempaan eikä suinkaan oikeaan sääreen. Kolmannessa minä taas todistan, että pieni otsa oli roomalaisten keskuudessa hyvin suosittu kauneuden merkki. Lähetän myös Teille nelitaitteisen niteen, joka sisältää Vergiliuksen *Aeneidin* VI. laulun erään säkeen selityksen. Kaikki nämä teokset saatte kuitenkin vasta muutaman päivän kuluttua. Tällä hetkellä työdyin vain toimittamaan Teille seuraavan, jonkun vanhan kreikkalaisen tarujenkokoilijan muistiin merkitsemän katkelman, jota ei ole vielä julkaistu ja jonka minä keksin erään kirjaston tomuisista kätköistä. Minä jätän Teidät nyt erään tärkeän tehtävän takia, joka minulla on parhaillaan suoritettavana. Mi-

nun on näet korjattava entiselleen muuan Plinius Luonnontutkijan kaunis kohta, jonka 5. vuosisadan jäljentäjät ovat omituisesti vääntäneet. Minä olen, jne.»

*Erään vanhan tarun katkelma.*

Eräällä saarella Orkadien lähellä syntyi poikalapsi, jonka isä oli Aiolos, tuulien jumala, ja äiti kaledonialainen luonnontar. Hänen sanotaan aivan itsestään oppineen laskemaan sormillaan ja jo neljän vuotiaana tunteneen metallit niin tarkoin, että kun hänen äitinsä aikoi antaa hänelle messinkisormuksen kultasormuksen asemesta, keksi hän petoksen ja heitti lahjan maahan.

Heti kun hän oli ehtinyt varttuneeseen ikään, neuvoi isä hänelle sen salaisuuden, kuinka tuulet voidaan sulkea nahkasäkkiin: niitä hän sitten myyskenteli kaikille matkustajille. Mutta kun tavara ei ollut oikein haluttua hänen kotiomaassaan, lähti hän sieltä ja alkoi kiertää maailmaa kumppaninaan sokea sattuman jumala.

Matkoillaan hän kuuli, että Baeticassa kultaa kiilteli joka taholla. Silloin hän syöksymällä sinne. Hänet otti kuitenkin hyvin huonosti vastaan Saturnus, joka piti silloin valtaa. Mutta sitten kun tämä jumala oli poistunut maan päältä, keksi hän mennä kaikkiin kadunkulmiin ja huutaa siellä lakkaamatta kähein äänin: »Baetican asukkaat! Te luulette olevanne rikkaita, koska teillä on kultaa ja hopeaa. Teidän eredyksenne säärittää minua. Uskokaa minua: jättäkää kurjien metallien maa ja tulkaa mielikuvituksen valtakuntaan, missä minä lupaan antaa teille rikkauksia, jotka teitä itseännekin hämmästyttävät.» Samassa avasi hän suuren osan mukanaan



tuomiaan nahkasäkkejä ja jakeli tavaraansa kaikille, jotka sitä vain halusivat.

Seuraavana päivänä hän palasi samoihin katujenkulmiin ja huusi: »Baetican asukkaat! Tahdotteko rikastua? Kuvitelkaa, että minä olen hyvin rikas ja että te olette myöskin hyvin rikkaita. Ajakaa joka aamu päähänne, että omaisuutenne on yön kuluessa paisunut kaksinkertaiseksi. Nouskaa sitten makuulta, ja jos teillä on velkojia, menkää maksamaan heil'e sillä, mitä olette kuvitelleet ja kehottakaa heitäkin vuorostaan kuvittelemaan.»

Muutaman päivän kuluttua hän ilmestyi jälleen ja puhui tähän tapaan: »Baetican asukkaat! Minä huomaan kyllä, ettei mielikuvituksenne ole enää niin vilkas kuin ensi päivinä. Antakaa siis minun mielikuvitukseni ohjata teitä. Minä panen joka aamu silmienne eteen ilmoitustaulun, josta tulee teidän rikkauksienne lähde. Te näette siinä vain neljä sanaa, mutta ne sanat merkitsevät paljon, sillä ne määräävät vaimojenne myötäjäiset, lastenne perinnöt, palvelijainne luvun. Ja mitä teihin tulee», sanoi hän lähinnä seisoville, »mitä teihin tulee, rakkaat lapseni — minä voin puhutella teitä sillä nimellä, sillä olenhan minä teidät uudelleen synnyttänyt — ratkaisee ilmoitustauluni vaunujenne komeuden, pitojenne loiston, rakastajattarienne luvun ja kalleuden.»

Päivän, parin kuluttua hän saapui kadunkulmaan aivan hengästyksissään. Ja vihan vimmoissa hän karjui: »Baetican asukkaat. Minä neuvoin teitä kuvittelemaan, mutta minä näen, ettette sitä tee. No niin: nyt minä käsken.» Sen sanottuaan hän poistui nopeasti. Mutta harkinta kutsui hänet samoja jälkiään takaisin. »Olen kuullut, että jotkut teidän

joukostanne ovat kyllin inhoittavia pitääkseen säilössään kultansa ja hopeansa. Menkään vielä hopea, mutta kulta . . . kulta! Ah! se se minua vasta kiukuttaa . . . Vannon kautta pyhien säkkieni, että elleivät he tuo sitä minulle, minä rankaisen heitä ankarasti.» Sitten hän lisäsi hyvin vakuuttavan näköisenä: »Luuletteko minun pyytävän teiltä näitä kurjia metalleja pitääkseni ne? Johan sekin todistaa täydellistä viipittömyyttäni, että minä palautin niistä heti teille puolet, kun te jokin päivä sitten niitä minulle toitte.»

Seuraavana päivänä huomattiin hänet jo kaukaa ja kuultiin puhuvan viekoittelevan lempeällä ja imartelevalla äänellä: »Baetican asukkaat! Minä olen kuullut osan aarteitanne olevan ulkomailla. Pyydän teitä, toimittakaa ne minulle. Tekisitte minulle sillä suuren ilon ja minä olisin teille siitä ikuisesti kiitollinen.»

Aioloksen poika puhui ihmisille, joita ei juuri naurattanut. Mutta nyt he eivät voineet olla hohottamatta. Siksipä hän menikin matkoihinsa hyvin hämmentyneenä. Mutta rohkaisten mielensä hän uskalsi kuitenkin palata anelemaan: »Minä tiedän teillä olevan kalliita kiviä. Jupiterin nimessä, luopukaa niistä! Mikään ei teitä niin köyhdytä kuin moiset tavarat. Luopukaa niistä, sanon minä. Ellette kykene sitä itse tekemään, hankin teille mainioita välittäjiä. Kuinka suuret rikkaudet tulvivatkaan taskuihinne, jos vain teette niin kuin minä neuvon! Niin, minä lupaan teille kaikki, mitä on puhtainta pusseissani.»

Vihdoin hän nousi lavalle ja puhui varmalla äänellä: »Baetican asukkaat! Olen verrannut sitä onnellista tilaa, missä te nyt olette, siihen tilaan, missä näin teidät tänne tul-

lessani, ja olen havainnut teidät rikkaimmaksi kansaksi maan päällä. Mutta kohottaaksenne varallisuutenne huippuunsa sallikaa minun ottaa puolet omaisuudestanne.» Näin puhuttuaan Aioloksen poika katosi kerkein siivin ja jätti kuulijansa kuvailemattoman hämmästyksen valtaan. Senpätähden hän palasikin seuraavana päivänä ja sanoi: »Minä huomasin eilisen puheeni olleen teille tavattoman vastenmielinen. No niin: olkaa kuin en minä olisi mitään puhunut. Puolethan on tottakin liikaa. On käytettävä toisia keinoja sen päämäärän saavuttamiseksi, jonka olen viittonut. Kootkaamme rikkautemme samaan paikkaan. Sehän käy helposti päinsä, sillä neidän eivät vaadi suurta tilaa.» Niin tapahtui, ja heti katosi niistä kolmeneljäsosaa.

Pariisissa, 9 p. Chahban-kuuta v. 1720.

143. kirje.

*Rica kirjoittaa Nathanael Leville, juutalaiselle  
lääkärille, Livornoon.*

Sinä kysyt, mitä minä ajattelen amulettien tehosta ja talismaanien voimasta. Miksi käännyt siinä asiassa minun puoleeni? Sinä olet juutalainen ja minä olen muhamettilainen: sehän merkitsee, että me olemme molemmat hyvin herkäuskoisia.

Minä kuljetan aina mukani yli kahtatuhatta pyhän Koraanin lauselmaa. Minä sidon käsivarsiini pieniä pusseja, joissa säilytän kirjoitettuna yli kahdensadan derviissin nimiä,

Alin, Fatiman ja kaikkien puhtaiden nimet olen piilottanut yli kahteenkymmeneen pukuni kohtaan.

Kuitenkaan en väitä niidenkään olevan väärässä, jotka kieltävät erinäisiin sanoihin muka sisältyvän voiman. Meidän on paljon vaikeampi vastata heidän järkiperusteihinsa kuin heidän vastata meidän kokemuksiimme.

Minä kuljetan mukani kaikkia näitä pyhiä lappuja pitkästä tottumuksesta, mukaantuakseni yleiseen käytäntöön. Olen sitä mieltä, että ellei niillä ole enemmän voimaa kuin sormuksilla ja muilla koruilla, jotka ovat hyvin yleisiä kausituskeinoja, ei niillä ole vähemmänkään. Mutta Sinä panet koko luottamuksesi erinäisiin salaperäisiin kirjaimiin, ja ilman sitä turvaa olisit alituisen pelon vallassa.

Ihmiset ovat hyvin onnettomia! He häilyvät lakkaamatta väärien toiveiden ja naurettavan pelon vaiheilla. Ja nojautamatta järkeen he luovat itselleen hirviöitä, jotka heitä pelottavat, tai haavehaamuja, jotka johtavat heitä harhaan.

Mitä luulet vaikuttavan määrättyjen kirjainten järjestämisen määrättyllä tavalla? Minkä tenhon luulet niiden aseman muuttamisen hämmentävän? Mikä suhde niillä voi olla tuuliin, jotta ne tyynnyttäisivät myrskyjä, ja ruutiin, jotta ne voittaisivat sen voiman? Ja missä yhteydessä ne ovat lääkärien mainitsemiin pahoihin ruumiinnesteisiin ja tautien syihin, parantaakseen ihmisiä?

Kummallisinta on, että niiden, jotka vaivaavat järkeänsä saadakseen sen keksimään eräiden tapahtumien ja salaisten voimien yhteyden, on ponnisteltava yhtä ankarasti ollakseen näkemättä niiden todellisia syitä,

Sinä sanonet, että eräät taikavoimat ovat joskus tuottaneet voiton taistelussa. Mutta minä sanon Sinulle, että Sinun täytyy olla tahallasi sokea, ellet jaksä nähdä maan laadussa, sotilaiden luvussa ja urhoudessa ja johtajien kokemuksessa riittäviä syitä mainitun tuloksen saavuttamiseksi, tuloksen, jonka todelliset tekijät tahdot jättää huomaamatta.

Minä myönnän puolestani hetkiseksi, että on olemassa tenhovoimia. Myönnä Sinä puolestasi hetkiseksi, ettei niitä ole, sillä sehän ei ole mahdotonta. Tämä myönnitys, jonka minulle teet, ei estä kahta sotajoukkoa tappelimesta: luuletko nyt tässä tapauksessa, ettei kumpikaan voi voittaa?

Uskotko Sinä niiden kohtalon jäävän epävarmaksi siihen asti kunnes joku näkymätön mahti tulee sen ratkaisemaan? Uskotko kaikkien iskujen menneen hukkaan, kaiken harkinnan olleen turhan ja kaiken urhouden jääneen hyödyttömäksi?

Oletko siinä käsityksessä, ettei kuolema, joka tällaisissa tilaisuuksissa vaanii ihmistä tuhansin tavoin, saata aiheuttaa mielissä sitä silmitöntä säikähdystä, jota Sinun on niin vaikea selittää? Luuletko, ettei sadantuhannen miehen armeijassa voi olla yhtään pelkuria? Oletko varma, ettei tämän yhden arkuus voi herättää arkuutta toisessa ja ettei toinen, joka pakenee kolmannen luota, voi piankin saada tätä jättämään siihen paikkaan neljättä? Enempää ei tarvita, jotta voittamisen mahdollisuudet kieltävä epätoivo äkkiä valtaisi koko sotajoukon ja valtaisi sitä helpommin, mitä lukuisampi se on.

Kaikki tietävät ja kaikki tajuavat, että ihmiset, niinkuin kaikki luontokappaleetkin, joiden alituisena huolena on itsensä säilyttäminen, rakastavat intohimoisesti elämää. Tämä

tiedetään yleisesti ja kuitenkin tutkitaan, miksi he jossakin erikoisessa tilaisuudessa pelkäävät sen menettämistä.

Vaikka kaikkien kansojen pyhät kirjat ovatkin täynnä tämän paanillisen eli yliluonnollisen kauhun esimerkkejä, en minä osaa kuvitella mitään niin tyhjänpäiväistä, koska, voidakseen olla varma siitä, että vaikutus, jonka voivat aiheuttaa sadattuhannet luonnolliset syyt, on yliluonnollinen, täytyisi sitä ennen tutkia, eikö mikään näistä syistä ole ollut toiminnassa. Mikä on mahdotonta.

En puhu Sinulle enempää tästä asiasta, Nathanael. Minusta nähden tämä kysymys ei ansaitse niin vakavaa pohdintaa.

Pariisissa, 20 p. Chalval-kuuta v. 1720.

*Jk.* Juuri kun olin päässyt edellisen kirjeen loppuun, kuulin kadulla huudettavan kaupaksi erään maaseutulääkärin pariisilaiselle lääkärielle lähettämää kirjettä, sillä kaikkia joutavia täällä painatetaan, julkaistaan ja ostetaan. Luulen tekeväni taiten lähettäessäni vuorostani sen Sinulle, koska se tavallaan koskettelee kiistakysymystämme. Siinä on useita kohtia, joita minä en ymmärrä. Mutta Sinähän lääkärinä tajunnet virkaveljiesi kieltä.

*Maaseutulääkärin kirje pariisilaiselle lääkärielle.*

Kaupungissamme oli tuonnoin sairas, joka ei ollut saanut unta kolmeenkymmeneenviiteen päivään. Hänen lääkärinsä määräsi hänelle opiumia. Mutta hän ei kyennyt sitä nauttimaan: vaikka hänellä oli jo malja kädessään, epäröi hän enemmän kuin koskaan ennen. Viimein hän sanoi lääkäriille: »Hyvä herra, pyydän teiltä armoa vain huomiseen.

Tunnen erään miehen, joka ei harjoita lääkärin ammattia, mutta jolla on huostassaan lukemattomia unilääkkeitä. Salalikaa minun kutsuttaa hänet tänne. Ja ellen minä nuku ensi yönä, lupaan uudelleen kääntyä puoleenne.» Kun lääkäri oli poistunut, suljetutti sairas uutimet ja sanoi pikku palvelijalleen: »Kas niin, meneppäs nyt herra Anisin luo ja pyydä häntä puheilleni.» Herra Anis saapuu. »Hyvä herra Anis, minä olen kuolemaisillani. En voi nukkua. Olisikohan teillä varastossanne M. T. tai jonkun kunnianarvoisan jesuiittaisän kyhäämä hartauskirja, jota ette ole saanut myydyksi, sillä useinhan ovat kavahdetuimmat lääkkeet parhaita?»

»Hyvä herra», vastasi kirjakauppias, »minulla on isä Caussin'in *Pyhä Tuomioistuin*, kuutena niteenä, ja se sopii varmaankin teille. Minä lähetän sen. Toivoakseni se tekee teille hyvää. Jos haluatte arvoisan isä Rodriguez'in, espanjalaisen jesuiitan, teokset, niin älkää olko niitä käyttämättä. Mutta uskokaa minua: pysykäämme vain isä Caussin'issa. Jumalan avulla toivon, että yksi ainoa isä Caussin'in lause tekee teihin saman vaikutuksen kuin kokonainen M. T:n lehti.» Sitten herra Anis poistui juostakseen hakemaan lääkettä myymälästään. *Pyhä Tuomioistuin* saapuu. Siitä pudistetaan pöly. Sairaana poika, nuori koululainen, alkaa lukea. Hän koki vaikutuksen ensimmäisenä. Toisella sivulla lausui hän enää sanat vain epäselvällä äänellä, ja pian tunsikin koko seurakin raukenevansa. Hetkistä myöhemmin kuorsasivat kaikki paitsi sairas, joka pitkällisten koettelemuksien jälkeen vihdoinkin vaipui unenhorrokseen.

Lääkäri saapuu varhain seuraavana aamuna. »No, onko opiumiani otettu?» Hänelle ei vastata mitään: vaimo, tytär,

pieni poika, kaikki suunniltaan ilosta näyttävät hänelle isä Caussinia. Hän kysyy, mitä he tarkoittavat. Hänelle sanotaan: »Eläköön isä Caussin! Hänet täytyy lähettää sidottavaksi. Kuka olisi arvannut? Kuka olisi uskonut? Se on ihme! Katsokaahan, hyvä herra, katsokaahan toki isä Caussinia: tämä nide sai isäni nukkumaan.» Ja sitten hänelle selitettiin asia niinkuin se oli tapahtunut.

Lääkäri oli taidokas mies, täysin perehtynyt salatieteen ongelmoihin ja sanojen ja henkien voimaan. Tämä esimerkki avasi hänen silmänsä. Ja moninaisia mietittyään hän päätti muuttaa kokonaan lääkitsemistapansa. »Tämä on hyvin merkittävä tapaus», puheli hän. »Nyt voin nojata kokemukseen. Täytyy vain jatkaa sitä pitemmälle. Ja miksei sitten henki voisikin siirtää teokseensa samoja ominaisuuksia, mitä sillä on itsellään? Eikö sellaista tapahdu joka päivä? Ainakin maksaa vaivan koettaa. Olen kyllästynyt apteekkareihin. Heidän sokerimehunsa, heidän virkistysjuomansa ja kaikki heidän galenolaiset rohtonsa tekevät lopun sairaista ja heidän terveydestään. Muuttakaamme siis järjestelmää. Koetelkaamme henkien voimaa.» Tästä ajatuksesta lähtien hän laati uuden lääkejärjestelmän niinkuin saatte nähdä hänen käyttämistään tärkeimmistä lääkkeistä, joita tässä alempana esittelen.

#### *Ulostava juoma.*

»Ottakaa kolme lehteä Aristoleen ajatusoppia kreikan-kielellä; kaksi lehteä jotakin tavallista tuikeampaa skolastisen jumaluusopin tutkimusta, niinkuin esim. rikkiviisasta Scotusta; neljä lehteä Paracelsusta; yksi Avicennaa; kuusi Aver-



roesta; kolme Porphyriosta; yhtä paljon Plotinosta; yhtä paljon Iamblikhosta. Antakaa niiden hautua yhdessä kaksikymmentäneljä tuntia ja nauttikaa sitten lääkettä neljä kertaa päivässä.

*Voimakkaampaa ulostuslääkettä.*

»Ottakaa kymmenen V. P:tä paavin J:ja koskevasta K:stä. Tislatkaa ne vesipaahtimessa. Kaatakaa pisara siten syntyvää pistävänkiterää nestettä lasilliseen tavallista vettä. Nielkää seos luottavaisesti.

*Oksennusainetta.*

Ottakaa kuusi juhlapuhetta; kaksitoista hautauspuhetta, mitä tahansa, kunhan ei vain käytetä H. de N:n pitämiä; kokoelma uusia oopperoita; viisikymmentä romaania; kolmekymmentä uutta tieteellistä esitelmää. Pankaa kaikki nämä keitinpulloon, uuttakaa niitä kaksi päivää ja tislatkaa ne sitten. Ellei tämä vielä riitä, neuvotaan seuraava.

*Tehokkaampi oksennuslääke.*

Ottakaa arkki täplikästä paperia, joka on ollut jonkun R. J:n asiakirjakokoelman peitteenä. Hautokaa sitä kolme minuuttia. Lämmittäkää lusikallinen tätä liuosta ja nielkää.

*Sangen yksinkertainen keino parantaa  
hengenahdistusta.*

Lukekaa kaikki arvoisan isä Maimbourgin, entisen jesuiitan, teokset niin että pysähdytte vain jokaisen lausejakson lopussa, ja olette huomaava hengityskyvyn vähitellen palaavan, teidän tarvitsematta uudistaa koetta.

*Kuinka taidetaan itseänsä varjella syyhelmältä,  
ruvilta, rohtumilta ja kupulataudilta.*

Ottakaa kolme Aristoteleen käsiteluokkaa, kaksi metafysiikan astetta, yksi ajatusmääritelmä, kuusi Chapelain'in säettä, yksi lause apotti de Saint-Cyran'in kirjeistä, kirjoittakaa kaikki nämä paperille, käärikää se kokoon, kiinnittäkää nauhaan ja kantakaa kaulassanne.

*Miraculum chemicum, de violenta fermentatione,  
cum fumo, igne et flamma.*

Misce Quesnellianam infusionem, cum infusione Lallemaniana; fiat fermentatio cum magna vi, impetu et tonitru, acidis pugnantis, et invicem penetrantibus alcalinos sales: fiet evaporatio ardentium spirituum. Pone liquorem fermentatum in alambico: nihil inde extrahes, et nihil invenies, nisi caput mortuum.

*Lenitivum.*

Recipe Molinae anodini chartas duas; Escobaris relaxativi paginas sex; Vasquii emollientis folium unum: infunde in aquae communis libras iiij, ad consumptionem dimidiae partis colentur et exprimentur; et, in expressione, dissolve Bauni deterisivi et Tamburini abluentis folia iij.

Fiat clyster.

*In chlorosim, quam vulgus pallidos colores, aut febrim  
amatoriam, appellat.*

Recipe Aretini figuras iv; R. Thomae Sanchii de matrimonio folio ij. Infundantur in aquae communis libras quinque.

Fiat ptisana aperiens.

Tällaisia rohtoja ryhtyi nyt lääkärimme käyttämään menestyksellä, jonka voi helposti kuvitella. Hän ei tahtonut, selitti hän, viedä potilaitaan vararikkoon turvautumalla harvinaisiin lääkkeisiin tai suorastaan sellaisiin, joita on tuskin olemassakaan, niinkuin esim. omistuskirjeeseen, joka ei olisi ketään haukotuttanut, liian lyhyeen esipuheeseen, piispan itsensä sepittämään paimenkirjeeseen, jansenistin halveksimaan tai jesuiitan ihaillemaan jansenistiseen teokseen. Hän sanoi tällaisten lääkkeiden olevan omiansa edistämään vain puoskaroimista, jota kohtaan hän puolestaan tunsi voittamattontaa vastenmielisyyttä.

144. kirje.

*Rica kirjoittaa Usbekille.*

Käydessäni joku päivä sitten eräässä maalaiskartanossa tapasin siellä kaksi oppinutta, jotka ovat täällä suuressa maineessa. Heidän luonnonlaatunsa oli minusta ihmeellinen. Oikein arvosteltuna supistui toisen keskustelu tähän: »Mitä olen sanonut, on totta, koska minä olen sen sanonut.» Toisen keskustelu kulki taas vastakkaista rataa: »Mitä minä en ole sanonut, ei ole totta, koska minä en ole sitä sanonut.»

Pidin paljon edellisestä. Sillä vaikka ihminen onkin itsepäinen, ei se tee minulle kerrassaan mitään. Mutta jos hän on hävytön, tekee minulle pahaa. Edellinen puolustaa mielipiteitään, siis sellaista, mikä kuuluu hänelle. Jälkimmäinen ahdistaa muiden mielipiteitä, siis sellaista, mikä on kaiken maailman omaa.

Oi rakas Usbek! Kuinka huonon palveluksen turhamaisuus tekeekään niille, joilla sitä on suurempi annos kuin ihminen välttämättä tarvitsee hengissä säilyäkseen! Sellaiset ihmiset haluavat muiden ihailua vaikkapa olemalla vastenmielisiä. He pyrkivät muita ylemmäs, vaikka eivät pääse edes tasalle.

Tulkaa, vaatimattomat ihmiset, tulkaa syleilyyni! Teissä on elämän viehätyks ja sulo. Te luulette, ettei teillä ole mitään. Mutta minä sanon teille, että teillä on kaikki. Te ajattelette, että ette nöyryytä ketään, mutta te nöyryytättekkin koko maailman. Ja kun minä mielessäni vertaan teitä noihin öykäreihin, joita näen kaikkialla, kukistan heidät korkeuksistansa ja päiskaan heidät teidän jalkoihinne.

Pariisissa, 22 p. Chahban-kuuta v. 1720.

145. kirje.

*Usbek kirjoittaa \*\*\*:lle.*

Älykkään miehen on tavallisesti hankala olla seuroissa. Hyvin harvat henkilöt ovat hänen makuunsa. Häntä ikävyyttävät kaikki nuo monen monet ihmiset, joita hän suvaitsee nimittää poroporvareiksi. Hänen on mahdotonta olla hiukan päästämättä vastenmielisyyttään näkyviin, mikä taas tekee kaikista halveksituista hänen vihamiehiään.

Koska hän on varma siitä, että hän voi miellyttää silloin kun hän vain tahtoo, ei hän huoli kovinkaan usein sitä tehdä.

Hän on taipuvainen arvosteluun, koska näkee enemmän asioita kuin muut ja tajuaa ne paremmin.

Hän hävittää melkein aina omaisuutensa, koska hänen älykkyytensä hankkii hänelle siihen useampia keinoja.

Hän ei menesty yrityksissään, koska hän panee paljon uhkaan. Hänen näkemyksensä, joka kantaa aina kauas, kuvailee hänelle päämääriä, jotka ovat liian etäällä. Ottamattakaan lukuun sitä seikkaa, että hän suunnitelmia tehdesään huomaa heikommin vaikeudet, jotka johtuvat ulkonaisista olosuhteista, kuin apukeinot, jotka lähtevät hänestä itsestään ja joita hänellä on omassa varastossaan.

Hän lyö laimin pikku seikat, joista kuitenkin riippuu melkein kaikkien suurten yritysten onnistuminen.

Keskinkertainen ihminen koettaa sitä vastoin hyötyä kaikesta: hän oivaltaa vallan hyvin, ettei hänen sovi menettää mitään huolettomuuksiin.

Maailman hyväksyminen tulee tavallisimmin keskinkertaisen ihmisen osaksi. On ihastuttavaa antaa hänelle: on hauskaa ottaa tuolta toiselta. Silloin kun kateus hyökkää yhden kimppeen ja kun hänelle ei anneta mitään anteeksi, toimitetaan kaikki toiselle hyvin päin: itserakkaus käy hänen puolustajakseen.

Mutta jos älykkäällä miehellä on yleensä näin paljon vastuksia, mitä sitten sanommekaan oppineiden kovasta asemasta?

En voi milloinkaan ajatella tätä asiaa muistamatta kirjettä, jonka muuan oppinut kirjoitti erälle ystävälleni. Se oli tällainen:

»Hyvä herra!

»Tarkastelen kaiket yöt kolmenkymmenen jalan kaukoputkilla valtavia taivaankappaleita, jotka vyöryvät rataansa päittemme yläpuolella. Ja milloin haluan levähtää, otan sirot suurennuslasini ja tutkin jauhopunkkia tai koiperhosta.

»En ole tosiaankaan rikas, eikä minulla ole muuta kuin yksi huone. En uskalla siihenkään tehdä tulta, koska pidän siinä lämpömittariani ja koska vieras lämpö saisi sen nousemaan. Viime talvena olin kuolla viluun. Mutta vaikka lämpömittarini, joka oli alimmissa asteissaan, huomautti minulle, että käteni olivat jäätymäisillään, en ollut siitä tietävinäkään. Niinpä onkin sitten lohdutuksenani tieto, että minulla on täsmällinen selko pienimmistäkin viime vuonna sattuneista lämmön vaihteluista.

»Seurustelen hyvin vähän. Ja kaikista niistä ihmisistä, joiden pariin joudun, en tunne ainoatakaan. Mutta Tukholmassa on mies, toinen Leipzigissä, kolmas Lontoossa, joita en ole milloinkaan nähnyt ja joita en varmaan tule näkemäänkään, mutta joiden kanssa olen niin ahkerassa kirjeenvaihdossa, etten päästä ohi ainoatakaan postipäivää heille kirjoittamatta.

»Mutta vaikka en tunnekaan ketään korttelissani, olen siinä kuitenkin niin huonossa maineessa, että minun lienee lopulta pakko poistua siitä. Viisi vuotta sitten haukkui minut pahan päiväisesti muuan naapurineukko, joka väitti minun leikelleen hänen koiransa kappaleiksi. Lähistössä asuvan teurastajan akka sekaantui leikkiin, ja samalla kun edellinen hauiteli minua solvauksilla, kolhi jälkimmäinen minua kivillä, minua ynnä tohtori \*\*\*:ä, joka oli seurassani ja joka sai niin an-

karan iskun otsaluuhunsa ja takaraivoonsa, että hänen järkensä asuinsija kärsi siitä kovin.

»Siitä hetkestä lähtien on aina ollut itsestään selvää, että milloin joku koira sattuu eksymään jonnekin kadun kaukaisempiin osiin, se on kulkenut minun käsieni kautta. Muuan kunnan porvarisrouva, jolta oli hukkunut piskuinen rakki, sellainen, jota hän sanoo rakastaneensa enemmän kuin lapsiaan, tuli tässä joku päivä sitten pyörtymään huoneeseeni. Ja kun ei sitä sittenkään löytynyt, haastoi hän minut käräjiin. Enpä luule milloinkaan pääseväni eroon kaikkien näiden akkojen kiusallisesta ilkeydestä, vaan he tulevat nähdäkseni aina kirkuvin äänin rasittamaan minua jo kymmenen vuotta sitten kuolleiden sieluttomien luontokappaleiden hautauspuheilla.

»Minä olen, jne.»

Kaikkia oppineita syytettiin muinoin noituudesta. Sitä en lainkaan ihmettele. Kukin puhui itseksensä: »Minä olen kehittänyt luonnon lahjoittamat kyvyt niin pitkälle kuin niitä voi kehittää. Kuitenkin se ja se oppinut on minua joissakin suhteissa etevämpi. Siinä täytyy siis olla jotakin pirunkonstia.»

Nykyään, jolloin sellaiset syytökset ovat joutuneet huonoon huutoon, on ryhdytty käyttämään toista keinoa: nykyään oppinut voi tuskin välttää uskonnottomuuden tai kerettiläisyyden moitetta. Kansa voi hänet kyllä julistaa viattomaksi, mutta haava on isketty eikä se milloinkaan mene oikein umpeen. Se jää ainaisesti hänelle kipeäksi kohdaksi. Kolmekymmentä vuotta myöhemmin saattaa vielä vastustaja sanoa hänelle vaatimattomasti: »Jumala varjelkoon minua väittä-

mästä, että se, mistä teitä syytetään, olisi totta. Mutta teidän on kuitenkin ollut pakko puolustautua.» Näin käännetään hänen puolustuksensakin häntä vastaan.

Jos hän kirjoittaa historiaa ja jos hänen hengessään on jaloutta ja sydämessään suoruutta, toimitetaan hänelle tuhannet vainot. Häntä vastaan yllytetään tuomarit asiasta, joka on tapahtunut tuhat vuotta sitten. Ja hänen kynänsä tahdotaan kahlita, ellei sitä voida ostaa.

Hän on kuitenkin onnellisempi kuin ne halpamaiset miehet, jotka myyvät rehellisyytensä kehnosta apurahasta, jotka, kun katsellaan kaikkia heidän petoksiaan yksitellen, saavat niistä tuskin ropoakaan kappaleesta, jotka kaatavat valtakuntien perustuslait, vähentävät yhden valtiomahdin oikeuksia ja lisäävät toisen, antavat ruhtinaille ja ottavat kansoilta, palauttavat vanhentuneita oikeuksia voimaan, imartelevat heidän aikanaan suosittuja intohimoja ja valtaistuimella istuvia paheita ja johtavat jälkimaailmaa harhaan sitäkin kunnottomammalla tavalla kun sillä on vähemmän mahdollisuuksia kumota heidän todistuksensa.

Mutta siinä ei ole vielä kyllin, että tekijä on saanut pitää hyvänään kaikki solvaukset. Siinä ei ole vielä kyllin, että hän on saanut lakkaamattomalla levottomuudella ajatella teoksensa menestystä. Se ilmestyy vihdoinkin, teos, josta hän on nähnyt niin paljon vaivaa. Se toimittaa hänelle riitoja joka taholta. Ja kuinka niitä välttää? Hänellä oli se ja se mielipide. Hän puolusti sitä kirjoituksissaan. Hän ei tiennyt, että toinen oli kahdensadan peninkulman päässä hänestä puhunut aivan päinvastoin. Mutta kuitenkin syytty sota.

Uskaltaisipa hän edes toivoa jonkinlaista arvonantoa!



Ei! Korkeintaan kunnioittavat häntä ne, jotka harrastavat samaa tiedettä kuin hänkin. Filosofi halveksii perinpohjin miestä, jonka pää on täynnä tosiasioita. Ja toinen, jolla on hyvä muisti, pitää häntä taas haaveilijana.

Ne taas, jotka kerskailevat kopeasta tietämättömydestään, haluaisivat upottaa koko ihmissuvun siihen samaan unohdukseen, mihin he itsekin kerran vaipuvat.

Jos joltakin puuttuu se tai tämä kyky, korvaa hän tappionsa halveksimalla sitä kykyä. Hän poistaa esteen, jonka hän tapasi ansiokkuuden ja itsensä väliltä, ja luulee sitten olevansa miehen tasalla, jonka saavutuksia hän pelkää.

Ja kuitenkin täytyy hyvin monen ihmisen yhdistää epävarmaan maineeseen nautintojen menetys ja terveyden hukka.

Pariisissa, 20 p. Chahban-kuuta v 1720.

146. kirje.

*Usbek kirjoittaa Rhedille Venetsiaan.*

Siitä on jo pitkät ajat, kun rehellisyyden sanottiin olevan suuren ministerin sielu.

Yksityishenkilölle on tavallaan eduksikin se huomaamattomuus, missä hän elää. Hän pilaa maineensa vain muutamain ihmisten tieteen. Muilta hän on suojassa. Mutta ministerillä, joka rikkoo rehellisyyttä vastaan, on yhtä monta todistajaa, yhtä monta tuomaria kuin hallittavaa.

Rohkenisinko sen sanoa? Suurin paha, minkä epärehellinen ministeri tekee, ei ole suinkaan siinä, että hän vahingoittaa ruhtinasta ja tuottaa kansalleen häviötä. Toinen paha on

minun nähdäkseni tuhat kertaa vaarallisempi: se huono esimerkki, jota hän näyttää.

Sinähän tiedät minun kauan matkustelleen Intiassa. Siellä näin ministerin antaman huonon esimerkin hetkessä turmelevan luonnostaan jalomielisen kansan halvimmasta alamaisesta korkeimpiin mahtimiehiin asti. Siellä näin kokonaisen kansan, jonka keskuudessa oli ylevämielisyyttä, rehellisyyttä, vilpittömyyttä ja luotettavuutta kaikkina aikoina pidetty ikäänkuin ihmisen synnynnäisinä ominaisuuksina, yht'äkkiä muuttuvan kansoista kehnoimmaksi. Näin taudin tarttuvan ja tuhoavan ruumiin terveimmätkin jäsenet. Näin kunnollisinten miesten tekevän halpamaisimpia tekoja, loukkaavan elämänsä kaikissa tiloissa oikeuden ensimmäisiä periaatteita sen pätemättömän tekosyyntä varjolla, että niitä ensin oli loukattu heidän vahingokseen.

He nimittivät inhoittavia lakeja kaikkein kurjimpien tekojen turvaksi ja sanoivat vääryyttä ja petollisuutta hädän pakoksi.

Minä näin lupausten kunniaa häväistävän, pyhimpiä sopimuksia rikottavan, kaikkia perhelakeja pilkattavan. Näin ahnaiden velallisten, jotka ylpeilivät röyhkeästä köyhyydestään, jotka toimivat lakien raivon ja ajan ankaruuden kunnottomina välikappaleina, teeskentelevän maksua sitä suorittamatta, ja näin heidän suuntaavan puukon kohti hyväntekijänsä povea.

Näin toisten vielä kunnottomampien ostavan melkein ilmaiseksi tai paremmin sanoen kokoovan maasta tammenlehtiä korvatakseen niillä leskien ja orpojen välttämättömät tarpeet.

Näin kaikissa sydämissä äkkiä syttyvän sammuttamattoman rikkauten janon. Minä näin hetkessä muodostuvan

kamalan rikastumisen salaliiton, ei rikastumisen rehellisellä työllä ja kunniallisella ahkeruudella, vaan ruhtinaan, valtion ja kansalaistoverien vararikolla.

Näin kunniallisen kansalaisen käyvän näinä onnettomina aikoina nukkumaan vain tämä ajatus mielessä: »Tänään panin yhden perheen puille paljaille. Huomenna panen toisen.»

Muuan toinen sanoi: »Minä lähdän tästä mukanaani eräs musta mies, jolla on kirjoitusneuvot kädessä ja terävä rauta korvan takana, ottamaan hengiltä kaikki ne, joille olen velkaa.»

Kolmas puheli: »Huomaanpa asiani vähitellen järjestyvän. On kyllä totta, että kun minä kolme päivää sitten kävin suorittamassa erään maksun, jätin kokonaisen perheen kyyneliin, hävitin kahden kunnan tytön myötäjaiset ja tein pienen pojan kasvatuksen mahdottomaksi. Isä kuolee siihen suruun ja äiti kuihtuu kärsimyksistä. Mutta olen tehnyt vain sellaista, minkä laki sallii.»

Onko enää suurempaa rikosta kuin se, minkä tekee ministeri turmellessaan kokonaisen kansan tavat, alentaessaan ja loimmatkin sielut, himmentäessään arvoasemien loiston, saastuttaessaan hyveen ja syöstessään korkeimmankin sukuperän yleisen halveksunnan saaliiksi!

Mitä jälkimaailma on sanova silloin kun sen täytyy punastua isiensä häpeästä? Mitä sanoo kasvava kansa verratessaan esivanhempainsa rautaa niiden kultaan, joilta se on välittömästi saanut elämän? En epäile aatelisten poistavan vaakunakilvistäään kelvotonta ylhäisyysasteikkoa, joka tuottaa heille häpeää, ja jättävän nykyistä sukupolvea siihen inhoitavaan alennukseen, johon se on omasta ehdostaan joutunut.

Paříisissa, 11 p. Rhamazan-kuuta v. 1720.

## 147. kirje.

*Suureunukki kirjoittaa Usbekille Pariisiin.*

Asiat ovat nyt kehittyneet asteelle, jota on enää mahdollon sietää. Vaimosi ovat alkaneet kuvitella, että lähtösi on tehnyt heidät kokonaan vapaiksi rangaistuksesta. Täällä tapahtuu kauheita. Vapisen itsekin sitä julmaa kertomusta, mikä minun on Sinulle esitettävä.

Mennessään joku päivä sitten moskeijaan pudotti Zelis huntunsa ja näyttäytyi melkein peittämättömin kasvoin koko kansalle.

Zachin tapasin makaamasta erään orjattarensa kanssa, vaikka sellainen on ankarasti kielletty vaimolan laeissa.

Maailman ihmeellisin sattuma toi käsiini kirjeen, jonka lähetän Sinulle. En ole millään saanut selkoa, kenelle se oli aiottu.

Eilen illalla keksittiin eräs nuori poika vaimolan puutarhasta, mutta pääsi pakenemaan muurin yli.

Lisää siihen kaikki sellainen, mikä ei ole tullut tietooni. Sinua petetään varmasti. Odotan käskyjäsi, ja aina siihen onnelliseen hetkeen asti, jolloin ne saan, olen elävä kuolettavassa tuskassa. Mutta ellet jätä kaikkia näitä naisia minun valtaani, en vastaa Sinulle ainoastakaan, ja minulla tulee olemaan joka päivä yhtä surullisia uutisia Sinulle kerrottavana.

Ispahanilaisessa vaimolassa, 1 p. Rhegeb-kuuta v. 1717.

## 148. kirje.

*Usbek kirjoittaa ylieunukille ispananilaiseen vaimolaan.*

Tämä kirje antaa Teille rajattoman vallan koko palatsissa. Käskekää siinä yhtäläisesti kuin minä. Kulkekoot pelko ja kauhu mukanne. Rientäkää viemään huoneistosta huoneistoon rangaistuksia ja kurituksia. Eläkööt kaikki säikähdysten valloissa. Puhjetkoot kaikki kyyneliin edessänne. Kuulustelkaa koko vaimolaa. Alkaka orjista. Älkää säästäkö rakkauttani. Saakoot kaikki kokea pelottavan tuomionne. Vetäkää päivän valoon kätkeyimmätkin salaisuudet. Puhdistakaa se saastainen paikka ja palauttakaa sinne kaikonnut hyve. Sillä tästä hetkestä alkaen lasen hartioillenne pienimmätkin hairahdukset, mitä siinä sattuu. Epäilen sieppaamanne kirjeen olleen tarkoitetun Zeliille. Tutkikaa sitä asiaa ilveksen silmin.

\*\*\*:ssä, 11 p. Zilhageh-kuuta v. 1718.

## 149. kirje.

*Narsit kirjoittaa Usbekille Pariisiin.*

Suureunukki on kuollut, mahtava herra. Kun minä olen vanhin orjistasi, olen astunut hänen paikalleen siksi kunnes olet ilmoittanut, kehen suvaitset luoda katseesi.

Kaksi päivää hänen kuolemansa jälkeen tuotiin minulle muuan kirjeesi, joka oli hänelle osoitettu. Varoin visusti sitä avaamasta. Kunnioittavasti käärin sen verhoon ja panin sen säilyyn siihen asti kunnes olet ilmoittanut minulle pyhän tahotosi.

Eilen tuli muuan orja keskellä yötä sanomaan minulle, että hän oli nähnyt erään nuoren miehen vaimolassa. Minä nousin, tutkin asiaa ja havaitsin, että se näky oli harhanäky.

Suutelen jalkojasi, ylevä herra ja pyydän Sinua luottamaan minun intooni, kokemukseeni ja vanhuuteeni.

Ispahanilaisessa vaimolassa, 5 p. ensimmäistä  
Gemmedi-kuuta v. 1718.

150. kirje.

*Usbek kirjoittaa Narsitille ispahanilaiseen vaimolaan.*

Teitä onnetonta! Teillä on käsissänne kirjeitä, jotka sisältävät kiireellisiä ja ankaroita määräyksiä. Pieninkin viivytys saattaa minut epätoivoon. Ja Te pysytte rauhallisena turhan tekosyyn varjolla.

Tapahtuu kauheita asioita. Ehkäpä ansaitsee puolet orjistani kuoleman. Lähetän Teille kirjeen, jonka ylieunukki kirjoitti minulle siitä ennen kuolemaansa. Jos olisitte avannut kääron, joka oli hänelle osoitettu, olisitte löytänyt siitä verisiä käskyjä. Lukekaa ne siis, ne käskyt. Olette tuhon oma, ellette pane niitä täytäntöön.

\*\*\*:ssä, 25 p. Chalval-kuuta v. 1718.

151. kirje.

*Solim kirjoittaa Usbekille Pariisiin.*

Jos vaikenisin pitemmältä, olisin yhtä syyllinen kuin kaikki ne rikolliset, joita vaimolassasi on.

Minä olin suureunukin, luotettavimman orjasi, uskottu.

Nähdessään loppunsa lähestyvän hän kutsutti minut luokseen ja sanoi minulle nämä sanat: »Minä kuolen. Mutta ainoa suru, mikä minulla on elämästä eritessäni, tulee siitä, että viimeisten katseitteni on pakko nähdä isäntäni vaimot rikollisina. Varjelkoon häntä taivas kaikista niistä onnettomuuksista, joita minä aavistan! Tulkkoon kuolemani jälkeen uhkaava varjoni teroittamaan niille petturcille velvollisuuden käskyjä ja pelottamaan heitä yhä! Tässä ovat näiden kauhuttavien kammioiden avaimet. Vie ne mustien orjien vanhimhalle. Mutta ellei hän minun kuoltuani ole kyllin valpas, niin muista ilmoittaa asiasta isännälleni.» Näin puhuttuaan hän veti viimeisen henkäyksensä sylissäni.

Minä tiedän, mitä hän vähää ennen kuolemaansa kirjoitti Sinulle vaimojesi käytöksestä. Palatsissa on tälläkin hetkellä kirje, joka olisi tuonut kauhun mukanaan, jos se olisi avattu. Myöhemmin lähettämäsi siepattiin kolmen peninkulman päässä täältä. En ymmärrä, mitä tämä oikein on: kaikki käy onnettomasti.

Sillä välin eivät vaimosi huoli enää lainkaan hillitä itseään. Suureunukin kuoltua näyttää kaikki olevan heille luvallista. Roxane yksinään on pysynyt velvollisuuden polulla ja noudattanut kainouden vaatimuksia. Tavat höltyvät ilmeisesti päivä päivältä. Vaimojesi kasvoilla ei näy enää sitä lujaa ja ankaraa hyveellisyyttä, joka niillä vallitsi ennen. Näihin asuntoihin levinnyt uusi iloisuus on minun mielestäni pettämätön jonkin uuden tyydytyksen todistus. Kaikkein pienimmissäkin seikoissa huomaan tähän asti tuntemattomia vapauksia. Vieläpä orjatkin suorittavat velvollisuutensa ja noudattavat sääntöjensä niin leväperäisesti, että minä olen

aivan hämmästyksissäni. Heissä ei ole enää sitä tulista intoa Sinua palvelemaan, joka ennen näytti elähyttävän kokopalatsia.

Vaimosi olivat viikon maalla, eräässä syrjäisimmässä talossasi. Nyt kerrotaan, että orja, joka sitä hoitaa, oli lahjottu, niin että hän päivää ennen heidän saapumistaan oli kätkenyt kaksi miestä komeimman huoneen seinässä olevaan kivi- komeroon, mistä he sitten ilmestyivät illalla meidän poistuttuamme. Vanha eunukki, joka on nykyään päämiehenämme, on hölmö, jolle voi uskottaa mitä tahtoo.

Minua kuohuttaa kostonhaluinen viha tuollaista petollisuutta kohtaan. Ja jos taivas soisi Sinun palvelustasi edistääksensä sen, että Sinä katsoisit minut kelvolliseksi hallitsemaan, lupaisin minä vaimojesi olevan ainakin uskollisia, elleivät he olisikaan hyveellisiä.

Ispahanin vaimolassa, 6 p. ensimmäistä Rebiab-kuuta v. 1719.

## 152. kirje.

### *Narsit kirjoittaa Usbekille Partisiin.*

Roxane ja Zelis ovat tahtoneet päästä maalle. En ole luullut pitävän sitä heiltä kieltää. Onnellinen Usbek! Sinulla on uskollisia vaimoja ja valppaita orjia. Minä olen käskijänä paikassa, minkä hyve näyttää valinneen suojakseen. Luota siihen, ettei siellä tapahdu mitään, mitä silmäsi eivät voisi sietää.



On kuitenkin sattunut muuan onnettomuus, joka murtaa mieltäni. Eräät hiljattain Ispahaniin saapuneet armenialaiset kauppiaat toivat mukanaan kirjeen, jonka Sinä olit minulle lähettänyt. Toimitin orjan sitä noutamaan. Mutta paluumatkalla hän joutui varkaiden käsiin, niin että kirjekin hukkui. Kirjoita siis minulle kiireesti, sillä minun ymmärtääkseni on Sinulla tapahtuneen vaihdoksen johdosta tärkeitä asioita minulle ilmoitettavana.

Fatmen palatsissa, 6 p. ensimmäistä Rebiab-kuuta v. 1719.

### 153. kirje.

*Usbek kirjoittaa Solimille Ispahanin vaimolaan.*

Minä panen raudan käteesi. Minä uskon Sinulle sen, mikä tällä hetkellä on minulle kalleinta maailmassa: kostoni. Astu uuteen toimeesi, mutta älä ota mukaasi sydäntä tai sääliä. Kirjoitan vaimoilleni ja käsken heitä tottelemaan Sinua sokeasti. Niin moninaisten rikosten hämmentäminä he kaatuvat maahan katseistasi. Sinun täytyy palauttaa minulle onneni ja rauhani. Tee vaimolani samanlaiseksi kuin se oli lähtiessäni. Mutta aloita rankaisemalla. Tuhoa syylliset ja pane vapisemaan ne, jotka aikovat syyllisiksi tulla. Mitä hyvitystä voitkaan toivoa isännältäsi niin erinomaisista palveluksistasi! Riippuu vain itsestäsi, kohoatko säätyäsi ylemmäs ja saatko suurempia palkintoja kuin olet milloinkaan osannut kuvitellakaan.

Pariisissa, 4 p. Chahban-kuuta v. 1719.

## 154. kirje.

*Usbek kirjoittaa vaimoilleen Ispahanin palatsiin.*

Olkoon tämä kirje kuin ukonvaaja, joka iskee jyrinän ja myrskyn pauhatessa! Solim on ylieunukkinne, ei teitä var-tioidakseen, vaan rangaistakseen. Koko palatsi vaipukoon hänen edessään maahan. Hän on tuomitseva teidän entiset tekonne ja vast'edes hän on pitävä teitä niin ankarassa ikees-sä, että kaipaatte vapauttanne, ellette kaipaakaan hyvettäanne.

Pariisissa, 4 p. Chahban-kuuta v. 1719.

## 155. kirje.

*Usbek kirjoittaa Nessirille Ispahaniin.*

Onnellinen se, ken tajuaa hiljaisen ja tyynen elämän arvon ja viihdyttää sydäntänsä perheensä keskellä, tuntematta muuta maata kuin sen, joka on nähnyt hänen syntyvän!

Elän nykyään armottomassa ilmanalassa, lähellä kaikkea sellaista, mikä minua tuskastuttaa, kaukana kaikesta, mikä minua viehättää. Synkkä murhe valtaa minut. Minä vaivun kauhistavaan alakuloisuuteen. On kuin menehtyisin, enkä ole oma itseni muulloin kuin villin mustasukkaisuuden syttyessä poveeni ja puhaltaessa sieluuni pelon, epäluulon, vihan ja kaipauksen.

Sinä tunnet minut, Nessir. Sinä olet aina katsellut sydämeeni kuin omaan sydämeesi. Säälisit minua, jos tietäisit surkean tilani. Joskus saan odottaa kokonaista kuusi

kuukautta tietoja vaimolasta. Minä luen kaikki kuluvat hetket: kärsimättömyyteni pitentää ne aina. Ja kun sitten se niin kiihkeästi odotettu on saapumassa, tapahtuu sydämessäni äkillinen kumous. Käteni vapisee avatessaan kohtalokasta kirjettä. Levottomuutta, joka sai minut epätoivoon, pidän nyt onnellisimpana tilana, missä voin olla, ja pelkään, että minut herättää siitä julmempi isku kuin tuhatkertainen kuolema.

Mutta mitä syitä minulla lie ollutkin isänmaastani lähtemiseen ja vaikka saankin kiittää pakoa henkeni säilymisestä, en minä voi enää, Nessir, jäädä tähän kauheaan maanpakoon. Sillä enkö kuitenkin kuolisi mielihaikeuteni kalvamana? Olen tuhannet kerrat hoputtanut Ricaa lähtemään tästä muukalaisesta maasta. Mutta hän vastustaa kaikkia minun päätöksiäni. Hän sitoo minut tänne tuhansin tekosyini. Hän näyttää unohtaneen isänmaansa. Tai paremmin sanoen: hän näyttää unohtaneen minut, niin vähän hän välittää minun ikävistäni.

Minua onnetonta! Kaipaan takaisin isänmaahani ehkäpä vain tullakseni yhä onnettomammaksi! Mitä siellä tekisinkään? Veisinhän vain pääni vihollisteni käsiin. Eikä siinä kaikki. Minä menen vaimolaani. Minun täytyy vaatia tiliä siitä tuhoisasta ajasta, minkä olen ollut poissa. Ja jos löytäisin syyllisiä, miten minun silloin kävisi? Ja jos vain pelkkä sellainen ajatuskin minua kauhistuttaa näin kaukaa, mitä sitten kun se minun paikalle tultuani käy todellisemmaksi? Miten silloin käy, jos minun täytyy nähdä, jos minun täytyy kuulla sellaista, minkä pelkkä kuvittelukin jo minua hirvittää? Miten silloin käy, jos niiden rangaistusten, jotka minä itse

määrään, täytyy olla minun nöyryytykseni ja epätoivoni ikuisia todistuksia?

Minun on sulkeuduttava muurien suojaan, jotka ovat minulle kauheampia kuin niiden kätkössä vartioiduille naisille. Vien sinne kaikki epäluuloni. Heidän hätäilevä touhunsa ei voi vähentää niitä hituistakaan. Vuoteessani, heidän sylisänsä nautin vain omasta levottomuudestani. Niin vähän mietiskelyyn soveltuvalla hetkellä keksii mustasukkaisuuteni kyllä siihen tilaisuutta. Ihmissuvun kelvoton roju, kurjat orjat, joiden sydän on ollut aina suljettu kaikilta lemmentunteilta, te ette enää valittaisi asemaanne, jos tietäisitte minun asemani onnettomuuden.

Pariisissa, 4 p. Chahban-kuuta v. 1719.

### 156. kirje.

*Roxane kirjoittaa Usbekille Pariisiin.*

Kauhu, yö ja pelko vallitsevat vaimolassa. Hirvittävä suru ympäröi sitä. Tiikeri purkaa siellä joka hetki raivoansa. Hän on kiduttanut kahta valkeata eunukkia, jotka ovat kuitenkin tunnustaneet vain oman viattomuutensa. Hän on myynyt osan orjattariamme ja pakottanut meidän vaihtamaan keskenämme niitä, mitkä ovat meille jääneet. Zachia ja Zelistä on huoneessaan, yön pimeydessä, kohdeltu häpeällisellä tavalla: se pyhyidenraiskaaja ei ole pelännyt käydä heihin inhoittavilla käsillään. Hän pitää meitä kaikkia suljettuina huoneisiimme, ja vaikka me olemmekin siellä yksinämme, pakottaa hän kuitenkin meidät elämään hunnutettuina. Me emme

saa enää toisillemme puhuakaan. Rikosta olisi jo toisillemme kirjoittaminen. Meillä ei ole enää muuta vapaata kuin kyyneleet.

Joukko uusia eunukkeja on tullut vaimolaan, missä he piirittävät meitä yöt ja päivät. Heidän teeskennelty tai todellinen epäluulonsa keskeyttää lakkaamatta unemme. Minua lohduttaa vain se tietoisuus, ettei tätä tällaista kestä kauan ja että nämä tuskat päättyvät elämäni mukana. Ja se ei tule olemaan pitkä, julma Usbek! Minä en ole antava Sinulle aikaa lopettaa kaikkia näitä häpäiseviä loukkauksia.

Ispahanin palatsissa, 2 p. Maharram-kuuta v. 1720.

#### 157. kirje.

##### *Zachi kirjoittaa Usbekille Pariisiin.*

Oi taivas! Raakalainen on loukannut minua jo rankaisutavallaan! Hän on tuominnut minulle kurituksen, joka alkaa kauhistuttamalla kainoutta, kurituksen, jonka tuottama nöyryytys on rajaton, kurituksen, joka palauttaa ihmisen niin sanoakseni takaisin lapsuuteen.

Sieluni, joka ensin masentui kokonaan häpeän painosta, tuli jälleen tuntoihinsa ja alkoi raivostua, kun huutoni kaiutivat asuntoni holveja. Minun kuultiin anovan armoa ihmisistä kurjimmalta ja vetoavan hänen sääliinsä sitä mukaa mitä armottomammaksi hän kävi.

Siitä ajasta alkaen hänen julkea ja orjamainen sielunsa on noussut minun sieluni murheeksi. Hänen läsnäolonsa, hänen katseensa, hänen sanansa, kaikki onnettomuudet ra-

sittavat minua. Kun olen yksin, on minulla ainakin lohdutuksenani kyynelöiminen. Mutta kun hän ilmestyy näkyviini, valtaa minut raivo. Huomaan sen voittamattomaksi ja väivun epätoivoon.

Se tiikeri uskaltaa sanoa Sinua kaikkien näiden raakamaisuuksien aiheuttajaksi. Hän tahtoi riistää minulta rakkauteenikin ja saastuttaa jopa sydämeni tunteet. Kun hän kuulteni lausuu nimen, jota minä rakastan, en osaa enää valittaakaan: voin enää vain kuolla.

Olen kestänyt poissaolosi ja olen pitänyt rakkauteni eheänä rakkauteni voimalla. Yöt, päivät, hetket, kaikki on ollut Sinua varten. Olin ylpeäkin rakkaudestani, ja rakkautesi hankki minulle täällä kunnioitusta. Mutta nyt . . . Ei, en jaksa enää kestää nöyryytystä, mihin minut on syösty. Jos olen viaton, palaa minua rakastamaan. Palaa, jos minä olen syyllinen, niin saan vetää viimeisen henkäykseni Sinun jalkojesi juuressa.

Ispahanin palatsissa, 2 p. Maharram-kuuta v. 1720.

158. kirje.

*Zelis kirjoittaa Usbekille Pariisiin.*

Tuhannen peninkulman päässä minusta tuomitsette minut syylliseksi! Tuhannen peninkulman takaa rankaisette minua!

Silloin kun raakalaismainen eunukki nostaa minua vastaan saastaiset kätensä, toimii hän Teidän käskystäanne. Hirmuvaltiat minua häpeällisesti loukkaa, eikä se, joka hirmuvaltaa harjoittaa.

Te voitte aivan mielenne mukaan lisätä kidutuksianne. Sydämeni on ollut levossa siitä lähtien kun se ei enää ole voinut Teitä rakastaa. Sielunne alentuu ja Te muututte julmaksi. Olkaa varma siitä, että onnellista ei Teistä ainakaan tule. Hyvästi.

Ispahanin palatsissa, 2 p. Maharram-kuuta v. 1720.

159. kirje.

*Solim kirjoittaa Usbekille Pariisin.*

Minä säälin itseäni, mahtava herra, ja minä säälin Sinua: milloinkaan ei uskollinen palvelija ole vaipunut sellaiseen kauhahan epätoivoon kuin minä nyt. Seuraavassa kerron Sinulle onnettomuutesi ja omat onnettomuuteni: kirjoitan niistä Sinulle vain vapisten.

Kautta kaikkien taivaan profectain vannon vartioineeni vaimojasi päivät ja yöt siitä lähtien kun Sinä heidät minun haltuuni uskoit: hetkeksikään en ole keskeyttänyt levotonta valppauttani. Alotin toimeni rangaistuksilla ja olen ne nyt lopettanut luopumatta luontaisesta ankaruudestani.

Mutta mitä sanonkaan? Miksi kerskata Sinulle tässä uskollisuudesta, joka ei Sinua hyödyttänyt? Unohda kaikki entiset palvelukseni. Pidä minua petturina ja rankaise minua kaikista rikoksista, joita en ole voinut estää.

Roxane, uljas Roxane . . . oi taivas! Kehen voi enää luottaa? Sinä epäilit Zelistä ja olit Roxanesta aivan levollinen. Mutta hänen kesytön hyveensä oli julmaa vilppiä. Se oli vain hänen petollisuutensa verho. Minä yllätin hänet

erään nuoren miehen sylistä. Heti kun tämä huomasi joutu-neensa ilmi, hyökkäsi hän kimppuuni ja iski minua kaksi kertaa tikarilla. Melun kutsumat eunokit piirittivät hänet. Hän puolustautui kauan ja haavoitti heistä useampia. Ai-koipa hän palata Roxanen huoneeseenkin, kuollakseen, sanoi hän, hänen silmiensä edessä. Mutta vihdoinkin mursi yli-voima hänet ja hän kaatui jalkoihimme.

En tiedä, ylevä herra, odotanko ankaroita käskyjäsi. Sinä olet pannut kostosi minun käsiini. Minun ei tule vii-vyttää sitä.

Ispahanin palatsissa, 8 p. ensimmäistä Rebiab-kuuta v. 1720.

160. kirje.

*Solim kirjoittaa samalle Pariisiin.*

Olen tehnyt päätökseni. Onnettomuutesi katoavat: minä olen rankaiseva.

Tunnen jo salaista iloa. Minun sieluni ja Sinun sielusi saavat rauhan. Me tuhoamme rikoksen, ja viattomuuskin on kalpeneva.

Oi teitä, jotka näytätte olevan luotuja jäämään tietämättö-miksi aistienne vallasta ja suuttumaan haluistannekin, oi tei-tä häpeän ja kainouden ikuisia uhreja, miksi en voi päästää teitä suurena tulvana virtaamaan tähän onnettomaan vaimo-kaan, nähdäkseni teidän hämmästyvän sitä veren paljoutta, minkä minä aion siinä vuodattaa!

Ispahanin palatsissa, 8 p. ensimmäistä Rebiab-kuuta v. 1720.



## 161. kirje.

*Roxane kirjoittaa Usbekille Pariisiin.*

Niinpä niin, minä olen Sinua pettänyt. Minä olen lahjonut eunukkisi. Minä olen pilkannut mustasukkaisuuttasi ja osannut tehdä inhoittavasta vaimolastasi hekuman ja nauhintojen tyyssijan.

Minä kohta kuolen. Myrkky on valuva suoniini. Sillä mitä tekisinkään täällä sitten kun sitä ainoata miestä, joka piteli minua elämässä, ei ole enää? Minä kuolen, mutta minun varjoni lentää matkaansa hyvässä seurassa. Minä olen juuri lähettänyt edelläni pyhänraiskaajat vartijat, jotka ovat vuo-dattaneet maailman ihanimman veren.

Kuinka oletkaan voinut luulla minua niin herkkäuskoiseksi, että olisin kuvitellut olevani maailmassa vain Sinun oikkujasi jumaloidakseni ja että kun Sinä sallit itsellesi kaikki, Sinulla muka olisi oikeus kahlita kaikki minun haluni? Ei! Minä olen kyllä elänyt orjuudessa, mutta olen aina ollut vapaa. Olen korjannut Sinun lakisi luonnon lakien mukaisiksi, ja henkeni on aina pysynyt riippumattomana.

Sinun pitäisi kiittää minua uhrauksesta, jonka olen hyväksesi tehnyt, siitä, että olen alentunut kylliksi näyttääkseni Sinulle uskolliselta, siitä, että olen raukkamaisesti kätkenyt sydämeeni sen, mikä minun olisi pitänyt julistaa koko maailmalle, ja vihdoinkin siitä, että olen häväissyt hyvettä sallimalla nimittää sillä nimellä alistumista Sinun oikkuihisi.

Sinä hämmästyit, kun et tavannut minussa rakkauden riemuitsevaa hurmausta. Jos olisit tuntenut minua paremmin, olisit tavannut minussa vihan koko väkevyyden.

Onneksi luulit pitkät ajat, että sydän sellainen kuin minun oli Sinun alamaisesi. Me olimme molemmatkin onnellisia: Sinä luulit pettäväsi minua ja minä petin Sinua.

Tällainen puhetapa tuntuu Sinusta epäilemättä oudolta. Olisikohan mahdollista, että minä Sinulle niin paljon tuskaa tuotettuani pakottaisin Sinut vielä ihailemaan rohkeuttani? Mutta kaikki on lopussa. Myrkky menehdyttää minut. Voimani pettävät. Kynä putoaa kädestäni. Tunnen jopa vihanikin heikkenevän. Minä kuolen.

Ispahanin palatsissa, 8 p. ensimmäistä Rebiab-kuuta v. 1720.

## SELITYKSIÄ JA HUOMAUTUKSIA



Näiden selitysten ja huomautusten pääasiallisena lähteenä on ollut se ruotsinnos, jonka A. SILOW on v. 1915 Montesquieun *Persialaisista kirjeistä* toimittanut Bonnierin Klassilliseen kirjastoon (*Montesquieu: Persiska Brev, översatta samt försedda med en inledning av. A. Silow. I—II. Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1915*). Luonnollisesti on myös suomalaista *Tietosanakirjaa* ahkerasti käytetty, ja usein liittyvätkin alempana annetut tiedot varsin läheltä sen esityksiin. — Käännös on suoritettu Émile Faquet'n toimittamasta Nelson-Lutetia-painoksesta.

#### ERÄITÄ MIETTEITÄ *Persialaisista kirjeistä*

on pidettävä Montesquieun myöhemmin sepittämänä esikoisteoksansa puolustuskirjoituksena, sitä kun oli usealtakin taholta ankarasti ahdistettu. Niinpä oli apotti J. B. GAULTIER v. 1751 eräässä lentokirjassaan pyytänyt todistaa *Persialaiset kirjeet* jumalattomiksi uskonnonvastaisiksi kyhäyksiksi. »Mietteet» esiintyvät ensi kerran vuoden 1754 painoksessa.

*Muutamien viehättävien teosten . . . jotka ovat ilmestyneet PERSIALAISTEN KIRJEIDEN jälkeen.* Montesquieun eläessä ilmestyi joukko näiden suosittujen kirjeiden jäljittelyjä, niinkuin esim. SAINT-FOIX'n *Lettres turques* (Turkkilaisia kirjeitä), jotka oli suoranaisesti sepitetty Montesquieun teoksen jatkoksi, markiisi d'ARGENSON'in *Lettres juives* (Juutalaisia kirjeitä, 1738), rva de GRAFFIGNY'n *Lettres d'une Péruvienne* (Erään perulaisnaisen kirjeitä, v. 1747), SAMUEL RICHARDSON'in *Pamela* (1741), ym. Tämä jälkimmäinen romaani, jonka Montesquieu rva de Graffignyn teoksen ohella erikoisesti mainitsee tässä yhteydessä, on kuitenkin vain kirjemuodoltaan Montesquieun kirjan kaltainen. Montesquieu katsoi ensimmäisenä tuoneensa kirjeroমানin uudempaan kirjallisuuteen. Tämän muodon valinnassa on häneen kuitenkin epäi-

lemättä vahvasti vaikuttanut Pascalin esimerkki, tämä kun oli jo vv. 1656—1657 julkaissut kuuluisat jansenistiset kiistakirjeensä *Letters à un provincial* (Kirjeitä eräälle maaseutulaiselle.) Joka tapauksessa saavutti kirjeromaani Montesquieun jälkeen suurta suosiota ja loi esim. sellaiset käännteentekevät teokset kuin Rousseau *Uusi Heloise* (1760) ja Goethen *Nuoren Wertherin kärsimykset* (1774), joihin myöhemmin (1802) liittyivät vielä Foscolon sepittämät *Jacopo Ortisin viimeiset kirjeet*.

## ESIPUHE.

*Tunnen erään naisen* . . . Vanhemmat selittäjät sanovat tätä naista tekijän vaimoksi.

## I. KIRJE.

*Ispahan* i. nykyään *Isfahan* oli vielä tällöin Persian pääkaupunkina, mutta sitten kun se ryöstettiin afganilaisten hyökkäyksen aikana (1722) menetti se entisen merkityksensä. Myöhemmin muutettiin hallituksenkin istuin Teheraniin. Aikoinaan oli Ispahan Itämaiden kukoistavimpia kaupunkeja, täynnä toinen toistaan koameampia loistorakennuksia, useiden karavaaniteiden keskus, asukkaita noin 10 kertaa enemmän kuin nyt, jolloin niitä on 70,000. Medshid-i Shah-moskeija on vieläkin Itämaiden uhkein. Teollisuuskin on yhä huomattava.

*Kum l. Kom*, vanhan persialaisen maakunnan pääpaikka, pohjoiseen Ispahanista, Persian ylätasangolla. Tässä kaupungissa palvottiin ja palvotaan *Fatimaa*, joka ei ole sama kuin Muhammedin kuuluisa tytär, fatimidien esiäiti, vaan erään Alin seuraajan tytär.

*Tauris*, nykyään *Tabris*, vanhan persialaisen maakunnan pääpaikka, lähellä Persian nykyistä rajaa.

*Erserum*, nykyisen Turkin Länsi-Armenian pääkaupunki, noin 40,000 asukasta, linnoitettu, saavuttanut kuuluisuutta ensimmäisen maailmansodan yhtenä näyttämönä. Sijaitessaan Trapetsuntin ja Tabrisin välisen kauppatien varrella, se oli aikaisemmin erittäin tärkeä karavaanien varastopaikka ja Itämaiden kukoistavimpia kaupunkeja: vieläkin se on Armenian tärkein kauppakaupunki.

*Saphar*-kuuta. Persialaiset laskivat alkuaan aikansa aurinkovuositain, mutta muhamettilaisuuden päästyä valtaan tuli tämän ajanlaskun tilalle arabialais-muhamettilainen kalenteri, joka jakaa ajan kuuvuosiin. Kussakin vuodessa on 12 kuukautta, kussakin kuukaudessa 29 tai 30 päivää. Arabialainen vuosi on siis lyhempi

kuin gregoriaaninen ja joutuu siitä yhä enemmän edelle. Arabialaiset kuukaudet ovat: 1. *Muhárram* (tässä Maharram); 2. *Sáfar* (Saphar); 3. *Rebí'el-auwal* (Ensimmäinen Rebiab-kuu); 4. *Rebí'el-tani* (Toinen Rebiab-kuu); 5. *Djumáda el-úla* (Ensimmäinen Gemmadi-kuu); 6. *Djumáda el-áchira* (Toinen Gemmadi-kuu); 7. *Rádjab* (Rhegeb); 8. *Scha'bán* (Chahban); 9. *Ramadán* (Ramazan); 10. *Shauwál* (Chalval); 11. *Du-l-ká'da* (Zilkadeh); 12. *Du-l-hiddja* (Zilhageh). Niinkuin tiedetään, alkaa tämä ajanlasku, *hedshra*, Muhammedin paosta, joka tapahtui 15 p. heinäk. 622 j. Kr.

## 2. KIRJE.

Montesquieu käyttää *vaimola*-sanana vastineena persialaista sanaa *le sérail*, joka oikeastaan merkitsee asuntoa, palatsia eikä suinkaan *haaremia*, sitä seraljin osaa, missä vaimot oleskelivat.

Chardin, ranskalainen matkailija, kuvaa v. 1711 Amsterdamissa ilmestyneessä matkakirjassaan, kuinka persialaisia naisia kuljetettiin pitemmällä taipaleilla. Sata askelta edellä ja sata askelta jäljessä ratsasti miehiä, jotka lakkaamatta huusivat: *Kuruk! Kuruk!*, mikä tässä tapauksessa merkitsi: »Pysyköön jokainen loitolla täältä!» Heidän välissään ratsasti eunukkeja, kuohilaita, jotka pitkin kepein ahdistivat kaikkia tungetteliöitä tai hidasteliöitä.

## 6. KIRJE.

*Erivan*, vanhan samannimisen persialaisen maakunnan pääpaikka.

*Petollisia osmanneja*. Persialaisten ja turkkilaisten välillä valitsi varsinkin tähän aikaan voimakas uskonnollinen viha. Persialaisethan tunnustivat ja tunnustavat muhamettilaisuuden toista uskonsuuntaa, shi'ittiläisyyttä, joka pitää vain Koraania uskonnollisena ohjeena ja profetaan vävyä, rohkeata Ali-kalfia sekä hänen ja Fatiman jälkeläisiä kalifinarvon laillisina perijöinä. V. 1502 kohotettiin shi'ittiläisyys Persian valtionuskonnoksi. Turkki-laiset taas lukeutuvat monien muiden muhamettilaisten kansanheimojen tavoin sunnalaisiin, oikeauskoisiin, jotka pitävät alussa vain suullisena perintätietona säilyneitä kertomuksia Muhammedin ratkaisuista ja menettelystä Koraanin kanssa yhdenarvoisina oikeuslähteinä ja kolmea ensimmäistä kalfia profetaan oikeina seuraajina.

## 8. KIRJE.

Tähän aikaan hallitsi Persiassa saahi *Hussein* (1694—1722).

## II. KIRJE.

Useat vanhat kirjailijat, niinkuin esim. Herodotos, Strabo, Plutarkos, puhuvat *troglodyyteistä* eli *luolaihmisistä*, villeistä ihmisistä, jotka eivät tunteneet huoneiden rakentamista. Heidän kotipaikkaiseen sanotaan yleensä Punaisen meren Afrikan puolista rannikkoa.

## I4. KIRJE.

Montesquieun kertomus luolaihmisestä sisältää jo samoja perusaatteita, joita hän sittemmin kehittää *Lakien hengessä* (III: 3—7; IV: 2—5). Näissä kirjeissä hän puhuu samaan tapaan kuin myöhemmin Rousseau ennen yhteiskuntaa vallinneesta onnellisesta, hyveen hallitsemasta tilasta ja katsoo yksinvaltaisen hallitusmuodon asettamista ja omaisuuden yksilöllistämistä kaikkien onnettomuuksien alkulähteeksi. Mutta »hyve», »kunto» saattaa hänen myöhemmän käsityksensä mukaan kuitenkin elää kansanvaltaisessa ja tasavaltaisessa valtiomuodossa, kun taas ylimysvallan kantavana aatteena on »kohtuullisuus», yksinvallan »kunniantunto» ja itsevallan »pelko».

## I6. KIRJE.

*Kumin kolme hautaa* ovat, paitsi ylempänä mainittua Fatiman hautaa, persialaisten kuningasten Sefi I:n ja Abbas II:n haudat.

Kalifi Ali, Muhammedin vävy, sai apeltaan miekan, jota nimettiin *Zufagariksi* ja jonka sanottiin olleen kärjestään halkinainen kuin haarukka. Hänen seuraajansa säilyttivät sitä pyhänä kaluna, kunnes muuan heistä särki sen metsästysretkellä.

*Imaamilla*, muhamettilaisella arvonimellä, on useita merkityksiä. Ensiksikin sillä tarkoitetaan pappia, joka moskeijassa johtaa yhteistä rukousta tai lukee saarnan. Sitten se merkitsee uskonnollista päämiestä, jonka maallinen vastakohta on emiiri. Turkin sulttaaneilla oli nämä kummatkin arvonimet. Imaameiksi sanotaan edelleen varhaisimman muhamettilaisen aikakauden koraaninselittäjiä. Imaameja ovat vihdoin kaksitoista Muhammedin vävystä Alista polveutuvaa henkilöä, joista viimeinen, Muhammed al Mahdi v. 879 hävisi tietymättömiin. Sunnalaiset luulevat Mahdin kerran ilmestyvän ja alistavan koko maailman islamiin. Shi'itit taas otaksuvat hänen olevan vielä hengissä ja palaavan kerran ottamaan maailmanvallan käsiinsä. *Kolmastoista imaami* on siis erinomainen kohteliaisuusnimitys.



*Tulitaiivas* (l'empyrée), empyreum, maailman ylin osa, johon arveltiin tulen muka keveimpänä, alati ylöspäin pyrkivänä alkuaikainena kerääntyneen ja josta taivaan valoilmiot saavat alkunsa. Kuvaannollisesti valon koti, autuaitten asunto. Danten suuressa runoelmassa paratiisin ylin osa.

Niinkuin päivän sarastaessa erotetaan valkea lanka mustasta: lause on Koraanista (II. luku, 183. säe), missä eriväristen lankojen erottamista käytetään paaston alkamisen merkinä.

*Hurmaannuta se profeettain hengellä:* paitsi Muhammedia, varsinaista Profettaa, tunnustaa islami tuhansittain muitakin jumalallisia lähettejä. Arvokkaimpia niiden joukossa ovat esim. Aadam, Noa, Aabraham, Mooses ja Jeesus.

#### 17. KIRJE.

*Jonka ovat kirjoittaneet enkelien kädet.* Mm. enkeli Gabrielin suhteesta Koraaniin lausuu tämä itse (II, 91); »Sano: 'Ken on Gabrielin vihollinen?' sillä hänhän ilmoitti Allahin suostumuksella sydämellesi (Koraanin sanat) entisen vahvistukseksi ja ojennukseksi ja iloiseksi sanomaksi uskovaisille.»

#### 18. KIRJE.

*Kirjanoppineiden perimätiedot* (hadiisi) palautuvat Muhammediin ja hänen seuraajiinsa ja koskettelevat heidän tekojaan. Aluksi ne kulkivat suupuheina, mutta 700- ja 800-luvuilla niitä koottiin ja kirjoitettiin muistiin. Parhaan kokoelman toimitti al Bukhari (840 j. Kr.).

*Immaum*, turkkilainen muoto ylempänä esitetystä *imaami* sanasta, joka merkitsee moskeijapappia.

Tässä kerrottu muhamettilainen luomistarina tavataan mm. eräässä 1600-luvulla ilmestyneessä matkakuvauksessa *Voyages d'Adam Olearius en Moscovie, Tartarie et Perse*, joka v. 1656 käännettiin ranskaksi saksalaisesta alkuteoksesta ja josta sittemmin ilmestyi useita painoksia. Barckhausen, muuan Montesquieun julkaisijoita, otaksuu hänen käyttäneen lähteenään juuri tätä teosta.

#### 19. KIRJE.

*Tokat 1. Tokad* (armeene, *Evtoghia*, vanhan ajan *Dazimon*), kaupunki turkkilaisen Vähän-Aasian koillisosassa, suoraan länteen Erserumista, n. 30,000 as. Nykyään kokonaan rappiolla. Bysant-

tilaisen linnan rauniot. Läheisyydessä vaskikaivoksia. Kukoistus-aikana oli Tokatissa 60,000—100,000 asukasta.

*Smyrna*, tunnettu merikaupunki Vähän-Aasian länsirannalla, Idän ja Euroopan kaupan pääpaikkoja. Muuan suurimpia karavaaneita lähti siitä Etu-Aasian sisäosiin.

*Pašsat*. Montesquieu kirjoittaa tässä *les bachas*, oikeammin *baasja*, joka on arabialainen muoto turkkilaisesta sanasta *pasha*. Persialainen muoto on *padshah* (herra kuningas), josta on syntynyt turkkilainen sana *padishah*, alkuaan Persian šahien, sitten yleensä islamilaiden ruhtinaiden ja varsinkin Turkin sulttaanin hallitsija-arvonimi. *Pašsa* on taas korkeissa viroissa olevien turkkilaisten sotilas- ja siviilihenkilöiden — tässä kuvernöörin — arvonimi, korkeampi kuin *bei*.

*Kourallinen kalliosaarelta lähteneitä kristityitä* tarkoittaa Maltan ritareita.

*Osmaneiksi, ottomaaneiksi, otmaneiksi, osmanlineiksi* nimitetään turkkilaisia sulttaani Osman I:n, Turkin valtakunnan perustajan mukaan (synt. v. 1259, kuoll. v. 1326).

### 23. KIRJE.

*Vain yksi huntu:* persialaisnaisilla niitä on neljä.

### 24. KIRJE.

Tämä kirje a'ottaa nyt sen teoksen-osan, johon sisältyy sen päätarkoitus: Ranskan silloisten olojen ivallinen arvostelu

*Ranskan kuninkaana* oli tällöin kuuluisa »aurinkokuningas» Ludvig XIV (1643—1715), joka vainosi ankarasti hugenotteja ja jansenisteja, hankki ylelliseen hovielämäänsä ja lukuisiin sotiinsa rahoja myymällä arvonimiä ja virkoja ja muuttamalla mielin määrin valtion velkapaperien maksutapaa.

*Taudeista parantaminen* viittaa vanhaan uskonnolliseen tapaan, jonka mukaan kuningas siunasi sairasta ristinmerkillä ja lausui: »Kuningas koskettaa sinua, parantakoon Jumala sinut!»

Se *perussäädos (constitution)* i. paavillinen bulla, jota tässä tarkoitetaan, on ilmeisesti n.s. *Unigenitus* (paavin bullia nimitetään aina niiden alkusanojen mukaan), jossa paavi Clemens XI selitti 101 isä Pasquier Quesnelin v. 1705 ilmestyneen jansenistisen teoksen *Réflexions morales sur le Nouveau Testament* (Siveysopillisia mietteitä Uudesta Testamentista) lauselmaa »kerettäisiksi, vaarallisiksi ja hurskaita korvia loukkaaviksi. Seurauksena oli kiivas

ja pitkälinen jansenistien ja jesuiittain riita. Bulla annettiin kuitenkin vasta 8 p. syysk. v. 1713.

*Mufti* on muhamettilainen lainoppinut, joka uskonnollisissa ja oikeusasioissa antaa Koraaniin ja perintätietoon perustuvan lausunnon eli lainselityksen.

*Naiset ovat alhaisempia luontokappaleita kuin me:* Koraanin mukaan pääsevät naisetkin paratiisiin, mutta eivät samaan kuin miehet.

Ludvig XIV:n näkymättömät viholliset olivat jansenisteja, joita jesuiitat (= *derviisit*: sana tarkoittaa muhamettilaisia munkkeja ja erakkoja) vainosivat.

#### 26. KIRJE.

*Te ette ole milloinkaan unohtanut kiinnittää pyhää huntua sen peitoksi* tarkoittaa persialaisten naisten tapaa ei ainoastaan verhota otsa, vaan myöskin peittää kasvojen aliosa, leuka ja suu leveällä kankaankaistaleella. Koko tähän tapojenkuvaukseen on ylempänä mainittu *Chardinin* matkakirja tuntuvasti vaikuttanut.

#### 27. KIRJE.

*Auringon kaupungilla* tarkoitetaan Ispahania.

#### 29. KIRJE.

Montesquieu kirjoittaa joko tahallaan tai epähuomiosta väärin *Irimette*, kun oikea muoto on *Imeretia*, myöhemmin *Imerethi*. Tämä kaukasialainen maa, muinaiskreikkalaisten *Kolkhis*, oli ennen pieni itsenäinen valtio, mutta joutui v. 1810 Venäjän haltuun. Samoin on käynyt itsenäisen *Georgian*, josta Imeretia aikaisemmin oli osana ja joka v. 1802 tehtiin venäläiseksi maakunnaksi. Nämä pikku valtiot olivat jo nimellisen itsenäisyytensä aikana vahvasti riippuvaisia milloin mistäkin suuremmasta naapurimaasta.

*Rhamazan* (Ramadan) on muhamettilaisten paastokuu, jonka kestäessä heidän on noudatettava ankaraa pidättyväisyyttä.

*Pienet puupallot* tarkoittavat rukousnauhaa.

*Kaksi kankaanpalasta* kuuluvat munkin pukuun, ja niistä on toinen peittämässä rintaa, toinen selkää.

*Galicia* on roomalaiskatolisessa maailmassa huomattava maakunta siitä syystä, että siinä sijaitsee kuuluisa pyhiinvaelluspaikka *Santiago di Compostella*, jossa Espanjan suojeluspyhimys apostoli Jaakob Vanhempi legendan mukaan on haudattuna.

## 32. KIRJE.

Tässä tarkoitettu laitos on *Hospice des Quinze-Vingts*, sokeainkoti, jonka Ludvig Pyhä perusti noin v. 1254, palattuaan Palestiinasta, missä saraseenit olivat sokaisseet 300 hänen sotilastaan.

## 35. KIRJE.

*Tauriin loistava luostari* on Chardinin mukaan nimeltään *Ayn-Ali* (»Alin Silmä»).

*Ali, joka oli kaunein kaikista miehistä:* Chardin mainitsee Alia pidettävän aivan uskomattoman kauniina, minkä vuoksi taiteilijat, jotka ovat tahtoneet kuvata häntä, ovatkin aina jättäneet hänen kasvonsa verhon peittoon.

*Moniavioisuuden Voitto* tarkoittaa erästä latinankielistä teosta *Polygamia triumphatrix . . . auctore Theophilo Alateo cum notis Athanasii Vincentii*, joka mainitaan painetuksi Lundissa v. 1682. Varmasti on tämä kuitenkin väärä ilmoitus todellisen painopaikan salaamiseksi, joka otaksuttavasti oli Amsterdam. Tekijä oli *John Lyser*. Selittäjäksi on sanottu itseään Pufendorfia, mutta se on tuskin uskottavaa. Tekijä ja kustantaja menettelivätkin viisaimmin pysytellessään piilossa, koska teos pyysi Vanhasta ja Uudesta Testamentista otettujen lauseiden avulla todistaa ei mitään sen vähempää kuin että moniavioisuus ei ollut ainoastaan hyödyllinen ja so-piva, vaan kristityille suorastaan säädetty laitos.

## 36. KIRJE.

*Onpa muuan talo, missä kahvi valmistetaan sillä tavalla, että . . .* nähtävästi tarkoittaa kuuluisaa *Rue de l'Ancienne-Comédie*'n varrella sijainnutta *Procopé*-kahvilaa, joka oli 1700-luvun kirjallisen Pariisin kokoontumispaikkana.

Tässä puheena oleva *kreikkalainen runoilija* on Homeros, jonka syntymäkaupungista on käyty tunnettua kiistaa ja joka tässä esiintyy samalla sen väittelyn keskipisteenä, missä oli kysymys vanhojen tai uudempien kirjailijain paremmuudesta ja minkä johtajia oli ollut Perrault uudempien ja Boileau vanhojen puolella. V. 1714 oli tämä tuima riita leimahtanut uuteen liekkiin *La Motte*'in ja *rva Dacier*'n välillä, ja tämä kärhämä lienee ollut *Montesquieu*n ivan lähimpänä aiheuttajana.

*Raakalaiskieli* tähtää oppineiden väittelyissä käytettyyn skolastiseen latinankieleen, joka oli klassillisen latinan turmeltunut jälkeläinen.

*Onhan nähty kokonaisen kansakunnan tarkoittaa irlantilaisia, joita Englannin kuninkaat heidän katolilaisuutensa takia ankarasti vainosivat ja joiden papit siis suurin joukoin pakenivat Ranskaan.*

## 37. KIRJE.

Tämän kirjeen aikaan, v. 1713, oli Ludvig XIV 75-vuotias ja hän oli hallinnut 60 vuotta.

*Ministeri, joka on vain 18-vuotias:* Ludvigilla ei tähän aikaan ollut niin nuorta ministeriä. Tässä tarkoitetaan luultavasti Louis François Letellin'ia, Barbecieux'n markiisia, joka oli syntynyt v. 1668 ja joka v. 1685 nimitettiin pysyväksi valtiosihteeriksi.

*80-vuotias rakastajatar* on luonnollisesti rva de Maintenon, joka oli syntynyt v. 1635.

*Uskonnon tarkkaa noudattamista* vaativat jansenistit, joita kuningas piti vihollisinaan.

*Hänen palatsinsa puutarhoissa, s.o. Versailles'n puistossa.*

*Se ruhtinas, jonka edessä kaikki valtaistuimet luhistuvat,* on tietysti Persian šaahi.

## 38. KIRJE.

*Sauromaatit* l. *sarmaatit* olivat vanhojen kirjailijain, jo Herodotoksen ja sitten muidenkin, mainitsema paimentolaiskansa, joka asui itään Tanais-virrasta eli nykyisestä Donista. Naisella oli heidän keskuudessaan merkitsevämpi asema kuin muiden raakalaiskansojen keskuudessa, ja usein sanotaan naisten taistelleen miesten rinnalla, pitipä heidän muka tappaa joku vihollinenkin, ennen kuin saivat mennä naimisiin. Herodotos sanookin tämän kansan saaneen alkunsa amatsoonien ja skyyttien yhtymästä. — Myöhemmin sanottiin sarmaateiksi eräitä itäeurooppalaisia slaavilaisia kansoja, mm. venedejä, ja Sarmatian katsottiin käsittävän koko Itä-Eurooppa Veikselistä Volgaan asti.

Tekstissä esiintyvä profectan lause viittaa Koraaniin (II, 228).

## 39. KIRJE.

*Pyhiinvaeltajan (hadshi)* kunnianimellä nimitetään muhametti-laisen keskuudessa jokaista, joka on tehnyt pyhiinvaelluksen Mekkaan.

Montesquieu nojaa *Muhammedin syntymän* esityksessä Koraa-niin, mutta huomattava on, ettei tämä missään kohdassa nimen-omaan säädä ympärileikkausta.

## 40. KIRJE.

*Mogul* tai *Suur-Mogul* oli sen valtakunnan hallitsijain ja monikkomuodossa turkkilaisten asukkaidenkin nimenä, jonka Etu-Intiaan 16. vuosisadan alussa perusti Babar-kaani, Dshingis-kaanin pojanpojanpoika. Kertomuksen Suur-Mogulista, joka vuosittain punnuttua itsensä ja julistaa sitten tuloksen alamaisilleen, on Montesquieu saanut *J. B. Tavernier*'n Pariisissa v. 1677 ilmestyneestä matkakuvauksesta. Mainittu toimitus tapahtuu hallitsijan syntymäpäivänä ja alottaa juhlan, jolla päivää vietetään.

## 44. KIRJE.

Aleksanteri Suuri sai Quintus Curtiuksen mukaan *koko maailman vaikenemaan* (*Curtius: De rebus gestis Alexandri Magni, X, 5*).

## 45. KIRJE.

*Nicolas Flamel* eli Pariisin porvarina 1300-luvulla (1330—1418). hän oli jollakin salaperäisellä tavalla saavuttanut suuren omaisuuden, ja kateellinen aika piti häntä alkemistina.

Fransiskaanimunkki *Raimundus Lullus* (1231—1315), tunnettu sekä myrskyisestä nuoruudestaan että suurista tiedoistaan, oli myöskin luonnontieteilijä, ja häntä kunnioitettiin alkemistisen taidon korkeimman huipun saavuttajana.

## 46. KIRJE.

Nämä kaniininkauhistajat tarkoittavat juutalaisia, turkkilaisia ja armenialaista. Barmaani taas edustaa intialaista sielunvaellusoppia.

## 49. KIRJE.

*Kasbin I. Kasvin* on samannimisen persialaisen maakunnan pääkaupunki luoteiseen Teheranista. Chardin mainitsee matkakuvauksessaan siellä olleen useampia kristittyjä perheitä. Hän sanoo myöskin matkoillaan tavanneensa muutamia kapusiinisiirtolaita Persiassa.

## 51. KIRJE.

Tässä tarkoitetaan *Moskovan* suuriruhtinaskuntaa, *Moskoviaa*, jonka nimellä siihen aikaan mainittiin koko Venäjän valtakuntaa.

*Kuningasten kuminkaaksi* nimittivät persialaiset hallitsijaansa.

Se *tsaari*, josta tässä on puhe, on *Pietari Suuri* (1672—1725), jonka uudistuspyrkimyksiä kirjeessä kosketellaan.

## 55. KIRJE.

*Bagdadin*, abbasiidien vanhan pääkaupungin, joka sijaitsi kahden puolen Tigris-virtaa, valloittivat turkkilaiset lopullisesti v. 1638.

*Kandahar*, Kaakkois-Afganistanin samanniminen pääkaupunki, oli useankin kerran persialaisten käsissä. Tässä tarkoitetaan nähtävästi v. 1649:n valtausta.

## 56. KIRJE.

Koraani kieltää viinin ja uhkapelin. Asiasta lausutaan V luvun 93. säkeessä näin: »Saatana tahtoo vain heittää vihaa ja karsautta keskuuteemme viinin ja pelin avulla ja kääntää teitä pois Allahia ajattelemasta ja rukoilemasta. Ettekö siis tahdo pysyä niistä erillänne? Ja totelkaa Allahia ja totelkaa Hänen lähettiään ja olkaa varuillanne.»

## 57. KIRJE.

*Omantunnonasiain ratkaisijat*, kasuistit, jotka vastaavat juutalaisten »kirjanoppineita», pitävät tehtävänä ohjata epätietoista erinäisissä pulmallisissa omantunnonkysymyksissä. Kasuistiikka kehitettiin keskiajalla erikoiseksi yliopistoliseksi opetusaineeksi, ja myöhemmin harrasti sitä protestanttinenkin kirkko. Tunnettuahan on, millä leimuavalla ivalla Pascal (1623—1662) oli ruoskinut jesuiittain turmiollista kasuistiikkaa.

*Söfi* 1. *Säfi* oli safidilaiseen hallitsijasukuun kuuluneiden Persian hallitsijain arvonimenä. Tämä suku oli vallassa vv. 1499—1736.

## 58. KIRJE.

Muhamettilaiset eivät tee mitään varsinaista erotusta uskonnollisen ja maallisen lain välillä. Sentähden nimittääkin Rica myös kirkon miehiä *lainoppineiksi*.

## 59. KIRJE.

*Colbert* oli Ludvig XIV:n rahaministerinä ja yleensä valtion asiain hoitajana, jopa meriministerinäkin, vv. 1661—1683. Häntä onkin pidettävä Ranskan sotalaivaston varsinaisena luojana. Valtion tulot kohosivat hänen aikanaan suunnattomasti. Hän koetti ajan yleisten aatteiden mukaan kehittää varsinkin kauppaa ja teollisuutta: vähemmän hän piti huolta maanviljelyksestä.

Ludvig XIV:n kuuluisin teko *kerettiläisyyden tuhoamiseksi* oli n.s. Nantesin julistuksen peruuttaminen v. 1685, niin että hugenotit

menettivät sen uskonnonvapauden, mitä he olivat nauttineet julistuksen antamisesta asti (1598).

Useilla julistuksilla (vv. 1651, 1679, 1711) koetti Ludvig XIV, vaikka turhaan, lopettaa kaksintaistelukiikkon.

Varsinkin *Spinoza* on jyrkästi vastustanut inhimillisten mittojen ja suhteiden soveltamista maailmankuvaan, ja juuri hän on sanonut, että jos »ympyrät voisivat ajatella, kuvailisivat ne Jumalaa ympyräksi». (Vrt. *A. Grotenfelt: Uuden ajan filosofian historia*, 1, 2. painos, 1913, s. 341.)

#### 60. KIRJE.

Muhammedin kuoltua nousi riita siitä, kuka pääsisi hänen lähimmäksi seuraajakseen. Kilpailijoina olivat varsinkin profeetan appi *Abu Bekr* (n. 570—634), joka oli ollut hänen ensimmäisiä ja uskollisimpia puoluelaisiaan ja joka oli järkevillä neuvoillaan suuresti edistänyt hänen asiaansa, sekä *Ali* (600—661), profeetan vävy. *Abu Bekr* suoriutui voittajana, niin että hänestä tuli ensimmäinen kalifi (632—634), kun taas *Ali* pääsi samaan arvoon vasta neljäntenä järjestyksessä (656—661). *Alin* kannattajat eivät kuitenkaan milloinkaan tunnustaneet *Abu Bekriä* lailliseksi kalifiksi, ja siitä syystä on muhamettilainen maailma vieläkin jakautunut kahteen aikaisemmin esitettyyn puolueeseen, sunnalaisiin, *Abu Bekrin* palvojiin, sekä shi'itteihin, *Alin* tunnustajiin. Varsinkin Persiassa *Alia* melkein jumaloidaan, ja hänen hautansa *Kufassa* on suosittu pyhiinvaelluspaikka.

#### 61. KIRJE.

*Amavang*, ensimmäinen *Mandshu-sukuinen Kiinan keisari*, pakkotti alamaisensa mm. ajamaan päänsä, kuitenkin jättämällä sittemmin tavaksi tulleen palmikon paikoilleen.

Keisari *Theodosius I* toimitti *Thessalonikan kaupungissa* vv. 390 j. Kr. kauhean verilöylyn siellä syntyneen kapinan johdosta. Rangaistukseksi sulki piispa *Ambrosius* häneltä *Milanon kirkon* ja syöksi hänet uskovaisten yhteydestä siksi kunnes keisari oli osoittanut tarpeellista katumusta.

#### 67. KIRJE.

*Gebrit* 1. *parsit* olivat Persian alkuasukkaita, jotka arabialaisten valloitettua maan ja sassanidien kukistuttua (v. 641 j. Kr.) siirtyivät Intiaan, missä heidän jälkeläisiään vielä elää *Bombayn tie-*



noilla noin 100,000 henkeä. Persiassakin heitä on säilynyt muutamia tuhansia Jezdin ja Kirmanin maakunnissa. Heidän uskontonsa on vanhaa Zarathustran uskontoa, ja he noudattavat vieläkin muinaisia tapojaan: ruumiiden asettamista torneihin lintujen syötäviksi, tarkkoja puhtaussääntöjä ym. Ilmaa, vettä, maata ja varsinkin tulta varjellaan saastutukselta. Temppeleissä pidetään yllä pyhää tulta, ja uhreja varten valmistetaan pyhää haoma-juomaa. Jumalausko on tavallaan monijumalainen, sillä Ormuzdin rinnalla palvotaan myös esim. aurinkoa ja tähtiä. Toimeliaina ja valistusta harrastavina ovat parsit Intiassa saavuttaneet huomattavan yhteiskunnallisen aseman kauppiaina, rahamiehinä, asianajajina, virkamiehinä yms.

Gebrit olivat kovin muodissa 1700-luvun filosofien keskuudessa, nämä filosofit — esim. Voltaire ja Rousseau — kun luulivat gebrien uskonnossa tavanneensa mm. suvaitsevuuden perikuvan.

Herodotoksen mukaan (III, 31) oli Kyroksen poika, persialaisten kuningas *Kambyses* saanut aikaan sisarusten keskisten avioliittojen tavan.

*Tiflis* oli vielä 1700-luvun alussa Georgian kuningaskunnan pääkaupunki, mutta v. 1799 valtasivat sen venäläiset.

*Beiram* on oikeastaan muhamettilaisen kirkkovuoden kahden suuren juhlan, »pienen» ja »suuren» beiramin nimitys. Tässä käytetään sanaa merkityksessä »palatsi», »asunto», »vaimola».

Muinaispersialaisia pappeja sanottiin *maageiksi*, tietäjiksi: he harjoittivat Babylonista opittua noitumistaitoa, etenkin unienseliä tystä ja ennustusta.

*Zarathustran kirjalla* tarkoitetaan Zend-Avestaa.

Afganilainen kaupunki *Balkh* on sama kuin vanha Baktra, Baktrianan pääkaupunki. Perimätieto väittää Zarathustran syntyneen siellä, minkä vuoksi hänen tunnustajansa pitävätkin sitä pyhänä paikkana.

*Gustaspes* I. Hystaspes oli muinaiopersialainen kuningas, jonka sanotaan eläneen Zarathustran aikaan ja jonka tämä käänsi oikeaan uskoon. *Hohoraspes* oli hänen tarunomainen isänsä.

#### 69. KIRJE.

Se kreikkalainen *maalari*, josta tässä on puhe, on *Zeuxis*, joka eli 400-luvulla e. Kr. Hänen sanotaan valinneen viisi harvinaisen kaunista kreikatarta malleikseen silloin kun hänen oli Krotonin Heran-temppeliin maalattava kuuluisa taulunsa Helenasta ja siten tulkittava kreikkalaista kauneusihannetta.

Montesquieu käsittelee tässä kirjeessä *tahdon vapauden* kysymystä, joka siitä lähtien kun Descartes ja Spinoza olivat esittäneet jyrkät mielipiteensä inhimillisten tekojen määrättyihin edellytyksiin liittyvästä riippuvaisuudesta (*determinismi*), oli ollut kaikkein kiihkeimmin käytyjä kiistoja filosofian alalla. Edeltäjänsä Pierre Bayle'in tavoin puolustaa Montesquieu tässä determinismin vastakohtaa, indeterminismää, väittäen siis tahdon tekojen olevan ainakin jossain määrin vapaita.

## 71. KIRJE.

Tämän kirjeen kristittyjen pyhiä kirjoja koskeva kohta tarkoittaa erästä Vanhan Testamentin paikkaa (5 Moos. 22: 13—21), missä puhutaan naidun naisen neitsyydestä.

## 72. KIRJE.

Jean-Baptiste *Tavernier* (syntynyt Pariisissa v. 1605, kuollut Kööpenhaminassa v. 1689) teki liikemiehenä kuusi matkaa Aasiaan, etupäässä Persiaan ja Intiaan. Hänen näillä matkoillaan tekemänsä havainnot julkaistiin useissakin teoksissa, joista huomattavin oli nimeltään *Les six voyages de Jean-Baptiste Tavernier* (1676—1677).

*Jean Chardin* (synt. Pariisissa v. 1643, kuollut v. 1713) liikkui hänkin Aasiassa kauppiana, hänen isänsä, jalokivikauppias, kun oli lähettänyt hänet Intiaan ostamaan timantteja. Kotimatkallaan hän pysähtyi kuudeksi vuodeksi Persiaan, missä hän enimmäkseen oleskeli Ispahanissa šaahi Abbasin suojattina. Myöhemminkin hän teki matkoja Itämaille. Havaintonsa hän merkitsi kirjaansa *Voyages de M:r le chevalier Chardin en Perse et autres lieux de l'Orient*, joka ensiksi ilmestyi Lontoossa ja Amsterdamissa vv. 1686—1711 ja joka oli myös varustettu varta vasten mukaan otetun henkilön piirroksilla. Tällä teoksella, josta ilmestyi monta painosta, on ollut melkoinen merkitys tähän aikaan yhä vahvistuvan Itämaa-harrastuksen kannalta.

## 73. KIRJE.

Tässä tarkoitetaan *Ranskan Akatemian sanakirjaa*, jonka ensimmäinen laitos ilmestyi v. 1694 ja toinen v. 1718. Se »äpäpä», joka uhkasi tukahuttaa tämän teoksen alkuunsa, oli apotti *Antoine Furetière*'in *Dictionnaire universel, contenant généralement tous les mots français*, joka oli ilmestynyt jo v. 1690. Furetière oli ero-

tettu Akatemiasta v. 1685, koska hänen syytettiin epärehellisellä tavalla käyttäneen yksityisen yrityksensä hyväksi virkaveljiensä esitöitä.

## 75. KIRJE.

*Sociniolaisten* 1. sociniaanien uudennusajan ja uskonpuhdistuksen vaikutuksen alaisena syntynyt uskonnollinen liike on saanut nimensä perustajistaan *Lelio Sozini*'sta (1525—1562) ja hänen veljenpojastaan, liikkeen varsinaisesta oppi-isästä *Faustus Sozini*'sta (1539—1604). Jälkimmäinen perusti seurakuntansa Puolaan, Rakowin kaupunkiin, mistä sociniolaisia levisi muihinkin maihin, kun heidät v. 1658 karkotettiin Puolasta. Heitä oli sittemmin Saksassa aina 19. vuosisataan saakka, Alankomaissa ja varsinkin Siebenbürgenissä, samoin kuin Englannissa ja Pohjois-Amerikassa. Heitä sanotaan nykyään *unitaareiksi*.

Sociniolaiset pitävät oppinsa lähteenä vain Uutta Testamenttia. Ihmisjärjelle tunnustetaan uskonnonkin alalla melkoinen sija, niin että rationalismi ja myöhemmin osaksi panteismi ovat tässä uskonopissa vallalla. Kolminaisuusoppi, sakramentit, oppi ruumiin ylönousemisesta ja perisynnistä hylätään. Jumala on yksi ja Jeesus oli vain ihminen, vaikkakin ainoa laatuaan.

Muhametilaisten ei sanota välittäneen esim. Venetsian valtauksesta siksi, ettei siellä olisi ollut vettä heidän puhdistuspesuihinsa. (Huomautus tekstin alla.)

## 76. KIRJE.

Tämä *itsemurhan* puolustus esiintyy myös muutetussa muodossa Montesquieun roomalaisteoksen 12. luvussa.

## 77. KIRJE.

Tätä verrattain hämärää kirjettä ei ollut ensimmäisissä painoksissa, mutta se lisättiin vuoden 1754 laitokseen hiukan lieventämään edellisen kirjeen jyrkkää materialismia.

## 78. KIRJE.

Tarkoitettu *portugalilainen kenraali* oli *Jean de Castro* (1500—1548), joka oli Portugalin Intian kuvernöörinä ja varakuninkana. Goa Etu-Intian länsirannalla oli muinoin portugalilaisen varakuninkaan asuinpaikkana.

*Suurherraiksi* sanotaan tavallisesti Turkin sulttaania,

*Ainoa heidän hyvä kirjansa* tarkoittaa luonnollisesti ensi sijassa Cervantesin *Don Quijotea*, jossa osoitetaan espanjalaisten ritariromaaniin naurettavuus ja järjettömyys.

Estramaduran ja Salamancan maakuntien välisiä seutuja (*Las Batuecas*) sanotaan niin syrjäisiksi ja vaikeakulkuisiksi, ettei muu Espanja pitkiin aikoihin tiennyt juuri mitään niiden asukkaista.

#### 80. KIRJE.

*Tšekessit* (myös *sirkassit*, oma nimi *adighe*), länsikaukaasialainen kansa, joka viime vuosisadan keskivaiheille saakka asui Mustanmeren itärannalla, Kaukasus-vuoren länsipään ympärillä, mutta josta sitten pääosa muutti Turkin valtakunnan alueelle (1858—1864 400,000 henkeä), koska he eivät tahtoneet joutua Venäjän alamaisiksi. Tšekessit ovat kauneudestaan kuuluisia, keskikokoisia, solakoita, voimakasrakenteisia, kasvonpiirteet hienot, tukka ruskea, silmät tummat. He ovat urhoollisia ja vieraanvaraisia, mutta samalla kevytmielisiä ja julmia. Nainen tekee enimmäkseen työt. Uskonto muhamettilainen. Nuoria tyttöjä myytiin ennen paljon orjattariksi. Tämän kaupan keskus oli Kaffa Krimin niemimaalla.

#### 81. KIRJE.

Sulttaani *Osman II*, joka v. 1618 tuli hallitukseen, kukistettiin ja murhattiin neljä vuotta myöhemmin (1622). *Mustafa I* nousi veljensä *Ahmet I:n* jälkeen valtaistuimelle v. 1617. Mutta kun luonto oli hänet hyvin huonosti varustanut lahjoillaan, syöstiin hänet seuraavana vuonna vallasta veljenpoikansa *Osman II:n* eduksi. Kun tämä oli murhattu, kutsuttiin *Mustafa* takaisin, mutta jo seuraavana vuonna pakotettiin hänet taas luopumaan hallituksesta. Hänen seuraajakseen tuli toinen veljenpoika, *Murad IV*, joka murhautti hänet v. 1639.

#### 82. KIRJE.

*Tataareilla* tarkoitettiin tässä hyvin laajasti ottaen kaikkia niitä aasialaisia mongolilais-, tunguusilais- ja turkkilaislaumoja, jotka eri aikoina ovat tulvineet yli Aasian ja Euroopan.

Tataarit (mongolit) valloittivat *Kiinan* osaksi 1100- ja 1200-luvuilla, perustaen silloin *Juen-hallitsijasuvun* (1295—1368), osaksi 1600-luvulla, jolloin *Mantshujen* (*Ta-tsing*) hallitsijasuku perustettiin v. 1644.

*Mogul-kaani* (pers. = mongol-kaani) oli perimätiedon mukaan Tatar-kaanin veli ja Turkestanin Alinge-kaanin pojanpoika. Alinge-kaani polveutui taas suoraan Jafetista. Heistä lukevat »mongolit» ja »tataarit» sukunsa. Mogul-kaanista polveutui Dshingis-kaani, ja hänen jälkeläisensä oli taas Suur-Mogulin intialaisen valtakunnan perustaja, afganilaiskuningas Babar.

*Moskovian* nujersivat vv. 1237—1240 tataarilaiset heimot, pitäen sitä vallassaan aina v. 1480 asti. 13. vuosisadasta aina 16. vuosisataan olivat *turkkilaiset* vähitellen laajentaneet valtaansa suuriin osiin Eurooppaa, Aasiaa ja Afrikkaa.

*Dshingis-kaani* (l. *Djingis-kaani* = »sangen mahtava kaani», »täysi sankari», alkuperäiseltä nimeltään *Temudzin*) eli n. v. 1162—1227, oli maailman suurimpia valloittajia ja kuuluisin mongoliruh-tinas. V. 1215 hän valloitti Pohjois-Kiinan ja Pekingin. V. 1219 hän hävitti Turkestanian sekä Persiaa ja Luoteis-Intiaa. Yhden osaston hän lähetti Venäjälle, missä Venäjän ruhtinaat voitettiin Kalkajoella v. 1223. V. 1225 Dshingis-kaani valloitti Länsi-Kiinan, mutta kuoli paluumatkalla pääpaikkaansa Karakorumiin. Valtakunta jaettiin hänen neljän poikansa kesken.

### 83. KIRJE.

*Kartusiaanit* (*kartensit*, *Ordo Carthusienis*), Pyhän Bruno Kölniläisen v. 1084 La Chartreuse'in erämaahan Grenoble'in lähelle perustama ja Aleksanteri III:n v. 1177 vahvistama erakkoveljeskunta. Benediktuksen säännön lisäksi noudatettiin alituista vaike-nemistä jumalanpalveluksen ulkopuolella sekä täydellistä pidättäy-tymistä lihansyönnistä. Protestanttisessa maailmassa kartusiaanit ovat tunnettuja liköörin valmistajina.

### 85. KIRJE.

*Sotavanhusten talon* (*L'Hôtel des Invalides*) rakennutti Ludvig XIV vv. 1670—1675 L. Bruantin ja J. H. Mansardin tekemien piirustusten mukaan. Napoleon laajensi puolestaan taloa, jonka kir-kossa hän nykyään lepää haudattunakin suomalaisesta porfyyristä tehdyssä arkussa.

### 86. KIRJE.

Koko tämän kirjeen tarkoituksena on Nantesin julistuksen pe-ruuttamisen peitetty ruoskiminen.

*Šaahi Soliman*, jonka nimenä ensin oli Sefi II, hallitsi vv. 1668—1694.

*Suuri Šaahi Abbas* tarkoittaa Abbas I:tä, joka hallitsi Persiaa vv. 1586—1628 ja joka varsinkin edisti kauppaa ja maanviljelystä ja suosi tieteitä ja taiteita. Puhe ahkerista ja taitavista *gebreistä* sopii sellaisenaan myös *hugenotteihin*, jotka Sombartin tutkimuksien mukaan — mm. teoksessa *Der Bourgeois* — niissä maissa, Preussissa, Hollannissa, Englannissa, mihin he pakenivat, ennen pitkää olivat kaupan, teollisuuden ja käsityön etunenässä.

## 87. KIRJE.

*Paikka, missä oikeutta jaetaan* on suuri pariisilainen käräjakeskus *Palais de Justice*, jossa esiintyviä ilmiöitä kirjailijat ovat usein ivailleet, mm. Corneille huvinäytelmässään *La Galerie de Palais*.

*Onpa sellaisiakin, jotka rohkenevat . . .* tämä omituinen menetelytapa, jolla oli nimenä *la preuve du congrès*, kiellettiin v. 1667.

## 88. KIRJE.

*Sveitsiläisiä* käytettiin niin yleisesti Ranskassa ovenvartijoina, että sveitsiläistä merkitsevä sana on tullut yleisnimeksi merkitsemään kirkonvahtia l. suntiota ja yleensä ovenvartijaa. Samaa on sanottava saksalaisesta *Schweizer*-sanasta.

## 89. KIRJE.

Muinaiset *uhripapit* olivat tavallisesti puettuja *valkoiseen*. Tässä puheenaolevat henkilöt, kun he ovat sekä pappeja että uhreja, eivät siitä syystä muka kannapillista pukua.

## 91. KIRJE.

*Pistole*, vanha, alkuaan espanjalainen kultaraha. Sama rahan nimitys tuli sitten muuallakin käytäntöön.

## 92. KIRJE.

Se lähetystö, josta Montesquieu tässä puhuu, saapui Pariisiin helmikuussa v. 1715 ja muodosti niin sanoaksemme yhden *Persialaisten kirjeiden* edellytyksiä, koska se enemmän kuin moni muu seikka käänsi suuren yleisön huomiota Itämaihin ja varsinkin Persiaan. Sen esiintymiseen liittyvä ilvenäytelmän sävy on vaikuttanut sen, että jo Montesquieun aikana ja myöhemminkin pidettiin koko juttua joko jonkun persialaisen seikkailijan petoksena tai van-

huudenraihnaan Ludvig XIV:n lähimmän piirin yrityksenä huvittaa kuningasta — Ludvig Suurihan eli silloin viimeistä vuottansa. Uudemmat tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että mainittu lähetystö oli tosiaankin Persian šaahin lähettämä ja että sillä oli määrätty valtiollinen tehtävä suoritettavanaan, nimittäin v. 1708 Ranskan ja Persian välillä tehdyn kauppasopimuksen juhlallinen vahvistaminen. Lähetystön käynti Pariisissa muodostui kuitenkin sen johtajan, Mehemet Riza Begin pöyhkeän ja holtittoman esiintymisen johdosta täydelliseksi ilvenäytelmäksi. Lähempiä tietoja tästä sivistyshistoriallisesti huvittavasta tapahtumasta tarjoaa *M. Herbetten: Une Ambassade persane sous Louis XIV.* Paris, 1907.

## 93. KIRJE

Ludvig XIV kuoli 1 p. syysk. 1715. Hän oli syntynyt v. 1638 ja noussut valtaistuimelle v. 1643. Uusi kuningas, Ludvig XV, oli ainoastaan viisivuotias, ja hänen alaikäisyytensä aikana hoiti hallitusta herttua Filip Orléansilainen, kuninkaan setä. 2 p. syysk. 1715 tekemällään päätöksellä kumosi parlamentti Ludvig XIV:n testamentin, jonka mukaan sijaishallitsijan valtaa olisi tuntuvasti rajoittanut ns. sijaishallitusneuvosto. Sen sijaan perustettiin seitsemän »neuvostokamaria» hallinnon eri aloja varten, ja niissä oli sijaishallitsijalla suuri määräamisvalta. Vastalahjaksi sai parlamentti 15 p. syysk. 1715 takaisin »le droit de remontrances»in, joka siltä oli otettu Ludvig XIV:n aikana ja jonka mukaan parlamentilla oli oikeus esittää arvostelevia lausuntoja kuninkaan hallitustoimista.

## 94. KIRJE.

Munkki, jolle Usbek kirjoittaa, kuului ns. *santoneihin*, muhamettilaisiin munkkeihin, joilla oli erikoisen ankarat luostarisäännöt.

Yläegyptiläisen Theban kaupungin läheisissä erämaissa asuneiden erakoiden päämiehiksi mainitut miehet elivät 3. vuosisadan lopussa ja 4. vuosisadan alussa ja kuolivat *Paulus Thebalainen* n. v. 340, *Antonius Komalainen* v. 356 ja *Pakomius* v. 346 j. Kr. Varsinkin oli Pakomiuksen toiminta merkillinen munkkilaisuuden järjestäjänä: hänhän perusti Theban tienoille ensimmäisen luostarin, ympäröimällä joukon lähekkäin olevia erakkomajoja yhteisellä muurilla ja järjestämällä munkkien elämän yhteisellä munkkisäännöllä, joka sekini oli vanhin laatuaan. Sisarelleen Marialle perusti Pakomius myös ensimmäisen nunnaluostarin.

## 96. KIRJE.

Kreikkalainen historioitsija Diodoros Sisilialainen kertoo, että Amasis, Egyptin kuningas (vv. 569—526 e. Kr.), purki Samoksen tyrannin Polykrateen kanssa tekemänsä liiton, koska tämä kieltäytyi sovittamasta jumalia sillä tavalla kuin egyptiläinen oli häntä kehottanut tekemään. Amasiksen menettelyn syynä oli siis etupäässä hänen taikauskoinen rangaistuspelkonsa, eikä suinkaan hänen jalomielisyytensä.

## 97. KIRJE.

*Visapurin kuningaskunta* muodosti itsenäisen valtion läntisessä Hindustanissa vv. 1489—1686. Viimeksi mainittuna vuonna valloitti sen suurmoguli Aureng-Zeb.

*Mazenderan* on persialainen maakunta, joka sijaitsee Kaspian meren eteläpäässä.

## 98. KIRJE.

*Jaron* 1. *Jahrum*, kaupunki Farsin (Farsistanin) persialaisessa maakunnassa, johon kuuluvat Persian ylätasangon ja Persian lahden välillä sijaitsevat karut vuoriseudut.

## 99. KIRJE.

Ranskassa perustettiin 1500-, 1600- ja 1700-luvuilla useampiakin »oikeuskamareja» (*chambres de justice*) pitämään silmällä rahamiesten toimia. Sellainen tuomioistuin perustettiin myös v. 1716 sijaishallitsijan käskystä, ja sen tarkoituksena oli päästä käsiksi niihin verojenvuokraajiin ja suurpohattoihin, jotka Ludvig XIV:n aikana olivat hankkineet maalle suunnattoman velkataakan.

Tuoksi sukkelasuiseksi ministeriksi arvellaan yleisesti herttua *Adrien-Maurice de Noailles*'ia (1678—1766), joka oli sijaishallitusneuvoston jäsen ja raha-asiaineuvoston puheenjohtaja vv. 1715—1718. Viimeksi mainittuna vuonna hän joutui epäsuosioon ja erosi toimistaan, koska hän ei voinut hyväksyä Law'n talouspolitiikkaa, josta myöhemmin tulee puhe.

*Palvelijoista* puhuessaan näyttää Montesquieu erikoisesti tarkoittaneen kardinaali Dubois'ta, sijaishallitsijan entistä opettajaa, jonka tämä oli kohottanut ministeriksi. Dubois oli nuoruudessaan palvellut kansleri Michel Le Tellier'llä.



## 101. KIRJE.

*Vierailla laeilla* tarkoitetaan tässä ranskalaisten omaksumaa roomalaista oikeutta, samoin kuin kanonista oikeutta. Keisari Justinianuksen (527—565 j. Kr.) ja hänen seuraajainsa hallitessa koottiin roomalaiset lakimääräykset *Corpus juris civilis*-kirjaan. Melkein samaan aikaan ryhdyttiin samalla tavoin kokoomaan frankkilaisia lakeja Klotar I:sen lähimpien seuraajien hallitessa.

## 102. KIRJE.

Tässä kirjeessä viitataan samaan paavin *perussäädökseen* l. bullaan, josta on jo ollut puhetta 24. kirjeessä.

## 103. KIRJE.

*Se Ranskan kuningas, joka ensiksi hankki itselleen henkivarti-joita*, oli Filip II August (1179—1223), ja se aasialainen ruhtinas, joka uhkasi häntä, oli muuan uskonkiihkoisten *assassiinien* (arabialaisesta sanasta *hashshisi*'n »häšiksen syöjät») johtaja. Tämä hurja muhamettilainen lahko, jonka v. 1090 perusti persialainen Hasan Ibn Sabbäh, oli lukuisia salamurhia toimittamalla erinomaiseksi vastukseksi ja kauhuksi sekä ristiretkelijöille että muhamettilaisille ruhtinaille. Libanonilla he anastivat useita kaupunkeja, minkä jälkeen heidän päällikkönsä sai nimen Sheikh-ul-Dzibäl (»vuorten vanhus»). Tämä »vuorten vanhus» on sittemmin joutunut monen seikkailuromaanin henkilöksi eurooppalaisessa kirjallisuudessa. Ranskalaisen *salamurhaajaa* merkitsevän sanan *assassin*, jota Montesquieu'kin tässä kohdassa käyttää, katsotaan johtuvan juuri näiden »häšiksen syöjäin» nimestä. V. 1272 valloitti Egyptin sulttaani Beibars heidän linnansa, mutta heitä on vieläkin olemassa Libanonin vuoristossa *ismaililaisten* nimisenä shi'ittiläisenä lahkona.

## 105. KIRJE.

Samaan aikaan kuin Englannin alahuone asetti Kaarle I:n sen tuomioistuimen eteen, joka oli havaitseva hänet vikapääksi kuolemaan, selitti se periaatteelliseksi käsityksekseen (tammikuussa v. 1649), että kuningas saattoi tehdä majesteettirikoksen kansaansa vastaan.

Se englantilainen kuningas, josta kirjeen lopulla on puhe, lienee ollut Edward IV, joka v. 1471 Tewkesbury'n taistelussa otti vangiksi prinssi Edwardin, edeltäjänsä Henrik VI:n pojan.

## 106. KIRJE.

Tässä, samoin kuin 135. kirjeessä, Montesquieu tarkoittaa *kemiasta* puhuessaan epäilemättä *alkemiaa*, joka vasta myöhään erosi varsinaisesta tieteellisestä kemiasta. Vielä sen vuosisadan lopulla, jonka alkupuolella Montesquieu kirjoitti *Persialaiset kirjeensä*, oli monessa maassa ns. »hermeettisiä seuroja», jotka pitivät kullantekeintoa vireillä, ja monet Euroopan ruhtinaat tuhlasivat loistavien kuvittelujen houkuttelemina suuria summia omien alkemististen laboratorioden ylläpitämiseen. Suomessakin eli saman vuosisadan lopulla alkemisti, *August Nordenskiöld* (1754—1792), jolla vv. 1781 —1787 oli työhuoneensa Uudessakaupungissa.

## 108. KIRJE.

Ludvig XV:n elämä oli tosiaankin tärkeä Euroopalle, koska hänen kuolemansa olisi varmaankin aiheuttanut kruununperimyssodan. Espanjan Bourbonit eivät nimittäin olleet luopuneet vaatimuksistaan Ranskan kruunuun, vaikka he olivatkin vakuuttaneet niin tekevänsä silloin kun oli ollut kysymys Kaarle II:sen vakiinnuttamisesta Espanjan valtaistuimelle.

## 109. KIRJE.

Enimmät ranskalaiset sanomalehdet olivat tähän aikaan pienikokoisia aikakautisjulkaisuja, joissa tavallisesti käsiteltiin ilmestyneitä kirjallisuutta. Varsinainen nykyaikainen sanomalehdistö syntyi vasta vallankumouksen aikana, kun oli saatu painovapaus.

## 110. KIRJE.

Jo Kaarle Suuri harrasti korkeamman opetuksen aikaansaamista valtakuntaansa, mutta varsinainen yliopisto syntyi Pariisiin vasta v. 1200:n tienoilla Filip II Augustin hallitessa. V. 1257 perusti Ludvig Pyhän rippi-isä Robert de Sorbon Pariisiin teologiaa opiskelevain yhdyskunnan, josta kehittyi sittemmin kuuluisa Sorbonne'in yliopistolaitos.

Vastustushaluinen ranskalainen filosofi ja matemaatikko Pierre Ramée (Petrus Ramus), joka v. 1551 tuli ajatusopin ja puhetaidon professoriksi Pariisiin, esitteli kieliopillisissa teoksissaan, että latinankielen *Qu* oli äännettävä K:ksi (siis *kiskis*, eikä *quisquis*). Ja kun Raméella oli aivan harvinainen kyky saada riitansa syntymään ja jatkumaan, kesti tätäkin kirjainsotaa hyvän aikaa. Yleensä edusti

hän uudempaa, tieteellisempää käsitystapaa vanhan skolastiikan vastapainoksi. Hän sai surmansa Pärtylynyönä.

Katalonian ruhtinaskunta liitettiin Aragoniaan v. 1163, sitten kun ikivanha Aragonian kreivikunta oli v. 1035 tullut kuningaskunnaksi. Ferdinandin ja Isabellan kuoltua molemmat yhdistettiin Kastiliaan v. 1516. Vanhat erikoisoikeutensa Aragonian kuningaskunta menetti Espanjan perintösodan (1701—13) jälkeen. Tässä kerrotun tapauksen mainitaan sattuneen v. 1610, Filip IV:n hallitessa.

#### 112. KIRJE.

Koko tämä kirje kuvailee Ludvig XIV:n alaikäisyyden aikana käytyä taistelua Anna Itävaltalaisen kaikkivoipaa ministeriä italialaista kardinaali Mazarinia (1602—1661) vastaan. Esitetty omi-  
tuinen puhe antaa näytteen käytetyistä taistelukeinoista: ivalauluin, kuvin, sukkeluuksin koetettiin tehdä muukalaista hallitusmiestä naurettavaksi sellaiseen pilaan aina alttiin pariisilaisen yleisön silmissä. Kielen taitamattomuus tekikin kardinaalille usein kolttosia. Niinpä sanotaan hänen kerran parlamentin läheteille puhuneen *l'arrêt d'oignon*'ista (oignon = sipuli), kun hänen piti puhua *l'arrêt d'union*'ista (yhdistymispäätöksestä).

Ylimystön, parlamentin ja Pariisin väestön tyytymättömyys, joka vei ns. *Fronde*-kapinaan (1648—1653), johtui Mazarinin verosäännöksistä, elinkeinojen laiminlyömisestä, raha-asiain huonosta hoidosta, valtionvarain anastamisesta ja kuninkaan vallan jatkuvasta laajentamisesta. V. 1649 täytyi kardinaalin ja nuoren kuninkaan paeta Pariisista. Kardinaali palasi, mutta karkotettiin jälleen, lähti Saksaan ja palasi vihdoin v. 1653 voittajana riemusaatossa Pariisiin.

#### 113. KIRJE.

Montesquieu alkaa tässä käsitellä väestökysymystä, jota hän pohtii vielä kymmenkunnassa seuraavassakin kirjeessä. Vaikka hänen erinäiset lähtökohtansa sietävätkin arvostelua, niinkuin esim. se, että maapallon asukasmäärä olisi yleensä entisestä pienentynyt, ovat nämä kirjeet varsin mielenkiintoisia, koska Montesquieu tässä jo esittelee niitä yhteiskuntateoreettisia katsantokantojaan, jotka sitten kehitetyimmässä muodossa joutuvat uudelleen pohdittaviksi hänen myöhemmissä pääteoksissaan.

*Gurielin* ruhtinaskunta, joka 1700-luvulla maksoi veroa Turkille, sijaitsi etelään vanhasta Imeretian valtakunnasta. Nykyään se on Venäjän Kaukasian osana.

## 114. KIRJE.

*Rutto*, jota tässä tarkoitetaan, oli varmaankin ns. *Musta Surma*, joka alkoi v. 1333 Kiinassa, tuli v. 1347 Eurooppaan ja raivosi esim. Suomessa vv. 1350—51. Mm. Ruotsissa kuoli ihmisiä kokonaiset kylät, jopa pitäjätkin sukupuuttoon.

*Kathay (Cathay)* oli Kiinan nimenä keskiajalla. Sen arvellaan syntyneen erään mantshu-heimon, kitaanien, nimestä, joka heimo 900-luvulta oli asunut koillisessa Kiinassa ja jonka ylivalta siellä lakkasi v. 1125. Tämä nimitys, tavallisesti muutettuna muotoon *Kitai*, on vieläkin Kiinan nimenä Venäjällä, Persiassa, Turkestanin kansoilla ym.

15. vuosisadan lopulla hävitti kauhea kuppataudin laatuinen rutto Eurooppaa. Jo varhain oli huomattu elohopean olevan tehointa lääkettä kuppatautia vastaan.

## 115. KIRJE.

Puheenaolevat vaimojen tyydyttämiseen kohdistuvat Koraanin määräykset esiintyvät II, 183 ja II, 223. Montesquieun käännös ei ole aivan tarkka.

## 118. KIRJE.

Sekä Tridentin kirkolliskokouksen päätös että v:n 1579 määräys kielsivät katolilaisia tekemästä luostarilupauksiaan *ennen kuudettatoista* ikävuotta. Montesquieu on siis tässä kohdassa hiukan liioitellut, puhuessaan neljästätoista vuodesta.

## 120. KIRJE.

*Tyen* on kiinalainen taivaan nimitys.

## 121. KIRJE.

*Villinaisten julmasta lähdeettämistavasta* on Montesquieu saanut tietoja *Étienne de Flacourt*'in teoksesta *Histoire de la grande Isle Madagascar* (Pariisissa, v. 1661) missä omistetaan kokonainen luku tälle kysymykselle.

*Ne ankarat lait*, joihin Montesquieu tässä viittaa, perustuvat erääseen Henrik II:n v. 1556 antamaan asetukseen.

## 122. KIRJE.

Tässä kirjeessä Montesquieu käy käsiksi kysymykseen, jolla sittemmin *Lakien Hengessä* tuli olemaan perustava merkitys: ns.

»ilmanalaoppiin», jota hän oli jo pohtinutkin tutkielmassaan *Essai sur les causes qui peuvent affecter les esprits*.

Keisarien Augustuksen ja Tiberiuksen aikana karkottivat *roomalaiset* yhteiskunnalle vaarallisia henkilöitä *Sardiniaan*.

Sekä Tavernier että Chardin mainitsevat *Abbas I:n* (1586—1628) tyhjentäneen Tauriin ja Erserumin välisen alueen kansasta, luodakseen siten erämaan suojaksi turkkilaisia vastaan.

*Guilan'in* tai *Gilan'in* maakunta sijaitsee Kaspian meren lounaispäässä, länteen Mazenderanin maakunnasta. Tieto sinne siirretyistä tuhansista perheistä on Tavernier'n antama.

*Juutalaisten hävittäminen* tapahtui heidän viimeisen suuren kapinansa johdosta vv. 132—135 j. Kr. keisari Hadrianuksen hallitessa.

*Maurien karkottaminen Espanjasta* tapahtui vv. 1609—1611 Filip III:n hallitessa.

*Bourbonin I. La Réunion'in* saarelle saapui ylempänä mainitun Flacourt'in tietojen mukaan laiva, jonka henkiin jäänyt miehistö oli hyvin sairas, mutta parantui pian saaren terveellisen ilmanalan vaikutuksesta. Tämä Intian valtameressä sijaitseva saari kuuluu nykyään Ranskalle.

#### 123. KIRJE.

Espanjan perimyssodan alkaessa annettiin 1 p. tammik. 1701 julistus, että sotaväkeen piti otettaman vain naimattomia miehiä. Samanlainen määräys oli ollut voimassa v. 1688 Pfalzin sodan aikana.

#### 124. KIRJE.

Tämän kirjeen aikoihin olivat turkkilaiset kärsineet kaksi suurta tappiota sodassaan Itävaltaa vastaan, ensin Peterwardeinissa (1716), missä he menettivät Temeswarin, ja sitten Belgradin luona, joka myös joutui vihollisen käsiin. Näin ollen täytyi heidän tehdä nöyryyttävä rauha Posjarevatzissa v. 1718.

*Saksan suurvisiiri, Jumalan viitsa* oli Itävallan sotapäällikkö, Savoijan prinssi Eugen.

Se *kristitty mufti*, josta tässä on kysymys, on mahdollisesti espanjalainen kardinaali Alberoni, joka koetti kiihottaa sulttaania Itävaltaa vastaan, samalla kun hän itse Espanjan pääministerinä hankki Sardinian ja Sisilian valtaamista uudelleen Espanjan haltuun, sitten kun sen oli ollut vähää ennen pakko luovuttaa ne Italialle.

*Omar I* oli toinen kalifi Muhammedin jälkeen (634—644). Häntä eivät kuitenkaan ylempänä mainitut shi'iitit tunnustaneet profectan lailliseksi seuraajaksi.

## 127. KIRJE.

*Suur-Mogulilla* tarkoitetaan tässä Espanjan kuningasta Filip V:tä, ja hänen lähettiläänsä on Cellamaren ruhtinas, joka oli ollut Ranskassa v:sta 1715. Kardinaali Alberonin ylyttämänä teki tämä salaliiton sijaishallitsija-herttuan kukistamiseksi. Salaliitto tuli kuitenkin ilmi, Cellamare vangittiin ja vietiin yli rajan v. 1718. *Kuninkaan setä* on taas Bourbonin Ludvig August, Maine'in herttua, Ludvig XIV:n äpäräpoika. Hän oli ottanut osaa Cellamaren vehkeisiin, pidätettiin siitä syystä marrask. v. 1718 ja sai istua vuoden vankina Doullensin linnassa.

Ei ole tiettyä, mitä ruhtinasta Montesquieu tarkoittaa kirjeensä viimeisessä kappaleessa. Quintus Curtius ilmoittaa kyllä aikaisemmin mainitussa teoksessaan (vrt. 44. kirjettä) Persian kuninkaan Dareios III:n lausuneen jotakin samantapaista paetessaan v. 331 e. Kr. Arbelan taistelun jälkeen Aleksanteri Suurta.

## 128. KIRJE.

*Mainiolla Ruotsin kuninkaalla* tarkoitetaan luonnollisesti Kaarle XII:ta, joka kaatui Fredrikshaldin edustalla 30 p. marrask. 1718. Hänen vangittu ja kuolemaan tuomittu pääministerinsä oli kuuluisa parooni Georg Heinrich von Goertz, joka tosiaan mestattiinkin v. 1719, syytettynä siitä, että hän oli herättänyt kuninkaassa epäluuloa kansaa kohtaan. Goertz ja John Law, josta Montesquieu sittemmin tulee laajasti puhumaan, muistuttavat jonkun verran toisiaan, samoin kuin Ranskan ja Ruotsin taloudellinen tila oli siihen aikaan jotakuinkin samanlainen.

## 129. KIRJE.

*Le Pont-Neuf* (Uusi Silta) on Pariisin vanhimpia Seine'in yli johtavia siltoja, hiukan yläpuolella Louvre'in palatsin. Se oli jo aikaisemmassakin kirjallisuudessa saavuttanut suuren kuuluisuuden.

Rooman viimeinen kuningas Tarquinius Superbus, joka karkotettiin v. 509 e. Kr., *katkoi miekallaan unikoita, osoittaakseen po-*

jalleen, kuinka oli tehtävä Gabiin kaupungin asukkaille, joiden alueesta oli tuleva »ager romanus», »roomalainen alue». Samoin kertoo Herodotos menetelleen miletolaisen Thrasybuloksen, kun korinholainen Periander tuli häneltä kysymään, kuinka valtiota oli paraiten hallittava (7. vuosisadalla e. Kr.).

Espanjalaista kaupunkia *Fuenterrabiaa* piiritti Ranskan ylipäällikkö Berwickin herttua v. 1719, valloittaen sen.

### 130. KIRJE.

Puutarha, jossa uutisniekat pitivät kokouksiaan, oli ranskalaisen puutarha-akkitehdin Lenotre'in suurteos *Tuileries'n puutarha* (*Jardin des Tuileries*, joka liittyi myöhemmin hävitettyyn Tuileries'in kuninkaalliseen linnaan.

Saksan keisari *Joosef I* hallitsi 1705—1711.

Se keisarin ja turkkilaisten sota, josta tässä on puhe, alkoi heinäkuussa v. 1716. Vrt. edellä 124. kirjettä.

*Espanjan laivasto* laski maihin Sardiniaan elok. v. 1717. Heinäk. v. 1718 saapui espanjalainen laivasto myös Sisiliaan. Tähän aikaan piti Sisiliää kuningaskuntanaan *Savoijan herttua* Victor Amadeus Utrechtin rauhassa v. 1713 tehdyn sopimuksen mukaan. V. 1720 pakotettiin hänet kuitenkin vaihtamaan tämä saari Sardiniaan.

*Kreivi de L . . .* oli kreivi de Lionne (kuollut v. 1708), Ludvig XIV:n ulkoministerin, markiisi Hugues de Lionne'in poika. Aikalaiset mainitsevat hänen viettäneen päivänsä Tuileries'n puutarhassa vetelehtiväin tyhjäntoimittajien ja uutistenmetsästäjien seurassa. Niin kertoo esim. Saint-Simon muistelmissaan.

*Rehabeamin neuvoskunnasta* kts. 1. Kun. 12: 8.

*Kuninkaan Puutarhan* (Jardin du Roi) otti kuuluisa luonnontieteellinen kirjailija Buffon v. 1739 hoitoonsa, sitten kun sen oli v. 1633 pannut vaatimattomaan alkuun kasvitieteilijä Gyu de Labrosse. Buffon rikastutti sitä kaikkia luonnonvaltakunnan osia edustavilla kokoelmilla. V. 1793 siirrettiin sinne myös eläintarha ja avattiin samalla luonnontieteellinen kirjasto. Nykyään tunnetaan se nimellä *Jardin des Plantes* (Kasvitiet. puutarha). *Virallinen nimi* on *Museum d'histoire naturelle*.

### 131. KIRJE.

Kreikkalainen perimätieto kertoo kahdesta *vedenpaisumuksesta*, joista toinen sattui 19. vuosisadalla e. Kr. ja toinen 17. vuosisa-

dalla e. Kr. Edelliseen liittyy Ogygesin ja jälkimmäiseen Deukalionin nimi samalla tavalla kuin Noan nimi juutalaiseen tarinaan.

### 132. KIRJE.

Montesquieu käsittelee tässä kirjeessä ja useissa seuraavissa ns. Law'n järjestelmän tuhoisaa vaikutusta maan yleisiin raha-asioihin. Skotlantilainen John Law (1671—1729) kuului niihin omituisen haaveellisiin ja samalla suurpiirteisen käytännöllisiin »suunnitelmienseppittäjiin» (*Projektenmacher, hommes à projets, brasseurs d'affaires*), jotka 17. ja 18. vuosisadalla tuon tuostakin pyörryttivät sekä valtioiden johtomiehiä että suurta yleisöä ihmeellisillä ehdoillaan. Law, joka oli pelillä hankkinut suuren omaisuuden ja Hollannissa tutustunut kehittyneeseen pankkiliikkeeseen, tarjoutui pelastamaan Ranskan silloisen sijaishallitsijan, Orléansin herttuan siitä suunnattomasta velkataakasta, minkä Ludvig XIV oli valtiolle hankkinut. Se oli tapahtuva setelinanto-oikeudella varustetun valtiopankin perustamisella ja yleensä luoton laajentamisella ja korkokannan alentamisella. Kun Law'n v. 1716 perustama yksityinen pankki menestyi erinomaisesti, muutettiin hänen pankkinsa v. 1718 valtion pankiksi, ja sen setelien tuli kullan ohessa olla ainoana laillisena maksuvälineenä suuremmille summille. Siihen liitettiin pian Ranskan koko merentakaisen kaupan hoito ja se otti myös huolekseen valtion rahan lyönnin ja verojen vuokrauksen, samalla kun se lainasi valtiolle 1,200 miljoonaa livreä. Yhtiön osakepääomaa lisättiin tietysti alinomaa toiminnan laajetessa, ja yleisö halusikin ahnaasti näitä uusia arvopapereita, koska kaikki näytti niin suurenmoiselta ja varmalta. Näin alkoi ennen kuulumaton pörssihuijaus. Osakkeiden kurssi kohosi huimaavasti, niin että v. 1720:n alussa maksettiin 500 livren paperista 20,000 livreä. Samalla laskettiin yhä uusia seteleitä liikkeeseen, varsinkin sitten kun Law oli v. 1720:n alussa nimitetty raha-asiaiden ministeriksi. Uusi ministeri ryhtyi jopa pakkokeinoihin, saadakseen yleisön metallirahan asemesta käyttämään vain setelirahaa. Niinpä määrättiin esim., että kansalaisten tuli jättää kultansa, hopeansa ja muut kalleutensa yleisiin kassoihin ja korvaukseksi ottaa pankin seteleitä. Se oli jo korkeata peliä, ja kun yleisön luottamus sai ensin hiukankin aihetta horjumiseen, ei romahduskaan ollut enää kaukana: eihän käynyt [kovin kauan] päinsä hoitaa kokonaisen maan taloutta vain kuvitelluilla arvoilla. Osakkeiden arvo alkoi äkkiä laskea yhtä huimaavasti kuin se oli ennen noussut, ja setelien kävi samoin.



Seurauksena oli valtion vararikko, joka saattoi lukemattomia kansalaisia kerjäläisiksi, jos kohta monet olivat huijauksen aikana suunnattomasti rikastuneetkin ja jos kohta kiihkeän kullanhimon lumoissa oli tapahtunutkin monenlaisia aavistamattomia varallisuuden keikauksia. Law erotettiin virastaan, ja jo jouluk. v. 1720 hänen täytyi paeta Ranskasta pelastaakseen henkensä. Vuosikymmenen lopulla hän kuoli perinpohjin köyhtyneenä Venetsiassa. Luotto, Law'n järjestelmän perustus, joutui hänen hyvää tarkoittavan, mutta yltiöpäisen puuhansa onnettomien seurausten takia Ranskassa pitkäksi ajaksi huonoon huutoon.

Savoijan prinssi Francesco *Pio* oli v. 1719 Espanjan armeijan päällikkönä, samoin kuin Berwickin marsalkka Ranskan. Vihollisuudet olivat ylempänä mainitun kardinaali Alberonin vehkeiden tulos, koska hän tahtoi saada Ranskan kruunun Espanjan kuninkaalle Filip V:lle, niinkuin yleensäkin kohottaa Espanjan sen entiseen mahtavuuteen. Madridin rauha lopetti riidat v. 1720 vastoin Alberonin suurenmoisia tuumia.

## 133. KIRJE.

V. 1707 oli pariisilainen Saint-Victorin luostari testamenttimääräysten johdosta avannut suuren kirjastonsa yleisölle.

## 134. KIRJE.

*Kvietismi* on mystillisuskonnollinen liike, joka sai alkunsa espanjalaisen Miguel de Molinoksen (1640—1697) opetuksista ja joka on tavallaan jatkoa keskiajan kirkolliselle mystiikalle. Se asettaa ihanteeksi sielun täydellisen toimettomuuden, lepotilan (lat. sana *quies*, *quietis* merkitsee »lepoa», »alallansa oloa») ja vaipumisen Jumalaan, »pyhän välinpitämättömyyden». Oma tahto ja omat toiveet ovat kokonaan kuolettavat. Käytännöllisistä syistä katonlinen kirkko tuomitsi kvietismin.

## 135. KIRJE.

Se *laskumestari*, jota tässä tarkoitetaan, on aikaisemmin esitelty John Law.

## 137. KIRJE.

Kun Montesquieu halveksii muita runouden lajeja ja antaa arvoa vain näytej. märunoudelle, on kuin puhuisi hänen suunsa kaut-

ta se »suuri vuosisata», joka oli Ranskan kirjallisuuteen liittänyt kuolemattomia mestariteoksia sekä murhenäytelmän että huvinäytelmän alalta. Siinä suhteessa vastusti häntä ankarimmin Voltaire, jolla oli tähän vastustukseen omakohtaista syytä. Kun näet Montesquieu jyrkästi kielsi, ettei eepillisiä runoelmia Homeroksen laulujen ja mahdollisesti Aeneidin jälkeen enää voida luoda, arvellaan hänen sillä tähdänneen Voltaire'in *Henriade*'iin, joka jo tähän aikaan kierteli kaupunkia käsinkirjoitettuna.

## 138. KIRJE.

Ranskan raha-asiaain johto järjestettiin *neljä kertaa uudelleen* parin, kolmen vuoden kuluessa siten, että marsalkka de Noailles erotettiin raha-asiaain neuvoston esimiehyydestä tammik. v. 1718, hänen sijaansa pantiin René d'Argenson (1), raha-asiaain neuvosto muodostettiin uudelleen syysk.-lokak. 1718 (2), Argensonin sijaan tuli John Law tammik. v. 1720 (3) ja hänenkin oli pian poistuttava paikaltaan lopulla v. 1720 (4).

Ne *seitsemän neuvoskuntaa*, joita Montesquieu tässä tarkoittaa, muodostettiin, niinkuin jo ennen on mainittu (92. kirje) v. 1715, mutta lopetettiin jo 1718.

*N\*\*\** on ylempänä mainittu marsalkka de Noailles.

Se *muukalainen*, josta tässä on puhe, on luonnollisesti John Law. Hänen järjestelmänsä tuloksiin viitataan samalla.

Se ihmeellinen *katu*, minkä varrelle palvelijat jättivät virkapukunsa, oli Rue Quincampoix, pörssikeinottelujen keskus.

## 139. KIRJE.

1 p. helmik. 1720 päivätyssä kirjelmässä luopui Ruotsin kuningatar Ulriika Eleonora kruunusta puolisonsa, Hessenin maakreivin Fredrikin hyväksi. — Kuningatar Kristiina luopui hallituksesta v. 1654.

## 140. KIRJE.

Kun *Pariisin parlamentti* kieltäytyi pöytäkirjoihinsa ottamasta erästä Law'n ehdottamaa maan taloudellisia oloja koskevaa esitystä, karkotettiin se heinäk. v. 1720 Pontoise'in pieneen kaupunkiin noin 30 km Pariisista pohjoiseen, mistä se pääsi palaamaan vasta Law'n kukistuttua 17 p. jouluk. samana vuonna.

## 141. KIRJE.

Persiassa ei ole ollut *seikki Ali-kaaniksi* mainittua hallitsijaa, mutta Chardin puhuu useamminkin sen nimisestä suurvisiiristä, joka eli šaahi Solimanin aikaan.

Tarina *kahdesta Ibrahimista* muistuttaa hyvin läheisesti vanhaa kreikkalaista tarinaa Tirynsin kuninkaan Alkaioksen pojasta Amphitryonista, jonka puolison Alkmenen luona Zeus Hermeksen avustamana vieraili sillä seurauksella, että Alkmene synnytti Herakleen. Tätä tarinaa käsittelivät sitten kreikkalaiset huvinäytelmäsepät, heiltä lainasi kehitellyn aiheen roomalainen Plautus (*Amphitruo*), v. 1668 näyteltiin Molière'in *Amphitryon*-ilveily ja v. 1807 julkaisi saksalainen romantikko Heinrich von Kleist Molièremukailuna mestarillisen, oikeaan shakespearelaiseen ilmapiiriin kohotetun *Amphitryoninsa*.

## 142. KIRJE.

*Mantovan joutsen* on luonnollisesti Vergilius, joka syntyi pienessä Andesin kylässä aivan Mantovan lähellä.

*Vanhan tarun katkelma* on kokonaan omistettu ylempänä esitetyn John Law'n ja hänen järjestelmänsä ivailemiselle. Law oli v. 1671 syntynyt Edinburghissa *Skotlannissa*, jonka muinainen nimi oli *Kaledonia*. Hänen isänsä oli rikas kultaseppä ja äitinsä ylhäistä skotlantilaista aatelia.

*Orkadien* saaret tarkoittavat Skotlantiin kuuluvia, sen koilliskärjessä sijaitsevia *Orkney*-saaria. *Orcades* oli niiden vanha nimitys.

*Baetica* oli erään eteläisen Espanjan osan muinainen nimitys. Baetica oli rikkain espanjalainen maakunta. Tässä sillä tarkoitetaan Ranskaa.

*Saturnus* on luonnollisesti »aurinkokuningas» Ludvig XIV. Law saapui Ranskaan jo hänen aikanaan (v. 1708), mutta hänet käskettiin poistumaan Pariisista, koska hänellä oli aivan selittämätön onni pelissä. Hän palasi vasta Ludvig XIV:n kuoltua (v. 1715).

*Mielikuvituksen valtakunta* on tässä luoton ja pankinsetelien ja arvopaperien maailma.

*Ilmoitustaulu* ja sen *neljä sanaa* tarkoittavat Law'n perustaman Intian kauppayhtiön osakkeiden kurssi-ilmoituksia.

Jotta saataisiin yleisö käyttämään paperirahaa, kiellettiin 27 p. helmik. 1720 yksityisiä kansalaisia pitämästä hallussaan enempää kuin 500 livreä hopeaa tai kultaa. Rangaistuksena oli mm. rahojen takavarikoiminen. Rahat jätettiin yleisiin kassoihin ja vastik-

keeksi saatiin pankin seteleitä. Sama käsky ulotettiin myös siirtomaihin. 4 p. heinäk. v. 1720 määrättiin samaa myös jalokivistä. Osakkeiden huima aleneminen vähensi ihmisten omaisuutta puolelta, kolmellaneljäosalla, jopa enemmälläkin.

## 144. KIRJE.

Tässä kirjeessään, joka on kauttaaltaan katolisen taikakaluston ja varsinkin jesuiittakirjailijain purevaa ahdistelua, käyttää Montesquieu useamminkin lyhennysmerkkejä täydellisten nimien asemesta. Niinpä tarkoittaa *M. T. (la C. du G.)* eräiden selittäjien mukaan jesuiittain julkaisemaa teosta *La Connaissance du Globe (Maapallon tuntemus)*. *Kymmenen V. P:tä paavin J:ja koskevasta K:stä* on taas luettava: »Kymmenen Valtioneuvoston Päätöstä paavin jesuiittoja koskevasta kirjelmästä» Edelleen tarkoittaa *H. de N. Herra Flechier'tä Nîmes'n piispaa, ja R. J. »Ranskalaisia jesuiittoja».*

*Nic. Caussin (1583—1651)*, jesuiitta hänkin, julkaisi Pariisissa v. 1625 tai v. 1627 *La Cour Sainte*-nimisen hartauskirjan. Hän oli Ludvig XIII:n rippi-isä ja vehkeili turhaan Richelieutä vastaan. Espanjalaisen jesuiittaisän *Alfonso Rodriguez'in (1526—1616)* uskonnollisia hyveitä käsittelevä teos ilmestyi v. 1609. Molemmista näistä teoksista on ilmestynyt useita painoksia muillakin siivistyskielillä.

Kirjeen jatkoa, joka sisältää ihmeellisiä lääkemääräyksiä, ei Montesquieun omien osoitusten mukaan ole lainkaan otettu kaikkiin *Persialaisten kirjeiden* painoksiin. Siitä syystä ei tässäkään ryhdytä kaikkia sen ivailmia kirjailijoita ja ajattelijoita lähemmin esittelemään, koska se tehtävä veisi kovin laajoihin selityksiin ja koska lukija ilman sitäkin ymmärtää kirjoittajan pääasiallisen tarkoituksen. Montesquieun tekstissä latinankielisinä esiintyvät lääkemääräykset jatkavat toiseen suuntaan. Niinpä suositellaan »lemmenkuumetta» vastaan rивon italialaisen kirjailija Aretinon tuotteita ja Pyhän Tuomas Akvinolaisen mietteitä avioliitosta.

## 146. KIRJE.

Tämä kirje on jälleen kokonaisuudessaan Law'n järjestelmän ja nyt varsinkin sen surullisten seurausten ankaraa arvostelua.

*Intialla* tarkoitetaan tässä Ranskaa.

*Tammenlehdet* ovat pankin seteleitä, joiden piti korvata metalliraha, mutta jotka romahduksen tapahduttua kävivät arvottomiksi.

Jos velallinen maksoi niillä velkansa, niinkuin laki salli, oli se samaa, kuin jos olisi melkein kokonaan menettänyt rahansa.

Tähän kirjeeseen lopettaa Montesquieu Euroopan ja Ranskan olojen ivallisen käsittelyn ja siirtyy loppukirjeissä selvittämään Usbekin vaimolassa sattuneita tapauksia, jotka ovat saaneet jäädä parin, kolmen vuoden ajaksi syrjään periaatteellisten keskustelujen tieltä.



HÄMEENLINNA 1955,  
ARVI A. KARISTO  
OY:N KIRJAPAINO